

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİMDALI

KUMUL ON İKİ MAKAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi
Wusiman TUERDE

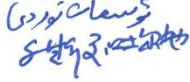
Danışman
Doç. Dr. Adem ÖGER

Nevşehir
Temmuz 2016

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

WusimanTUERDE

KILAVUZA UYGUNLUK

“Kumul On İki Makamı Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Wusiman TUERDE

Danışman
Doc. Dr. Adem ÖGER

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Filiz KILIÇ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Adem ÖGER danışmanlığında Wusiman Tuerde tarafından hazırlanan "Kumul On İki Makamı Üzerine Bir İnceleme" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

30.06/2016

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Adem ÖGER

Üye : Prof. Dr. Hikmet KARAS

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nese HALBAĞIOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Recep TEK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ertan ÇAPRAZ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 18. / 07 / 2016 tarih ve 2016/35/51 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

18/07/2016

Doç. Dr. Nese YALÇIN
Enstitü Müdürü

TEŐEKKÖRLER

Çalıőmalarım süresince sonsuz güvenleri ve karşılıksız sevgileriyle her an yanımda olan annem, babam ve kardeşleriőme; kardeş kadar yakın bildiğim dostum Liu Jian'a; tezimin yazım sürecinde yardımlarını benden esirgemeyen Őinceađ Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Tursun Savut Udmuş, Prof. Dr. Osman İsmail Tarım, Prof. Dr. Yunus Ali ve Ablimit Yunus'a; Kumul Makam Merkezi Müdürü Samet Esra ve Yunus İbrahim'e teőekkür ederim. Tez yazım sürecinde yardımlarını benden esirgemeyen değerli arkadaşlarım Kamile Serbest, Nurullah Karahan ve Mehmet Emin Ergen'e; Pekin Milletler Üniversitesi'ndeki kıymetli arkadaşım İdris Mehmet'e; bilgisi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan, desteği ve emeğiyle yanımda olan, sadece akademik ortamlarla sınırlı kalmayıp mesleki deneyimleri ve insani ilişkileriyle de bana her zaman örnek olan kıymetli hocam Doç. Dr. Adem ÖGER'e sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Wusiman TUERDE
Nevşehir, Haziran 2016

KUMUL ON İKİ MAKAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Wusiman TUERDE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans, Haziran 2016
Danışman: Doç. Dr. Adem ÖGER

ÖZET

Uygur Türkleri, zengin ve köklü bir kültüre sahip olmaları, merkezî bir coğrafyada yaşamaları ve tarihî süreçte Şamanizm, Totemizm gibi inanç sistemlerini ve Maniheizm, Budizm, Nasturilik ve İslamiyet gibi çeşitli dinleri kabul etmeleri nedeniyle sosyo-kültürel yaşamları açısından Türk boyları arasında ayrı bir yere sahiptir. Bu zengin kültürel yapıyı içinde barındıran makam ve meşrepler ise farklı kaynaklardan beslenerek günümüze kadar gelmiştir. Uygur On İki Makamı, Uygurların hayatının tüm yönlerini müzikli bir dille, geniş boyutta ifade eden, Doğu müzik tarihinin en önemli eserlerinden biridir. Uygur On İki Makamı tarih boyunca Uygur halkının manevî dünyasına, sosyal hayatına ve psikolojisine sinmiştir. Ayrıca sosyal hayatta edep ve ahlak öğreten, manevî kudreti ile halkın sosyal hayatını zenginleştiren, millî gururunu ifade eden, sanat huzurunu zenginleştiren bir role sahip olmuştur. Uygur On İki Makamı içeriği, şekli, üslubu, gerçekçiliği, etkisi ve çeşitliliği yönünden itibar kazanmış önemli bir eserdir. Uygur On İki Makamı kuşaktan kuşağa aktarılan halk şiirleri, destanlar, halk hikâyeleri, Lütflî, Nevayî, Kalender gibi meşhur klasik şairlerin eserlerinden seçilmiş şiirlerden teşekkül etmektedir. Daha önce halk arasında kuşaktan kuşağa aktarılan makam müzikleri, 16. yüzyılda Yarkent Hanlığı Sultanı Abdureşit Han'ın eşi Amannisahan'ın müzisyenleri bir arada toplayarak gerçekleştirdiği sistemli derleme çalışmaları sonucunda kendi içerisinde bütünlük oluşturan bir müzik sistemi hâline getirilmiş ve günümüze kadar devam etmiştir.

Uygur makamları içinde mühim bir yere sahip olan Kumul On İki Makamı ise ezgi ve müzik aletleri yönünden Uygur On İki Makamı ile benzerlik arz ederken içerik açısından ayrılmaktadır. Bu çalışmada temelde Kumul On İki Makamı ve özelliklerini konu almaktadır. Ancak bu makamların ortaya çıktığı ve icra edildiği Kumul'un tarihi, coğrafyası, demografik yapısı, Kumuldaki insanların sosyal hayatı, eğitimine de yer verilmiştir. Çalışmanın Birinci bölümünde makam kavramı, Uygur On İki Makamı ve özelliği, Uygur On İki Makamının icrasında kullanılan çalgılar hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; Kumul makamlarının ortaya çıkışı, makamların isimleri, Kumul makamında kullanılan çalgılar, Kumul makamlarının icracıları, Kumul makamlarının icra ortamlarından bahsedilmiştir. Üçüncü bölüm de ise, Kumul On İki Makamı ile halk destanlarının ve halk şiirinin ilişkisi üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde Kumul makamının Türkiye Türkçesine aktarılmış metnine ve transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uygur, On iki Makam, Kumul Makamları, Çalgı.

A STUDY ON KUMUL TWELVE MAQAM
Wusiman TUERDE
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans, Haziran 2016
Danışman: Doç. Dr. Adem ÖGER

ABSTRACT

Uyghur Turks, rich and deep-rooted culture, and history live in the central region, belief systems such as Shamanism, Totemism and because of various religions such as, Manichaeism, Buddhism, Nestorians, and Islam to accept the socio-cultural life has a special place among the Turkish tribes in terms of. Hosting this rich cultural structure of muqam and dispositions has come up today is fed from different sources. Twelve Uyghur Muqam, Uyghurs are a musical language all aspects of life, representing large size is one of the most important works in the history of eastern music. Twelve Uyghur Muqam, Uyghur people throughout the history of the spiritual world, is permeated social life and psychology. Teaches social life of decency and morality, enriching people's social life, with spiritual power of expressing national pride, it has had a role in enriching the art of peace. With the spiritual power that teaches decency and morality in social life that enriches the social lives of the people expressing national pride, it has had a role in enriching the art of peace. Twelve Uyghur Muqam, the content, form, style, realism, and diversity is an important work that has gained the reputation in terms of impact. Twelve Uyghur Muqam are formed by from generation to generation folk poetry, epics, folk tales and selected poems from the works of famous classical poets such as Lutfi, Nevayî and Kalender. Previously passed from generation to generation maqam music among the people, in 16th century, Yarkand Khanate Sultan Abduresit Khan's wife Amannisah as a result of systematic compilation work carried out by collecting musicians together was being turned into a music system creates unity in itself and has continued until today.

Kumrul Twelve Muqam, which has an important place in the Uyghur Muqam, although similar in terms of melody and musical instruments used in Uyghur Twelve authorities, it is divided in terms of the content. In this study, we've basically focuses on the Kumrul Twelve Muqam properties. This study is also included, the place of emergence of these muqam and are executed, Kumul's history, geography, demographics, education and social life of the people in the Kumul. In the first part of the study, the concept of muqam, the Uyghur Twelve Muqam and feature detailed information about the instruments used for the performance of the Uyghur Twelve Muqam are given. In the second part; emergence of the Kumrul Muqam the names of the muqam, the instruments used in the Kumrul Muqam, performers of the Kumrul Muqam in the execution environment of the Kumrul Muqam were mentioned. In the third section, focuses on the relationship with the Kumrul Twelve Muqam of folk poetry and folk legends. In the fourth chapter there is a text about Kumrul Muqam translated into the Turkish, fifth section is also included in the transcribed text.

Keywords: Uyghur, Twelve Muqam, Kumul Muqam, Instrument.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	İ
KILAVUZA UYGUNLUK	İİ
KABUL VE ONAY SAYFASI	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
TEŞEKKÜRLER	İİİ
ÖZET	V
ABSTRACT	Vİ
İÇİNDEKİLER	Vİİ
GİRİŞ	1
ŞİNCAŃ UYGUR ÖZERK BÖLGESİ VE KUMUL ŞEHRİ	1
1.Uygur Özerk Bölgesi	1
1.1. Uygur Özerk Bölgesi'nin Coğrafi Özellikleri	1
1.2. Uygur Özerk Bölgesi'nin Ekonomik Yapısı	4
1.3. Uygur Özerk Bölgesi'nin Demografik Yapısı	7
1.4. Uygur Özerk Bölgesi'nin Siyasî ve İdarî Yapısı.....	7
2. Kumul Şehri	9
3. Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Yöntemi Hakkında	15
BİRİNCİ BÖLÜM	17
UYGUR ON İKİ MAKAMI VE GENEL ÖZELLİKLERİ	17
1.1. Makam Kavramı	17
1.2. Uygur On İki Makamı	18
1.2.1. Rak Makamı.....	23
1.2.2. Çebbayat Makamı	23
1.2.3. Müşavirek Makamı	23
1.2.4. Çehargah Makamı.....	24
1.2.5. Pencigah Makamı	24
1.2.6. Özhal Makamı.....	24
1.2.7. Acem Makamı.....	25
1.2.8. Uşşak Makamı	25
1.2.9. Bayat Makamı.....	25

1.2.10. Neva Makamı.....	26
1.2.11. Segâh Makamı	26
1.2.12. Irak Makamı.....	26
1.3. “On İki Makam”ın Bölümleri	26
1.4. Uygur On İki Makamında Kullanılan Çalgılar	27
İKİNCİ BÖLÜM	32
KUMUL ON İKİ MAKAMI VE ÖZELLİKLERİ	32
2.1. Kumul On İki Makamı	32
2.2. “Kumul On İki Makamı”nın Adları ve Özellikleri	35
2.3. Kumul Makamlarında Kullanılan Çalgılar	38
2.4. Kumul Makamlarının İcrası	41
2.4.1. Kumul Makamlarının İcracıları	41
2.4.2. Kumul Makamlarındaki Oyunlar	43
2.4.3. Kumul Makamlarında Giyim-Kuşam	44
2.4.4. Kumul Makamlarındaki Danslar	44
2.5. Kumul Makamlarının İcra Ortamları.....	47
2.5.1. Kumul Meşrepleri	47
2.5.1.1. Dügün Meşrebi	47
2.5.1.2. Kök Meşrebi	49
2.5.1.3. Karlık Meşrebi.....	50
2.5.2. Ramazan Geceleri	51
2.5.3. Nevruz (Noruz) Bayramı	52
2.5.4. Berat Gecesi	53
2.5.5. Pire Oyunu	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
KUMUL ON İKİ MAKAMI VE SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİ.....	56
3.1. Halk Destanları.....	56
3.1.1. Yaçi Bey Destanı	57
3.1.2. Ömer Batur Destanı	58
3.1.3. İslam Bey Destanı	58
3.1.4. Tohtahun (Tohti Ahun) Destanı	60
3.1.5. Tömür Helpe (Timur Halife)	60
3.2. Tarihi Halk Koşakları.....	61
3.2.1. Göldestehan	61
3.2.2. Sadir Palvan	61
3.2.3. Zivanisa Hanım	62
3.2.4. Ceren Ye	62

3.2.5. Asker Çocuklar Yürüyor.....	63
3.3. Kumul Halk Koşakları.....	63
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	65
METİNLER.....	65
4.1. Uygur Türkçesiyle Metinler	65
4.1.1. Çoñ Dur Muqami (Yürdüm Alem Muqami).....	67
4.1.2. Uluğ Dur Muqami (Hay-Hay Ölen Muqami)	105
4.1.3. Yalguz Tuyun Muqami	117
4.1.4. Hezret Muqami	166
4.1.5. Hupti Muqami.....	195
4.1.6. Cankem Muqami.....	234
4.1.7. Derdiñge Daga Muqami.....	260
4.1.8. Derdilva Muqami	294
4.1.9. Duga Muqami (Kiçik Derdi Yaman)	324
4.1.10. Seherlik Muqami.....	343
4.1.11. Çoñ Derdi Yaman Muqami.....	357
4.1.12. Sayrañ Bulbulum Muqami.....	375
4.2. Türkiye Türkçesine Aktarılan Metinler.....	388
4.2.1. Büyük Dur (Çoñ Dur) Makamı (Yürüdüm Âlemi Makamı)	388
4.2.2. Büyük Dur Makamı (Hay hay ölen Makamı)	427
4.2.3. Yalnız Tuyun Makamı	439
4.2.4. Hazret Makamı	487
4.2.5. Hupti Makamı	517
4.2.6. Canikem Makamı.....	555
4.2.7. Derdine Deva Makamı.....	582
4.2.8. Derdine Deva Makamı.....	616
4.2.9. Dua Makamı (Küçük Derdi Yaman).....	646
4.2.10. Seher Makamı	665
4.2.11. Derdi Yaman Makamı.....	679
4.2.12. Öt Bülbülüm Makamı	697
SONUÇ.....	711
KAYNAKÇA	714
ÖZGEÇMİŞ.....	721

GİRİŞ

ŞİNCAÑ UYGUR ÖZERK BÖLGESİ VE KUMUL ŞEHİRİ

1.Uygur Özerk Bölgesi

1.1. Uygur Özerk Bölgesi'nin Coğrafi Özellikleri

Uygur Özerk Bölgesi, kuzey yarımkürede 73° 40'-96° 13' doğu boylamları ve 34° 25'-49° 10' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Sınır uzunluğu 5.700 km. olup, komşu ülkeleri güneyde Pakistan, Hindistan, Tibet; güneybatı ve batısında Afganistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan; kuzeyde Rusya; kuzeydoğuda Moğolistan; doğuda ise Çin'dir. Şıncañ Uygur Özerk Bölgesi, Çin Halk Cumhuriyeti topraklarının 1/6'sını oluşturmaktadır.¹

Uygur Özerk Bölgesi'nin yüzölçümüyle ilgili olarak kaynaklarda iki farklı bilgi yer almaktadır. Bazı kaynaklarda yüzölçümü 1.663.100 km², bazılarında ise 1.823.418 km² olarak belirtilmektedir². Uygur Özerk Bölgesi, geniş topraklara sahip olmasına rağmen çoğunluğu kumluk, çöl ve yüksek dağlardan oluşmaktadır. Toprakların % 22.'4'ünü kumluklar, %49.3'ünü dağlık alanlar, %28.2'sini ise ovalar teşkil etmektedir. Halkın yaşayabileceği durumdaki verimli alan ise toplam alanın %3'ünü oluşturmaktadır. Uygur Özerk Bölgesi'nde tüm ekonomik faaliyetler ve yerleşim bu alandadır. Uygur özerk Bölgesi yeryüzü şekilleri itibarıyla üç büyük dağ silsilesi ve

¹İlyar Şemseddin, **D. T'de Demografik Yapı ve Tarım**, İzmir, 1997, 34.

² Mehmet Saray, **D.T. Türkleri Tarihi (I) (Başlangıcından 1878'e Kadar)**, İstanbul: 1997, 9; Sultan Mahmut Kaşgarlı, **Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası**, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2004, 11.

iki büyük havzadan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla Tanrı Dağları, Altay Dağları, Kuinlun (Karakurum) Dağları ile Tarım ve Cungarya havzalarıdır.³

Tanrı Dağları: Batıda Pamir platosundan Çin'e kadar uzanan Tanrı Dağları; Uygur Özerk Bölgesi'ni Tarım Havzası ve Cungarya Havzası olarak ikiye ayırır. Tanrı Dağlarının doğudan batıya uzunluğu 2500 km'dir. Bu dağın batı tarafı yüksek ve geniş, doğusu ise alçak ve dardır. Ortalama yükseltisi 4000 m. olan Tanrı Dağlarının en yüksek tepesi 7.443 metreye ulaşır. Yağmur ve kar olarak iyi yağış alan "Tanrı Dağları" ormanlarla kaplıdır. Kapsadığı geniş alanıyla İli vilayeti ile Turfan, Kumul, Üçturfan ve Bay ilçesi gibi pek çok ovayı da sinesinde barındırır.⁴

*Altay Dağları:*Altay; Moğolca "Altın Dağ" anlamındadır ve bu dağdan altın çıktığı için bu isimle anılmıştır. Altay Dağları, Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzey ve kuzeydoğusunda yer almaktadır. Deniz seviyesinden 3000 m yükseklikte olup, bol yağış almasıyla İrtiş nehrinin su kaynağını oluşturmaktadır.⁵

*Kuinlun (Karakurum) Dağları:*Güneydeki Kuinlun dağ silsilesi Tibet platosunun bir uzantısı olup, Pamir tepesi, Karakurum Dağı ve Altun dağlarını içine alır. Kuinlun dağları yüksek ve geniş olup, ortalama yükseltisi 6000 m.dir. Bu büyük dağ silsilesinde, Taşkurgan, Aksayçın, Ayakkum ve Karamiranga gibi pek çok ova bulunmaktadır.⁶

*Tarım Havzası:*Tarım havzası, Tanrı dağları ile Kuinlun dağları arasında yer alır. 900.000 km² yüzölçümü ile Tarım havzası, ülkenin yarısından fazla bir alanını kaplar. Tarım havzası bu büyük alanı ile dünyanın en büyük kapalı havzası konumundadır. Havzanın ortasında 324.000 km² alanı ile dünyanın en büyük çöllerinden biri olan Taklamakan Çölü yer almaktadır. Tarım havzasının geri kalan

³ İlyar Şemseddin, *age.*, 34–35.

⁴ İlyar Şemseddin, *age.*, 35-36.

⁵ İlyar Şemseddin, *age.*, 36.

⁶ İlyar Şemseddin, *age.*, 34–35.

576.000 km²lik kısmını ise tarıma elverişli topraklar oluşturur. Havzanın doğudan batıya uzunluğu 1000 km'dir. Tarım havzasının su ihtiyacını bilhassa tarıma elverişli yerlerde Tarım nehri karşılamaktadır. Birkaç koldan meydana gelen Tarım Nehri, havzanın doğu istikametine akar ve Lopnur (Karaburan)Gölü'ne dökülür.⁷

Cungarya Havzası: Ülkenin ikinci büyük havzasını, Tanrı dağları ile Altay dağları arasında kalan Cungarya havzası oluşturur. Yaklaşık 600.000 km²yi bulan Cungarya havzası, Tarım havzasına göre daha verimli topraklardan meydana gelir. Uygur Özerk Bölgesi'nin Kuzey bölgesini oluşturan Cungarya havzası yer yer engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Havzanın güney kısımları sulanabilen arazilerden oluştuğu için oldukça verimlidir. Ayrıca otlak olarak geniş arazilerin bulunması Cungarya havzasını hayvancılık için de cazip bir yer haline getirir. Bunların yanında, ülkeyi komşu ülkeler ve Uzakdoğu ülkelerine bağlayan kara ve demir yollarının bu havzadan geçmesi, diğer bölgelere göre bu bölgeyi her sahada kalkınmış duruma getirmiştir. Bugünkü Uygur Özerk Bölgesi'nin başkenti Ürümçi de Cungarya havzası içerisinde yer alır.⁸

Kara ikliminin hâkim olduğu Uygur Özerk Bölgesi'nde, yükselti ve dağların uzanışı bölgelerde iklim farklılığını ortaya çıkarmıştır. Altay dağları alçak olduğu için ülkenin kuzeyi, kuzey sektörden sokulan soğuk hava etkisinde kalır. Tanrı dağları ise yüksek olduğu için kuzeyden gelen soğuk hava kütlesi, güney Uygur Özerk Bölgesi'ne geçemediğinden kuzey ile güney ikliminde büyük farklılık görülmektedir. Kuzey bölgede kış uzun, hava da çok soğuk olduğu için nehirler dahi donar. Güney bölgede yıllık ortalama sıcaklık 10 °C üzerindedir. Turfan havzasının yer şekli çukur, etrafı yüksek olduğu için Haziran ayından Ağustos ayına kadar ortalama sıcaklık 30 derece üzerinde seyrederek. Bunun için halk Turfan'a "Ateş Adası" demektedir.⁹

⁷ İlyar Şemseddin, *age.*, 36-37.

⁸ İlyar Şemseddin, *age.*, 37-38,

⁹ İlyar Şemseddin, *age.*, 36.

Uygur Özerk Bölgesi, akarsu yönünden oldukça zengindir ve dağ sularından oluşan büyük ya da küçük ırmakların toplam sayısı 320 civarındadır. Bunlardan Tarım Nehri, İli Nehri, İrtiş Nehri, Manas Nehri, Ülüngür Nehri ve Karaşehir Nehri önemli akarsulardır. Tarım Nehri, Uygur Özerk Bölgesi'nin en büyük akarsuyu olup, Tarım Nehri'ni oluşturan kolların en önemlisi de tarihi Kaşgar şehrinin bulunduğu Kaşgar Nehri'dir. Yarkent, Hoten ve Aksu nehirleri ise Tarım Nehri'nin diğer kollarıdır. Tarım havzasının kuzey tarafında bulunan batıdan doğuya yönelen Tarım Nehri, Lobnur Gölü'ne dökülür. Uygur Özerk Bölgesi'nde su miktarı en bol olan nehir İli Nehri'dir. Bu nehri oluşturan Tikes, Künes ve Kaş nehirleri Yamatu'da birleşir. İli Nehri, ülkenin kuzeybatısına doğru yol alır ve Kazakistan'daki Balkaş Gölü'ne dökülür. Uygur Özerk Bölgesi'nde bu yüzden fazla göl bulunmaktadır. Ülkenin en önemli gölleri Burultokay, Lobnur, Bağraş, Sayram ve Barköl'dür. Bu göller, karların ve buzların erimesi ile oluşan küçük ırmaklardan beslenir.¹⁰

1.2. Uygur Özerk Bölgesi'nin Ekonomik Yapısı

Uygur Özerk Bölgesiyeraltı zenginlikleri bakımından yalnız Çin'de değil, Asya kıtasında da sayılı ülkelerden biridir. Şu ana kadar tespit edilen maden türü 118 olup, bunlardan otuzu işlenmek amacıyla Çin'e taşınmaktadır. Ayrıca Uygur Özerk Bölgesi'nde 100'den fazla bölgede açılan maden ocakları faal durumdadır. Rezervler bakımından oldukça zengin Uygur Özerk Bölgesi'nde krom, demir, taş pamuğu, mangan, bakır, silisyum, kurşun, pırlanta, altın, gümüş ve uranyum gibi stratejik öneme sahip madenler çıkarılmaktadır.¹¹

Enerji kaynaklarından ise kömür, petrol, doğalgaz, linyit, aslaltit, bitümlü şist, hidrolik jeotermal, elektrik ve jeotermal ısı gibi enerji kaynakları bulunmaktadır. Enerji kaynakları içinde, kömür ve petrol rezervleri oldukça fazladır. Uygur Özerk Bölgesi'ndeki kömür yataklarının alanı 88.545 km²'yi, rezervi ise 1604 milyar 200 milyon tondur. Bu kömür rezervi Çin'in toplam kömür rezervinin 1/3 ünü oluşturmaktadır.¹²Petrol, Cungarya havzası, Tarım havzası ve Turfan havzasından

¹⁰ İlyar Şemseddin, *age.*, 40-42.

¹¹ İlyar Şemseddin, *age.*, 44.

¹² İlyar Şemseddin, *age.*, 44-45.

çıkarılmaktadır. En eski petrol kuyuları Karamay'dadır. Jeolojik uzmanların verdiği bilgilere göre, Uygur Özerk Bölgesi'nin toplam petrol rezervinin 60 milyar ton olduğu tahmin edilmektedir. Uygur Özerk Bölgesi'nde şu anda üretilen ham petrol miktarı 21 milyon ton civarında olup bunların bir kısmı boru hattıyla Gensu eyaletinin Lançu şehrindeki petrol rafinerisine taşınmaktadır. Uygur Özerk Bölgesi'nde üç bölgede petrol rafinerisi olup ham petrolün bir kısmı bu rafinerilerde işlenerek tüketime sunulmaktadır. Bu petrol ürünlerinin de büyük bir kısmının trenle Çin'in eyaletlerine taşındığı bilinmektedir.¹³

1949'dan önce Uygur Özerk Bölgesi'nin sanayisini sadece basit imalathaneler ve atölyeler oluştururken, en önemli üretimi deri ve tekstil alanında olmuştur. Bu imalathanelerin çoğu, halkın basit ihtiyaçlarını karşılayan mallarını üretmiştir. 1949'da Çin iş başına geldiğinde, Uygur Özerk Bölgesi'nde sanayi gelirinin milli gelir içindeki payının %12.65 olduğu bilinmektedir. 1950'den sonra ülkenin çeşitli bölgelerinde fabrikalar ve maden ocakları açılmaya başlanmıştır. Böylece 1988 yılına gelindiğinde sanayi birimlerinin sayısı 1949 yılına göre on yedi kat artmıştır.¹⁴

Uygur Özerk Bölgesi doğal kaynaklar yönünden de çok zengindir. Çin için bu kaynakların işlenmesi büyük önem taşımaktadır. Fakat sanayi merkezlerinin Uygur Özerk Bölgesi'nden uzak olması, birçok madenlerin işlenmesini imkânsız hale getirmekte, birçoklarının da hammadde halinde taşınması ihtiyacı yüksek maliyet oluşturmaktadır. Bunun için maden kaynaklarının bulunduğu yerlerde sanayi merkezleri kurarak ucuz maliyet ile üretim yoluna gidilmiştir. Öte yandan Uygur Özerk Bölgesi'ne göç politikasına bağlı olarak nüfusun taşınması, Çin eyaletlerindeki işsizliğe çözüm, göçmenlere iş imkânı sağlamak amacıyla sanayi hızla geliştirilmiştir.¹⁵

Uygur Özerk Bölgesi'nde Cungarya havzasının bazı bölgelerinde ve Tarım havzasında hububat yetiştirilmektedir. Yetiştirilen tahılların büyük bir kısmını buğday teşkil eder. Bunun yanında bol miktarda meyve, pamuk, tütün ve kendir gibi

¹³ İlyar Şemseddin, **age.**, 44-45.

¹⁴ İlyar Şemseddin, **age.**, 45-46.

¹⁵ İlyar Şemseddin, **age.**, 46-47.

çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilir. Buğday üretiminde genellikle Cungarya’da kış buğdayı, Tarım havzasında ise yaz buğdayı ekilir. Ayrıca arpa, mısır, pirinç ve pamuk yetiştirilir. Uygur Özerk Bölgesi’ndeki ekili sahalar ülke yüzölçümünün %2.41 teşkil etmektedir. Ekim yapılan sahalar daha çok vahalardan oluşur. Hayvancılığa elverişli otlaklar ise ülke yüzölçümünün %30.4’ünü oluşturmaktadır.¹⁶

Uygur Özerk Bölgesi, tarihin eski dönemlerin beri ticaret yollarının kesiştiği, ulaşım için önemli bir merkez olmuştur. Tarihte dünya ticaretinde önemli rol oynayan İpek Yolu’nun Uygur Özerk Bölgesi üzerinden geçmesi, bu bölgede ulaşım sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Fakat deniz yollarının açılması “İpek Yolu”nun önemini azaltmış ve bunun sonucunda Uygur Özerk Bölgesi’nde ulaşım durgunluk noktasına girmiştir. 1949’dan sonra Çin, Uygur Özerk Bölgesi’nin Avrupa ve Ortadoğu ülkelerine açılan bir köprü olacağını savunarak yollar inşaa ettirmiş ve eski yolların da onarımını yaptırmıştır. 1962 yılına kadar Uygur Özerk Bölgesi’nde demiryolları henüz kurulamamıştır. 1952 yılında başlatılan Lancu-Ürümçi demiryolunun kuruluşu 1962 yılında tamamlanmıştır. Bu demir yolunun toplam uzunluğu 1895 km olup, Uygur Özerk Bölgesi içindeki bölümün uzunluğu ise 766 km’dir. Güneydoğu istikametindeki demir yolu ise 1984 yılında tamamlanmıştır. Bu demir yolu Lancu-Ürümçi demiryolunun doğusundaki Turfan’dan Korla şehrine uzanmıştır. Kuzey bölgedeki demir yolu kuruluşu ise 1985’te başlayıp 1990 yılında tamamlanarak Ürümçi’den Kazakistan sınırındaki “Alatağ Sınır Kapısı”na ulaşmıştır. Toplam uzunluğu 470 km. olan bu yol, Çin demir yollarını Orta Asya’ya bağlamıştır. Şu anda bu demir yolu, Orta Asya Cumhuriyetleri arasındaki ticarî ilişkide taşıma kolaylığı sağlamaktadır. Uygur Özerk Bölgesi’nin dokuz vilayeti arasında uçak seferi yapılmakta olup askeri ve sivil olmak üzere toplam 12 havaalanı bulunmaktadır. Ayrıca Uygur Özerk Bölgesi’nin dışında Çin’in Beijing, Shanghai, Guangzhou, Şian, Lencu, Wencu gibi şehirlerine ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine uçak seferleri yapılmaktadır.¹⁷

¹⁶ İlyar Şemseddin, **age.**, 47-48.

¹⁷ İlyar Şemseddin, **age.**, 48-49.

1.3. Uygur Özerk Bölgesi'nin Demografik Yapısı

Uygur Özerk Bölgesi'nin demografik yapısı hakkında sağlıklı bilgi edinmek oldukça güçtür. İlyar Şemseddin'in "Şıncañ Yılnamesi 1992" adlı eserden naklettiğine göre 1949–1989 yılları arasında Uygur Özerk Bölgesi'nin nüfus yapısı ve sayısı şu şekildedir:¹⁸

Milletler	1953	1964	1982	1991
Uygur	3.607.600	4.021.200	5.986.800	7.216.664
Han (Çinli)	332.100	2.445.400	5.323.300	5.769.393
Kazak	506.400	501.400	913.900	1.138.181
Hug	134.200	271.100	575.500	689.699
Moğol	58.000	72.600	117.200	141.817
Kırgız	70.900	69.200	114.200	144.016
Şive	12.700	13.500	27.500	34.449
Tacik	14.500	16.400	27.100	33.845
Rus	22.200	1.300	2.700	7.874
Özbek	13.600	7.500	9.900	11.506
Tatar	6.900	2.200	3.900	4.317
Doğur	2000	2.800	4.400	5.383
Mançur	1.200	2.800	8.100	17.182
Diğer	1000	10.400	44.500	66.038
Toplam	4.783.600	7.441.800	13.159.000	15.280.312

"Şıncañ Yılnamesi 1997" isimli eserde, 1996 yılında Uygur Özerk Bölgesi'nin toplam nüfusu 16.892.900, Uygurların nüfusu ise 7.916.013 olarak belirtilmiştir.¹⁹

1.4. Uygur Özerk Bölgesi'nin Siyasî ve İdarî Yapısı

Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra, Çin anayasasında belirtilen "Ulusal Azınlıkların Bölgesel Özerkliği" prensibine dayanarak, Uygur Özerk Bölgesi'nde önce otonom birimler kurulmaya

¹⁸ İlyar Şemseddin, *age.*, 54.

¹⁹ *Şıncañ Yılnamesi 1997*, Ürümçi: Şıncañ Helk Neşriyatı, 1998, 15.

başlanmıştır. 1954 yılında ilk olarak “İli Kazak Otonom Oblastı”nın kurulmasıyla birlikte toplam beş otonom oblast ve 6 otonom nahiyeye kurulmuştur. 1 Ekim 1955’te ise “Şincañ Uygur Özerk Bölgesi” kurulmuştur. Böylece, Şincañ Uygur Özerk Bölgesi küçük otonom ünitelere parçalanan otonom eyaletler haline getirilmiştir. Anayasada yer alan “Milli Otonom Kanununa” göre, her milletin ulusal otonom bölgeleri, merkezi halk hükümetine bağlı yerel hâkimiyet üniteleri olup, devletin normal yerel idari birimleri gibi çalışmasının yanı sıra anayasa ve kanunlarda belirlenen otonom birimler, söz konusu bölgelerdeki milletin siyasî, iktisadî ve kültürel özelliklerini ve yerel hukuk prensiplerini de belirleyebilir.²⁰

Şincañ Uygur Özerk Bölgesi: Özerk bölge hükümetine dolaysız bağlı olan beş otonom oblast, sekiz vilayet ve üç bağımsız belediye halinde taksim edilmiştir.

Otonom Oblastlar: İli Kazak Otonom Oblastı, Sanci Hui Otonom Oblastı, Bayıngulun Moğol Otonom Oblastı, Börütala Moğol Otonom Oblastı ve Kızılsu Kırgız Otonom Oblastlarıdır.

Otonom Nahiyeler (ilçeler): Mori Kazak Otonom Nahiyesi, Barköl Kazak Otonom Nahiyesi, Kubuksar Otonom Nahiyesi, Çapçal Şive Otonom Nahiyesi, Karaşehir Huizu Otonom Nahiyesi ve Taşkırgan Tacik Otonom Nahiyesi olmak üzere altı otonom nahiyeye bulunmaktadır.

Vilayetler (iller): Kumul, Turfan, Altay, Tarbağatay, Aksu, Kaşgar, Hoten.

Bağımsız Belediyeler: Bağımsız belediyeler Ürümqi, Karamay ve Şihenzeden’dir. Bu belediyeler, diğer büyük şehir belediyeleri gibi bulunduğu bölgenin il ya da otonom oblast yönetimine bağlı değildir. Bunlar, iller ve otonom oblastlar gibi özerk bölge hükümetine bağlıdır.

Otonom oblast ve vilayetler bünyesindeki şehirler sırası ile şöyledir: Kaşgar, Gulca, Kumul, Korla, Kuytung, Sanci, Aksu, Hoten. Ayrıca otonom oblast ve illere bağlı yetmiş sekiz ilçe bulunmaktadır.

²⁰ İlyar Şemseddin, *age.*, 30-31.

Ürümçi: Şinciang Uygur Özerk Bölgesinin başkenti olup siyasi, iktisadi ve ulaşım merkezidir. Ürümçi, Tanrı dağlarının kuzeyinde Cungarya havzasının güney doğusunda bulunmaktadır. Nüfusu ise, 1. 336.456 civarındadır.

Kaşgar: Tarım havzasının batısında, Kızıl Derya (ırmak)'nın kenarında yer almaktadır. İki bin yıldan fazla tarihi geçmişe sahip olan eski bir Türk şehridir. Kaşgar, güney Şincañ'ın önemli siyasi, iktisadi ve kültürel merkezlerinden biridir. Nüfusu 235. 000 civarındadır.

Gulca: İli Kazak Otonom Oblastının başşehri olup, Uygur Özerk Bölgesi'nin batısındaki Kazakistan sınırına 100 km. uzaklıkta, İli derya vadisinde yer almaktadır. Gulca, aynı zamanda Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine açılan önemli ticaret merkezi konumundadır.

Karamay: Cungarya havzasının batısında yer alır ve 1950'lerden bu yana çölde kurulan ilk petrol şehridir. Nüfusu 210.000 civarındadır.

Şihenze: Tanrı Dağı'nın kuzeyinde Manas Nehri kenarında yer alır. Bu şehir, 1960'lardan itibaren kurulmaya başlayan yeni bir şehirdir. Şehrin altyapı kuruluşu mükemmel, çevresi güzel, sanayi, tarım ve ticaretin bir arada kaynaştığı modern bir kenttir. Nüfusu 538.000 olup, bu nüfusun 510.000'ini Çin'in diğer bölgelerinden gelen göçmenler oluşturmaktadır.²¹

2. Kumul Şehri

Kumul'un adı eski dönemlerde "künvu", Han Sülalesi devrinde "Aratörük", Tan Sülalesi devrinde "İvirğol" olup Yuen Sülalesi devrinden itibaren "Kumul" olarak adlandırılmıştır. Bazı araştırmacılar tarafından Kumul isminin "Kamil-Kamili-Kemmul- Künmuli" şeklinde olduğu ileri sürmektedirler.²² Çin Sülalesi devrinde yaşayan bilim adamı Ci Yün "Derya Akın" adlı tezkiresinde Kumul adının Moğolca "Haramil" kelimesinden geldiğini söylemektedir. Moğolca hara" gözetmek; "mil" tepe anlamında kullanılmaktadır.²³

²¹ İlyar Şemseddin, **age.**, 32-33.

²² Ayşem Ahmet, **Kumul**, Ürümçi: Şincañ Halk Neşriyatı, 1993, 3.

²³ Arslan Abdulla, Kumul Namı Üzerinde İnceleme, **Kumul Edebiyatı**, Sayı 2, 2009, 24.

Tarihçi Pélliot gibi bazı araştırmacılar tarafından Fransa'ya götürülen 9-10. yüzyıla ait Uygurca bir eserde “Sen kayuka barsa bir bitig Kamilta kod, bir bitig mengeru id” (Nereye varsan, mektup gönder. Birini Kamilda (Kumul'da) bırak, birini bana gönder) şeklinde geçen bu sözden de anlaşıldığı üzere Kumul'un adı eski dönemlerde “Kamil” olarak geçmektedir.²⁴

Kumul adının “Kamil” kelimesinden gelmiş olması muhtemeldir. “Kamil” kelimesi, eski Uygur dilinde “kam” kelimesi ile “el” (yurt, halk) kelimesinin birleşmesiyle oluşmuştur. “Kam” kelimesi, Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't- Türk adlı eserinde “kahin”, “şaman”²⁵ olarak geçmektedir. Eski Uygur dilinde yer alan “Kam” kelimesi “hekim”, “tabip” anlamında kullanılmaktadır. Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig adlı eserinde “kerek tut otaçı kerek erse kam, ölüglük hergiz asıg kılmaz em”²⁶ (Gerek hekim tut gerek şaman; ölüye ilaç asla yarar sağlamaz) sözünde geçen “kam” kelimesi “şaman” anlamındadır. Bu açıklamalardan yola çıkarak “Kamil” kelimesi; “hekim yurdu”, “şaman yurdu”, “danışmanların mekânı” olarak düşünülebilir. Dolayısıyla “Kumul” adının eski Uygur dilinde yer alan “Kamil” kelimesinden geldiği görülmektedir.²⁷

Arkeologlar, 1930'lu yıllarda Kumul'un “Yedi Kuduk” ve “Tarançi” gibi bölgelerinde çok eski dönemlere ait taştan yapılmış, günlük hayatta kullanılan eşyalar bulmuştur. Bu eşyalar Kumul Bölgesi'nin tarihi Taş Devri'nden beri var olduğunu açıkça göstermektedir. Arkeologlara göre bu devir Orta Taş Devri'dir. Miladi 73 yılı Duğu Han sülalesi “Everğol” adlı bir şehir kurmuştur. Miladi 764 yılından sonra Yuen sülalesinin yönetimi altında olan “Everğol”, Çin kaynaklarında “Kamil” olarak geçmektedir. Bu şehir şimdiki Kumul şehridir. Yine bu dönemde kurulmuş, hayvancılıkta insanların geçim kaynağı olan Bariköl Yaylası günümüzde karşımıza Kumul'un bir ilçesi olarak çıkmaktadır. Günümüzde Kumul Bölgesi; Kumul şehri, Aratürük Nahiyesi, Bariköl Kazak Nahiyesi olarak üçe ayrılmaktadır.

²⁴ Niu Ruci, 9-10. Yüzyıla Ait Dört Parça Eski Uygurca Eserin Çevirisi, **Şincañ Üniversitesi Dergisi**, Sayı 2, 1980.

²⁵ Kaşgarlı Mahmut, **Divanü Lügati't- Türk III**, Şincañ: Şincañ Halk Neşriyatı, 215.

²⁶ Yusuf Has Hacip, **Kutadgu Bilig**, Pekin: Milletler Neşriyatı, 1985, 262.

²⁷ Arslan Abdulla, Kumul Namı Üzerinde İnceleme, **Kumul Edebiyatı**, Sayı 2, 2009, 32.

Kumul'un siyasi tarihinde önemli hanlar ve bu hanların faaliyetleri özetle şöyledir:

Kumul Vañları (Hanları)

I. Kumul Hanı: Ebeydullah Tarhan Bey 1668 yılında Kumul'da hanlığını ilan etmiştir. Ebeydullah, siyasetçi olup tedbir bir kişiliğe sahiptir. Ebeydullah'ın en önemli başarısı İpek Yolu'nun Kumul'un içinden geçmesi için mücadele etmesidir. Tecrübeli ve birkimli biri olan Ebeydullah hekimliğe de vakıftır. Ebeydullah ilme çok önem vermiş, bu dönemde ilim sahibi insanlar çoğalmış ve ilmi olarak ileri bir safha yaşanmıştır. Diğer önemli icraatı ise Kumul Altuluk'a büyük bir camii yaptırmasıdır. Yaptırması olduğu bu camiye "Heydgah Mescidi" adını vermiştir. Kan Şi'nin otuz beşinci yılı münasebetiyle Ebeydullah Tarhan Bey, Ebeydullah Tarhan Bey'in en yakın veziri olan Narin Bey ile altın, gümüş, at, deve, bıçak gibi hediyeleri Çin hükümetine gönderir. 1697 yılının ekim ayında Çin hükümeti Ebeydullah'a "I. Dereceden "Casak" unvanını vermiştir. Bunun üzerine Kumul'da 233 yıllık hanlıklar dönemi başlar. Bu hanlıkların kurulmasına Narin Bey'in önemli katkıları olmuştur. Ebeydullah Tarhan Bey, 1709 yılında vefat etmiştir.²⁸

II. Kumul Hanı:

Gupa Bey, Ebeydullah Tarhan Bey'in büyük oğludur. 1709 yılından babasının ölümünden sonra babasının yerine geçmiştir. Ancak kendisi de iki yıl sonra vefat eder.²⁹

III. Kumul Hanı: 1711 yılında Ebeydullah Tarhan Bey'in oğlu Gupa Han'ın ölümü üzerine başa İmin Han geçerek II. Kumul Hanlığını başlatmıştır. İmin Han, Çin sülalesinin yardımıyla Cunganlara karşı savaşarak Kumul'u muhafaza etmiştir. İmin Han, yapmış olduğu önemli icraatlardan biri ise buğday ekimine önem vererek buğday verimi önemli ölçüde artırmıştır. Böylece Kumul için yiyecek sıkıntısı önemli derecede engellenmiştir. İmin Han 1740 yılında hastalanarak vefat etmiştir.³⁰

²⁸ Ahmet Hemdulla, **Kumul Tarihinde Geçen Şahıslar**, Pekin: Milletler Neşriyatı, 2012, 65.

²⁹ Ahmet Hemdulla, **age.**, 68.

³⁰ Ahmet Hemdulla, **age.**, 69.

IV. Kumul Hanı: İmin Han'ın vefatı üzerine 1740 yılından 1767 yılına kadar sürecek olan Yusuf Han dönemi başlamıştır. Yusuf Han, devletin güvenliği için önemli çalışmalar yapmıştır. Abdullah Bey, Yusuf Han'ın erkek kardeşidir.

V. Kumul Hanı: 1767 yılında Yusuf Han'ın ölümü üzerine devletin başına İshak Han geçmiştir. İshak Han 1780 yılına kadar hanlık etmiştir. Orduda önemli düzenlemeler yapmanın yanı sıra önemli mimari eserler de vermiştir. Ehmet Teyci (Şehzade) Yusuf Han'ın üçüncü oğludur.

VI. Kumul Hanı: Erdiştir Han, 1780-1813 yılları arasında hanlık yapmıştır. Erdiştir Han, 1790'dan 1809 yılına kadar Pekin'e dört defa ziyarette bulunmuştur. Kendisinden önceki han gibi ülkenin kalkınması için mimariye önem vermiştir.

VII. Kumul Hanı: Erdiştir Han'ın büyük oğlu Muhammed Beşir'dir. Muhammed Beşir Han, 1815 yılından 1819 yılına kadar iki defa Rihğa (He Bey) gidip Çin hanı ile görüşmüştür. 1823-1833 yılları arasında Pekin'e iki defa ziyaret etmiştir. Muhammed Beşir Han döneminde eğitime önem verilmiştir. Bu dönemde yeni okullar açılmış, Suudi Arabistan gibi ülkelere öğrenciler göndermiş ve öğrencilere eğitim bursu sağlamıştır. Muhammed Beşir Han, özel bir nüfus defteri tutturarak yedi yaşına giren bütün çocukların okula gitmesini zorunlu hale getirmiştir. 1867 yılının ocak ayında baş gösteren "Huizu İsyanı" sırasında isyancılar tarafından öldürülmüştür.

VIII. Kumul Hanı: 1867 yılında öldürülen Beşir Han'ın yerine oğlu Ğulam Muhammed Han gelmiştir. Ğulam Han 1882 yılına kadar hanlık yapmıştır. Ğulam Han yürüme engellisi olduğu için onun döneminde üvey annesi olan Mehribanu Han yönetimde söz sahibi olmuştur.

Mehribanu Han, Ğolca'daki Halzat Hekim Bey'in ablasının kızıdır. 1827 yılı civarında Kumul'un yedinci hanı Muhammed Beşir Han ile evlenmiştir. 1882 yılında Ğulam Muhammed vefat edince Mehribanu Han, hanlığı damadı olan Şah Mehsud'a vermiştir. 1896 yılında Mehribanu Han vefat edince Altunlık'daki Hanlık Mezarlığı'na defnedilmiştir. Süpürge Bey, Muhammed Beşir Han'ın ordusunda görev yapmış önemli bir devlet adamıdır.

Nemitullah Teyci, III. Kumul Hanı İmin Han'ın torunudur. Nemitullah Teyci hanlığın daha da ilerlemesi için bütün alanlarda mücadele vermiş ve önemli yol kat etmiştir. Uzun Hocamniyaz, Kumul'un Rahatbağ köyü, Buro Mahallesi'nde dünyaya gelmiş. Hocamniyaz, "Be Yen Hu" kıtlığında ülke zor durumda olduğu için elindeki buğdayları Mehribanu Han'a vermiştir. Bunun üzerine çok sevinen Mehribanu Han kendisine "Uzun Hocamniyaz" ismini vermiştir.

*IX. Kumul Hanı:*Şah Mehsud, 1882 yılından 1930 yılına kadar kırk sekizlik yıl boyunca hanlık yapmıştır. Şah Mehsud 6 Haziran 1930 yılında vefat eder. Bununla beraber 233 yıllık hanlıklar dönemi sona ermiştir.Şah Mehsud hükümdarlık döneminde halka baskı kurmasının yanı sıra eğitime-öğretime önem vermiştir. 1883 yılında daha önce tahrip olan Kumul Hanlık Mezarlığı'nı tekrar düzenletmiştir. 1902 yılında yeni medreseler açmış. Bunun beraber İvirğul (Kumul) İlim Yurdu'nu açmıştır. Burada Çin, Mançu dillerini okutmuştur. 1920 yılında Kumul bölgesindeki ünlü makam ustaları buraya çağırıp Kumul makamını derleyip düzenlemiştir.

Tümürhan Hoca, 1840 yılında dünyaya gelmiş ve Kumul hanlığındaki Petnoş Teyci'nin torudur. Çocukken birçok kitap okumuş ve edebiyatla ilgilenmiş. Kendine ait kütüphane Divan-ı Hikmet, Mesnevi-i Şerif, Binbir Gece Masalları, Rüstemi Destanı, Seyfül Mülük, Gülistan, Bostan, vb. eserler bulunmaktadır. Kendine ait özel bir satrançhanesi vardı. Tümürhan Hoca, sanat ve edebiyata çok önem vermiştir.

Beşir, IX. Kumul Hanı olan Şah Mehsud'un torudur. 1912 yılında dünyaya gelmiştir. Ülke özgürlüğüne kavuştuktan sonra Ağustos 1952 yılında hapiste hastalığından dolayı vefat etmiştir. Kumul Hanlığı dönemlerinde Emet Teyci, Süleyman Teyci, Abdalbeyzi Teyci, Behmen Teyci, Muhammed Nezer Teyci, Petnoş Teyci, Üveys Teyci, Ebeydullah Teyci, Nemitullah Teyci, Haşır Teyci, Yusuf Teyci, Yunus Teyci vb. teyciler olmuş.

Kumul şehri, Tanrı Dağları'nın güney eteklerinde, Uygur Özerk Bölgesi'nin ise doğusunda bulunan önemli bir kültür şehridir. Kumul'un coğrafi koordinatı; 96°23' ~ 91°06' doğu meridyenleri, 45°05' ~ 40°43' Kuzey paralelidir. Doğuda Gensu,

Kuzeyde Moğol, Güneyde Çaklık nahiyesi, Batıda Mori ve Piçan nahiyesi ile komşudur. Sınır çizgisi 586.663 km uzunluğunda, 153.000 km² lik bir alana sahiptir. Yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından oldukça zengin olan Kumul, aynı zamanda doğal güzellikleri ile de dikkat çekmekte ve önemli seyahat merkezlerinden biri konumundadır.

2009 nüfus sayımına göre, bu bölgenin nüfusu 21 milyon 560 bin olarak belirtilmiştir. Uygurların sayısı 9 milyon civarında olup 12 milyon civarındaki nüfusu diğer azınlıklar oluşturmaktadır. Bu sayıma göre Uygurlar, Şıncañ Uygur Özerk Bölgesi nüfusunun % 46'sını teşkil etmektedir.³¹ Bu nüfusun çoğunluğunu Kumul Bölgesi'nde yaşayan Uygurlar oluşturmaktadır. 2007 nüfus sayımına göre Kumul'un toplam nüfusu 546.270 olarak saptanmıştır. Bu nüfus sayımında; Henzu nüfusu 364.100'dür. Nüfusun kalanını Uygur, Kazak, Huyzu vb. azınlıklar oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu bakımından Uygurlardan sonra Han ve Kazak milletleri de önemli bir yere sahiptir. Kumul'da Kazakların bulunması iki Türk topluluğu arasında kültürel etkileşimin sağlanması açısından önemlidir. Kumul ilinin nüfusu, 2013 yılı nüfus sayımına göre şöyledir:

Yerleşim yeri	Nüfus	Yüzölçümü
Kumul bölgesi	58,0000	138919 km
Kumul şehri	472175	
Barköl ilçesi	75442	
Aratürük ilçesi	24783	

Uygur araştırmacılara göre, Kumul'un eski adı "Évirğol" olup bu isim Kumul'daki iki büyük dereye verilen isimdir. "Évir" kelimesi, Eski Uygur dilinde "uzun" anlamına gelir. "Évir" kelimesi Türk dil bilgini Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lüğati't-Türk adlı eserinde "uzunca", "uçlu" anlamında kullanılmıştır.³² Kelimenin eserde geçtiği kısım şu şekildedir:

İwriq başı qazlayu

İbriğin başı kaz (kazın boynu) gibi

³¹Hülya Kasapoğlu Çengel, **Çağdaş Türk Edebiyatları II**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, 142.

³²Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lüğati't-Türk**, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2005, 296.

Sagraq tolu közleyü (Ve) kadeh dolu göz gibi
Saqıñ qodı kızleyü (O zaman haydi) hüznü onun içine gömelim
Tün kün bile sewnelim Gece gündüz neşe içinde olalım³³

“Évirğol” isminin kullanımını hakkında diğerk bir fikir de Kumul’un görünüşünden yola çıkarak ileri sürülmüştür. “Öz” kelimesi Kumul halkı ağzında “ırmak” anlamına gelmektedir. Irmağın daha büyüğüne ise “göl” denilmektedir. Ünlü yazar Abdurehim Ötkür bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Kumul’a kuzeyden güneye doğru bakıldığında ırmak gibi görünmektedir. Dolayısıyla “Évirğol” ismi buradan gelmiştir.” Évirğol ismi Uygur Türkleri arasında da kullanılmakta ve Uygurların sözlü gelenek bakımından oldukça zengin olan Kumul Makamı, “Évirğol Makamı” olarak da adlandırılır.³⁴

3. Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Yöntemi Hakkında

Uygur Türkleri; tarihi, coğrafi ve kültürel açıdan Türk boyları arasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Türk kültürünün şekillendiği ve geliştiği Uygur Özerk Bölgesi’nde yaşayan Uygur Türklerinin folklor ürünleri üzerine yapılan çalışmalar, günümüzde Anadolu coğrafyası başta olmak üzere Türk dünyasında yaşatılan birçok geleneğin ve kültürel mirasın köklerini ortaya koymada önemli veriler sağlamaktadır. Bu bağlamda son yıllarda Uygur folkloru ve kültürüne ilişkin çalışmaların sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Ancak yapılan ön araştırmada, Türk müziğinin ve ezgilerinin köklerini teşkil eden Uygur On İki Makamı üzerine Türkiye’de yeterli düzeyde bilimsel bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle Uygur On İki Makamı’nın değişik çalgılarla canlı bir şekilde icra edildiği Kumul On İki Makamı’nın icra ortamı ve sözlü kültür ürünleriyle ilişkisini bir bütünlük içerisinde ve halk biliminin bağlam merkezli kuramları çerçevesinde incelenmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

³³ Kaşgarlı Mahmud, *age.*,296.

³⁴ Yusuf Ğazi, **Kumul Makamları Hakkında Tetkikat**, Ürümeçi: Şincañ Güzel Sanat Neşriyatı, 2014, 4.

Uygur Türklerinin “On İki Makamı”, UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi içinde yer almaktadır. On iki makamın icra edildiği en eski şehirlerden biri de Kumul’dur. Kumul’da on iki makamın yaratım ve aktarımı, icrası, yapı, içerik, işlev özellikleri; sözlü kültür ürünleri ve meşreplerle ilişkisinin halk bilimi kuramlarından “Performans Teori” bağlamında incelenmesi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada, Uygur On İki Makamı ve bölgelere göre farklılaşan makamlar ve özelliklerine ilişkin Çin’deki yazılı kaynaklar temin edilmiştir. Aynı zamanda Kumul şehrinde elnağmeci, destancı, meddah gibi isimlerle anılan ve Kumul On İki Makamı’nı icra eden kişilerle mülakatlar yapılmış ve icraları gözlem yoluyla takip edilmiştir. Makamların icra ortamları, çalgılar, makamlarla icra edilen sözlü kültür ürünleri ve oynanan halk oyunları kayıt altına alınmıştır. Daha sonra saha araştırmasında elde edilen veriler ile yazılı kaynaklardan tespit edilen makam metinleri “Performans Teori” bağlamında incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

UYGUR ON İKİ MAKAMI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1.Makam Kavramı

Uygur Türklerinin Türk kültürüne armağan ettiği önemli eserlerinden biri de Uygur On İki Makamı'dır.³⁵ Şincañ Uygur Özerk Bölgesi topraklarının ruhu da diyebileceğimiz On İki Makamı, Uygur Türklerinin duygularını, yani yaşam sevinçlerini, üzüntülerini, haksızlık ve zulüm karşısındaki gazap ve nefretlerini, geleceğe olan inanç ve umutlarını yansıtmaktadır.³⁶ Her toplumun kendi benliğini yansıttığı makamlar mevcuttur.

Uygur Türkçesi'nde "mukam" olarak telaffuz edilen "makam" sözcüğü Arapça kökenli olup, "yer", "mevki", "derece" anlamlarının yanı sıra müzikte sistemleştirilmiş bir bütün müzik eserini ifade eder.³⁷ "Türkçe Sözlük'te "makam" sözcüğü müzikle ilgili olarak "Türk müziğinde bir dizinin işleniş biçimine verilen ad" şeklinde izah edilmiştir. Uygur Türkleri arasındaki "makam" ise belirli düzen ve kurallar içerisinde sistemleştirilmiş büyük hacimli musiki eserler için kullanılmaktadır.³⁸ Eskiden beri Uygur halkının yaşamında şarkı, müzik, dans ve tiyatro geleneksel ve sosyal bir faaliyet olarak varlığını devam ettirmektedir. Nitekim

³⁵ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 365.

³⁶ İsmail Hakkı Gerçek, **Uygur Klasik Türk Halk Müziğindeki On İki Makamın Geleneksel Türk Müziğindeki Karşılıkları Üzerine Bir Araştırma**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, 73.

³⁷ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 366.

³⁸ İsmail Hakkı Gerçek, **Uygur Klasik Türk Halk Müziğindeki On İki Makamın Geleneksel Türk Müziğindeki Karşılıkları Üzerine Bir Araştırma**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2013, 74.

Uygur halkının kültür tarihi ve estetik anlayışı incelendiğinde, şarkı, müzik, dans ve tiyatronun Uygurların kültüründe her dönemde önemli bir yeri olduğu aşikârdır.

Makamlar sadece Uygur Türkleri arasında değil, Anadolu Türkleri, Arap ve Farslar arasında da bulunmaktadır. Ancak kendilerine özgü kültürel, bölgesel ve yerel özellikleriyle birbirlerinden farklılık arz ederler. Aşağıda kendilerine özgü makamlara sahip olan ülkeler ve makam isimleri verilmiştir.³⁹

Kıtalar	Devlet adı	Makam müziğinin adı
Orta Asya	Özbekistan	Şeş makamı (altı makam)
	Tacikistan	Şeş makamı
	Türkmenistan	Makam
	Azerbaycan	Makam
Güney Asya	Hindistan	Rag
	Pakistan	Rag
	Keşmir	Kalam
Batı Asya	İran	Destigah
	Suriye	Muveşşeh
	Afganistan	Makam
	Türkiye	Makam
Kuzey Afrika	Irak	Makam
	Mısır	Dur
	Marantaya	Makam
	Libya	Nöbe
	Tunus	Nöbe
	Alciryeye	Nöbe
Marakeş	Nöbe	

1.2. Uygur On İki Makamı

Uygur On İki Makam'ının kökeni hakkında bugüne kadar çeşitli görüşler ileri sürülmüştür ve bu konu hâlâ tartışılmaktadır. "Makam" sözcüğü ve makamla ilgili oluşan terminolojinin genellikle Arapça olması, On İki Makam'ın Arap kültüründen geldiğini düşündürür. Ancak konuyla ilgili uzmanlar Arap makamları ile Uygur makamları arasında büyük fark olduğunu, dolayısıyla Uygur makamlarının kökeninin Arap kültürüne dayandırılmayacağını ifade etmektedirler. Bazı araştırmacılar, Uygur makamlarının Uygur Türklerinin yarattığı orijinal eser olduğunu kuvvetle

³⁹ Cuv Ci, **Uygur Makamları**, Ürümçi: Şincañ Halk Neşriyatı, 2011, 13.

vurgularlar. Bu görüşü savunan araştırmacılara göre, Uygur makamlarının kökeni M.S. 5-6. yüzyıllara, hatta daha eskilere kadar gider. Çin tarih kaynakları bu konuda önemli deliller sunar. Çin kayıtlarında, Batı Han döneminde batı Bölgesine elçi olarak gönderilen Zhang Qian (Cang Çian), Çin'e dönüşünde Hu (Uygur)ların iki makamını ve çalınış yöntemini götürdüğü, Kuçar, Kaşgar ve İdikut gibi bölgelerin orkestraları olup, bunların Çin'e gidip konserler verdikleri, bu orkestraların 15 çeşit çalgı aletinin olduğu, 6. yüzyılda Kuçarlı müzik ustası Sucup'un on iki melodiyi Çin'e götürdüğü hakkında kayıtlar bulunmaktadır.⁴⁰

Son yıllarda Uygur On İki Makam'ının kökeniyle ilgili başka bir görüş ortaya atılmıştır ki, buna göre, On İki Makam'ı yaratan etnik grup Dolanlardır.⁴¹ Kaynaklarda Dolo ya da Dolonfit diye adlandırılan bu kabile, bugünkü Yeken nehri boyunca güneyden kuzeye doğru Mekt ve Maralveşi ilçesi, sonra Tarım nehri boyunca batıdan doğuya doğru Aksu'ya bağlı Avat, Karatal, Şayar, hatta Kuçar'ın güney bölgelerinde yaşamışlardır. Bunlar Çin tarih kaynaklarında eski Uygur kabilelerinden biri olarak gösterilmektedir. "Dolan" etnonimi M.S. 480'li yıllarda tahta oturan Cücen hanı Dolon'un isminden gelmektedir. Dolon'a tabi olan kabileler dağılınca Yüksek Arabalılar, yani Kanglılar'ın Börkli kabilesi de ayrılmış, bunlar daha sonra "Dolonlular"(Dolanlıklar) diye adlandırılmıştır. "Dolon" sözcüğü fonetik değişme uğrayarak "Dolan" biçiminde telaffuz edilmeye başlamıştır. Uygur On İki Makamı'nın kökeniyle ilgili, Abdurahim Ötkür'ün tespitleri çok ilgi çekicidir. O Farabi'nin Arap medeniyeti ve müziğine yaptığı katkılardan bahsettikten sonra, İbn-i Sina'nın mevcut ezgi ve melodileri on iki temel şekilde toplamayı teşebbüs ettiğini, 13. yüzyılda bu temel ezgilerin her birinin birer makam olarak adlandırıldığını ifade etmiştir. O dönemde on iki makamın adları şöyle olmuştur: *Uşak, Nava, Rust, Zengola, Irak, Abu, Rahavi, Buzruk, Selik, Hizacı, Zirefkend, Höseyni*. Bunlardan Uşak, Nava, Rast, Irak, Rahavi, Buzruk, Hicaz, Hüseyni makamları Uygur On İki Makamı'nda da bulunmaktadır. Bu durum, ilk bakışta, Uygur On İki Makamı'nın Arap müziğinden kaynakladığını düşündürülebilir. Ancak, Uygur On İki Makamı

⁴⁰ Alimcan İnyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 373.

⁴¹ İsmail Hakkı Gerçek, **Uygur Klasik Türk Halk Müziğindeki On İki Makamın Geleneksel Türk Müziğindeki Karşılıkları Üzerine Bir Araştırma**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2013, 85.

Uygur milli müziğiyle beslenerek gelişmiş, şekil ve muhteva yönünden farklı özellikler kazanmıştır. Yine de, Uygur On İki Makamı'nın diğer milletlerin müzik kültürüyle olan ilişkisini ve aralarındaki etkileşimi çok boyutlu olarak araştırmadan bu konuda son sözü söylemek doğru değildir. Çünkü bazı makamların Uygur Türklerinin İslamiyet'i kabul etmelerinden önce oluştuğu bilinmektedir.⁴² Uygur makamlarının name sayısı ve icra etmek için gereken süre şöyledir:⁴³

Makam adı	Name sayısı	Gereken süre	Açıklama
Uygur On İki Makamı	360	24 saat	
Dolan Makamı	45	1 saat	9 siyirilma, çüşürge, merğul
Turfan Makamı	66	10 saat	
Kumul Makamı	258	10 saat	
Toplam	729	45 saat	

Uygur makamlarına neden “On İki Makam” dendiği hususunda değişik tartışmalar yaşanmıştır. Mesela, Uygur bilim adamı Abdüşükür Muhammed Emin, “On İki Makam” terimindeki “on iki” sayısının astronomideki “on iki burç” a dayandığı fikrini kabul etmezken, folklorist Abdükerim Rahman söz konusu görüşü desteklemektedir.⁴⁴ Ona göre, buradaki “on iki”, uzun tarihi süreçte formel nitelik kazanmış sayıdır. Çünkü Uygur On İki Makamı sadece “on iki” ile sınırlı değildir. Makamlar geçmişte zaman zaman çoğalma ve azalma sürecinden geçmiştir. Ama Uygur Türkleri makam sayısının azalmasına veya çoğalmasına bakılmaksızın onu formel sayı olan “on iki” ile ifade etmişlerdir. “Kumul On İki Makamı”, “İli On İki Makamı”, “Dolan On İki Makamı” terimlerindeki “on iki” de formel sayıdan başka bir şey değildir. Bunların dışında da dünyada melodiler on ikiye bölünmektedir. Dolayısıyla Uygur makamlarının on ikiye bölünmesi de böyle bir kurala

⁴² Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 372.

⁴³ Tursuncan Savut Udmuş, Uygur Makamlarının Uygur Kültüründeki Yeri, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, Sayı 6, 2015, 128.

⁴⁴ İsmail Hakkı Gerçek, **Uygur Klasik Türk Halk Müziğindeki On İki Makamın Geleneksel Türk Müziğindeki Karşılıkları Üzerine Bir Araştırma**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, 74.

dayandırılabilir. Anlaşıldığı gibi, Uygur bilim adamları arasında “on iki” sayısıyla ilgili henüz kesin ve net bir anlaşma sağlanmış değildir.⁴⁵

Uygur On İki Makamı'nın kendine özgü terminolojisi vardır. Terimlerin büyük bir kısmı Arap ve Farsça kökenli kelimelerden gelmez. Bazı terimler, sözcüklerin bozulmuş veya değiştirilmiş biçiminden oluşturulmuştur. Mesela, “Rak Makamı” terimindeki “rak” sözcüğü, “kurtuluş” anlamına gelen “reha” sözcüğünün değiştirilmiş şekli olduğu anlaşılmaktadır. “Çebbayat”, “Muşavirek” terimleri de bu türdendir. Bu terimlerin kökeni ayrı bir araştırmanın konusudur. Hotenli Molla İsmetullah Binni Molla Nimetullah Mécizi tarafından 1854-1855 yıllarında yazılan “Tevarih-i Musikiyun (Müzikçiler Tarihi)” adlı eserde, 17 müzik üstadı tanıtılmıştır. Ayrıca eserde adı geçen 16 makamdan 13 makamın tanıtılan üstatların ürünü olduğu ifade edilmiştir. Mesela Ebu Nasır Farabi *Rak* ve *Uşşak* makamını, Mevlani Ali Çöl *Irak* makamını, Abdurahman Cami *Acem* makamını, Ali Şir Nevayi *Neva* makamını, Kıdırhan Yerkendi *Visal* makamını, Muhemmet Kuştingir *Müşavirek*, *Bayadek*, *Çaharzerb*, *Dugah*, *Sigah*, *Çahargah* ve *Pencigah* makamlarını, Yusuf Sekkaki *Bayat* makamını, Amannisa Han *İşret-engiz* makamını icat etmiştir. Kısacası “Makamlar farklı mekân ve zamanda, Uygur halkının birçok besteci, şarkıcı ve müzisyeni tarafından icat edilmiş halk müziğidir”.⁴⁶

Makam terimleri uzun tarihi süreçte yeni anlamlar kazanarak sabitleşmiş ve kalıplaşmıştır. Uygur On İki Makamın isimleri şöyledir:

No	Makam Adı	Nağme	Mısra Sayısı
1	Rak Makamı	23 nağme	205 mısra
2	Çebbayat Makamı	23 nağme	251 mısra
3	Müşavirek Makamı	31 nağme	363 mısra
4	Çehargah Makamı	18 nağme	212 mısra
5	Pencigah Makamı	25 nağme	240 mısra
6	Özhal Makamı	29 nağme	224 mısra
7	Acem Makamı	17 nağme	143 mısra
8	Uşşak makamı	23 nağme	286 mısra

⁴⁵ Alimcan İnyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 366.

⁴⁶ Alimcan İnyet, **age.**,366.

9	Bayat makamı	19 nağme	119 mısra
10	Neva makamı	20 nağme	209 mısra
11	Segâh Makamı	6 nağme	72 mısra
12	Irak Makamı	8 nağme	102 mısra

On iki makam, 242 nağme, 2470 mısra, daha sonra buna Abuçeşme Makamındaki 13 nağme, 232 mısra da eklenir. Turdi Ahun'un düzenlemiş olduğu toplam 255 nağme, 2702 mısra vardır.

Uygur On İki Makamının metinleri Ali Şir Nevai gibi klasik şairlerin şiir, gazel, destan vb. eserlerinden oluşmaktadır. Bu metinler 2674 mısradan (On İki Makama en son katılan Ebu çeşme makamı 226 mısradan oluşup 154 mısrası Ali Şir Nevai'ye aittir) oluşur. Bu metinlerin 1178 mısrası Ali Şir Nevai'nin şiirleri olup Klasik On İki Makam metinlerinin yüzde elli sekizini kapsar. On İki Makam metinlerinde Şair Meşrebi'nin gazellerinden 274, Hüveyda'dan 214, Fuzuli'den 70, Zelili'den 46, Molla Bilal'den 46 mısra bulunurken diğer şairlerinden 12 ya da 44 mısra bulunmaktadır.

Uygur Klasik On İki Makamı, Ali Şir Nevai, Fuzuli gibi önemli şairlerin şiirlerine kaynaklık ederken Kumul On İki Makamı Kumul ağız özelliklerini yansıtan halk koşaklarına kaynaklık etmektedir. Uygur Klasik On İki Makamlarını icra etmek için yirmiden fazla müzik aleti gerekmektedir. Ancak Kumul Makamlarını icra ederken Kumul giceği, def, revap, duttar, tembur, çan ve ney yeterlidir.⁴⁷ “Makam” kelimesinin etimolojisine göre eski Uygur Kösen-Tohar dilindeki “mäka-yame” kelimesinin telaffuzunun değişmesiyle “makam” şeklini almış olup “büyük nağme” anlamına gelir.⁴⁸ Uygur Klasik On İki Makamı; “büyük nağme”, “dastan”, “meşrep” gibi üç bölümden oluşur. 16. yüzyılda yaşayan makam ustası, şair Kıdır Han Yerkendi makam üzerinde şunlarını söylemiştir:

Makam cihanda tan vakti,
Cânân ile beraberdir her bir sedası.
Hiç denk gelmez bülbül nevası

⁴⁷ Abdülaziz İsmail, Kumul Makamlarının Özellikleri Hakkında, **Kumul Edebiyatı**, Sayı 3, 2008, 52.

⁴⁸ Tomas Vérné, **Tohar Dili Dersi II**, Héydélbé, Karal Vinter Üniversitesi Almanca Neşri, 49.

Alemde yoktur onun pahası.⁴⁹

1.2.1. Rak Makamı

Rak Mukamı Uygur On İki Mukamının birinci makamı olup, *rak* kelimesi eski Sanskritçede “küy”, “şarkı”, anlamındadır. *Rag* olarak da telaffuz edilmiştir. Bu kelime hâlâ Buddhizmde “ahenk” anlamında kullanılmaktadır.⁵⁰ Alimcan İneyet’e göre bu makamın asıl adı “rahavi” dir. Rak, bu sözcüğün değiştirilmiş biçimidir. “Rahavi” teriminin kökü ise “kurtulma” anlamında gelen “rehâ” veya “rehâyî” sözcükleri olmalıdır. Rak Makamı, 23 nağmeden oluşmuştur. Bu makamın şafak söküp güneş yükselene kadar olan zaman diliminde icra edildiği bilinmektedir.⁵¹

1.2.2. Çebbayat Makamı

Bu makamın eski adı “Hüseyni”dir. “Hüseyni” terimi ise Anadolu sahasında da bilinen bir terimdir. Farsça kökenli “çebbayat/çebbiyat” teriminin hangi terkiplerden oluştuğu Uygur Türkçesiyle ilgili sözlüklerde gösterilmemiştir. Dilciler “Çebbayat Mukamı”nı “büyük bayat”, “hızlı perde şeklindeki bayat”, “bayat makamından yararlanarak tekrar edilmiş makam” olarak düşünmektedir.⁵² Çebbayat Makamı’nın şafak sökerken icra edildiği biliniyor. Bu makamda 23 nağme ve 251 mısralı güfte bulunmaktadır. Çoñ Neğme (Büyük Nağme) kısmında 12 ezgi ve 137 mısralı güfte; destan kısmında 8 ezgi ve 76 mısralı güfte; meşrep kısmında 3 ezgi ve 38 mısralı güfte yer almıştır.⁵³

1.2.3. Müşavirek Makamı

Bu makamın asıl adı “Rast Makamı”dır. Bu makam Anadolu sahasında da aynı terimle bilinir. “Müşavirek” terimi Uygur Türkçesiyle ilgili sözlüklerde Arapça ve Farsça terkipten oluşan bir terim olarak gösterilmektedir. Bu makamın tam öğle vaktinde icra edildiği kaydedilmiştir. Müşavirek makamında toplam 31 nağme ve

⁴⁹ Turgan Şavdun, **Makam Hakkında Mülâhaza**, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı, 1995,2.

⁵⁰ Abduşükür Muhammed İmin, **Uygur Muqam Hezinişi**, Ürümçi: Şıncañ Üniversitesi Neşriyatı, 1997, 139.

⁵¹ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 366-370.

⁵² Ayinuer Taxitiemuer, **Uygur Türklerinde On İki Makam Sanatı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009, 112.

⁵³ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 374.

363 mısralı güfte bulunmaktadır. Çoñ Neğme(Büyük nağme) kısmında 17 ezgi ve 216 mısralı güfte; 4 destandan oluşan kısmında 8 ezgi ve 84 mısralı güfte; 6 meşrepten oluşan kısmında 6 ezgi ve 63 mısralı güfte yer almıştır.⁵⁴

1.2.4. Çehargah Makamı

“Çarigah”, “çargah”, şeklinde de telaffuz edilen bu makamın asıl adı “hicaz”dır. Bu makamın gece yarısında icra edildiği bilinmektedir. Çehargah Makamı, 18 nağmeden oluşmuştur.

1.2.5. Pencigah Makamı

Bu makamın eski adı “büzürg”dür. “Büzürg” sözcüğü “büyük”, “ulu” anlamındadır. Farsça kökenli “Pencigah” sözcüğü “beş” anlamındaki “penc” ile “vakit” anlamındaki “gah”tan oluşmaktadır. Pencigah Mukamının öğle yemeğinden sonra icra edildiği bilinmektedir⁵⁵Tevârîh-i Mûsikiyyun adlı risalede müzisyen Pehlivan Muhammed Kuştingir’in Pencigah Mukamını icad ettiği yazılmıştır. Uygur klasik müziği “On İki Mukam”ın 5. makamıdır.⁵⁶Pencigah Makamı’nda toplam 25 nağme ve 240 mısralı güfte bulunmaktadır. Çoñ Neğme (Büyük Nağme) kısmında 174 mısralı güfte; 3 destandan oluşan kısmında 6 ezgi ve 24 mısralı güfte; 5 meşrepten oluşan kısmında 5 ezgi ve 42 mısralı güfte yer almıştır.⁵⁷

1.2.6. Özhal Makamı

“Uzhal”, “Öz hal” şeklinde de telaffuz edilen bu makamın eski adının “Köcek Makamı” olduğu ifade edilse de, kaynaklarda “köcek” sözcüğünün kökeniyle ilgili bir açıklama bulunmamaktadır.⁵⁸*Tevârîh-i Mûsikiyyun*’ adlı risalede, Mevlane Şetih Ebu Nesir Fârâbî’nin Uzhal Mukamının birinci, ikinci ve üçüncü Merğul’larını icat ettiği yazılmıştır.⁵⁹Mehemmet Zunun ve Abdurkerim Rahman, “köcek” sözcüğünün

⁵⁴ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, *Turkish Studies*, Sayı 2/2, 2007, 368.

⁵⁵ Alimcan İneyet, *age.*,368.

⁵⁶ Ayinuer Taxitiemuer, *Uygur Türklerinde On İki Makam Sanatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009, 118.

⁵⁷ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, *Turkish Studies*, Sayı 2/2, 2007, 368.

⁵⁸ Alimcan İneyet, *age.*,368.

⁵⁹ Ayinuer Taxitiemuer, *Uygur Türklerinde On İki Makam Sanatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009, 121.

“mütevazi”, “alçak gönüllü” anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Bu makamın muhtluk vaktinde okunduğu bilinir. Özhal Makamı 29 nağmeden oluşmuştur.⁶⁰

1.2.7. Acem Makamı

Alimcan İnyet'e göre, Ecem Mukamının adı Anadolu sahasında “Acemaşiran” olarak bilinmektedir *Tevârîh-i Mûsikiyyun* adlı risalede müzisyen Mevlana Nuriddin Abdurahman Camî'nin Ecem Mukamı ve bu makamın iki Merğul'ini icad ettiği yazılmıştır.⁶¹ Acem Makamı 17 nağmeden oluşmaktadır.

1.2.8. Uşşak Makamı

Bu makam, Anadolu sahasında da “Uşşak Makamı” olarak bilinir. Uygur Türkçesi'nde “uşşak” teriminin “oşşak” ya da “oşak” şeklinde de telaffuz edildiği görülmektedir. Bu makamın akşam güneş batmak üzereyken icra edildiği ifade edilmiştir. Uşşak makamı 23 nağmeden oluşmaktadır. Çoñ Neğme (Büyük nağme) kısmında 14 ezgi ve 90 mısralı güfte; 3 destandan oluşan kısmında 6 ezgi ve 50 mısralı güfte; 3 meşrepten oluşan kısımdan 3 ezgi ve 46 mısralı güfte yer almaktadır.⁶²

1.2.9. Bayat Makamı

Büyük Türkçe Sözlükte “Bayat” kelimesi, Oğuz boylarının biri olarak açıklanmaktadır.⁶³ Bu makam Anadolu sahasında “bayati” olarak bilinmektedir. Bu terim Oğuzların bir boyu olan “Bayat”tan gelmez. Mehemmet Zunun ve Abdükerim Rahman, “Bayat Makamı”nın tanyeri ağırlarken icra edildiğini kaydetmektedir. Bayat Makamı 19 nağmeden oluşmuştur.⁶⁴

⁶⁰ Alimcan İnyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 368.

⁶¹ Ayinuer Taxitiemuer, **Uygur Türklerinde On İki Makam Sanatı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009, 123.

⁶² Alimcan İnyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 369.

⁶³ Ayinuer Taxitiemuer, **Uygur Türklerinde On İki Makam Sanatı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009, 127.

⁶⁴ Alimcan İnyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 369.

1.2.10. Neva Makamı

Bu makam Anadolu sahasında da aynı terimle ifade edilmektedir. Sabah vaktinde icra edildiği bilinen Neva Makamı'nda toplam 20 nağme ve 209 mısralı güfte bulunmaktadır. Çoñ Neğme(Büyük Nağme) kısmında 10 ezgi ve 100 mısralı güfte; 3 destandan oluşan kısmında 6 ezgi ve 56 mısralı güfte; 2 meşrepten ibaret kısmında 2 ezgi ve 44 mısralı güfte yer almıştır.

1.2.11. Segâh Makamı

Bu makam Anadolu sahasında “segâh makamı” olarak bilinmektedir. Ancak Uygur Segah Makamı ile Anadolu sahasındaki Segah Makamı'nın içeriğinin aynı olup olmadığı tartışılır. Bu makamın ikindiden sonra icra edildiği kaydedilmiştir. Segah Makamı'nda 6 nağme ve 72 mısralı güfte bulunmaktadır.

1.2.12. Irak Makamı

Bu makamın güneş yükselirken icra edildiği bilinir. Irak Makamı'nda toplam 8 nağme ve 102 mısralı güfte bulunmaktadır. Çoñ Neğme (Büyük Nağme) kısmında 5 ezgi ve 76 mısralı güfte; 3 meşrepten oluşan kısmında 3 ezgi ve 26 mısralı güfte yer almıştır. Uygur On İki Makamı'nın yukarıda gösterdiğimiz sırası hemen hemen sabittir. Ancak bazı araştırmacılar üçüncü makam olan Muşavirek'i on birinci makam, on birinci makam olan Segah'ı üçüncü makam olarak göstermektedirler. Bunun sebeplerinin araştırılması gerekmektedir. Çünkü Uygur On İki Makamı gibi klasikleşmiş bir eserde, bu tür keyfi değiştirmeler mükemmeliyete zarar verir.

1.3. “On İki Makam”ın Bölümleri

Uygur On İki Makamı'nın her biri “Çoñ Neğme (Büyük Nağme)”, “Dastan (Destan)”, “Meşrep” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. “Çoñ Neğme (Büyük Nağme)” kısmında 9-10 tane şarkı vardır. Bu şarkılar, genellikle, lirik şarkılardır. “Dastan” kısmında 3 ile 6 arasında değişen sayılarda şarkı vardır. Bu şarkılar tahkiye niteliklidir, yani “Ferhat ile Şirin”, “Garip ile Senem” gibi halk destanlarından alınan parçalardır. Her şarkıdan sonra bir mergul gelir. “Mergul” terimi Arapçadır. Makam müziğinde bir ezgiden diğer ezgiye geçerken çalınan geçiş melodisidir. Bu normalde güftesiz çalınır. “Meşrep” kısmında 3 ile 6 arasında değişen sayılarda şarkı

bulunmaktadır. Bu kısımda yer alan şarkılar, genellikle, dans havası olan oynak şarkılardır. Önce yavaş başlar, gittikçe coşku artar ve sonunda zirveye ulaşır. Bunlardan “Çoñ Nağme” kendi içerisinde yine “teze”, “selike”, “tekit”, “nushe”, “cula”, “senem”, “peşru” kısımlara ayrılır. “Teze” terimiyle karmaşık melodiler ifade edilmiş olup, bu melodiyle şairlerin gazelleri okunmaktadır. “Selike” teriminin kökeni Arapça olup “kabiliyet, tarz, üslup” anlamlarını ifade etmektedir. “Selike” “kendi içerisinde yine “Çoñ Selike (büyük selike)”, “Kıçık Selike (Küçük selike)” diye ikiye ayrılır. Bu ikisinin ritmi farklı olup, “Çoñ Selike”yle halk şiirleri, “Kıçık Selike”yle şairlerin gazelleri okunmaktadır. “Tekit” selikeyi destana bağlayan geçiş melodisidir. “Nushe”, “cula”, “senem” ve “peşru” da çoñ nağme içindeki değişik melodilerdir.⁶⁵Uygur makamlarının metinleri şöyledir:⁶⁶

Makam Adı	Klasik Şiirler	Halk Şiirleri	Toplam	Açıklama
Uygur On İki Makamı	280 Gazel, 162 Mısra Şiir	518 Mısra	2482	Turdi Ahun Nüshası
Dolan Makamı	-	466 Mısra	466	-
Turfan Makamı	201 Mısra	1917 Mısra	2118	-
Kumul Makamı	-	3780 Mısra	3780	-
Toplam		6681	8846	1990’lı yıllardan sonra düzenlenenler hariç

1.4. Uygur On İki Makamında Kullanılan Çalgılar

Batı Çalgıları: Accordion, piano, gitar, saksafon, electro çalgılar gibi Avrupa’dan ithal edilen çalgılardır.

Baliman: Uygurların bir tür üflemeli müzik aletidir. Kamıştan yapılan bu müzik aletinde sekiz tane delik vardır. Sesi oldukça yumuşaktır. Genelde klasik müziklerde kullanılan bu çalgı, ses ve görüntü itibari ile neye benzemektedir.⁶⁷

Barbit: Üst yüzünde bir delik olup, 30 perdesi ve 4 telli vardır. Parmaklarla çekilerek çalınır.

⁶⁵ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, **Turkish Studies**, Sayı 2/2, 2007, 370.

⁶⁶ Tursuncan Savut Udmuş, Uyğur Mukamlariniñ Uyğur Medeniyitide Tutkan Orni, **Mukam Munbiri**, Sayfa 3, 2008, 30.

⁶⁷ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **Uygur Çalgıları**, Kaşgar Uygur Neşriyatı, 2012, 20.

Çan: Kalun esasına dayanan bir müzik aletidir. Uygurların eski müzik aletlerinden biri olan çan, dut ağacından yapılmaktadır. Sandığa benzer bir şekli vardır. Önünde 60-70 tane teli bulunur. Tellere bambu çubuk ile vurularak ses çıkartılır. Çubuğun ucunda yünden ya da plastikten yapılan bir işleme mevcuttur. Yüksek sesle, ahenkli bir şekilde çalınır.⁶⁸

Def: Vurmali çalgılar arasında yer alan dap, en eski ve en sesli müzik aletidir. Dap, elde çalınabilen hafif bir müzik aletidir. Çalınışı sırasında avuç içi ve parmak uçları kullanılır, hafif vuruşlarla ritim sağlanır. Kumul makamlarında ve her türlü meşreplerde yaygın olarak kullanılır. Daha çok kadınlar tarafından çalınmaktadır. Büyük dap, nagme dapı ve meşrep dapı gibi çeşitleri vardır. Bu daplar kullanılan mekâna göre farklılık göstermektedir. Büyük dapın eni 45, kalınlığı 5.5 cm'dir. Meşrep dapının eni 25 cm civarındadır. Çerçevesinin yapımında Populus ağacı kullanılmaktadır. Kaplaması ise koyun, at ve eşek derisinden yapılmaktadır. Fakat son zamanlarda, daha iyi ses çıkarması bakımından kaplamasında yılan derisi kullanılmaya başlanmıştır. Dapın iç kısmında bulunan küçük halkalar, dapa vurulduğunda güzel ses çıkarması açısından önemlidir. Müziğin başlaması, müziğe ritim vermesi ve halkı cezbetmesi açısından önemli bir yere sahiptir.⁶⁹

Diltar: Uygur arasında yeni keşfedilen telli bir çalgı aletidir. Satar ve tamburda bulunan özellikler diltarda da mevcuttur. Hem keman şeklinde hem de çekerek çalınabilir. Altı kısmı ve sapı eşit bir şekilde tasarlanmıştır.⁷⁰

Dud: Uygurların eski çalgı aletinden biridir. Şekli gitara benzer, sekiz tane telden oluşmaktadır.

Duttar: Uygurların telli çalgı aletlerinden biridir. Sapı uzun, başı büyük, görünüşü kesilen armutta benzer. İki tane ipek teli olur; 13 yerde perde olup G C yâda G D'diye seslenir. Ses dairesi iki oktavdır. Genelde tek başına çalınır fakat başka sazlar ile beraber çalınmaya da uygundur.⁷¹

Ğicek: Uygurların, yay ile çalınan bir çalgı aleti. Alt tarafı silindirik şeklindedir, bu silindirin üst yüzü deri kaplı, alt yüzü ise genelde demirden ya da biraz kalın kalaydan yapılmıştır. Baş kısmında sacdan yapılmış bir ana teli vardır. yay genelde

⁶⁸ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,33.

⁶⁹ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,45.

⁷⁰ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,34.

⁷¹ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,31.

bu tele sürtülerek çalınır fakat bu telin yanında rezonans ortaya çıkarmak için ek birkaç teli daha vardır.50'li yıllardan sonra bu çalgı aleti değişime uğramıştır. Dört telli ve alt kısmı karpuz biçiminde yuvarlak şeklini almıştır. Sapı keman sapından biraz uzundur. Sapın ucunda yuvarlak kubbe biçiminde ss vardır. G, d, a, e şeklinde çalınır.⁷²

Ağaç Kaşık: Uygur On İki Makamını icra ederken, çalgılara ritim vermek amacıyla çalınan bir tür alettir. Ağacın kaşık şekline getirilmesi ve sslenmesiyle meydana gelir.

Nağra: Uygurların vurgulu çalgı aletidir. Gövdesi bakır ve demirden yapılan, üstüne eşek ya da inek derisi gerilmiş, uzunluğu 35, çapı 25 cm civarında olan üstü büyük, altı küçük olan bir enstrümandır. şekli vazoya benzer. Nağra eşitleri bakımından; büyük, orta, küçük nağra olmak üzere üçe ayrılır. Büyük nağranın boyu 45, eni 48-50 cm'dir. Büyük nağra tek, orta ve küçük nağra çift çubuk ile çalınmaktadır.

Kalun: Uygurların en eski çalgı aletlerinden biridir. şekil olarak cana benzer. Parmak ile çekerek çalınır.⁷³

Revap: Uygurların mızrap ile çalınan çalgı aletidir. 5 tane teli vardır. Dışarıdaki iki tane teli aynı ses ile melodiyi yaratır. İte bulunan  tel ise yardımcı teldir. Sesi güzel ve incedir; tek ya da başka sazlar ile beraber çalınabilir.⁷⁴

Sapay: Uygurların ağaç ya da boynuz uuna birkaç tane metal küpe, yanlarına birçok metal küpe takılmış olan, el ile silkeleyerek çalınan milli çalgı aletidir.

Sattar: Uygurların yay ile çaldığı bir çalgı aletidir. şekli tambura benzer. 7 veya 13 telden oluşur. Bunlardan bir tanesi melodili ve önemli, diğerleri rezonans teldir. 18 perdesi vardır. Çalarken sağ el ile yay idare edilir, sol el ile perdeye basılır. Tek ya da başka sazlar ile beraber çalınabilir. Sesi çok güzeldir, makamın ahenk özeliklerine uygundur.⁷⁵

Surnay: Eski dönemlerde büyük baş hayvanların boynuzundan günümüzde ise erik ağacı ve bakırdan yapılan üflemeli bir çalgıdır. şekil olarak ana benzer. Üst kısmında yedi, alt kısmında bir tane delik vardır. Festivallerde, bayramlarda ve merasimlerde çalınan bir müzik aletidir. Genelde nağra ile beraber çalınır.

⁷² Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,41.

⁷³ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,44.

⁷⁴ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,25.

⁷⁵ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,37.

Yapımında çılan ağacı kullanılmaktadır. Eskiden inek boynuzu, bakır ve ağaçtan yapılırken günümüzde erik ve çılan ağacından yapılmaktadır. Kafa kısmı geniş, deliklerinin olduğu kısım ise kafa kısmına göre daha incedir. Uzunluğu 43 cm'dir. İnce kısmında bulunan sekiz tane deliğin hava kaçırmayacak şekilde ayrı ayrı kapatılmasıyla ritim sağlanır. Üzerindeki nakışlar ise kemikten yapılmaktadır. Bu nedenle sanatsal değeri yüksek bir el işçiliğine sahiptir.⁷⁶

Tembur: Uygurlarda kullanılan, çekerek çalınan müzik aletlerinden biridir. Sapı uzundur. 16 yerinde perdesi olur; beş tane sac telini kullanarak, g g d g g ya da d d gd d şeklinde çalınır; ses daresi üç oktava, dışındaki iki tel esas teli olur, değer üç tel eklenme ya da yardımcı teli olarak sayılır, tek ya da başka çalgı aletleri ile de çalınabilir.⁷⁷

Ud: Çok telli, üçgen şeklinde, tırnak ya da nahul ile çalınan çalgı aletidir.

Huştar: Bazı özellikleriyle tembura benzemekte olup, toplam 11 tane teli vardır. 4'ü melodili, 7'si rezonans teldir. Melodili tellerin çıkardığı ses "ğicek" adlı çalgının sesine benzer. Yay ile çalınan çalgılardandır. Sapının ucuna ağaçtan kuş şekli oyulmuştur.

Ziltar: Uygur çalgı aletlerinden biridir. Satar, revap, kalun, gitar gibi çalgı aletlerinin yerine de kullanılabilir. 35 tane tele sahip olup sesi incedir. Diğer müzik aletleriyle birlikte kullanılırken tek başına da kullanılabilir.

Uygur makamlarında kullanılan temel müzik aletleri:⁷⁸

⁷⁶ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**, 21.

⁷⁷ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **age.**,30.

⁷⁸ Tursuncan Savut Udmuş, Uyğur Mukamlariniñ Uyğur Medeniyetide Tutkan Orni, **Mukam Munbiri**, Sayfa 3, 2008, 32.

Makam adı	Bölge	Kullanılan çalgılar				Açıklama
		Telli çalgılar	Çekme çalgılar	Üflemleri çalgılar	Vurmalı çalgılar	
12 Makam	Kaşgar	Satar	Kalun Tembur Ravab	Ney	Def	Şarkı ve danslarda davul ve sunay da kullanılıyor.
	Hoten	Satar	Kalun Tembur	Baliman	Def	Şarkı ve danslarda davul ve sunay da kullanılıyor.
	Aksu	Satar	Tembur, Dutar	-	Def	Şarkı ve danslarda davul ve sunay da kullanılıyor.
	Gulca	Keman	Tembur, Dutar	-	Def	Şarkı ve danslarda davul ve sunay da kullanılıyor.
Dolan Makamı	Dolan bölgesi	Dolan ghiciki	Kalun. Dolan ravabı	-	Def	
Turfan Makamı	Turfan	Satar	Tembur, Dutar	-	Def	Davul ve sunayla da tüm makam icra ediliyor.
Kumul Makamı	Kumul	Kumul ghiciki	Kumul ravabı	-	Def	Davul ve sunay ile makamın parçaları icra ediliyor.

İKİNCİBÖLÜM

KUMUL ON İKİ MAKAMI VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Kumul On İki Makamı

Tarihçilere göre, Kumul'un eski adı "Évirğol"dur. "Évir" kelimesi, eski Uygur dilinde "uzun" anlamına gelir. "Évir" kelimesi Türk dil bilgini Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügati't Türk adlı eserinde "uzunca" anlamında kullanılmıştır. Kelimenin eserde geçtiği kısım şu şekildedir:

Evrık boynu kaz gibi

Kadeh doldu göz gibi

Hasreti aşağı indirip

Gündüz - akşam ile sevinçli.

"Évirğol" isminin kullanımı hakkında diğer bir fikir de Kumul'un görünüşünden yola çıkarak ileri sürülmüştür. "Öz" kelimesi Kumul halk dilinde "ırmak" anlamına gelmektedir. Irmağın daha büyüğüne ise "göl" denilmektedir. Ünlü yazar Abdurehim Ötkür bunu şu şekilde ifade etmiştir: "Kumul'a Kuzeyden Güneye doğru bakıldığında ırmak gibi görünmektedir. Dolayısıyla "evergul" ismi buradan gelmiştir." Evergul ismi Uygur Türkleri arasında da kullanılmakta ve Uygurların önemli makamlarından ve sözlü gelenek bakımından oldukça zengin olan Kumul Makamı "Evergul Makamı" olarak da adlandırılır.

"Dünhuan'daki Tang Sülalesi Pipa Notları"dan yavaş nağmeli Evergul (hızlı nağmeli Evergul) gibi iki müzikal bulunmuştur. Güney Sun sülalesinde devrinde yaşayan yazar Çancu, Becimen Tezkiresi'nin ikinci cildinde şöyle ifade etmiştir: "Evergul nağmeleri yedi müzikal olup, daşi notası, gaodaşi, çift nota, şavşi notası, şiçi notası,

lincun notası ile yö notalarından oluşmaktadır.” Çin sülalesinde yaşayan ünlü yazar Yav Yüçün şiirlerinde evergul nağmesini şöyle dile getirmiştir:

“Binden fazla dağ ile yamaç Kumul boyunu çevirmiştir,
Bir gün akarsu oku tekrar evergul notasını”

Dünyaca meşhur Uygur makam sanatının halk meşrep makamları türlerinden ve Klasik Uygur On İki Makamı'nın kaynağı olan yerli Kumul Makamı, binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. “XIII. yüzyılda Şincañ Özerk Bölgesi'nin birçok tarafını gezen “Marko Polo” Kumul'daki Uygur Türkleri hakkında şunları yazmıştır. Kumul halkı çok güler yüzlü ve şakacıdırlar. Kendilerinin eğlenmek için devamlı müzik, şarkı ve oyunla meşguller.”⁷⁹ Marko Polo'nun sözünden anlaşıldığı üzere Kumul Uygurlarının müzik, şarkı, oyun tutkusu çok eski dönemlere kadar dayanmaktadır.

Kumul halkının tarihini, arzularını, örf ve adetlerini, yerel konuşma dilini, toplumun psikolojik yapısını, edebiyatını, kısaca Uygur medeniyetinin toplumsal özelliklerini bünyesinde barındıran makam çeşididir. Her çeşit milletin makam sanatı yalnız müzik, dans, edebiyat değildir. Makamda halkın folkloru, giyim-kuşamı, psikolojik yapısı, isimlerini ve milli örf-adetlerini kapsar. Dolayısıyla bir milletin medeniyetini incelerken sanat noktasından makam noktasına kadar incelersek daha iyi bir çalışma ortaya çıkacaktır. Klasik Uygur On İki Makamı'nın kaynağı olan yerli Kumul Makamı, binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Geçmişten günümüze kadar ulaşan Kumul Makamı hakkında ayrıntılı bilgi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

⁷⁹ İsmail Hakkı Gerçek, **Uygur Klasik Türk Halk Müziğindeki On İki Makamın Geleneksel Türk Müziğindeki Karşılıkları Üzerine Bir Araştırma**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, 70.

Sayı	Makam Adı	Yerli Adı	Birinci Ezgi	İkinci Ezgi	Toplam
1	Çondur Makamı	Yürüdüm Alemi	18	14	32
2	Ulug Dur Makamı	Hay-Hay Ölen	11		11
3	Mustehizad Makamı	Yalnız Tuyun	13	17	30
4	Çargah Makamı	Hazret	10	13	23
5	Hupti Makamı		21	14	35
6	Çebbyat Makamı	Canikem	11	15	26
7	Muşavirek Makamı	Derdine Deva	14	13	27
8	Özhal Makamı	Derdi Leva	14	12	26
9	Dugah Makamı	Küçük Derdin Yaman	11		11
10	Dolan Muşavirek Makamı	Seherlik	11		11
11	Irak Makamı	Büyük Derdin Yaman	14		14
12	Rak Makamı	Seyran Bülbülüm	12		12
Toplam			160	98	258

Kumul Makamlarında bulunan yapıları sekiz başlık altında değerlendirmek mümkündür.

Uygur Klasik On İki Makamındaki makam adları ve başka bölüm adlarının çoğu Arapça ve Farsça'dan alınmıştır. Turfan makamı da Klasik On İki Makamla benzer durumdadır. Dolan makamındaki bazı kısımlar ise Uygurca olarak adlandırılmıştır. Lakin Kumul On İki Makamındaki adlandırmalar tamamen Uygurcadır. Kumul makamlarının, makamların içinde yer alan koşakların, şarkıların adlandırılmasında halkın kullandığı yerel ağız kullanılmıştır. Bu özellik, Kumul makamını diğer makamlara göre daha önemli kılmaktadır. Kumul ağzı, Uygur dilinin merkezi diyalektteki çok önemli bir türüdür. Dolayısıyla bu ağız, Arapça ve Farsça'nın tesiri

altında kalmamış Uygur halkının saf dilidir. Bu özellik, Uygur dil özelliklerinin korunmasında Kumul halkının katkısını göstermektedir. Kumul makam metinleri detaylı bir şekilde incelendiğinde, günümüz Kumul ağzında, eski Uygur dilinde kullanılan birçok kelimenin korunduğu görülür. Masal, ugane, asık, arvu, coralmay gibi kelimeler bunların birkaçıdır. Diğer yandan Kumul makam metinlerinde diğer makamlarda bulunmayan Çince kelimeleri de görmekteyiz. Bu özelliği diğer yerli makamlarda ve Klasik Uygur On İki Makam'da görmek mümkün değildir.

2.2. “Kumul On İki Makamı”nın Adları ve Özellikleri

Kumul halkı, atalarından miras kalan, yerli özelliğe sahip koşak, destan gibi türlerin toplanıp günümüze kadar getirilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu koşaklar ve destanlar çeşitli törenlerde yer almış, bir kısmı devamlılığını sağlayamayıp unutulmuştur. Günümüz Kumul makamlarının metinleri, makam vasıtasıyla sözlü gelenekte yaşatılarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Kumul makamlardaki tarihi olaylar, tarihi şahıslar ve kahramanlar ile ilgili olan tarihi koşaklar ve destanlardan parçalar günümüze kadar ulaşmıştır. Bu metinlerde; Ömer Batur, Yaçi Bey, Tömür Halife, İslam Bey gibi vatanseverlerin halkın özgürlüğü ve saadeti için yaptığı mücadeleler ve kahramanlıklar anlatılmıştır. Baştan sona kadar Kumul halk makamlarında halk koşakları ve destanlardan parçalar olup, toplam 3600 mısraya yakın metin yer almaktadır. Başka bölgelerin makamları ile karşılaştığımızda, bu kadar uzun destan ve koşak parçalarına rastlamamız mümkün değildir. Uygur halkının makam ve meşrepleri incelendiğinde, Kumul halkının meşrep ve makam metinlerinin diğerlerine göre daha çok olduğu dikkat çekmektedir. Kumul makamları için Kumul halkının edebiyat antolojisi demek mümkündür.

Kumul Makamları da Klasik Uygur On İki Makamı gibi on ikiye ayrılmıştır. Bu makamların içerisindeki yedi makam ikişer bölümden oluşur. Diğer beş makam ise tek bölümden oluşmaktadır. Bu on iki makamın içinde toplamında 271 tane halk şarkısı yer alır. Bu şarkıların icrası 24 saati bulmaktadır. Kumul Makam adları, kendine has özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden en önemlisi, makamların halk ağzıyla adlandırılmış olmasıdır. Bu makamlarda, Klasik edebiyat şairlerinin şiirleri çok azdır. Makam metinlerinde tahminen 69 tane tarihi şahıs ismi, özellikle Kumul Bölgesi'nde yaşayan; batur, han, bey, âşık, ünlü hafızlar vb. gibi halkın belleğinde

yer etmiş şahısların isimleri geçmektedir. Ayrıca Kumul Bölgesi'ne ait tahminen 61 tane yer adı, 60 tane hayvan adı, 67 tane doğa olayı, 77 tane ağaç ve bitki, 45 tane imaret, 45 tane giyim-kuşam, 21 tane unvan, 20 tane değerli maden, 25 tane de yemek adı geçmektedir.⁸⁰ Bu özelliklerinden yola çıkarak Kumul Makamlarının Kumul Bölgesi'ndeki halkın tüm hayatını ve çevresini aksettirdiğini söylemek mümkündür. Kumul makam adlarının kendine özgü anlamları vardır. Bu adlar ve anlamları şöyledir:

Çoñ Dur Makamı: Bu makam, Kumul makamlarının en önemlisi olup “Yürdüm ÂlemiGezdim” makamı olarak da adlandırılır. Bazı araştırmacılar, “Çoñ Dur” kelimesinin “Çoñ küy” kelimesinden geldiğini ileri sürmüştür. Bu makam bin yıllar önce ortaya çıkmış ve Çin müziğini de etkilemiştir. Bu makamın ilk bölümünde on yedi türkü; ikinci bölümünde on üç türkü mevcuttur.

*Uluğ dur Makamı:*Bu makam “Hay-hay ölen” makamı olarak da bilinmektedir. Bu makam daha çok düğünde gelinin yüzünü açarken söylenir ve toplam on türküden ibarettir.

Yalguz Tuyun Makamı: Bu makam, adını Kumul şehrinin 100 km doğusunda bulunan Yalguz Tuyun dağından almıştır. Bu dağda “toyun” dininin çok eski bir ibadethanesi bulunmaktadır. Bu ibadethane “yalguz ibadethane” olarak da adlandırılmıştır. Kumul'a İslam dininin yayılmasını sağlayan Nur Ahun'un mezarı bu dağda bulunmaktadır. Ayrıca Kumul makam metninde geçen Ömer Batur Destanı da bu bölgede geçmektedir. Makamın birinci bölümünde on üç türkü; ikinci bölümünde on altı türkü mevcuttur.

*Hazret Makamı:*Hazret kelimesi Arapça“aliyliri” anlamındadır. Hazret kelimesi bazı araştırmacılara göre hanlara saygı bildirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu makamının adı üzerine ileri sürülen diğer bir görüş ise “Hazret mezarım var” denen türkünün adından geldiğidir. Makamın birinci bölümünde dokuz türkü; ikinci bölümünde on üç türkü mevcuttur.

⁸⁰ Samet Esra, Kumul Makamları'nın Adları Üzerinde İnceleme, **Kumul Edebiyatı**, Sayı 5, 2009, 41.

*Hupti Makamı:*Hupti kelimesi Arapça “Cuma ve bayram namazlarında camiden ilk olarak çıkan, edep-ahlak öğreten kişi”; Farsça “duygu, his” anlamına gelmektedir. Hupti Makamı’nın birinci bölümünde yirmi türkü; ikinci bölümünde on üç türkü yer alır.

*Canikem Makamı:*Makamın asıl adı “can igen” olup “Allah bizim sahibimiz” anlamındadır. Bu makamın birinci bölümünde on, ikinci bölümünde on dört türkü yer almaktadır.

Derdine Deva Makamı: Makamın birinci bölümünde on üç türkü; ikinci bölümünde on iki türkü bulunur.

*Derdiliva Makamı:*Asıl adı “derdin var” dır. Ayrıca “âşık, sevgi makamı” olarak da adlandırılır. Makamın birinci bölümü on beş türkü; ikinci bölümünde on iki türkü yer alır.

Küçük Derdin Yaman Makamı: Bu makamı on birinci makam olan “büyük derdin yaman” makamından ayırmak için birine “küçük” diğerine “büyük” denmiştir. Bu makam aşk, sevgi esasına dayanmakta olup on türküden oluşmaktadır.

*Seherlik Makamı:*Bu makam genellikle meşrep oynayarak, insanların sabaha doğru uykusunu dağıtmak için söylenen makamdır. Bu makamda on bir türkü mevcuttur.

*Büyük Derdin Yaman Makamı:*Bu makamı dokuzuncu makam olan “küçük derdin yaman” makamından ayırmak için birine “küçük” diğerine “büyük” denmiştir. Bu makam aşk, sevgi esasına dayanmakta olup on üç türküden oluşmaktadır.

*Sayran Bülbülüm Makamı:*Bu makam adını makamda yer alan çalgılardan ve türkülerden çıkarılan seslerin bülbülün ötmesine benzetilmesinden almıştır. Makamda on bir türkü bulunmaktadır.

2.3. Kumul Makamlarında Kullanılan Çalgılar

Kumul halkının, atalarından miras kalan çalgıları Kumul makamlarında kullanması bu çalgıların korunması, yörelere dağılması ve öğrenilip ilerlemesini sağlamıştır. Makamda çalgı aleti ne kadar azsa makam o kadar sönük olur. Makamların güzelliğini ortaya çıkaran bu çalgı aletleridir. Dolayısıyla Uygurlarda müzik aletlerinin çok oluşu, Uygur makamlarının yaratılışında temel niteliği taşır.⁸¹ Kumul halkının kendine has müzik aletlerinin oluşu ise Kumul makamlarının ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. Uygur On İki Makamı'nın icrasında kullanılan çalgılar on altı tanedir. Kumul makamının en önemli özelliği yerli çalgı aletleriyle icra edilmesidir. Kumul ğirceği ile Kumul defî Kumul makamlarının icrasında kullanılan çalgılardır. Bu çalgı aletlerinin nesilden nesle aktarılmasında Kumul makamlarının önemi göz ardı edilemez. Bu çalgıların kendine özgü seslere sahip olması, Kumul makamlarını başka makamlardan farklı bir müzikaliteye ulaştırır. Kumul Makamının icrasında kullanılan çalgı aletleri ve bu aletlerin detaylı bilgileri aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Kumul Ğirceki: Kumul Şeheriçi Köyü, Rahetbağ Köyü, Palvantur Köyü, Şuyte Köyü, Astane Pazarı, Tengri Tağ Köyü, Karadöve Köyü, Aratürük ilçesi, 13. Deviziye gibi bölgelerde, makamlarda kullanılan müzik aletidir. Binlerce yıllık tarihe dayanan Kumul ğirceki, makamların icrasında önemli bir yere sahiptir ve Kumul Uygurlarının en önemli müzik aletlerinden birisidir. Kumul ğirceki, yapılışı zor olan bir müzik aletidir. Ğirceğinteknesi ve sapının yapımında; ceviz ağacı, çınar ağacı, çam ağacı, dut ağacı gibi sağlamlığıyla bilinen ağaçlar kullanılır. Ğircek teknesinin yapımında eskiden Populus ağacı kullanılırken günümüzde, sesin kaliteli çıkmasından dolayı bakır kullanılmaktadır. Eski dönemlerde ğircek telinin yapımında genellikle keçi bağırsağı kullanılırken günümüzde ise ince tel kullanılmaktadır. Ğircek teknesinin kaplanmasında koyun derisi veya yılan derisi kullanılır. Ğircekin boyu 1-1.50 metre arasında olmaktadır. Ğircekler 7, 9, 11, 13 telli olarak yapılır. 11 ve 13 telli ğircekte 2. ve 5. teller önemli tellerdir. -5, -5, -6, -2, -1, -1, -2 gibi teller yankılı ses çıkartmaktadır. Kumul ğirceğinin en önemli özelliklerinden birisi de çok

⁸¹ Uygur müzik aletleri hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Arslan, Adem Öger, Uygur Türklerinde Bazı Çalgılar ve Çin Kültürüne Etkisi, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 2008, S. VIII/2, 9-16.

ses çıkarmasıdır. Sesin çıkışı ise ğircekte bulunan “kemałçı”nın tellere değmesiyle sağlanmaktadır.⁸²

Kumul Revabı: Kumul’un Şeheriçi Köyü, Rahetbağ Köyü, Palvantur Köyü, Şuyte Köyü, Astane Pazarı gibi bölgelerde kullanılan telli bir müzik aletidir. Uygurların eski dönemlerden beri kullandıkları müzik aletlerindedir. Kumul ğirceği kadar eski bir tarihe sahip olan revab, Kumul makamlarının icrasında ve Kumul düğünlerinde kullanılanılır. Fakat Kumul revabı, yapımı ve alınışı zor olan bir müzik aletidir. O yüzden Kumul ğirceki kadar yaygın bir kullanımı yoktur. Kumul makamlarında revabla beraber; ğircek, tembur, duttar, dap, surnay gibi müzik aletleri de kullanılır. Kumul revabının alınışının zor olmasından dolayı ğircekle beraber çalınmaktadır. Yapımı Dolan revabına benzese de yapım tekniğinden ve icra sırasında çıkan seslerden dolayı Dolan revabından ayrılır. Kumul revabının boyu 85 cm civarındadır. Teknesinin kalınlığı 20 cm, eni 8 cm’dir. Teknesi Şekil itibari ile at başına benzemektedir. Sapında yer alan işlemeler ise Kumul revabına ayrı bir güzellik katmaktadır. Kumul revabında 13 tel bulunmaktadır. Bunun 6 tanesi ana, diğer yedi tanesi sesin kalitesini arttırmak amacıyla kullanılan yardımcı tellerdendir. 4, 7, 3, 3, 6,6 (ana teller), 6, 5, 2,1, 6, 5 (yardımcı teller). Eski kaynaklarda Kumul revabının 3 önemli, 7 yardımcı telinin olduğu belirtilmiştir. Kaynaklara göre teller Şu Şekilde ayrılır: 7, 3, 6 (ana teller), 6, 3, 2, 1, 6, 5 (yardımcı teller).⁸³

Def (Dap): Vurmalı algılar arasında yer alan def, en eski ve en sesli müzik aletidir. Def, elde alınabilen hafif bir müzik aletidir. alınışı sırasında avuç içi ve parmak uçları kullanılır, hafif vuruşlarla ritim sağlanır. Kumul makamlarında ve her türlü

⁸² Ğircek hakkında çok sayıda efsane mevcuttur. Bunlardan biri Şöyledir: “Eflatun bir gün ormanda yürürken iki geyik tokuşmaktadır. Bu tokuşma sırasında geyiklerden birinin karnına ağacın dalı girmiş ve karnını yarılmıştır. Geyiğin bağırsakları ağacın dalında kalmıştır. Uzun zaman sonra tekrar ormana giden Eflatun geyiklerin tokuştuğu yerden geçerken kulağına güzel bir ses çalınmıştır. Sesin nerden geldiğini anlamayan Eflatun her yeri kontrol ederek sesin geldiği yeri aramıştır. Kısa süre sonra Ağacın dalındaki kuruyan bağırsağı fark etmiş ve sesin r zđarın etkisiyle sallanan geyiğin kurumuş bağırsağından geldiğini anlamıştır. Bunun  zerine Eflatun, r zđarın etkisiyle bu kadar güzel ses çıkaran bu Őeyin işlenerek kullanıldığında daha güzel sesler çıkaracağını d ş nm ştir. Düşüncelerini icraata dökmek için bir müzik aleti yapmıştır. Bu müzik aletinin baş kısmını pap l s, sap kısmını ise am ağacından yapmıştır. Başını keçi derisiyle kaplamış ve tel olarak da kurumuş geyik bağırsağını kullanmıştır. Bu alet günümüze kadar gelişerek gelmiş ve Şimdiki Kumul ğiceğini ortaya çıkarmıştır.” Bkz. Ahmet, Ayşem, **Kumul**,  r mi: Őinceađ Halk Neşriyatı, 1993, s. 68.

⁸³ Tursuncan Litip, İlişad Tursun, **Uygur algıları**, Kaşgar Uygur Neşriyatı, 2012, 27.

meşreplerde yaygın olarak kullanılır. Daha çok kadınlar tarafından çalınmaktadır. Büyük def, nagme defî ve meşrep defî gibi çeşitleri vardır. Bu defler, kullanılan mekâna göre farklılık göstermektedir. Büyük defin eni 45, kalınlığı 5.5 cm'dir. Meşrep definin eni 25 cm civarındadır. Çerçevesinin yapımında Populus ağacı kullanılmaktadır. Kaplaması ise koyun, at ve eşek derisinden yapılmaktadır. Fakat son zamanlarda, daha iyi ses çıkarması bakımından kaplamasında yılan derisi kullanılmaya başlanmıştır. Defin iç kısmında bulunan küçük halkalar, defe vurulduğunda güzel ses çıkarması açısından önemlidir. Müziğin başlaması, müziğe ritim vermesi ve halkı cezbetmesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Nağra: Uygurların vurgulu çalgı aletidir. Gövdesi bakır ve demirden yapılan, üstüne eşek ya da inek derisi gerilmiş, uzunluğu 35, çapı 25 cm civarında olan üstü büyük, altı küçük olan bir çalgıdır. Şekli vazoya benzer. Nağra çeşitleri bakımından; büyük, orta, küçük nağra olmak üzere üçe ayrılır. Büyük nağranın boyu 45, eni 48-50 cm'dir. Büyük nağra tek, orta ve küçük nağra çift çubuk ile çalınmaktadır.

Surnay: Eski dönemlerde büyük baş hayvanların boynuzundan günümüzde iseerik ağacı ve bakırdan yapılan üflemeli bir çalgıdır. Şekil olarak çana benzer. Üst kısmında yedi, alt kısmında bir tane delik vardır. Festivallerde, bayramlarda ve merasimlerde çalınan bir müzik aletidir. Genelde nağra ile beraber çalınır. Yapımında çılan ağacı kullanılmaktadır. Eskiden inek boynuzu, bakır ve ağaçtan yapılırken günümüzde erik ve çılan ağacından yapılmaktadır. Tekne kısmı geniş, deliklerinin olduğu kısım ise tekne kısmına göre daha incedir. Uzunluğu 43 cm'dir. İnce kısmında bulunan sekiz tane deliğin hava kaçırmayacak şekilde ayrı ayrı kapatılmasıyla ritm sağlanır. Üzerindeki nakışlar ise kemikten yapılmaktadır. Bu nedenle sanatsal değeri yüksek bir el işçiliğine sahiptir.

Tembur: Uzunca bir sap ve küçük bir gövdeden oluşan Tembur, Uygurların önemli çalgılarından. Üç tel oktav ses genişliği olan tembur, başparmağa "u" şeklinde bir telin bağlanmasıyla çalınır. Romantik ve yankılı bir sese sahiptir. Bu nedenle kullanıldığı makamlara cazibe katar. Üzerindeki nakışlar surnaydaki gibi kemikten

yapılmaktadır. Günümüzde tembur; Aksu, Gulca gibi bölgelerde yaygın olarak kullanılır.

Duttar: “İki telli saz” demektir. Destan ve hikâye anlatımında yaygın kullanılan sazıdır. En iyisi dut ağacından yapılır. Bağlama ailesine benzeyen bir yapısı vardır. 17 adet perdesi vardır. Telleri misinadan yapılır. “Şerpe” tekniği ile çalınır”(Köse, 2000: 53). Uzunluğu 1.30 cm’dir. Teknesi büyük, sapı incedir. Yapımında erik ve dut ağacı kullanılır. Duttarın teknesi şekil itibari ile armuda benzemektedir. Teknesinin kaplaması dut ağacından yapılır. Nakışlarında kemik kullanılmaktadır. Sapında on beş perde bulunur. Büyük saz ve küçük saz olarak ikiye ayrılmaktadır. Teknesi dize konularak sağ elle çalınır. Uygurların yaygın olarak kullandıkları müzik aletlerinden biridir. Bu sebeple Uygurlarda hemen her evde bulunmaktadır.

Çan: Kalun esasına dayanan bir müzik aletidir. Uygurların eski müzik aletlerinden biri olan çan, dut ağacından yapılmaktadır. Sandığa benzer bir şekli vardır. Önünde 60-70 tane teli bulunur. Tellere bambu çubuk ile vurularak ses çıkartılır. Çubuğun ucunda yünden ya da plastikten yapılan bir işleme mevcuttur. Yüksek sesli ve ahenkli bir şekilde çalınır.

2.4. Kumul Makamlarının İcrası

2.4.1. Kumul Makamlarının İcracıları

Kumul makamlarının çoğunu kadınlar icra etmektedir. Kadın icracılar, Kumul makamlarını korumada ve sürekliliğini sağlamada büyük rol oynarlar. Ancak bu durum kadın-erkek arasında eşitsizlik olarak algılanmamalıdır. Kumul’un sosyal hayatında kadın ve erkeğin katkısı aynı ölçüdedir. Kaynaklarda Yarkent hanlığı devrinde yaşayan makamcı Amannisahan’ın Klasik On İki Makamı’nı düzenleme, sıralama ve sistemleştirmede katkısının oldukça fazla olduğu belirtilir. O devirde Amannisahan’dan başka kadın makamcı yoktur. 1949’da Makam Cemiyeti kurulduktan sonra bazı kadınlar makam öğrenmeye başlamıştır. Özellikle 1996’dan sonra Şincañ Sanat Enstitüsü tarafından Makam Maarif Sınıfı açılınca Uygur kadınlar ve kızlar makam öğrenmeye başlar. Bu sebeple makam icra eden ve öğrenen kadın sayısı artmaya başlamıştır. Özellikle Kumul şehrinin Aratürük, Nom, Bay, Adak gibi kasabalarında geçmişten günümüze kadın makamcılarının varlığından

bahsetmek mümkündür. Fakat yapılan derlemelere göre, Güney Şıncañ Bölgesi'nde 2000'li yılların başlarında kadın makamcı sayısının az olduğu görülmüştür. Bu yıllarda yerli halkın makam icrasını gerçekleştiren, Avat şehrinde yaşayan sadece bir kadın makamcı tespit edilmiştir.

Uygur makam sanatı 2005 yılında, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras listesine girmiştir. Somut Olmayan Kültürel Miras listesine girdikten sonra Güney Şıncañ'da özellikle Dolan ve Avat şehrinde kadın makamcı sayısı artmaya başlamıştır. Kumul makamlarını genelde erkek hafız, Kumul ğirceğini çalarak başlar ve makamın mukaddime kısmını söyler. Uygur Türklerinde hafız ve sazende olarak tesmiye edilen kişiler ömrünü halkın ve toplumun manevi dünyasını yansıtan türkü ve makamları korumaya, bölgeden bölgeye yaymaya ve kuşaktan kuşağa aktarmaya adanmış sanatkârlardır.⁸⁴ Diğer kısımlarını Kumuldaki kadın makamcılar icra eder. Ondan fazla kadın makamcı bir taraftan makam söyler, diğer taraftan meşrebe girip oynar. Bu gelenek sadece Kumul'da korunmaktadır.

Bu geleneği sürdürülmesinde Kumul kadınlarının katkısı yadsınamayacak kadar fazladır. Kumul makamlarında kadın icracılar ve oyuncular olmasa makamın yükselmesi mümkün değildir. Günümüze gelene kadar icra ortamlarında makam icra eden makam ustalarının listesi tabloda yer almaktadır.

“Kumul Makamı” 12 takım ve 19 bölümden oluşur. Her makam 10 ila 12 arasında şarkı ya da danslı nağmeyle devam etmektedir. 12 takım olan Kumul makamında 258 müzikli nağme vardır ve hepsini icra etmek için 10 saat gerekir.

⁸⁴ Uygurlarda hafız ve sazendeler hakkında bk. Nuri Mahmut, Uygur Türklerinde Geçmişten Günümüze Hafız ve Sazendeler, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, 2015, S. 5, 41-45.

Makam Ustaları⁸⁵

Adı	Doğum/Ölüm Yılı	Doğum Yeri
Eset Muhtar	1938	Kumul (Palvantur Köyü)
Emet İsmail	1935	Kumul (Şehiriçi Köyü)
Ömer Kari	1935	Kumul (Yukarı Akyer)
Rozi Supi	1935	Kumul (Rahat Bağ)
Kayım Yunus	1941	Kumul (Lapçuk)
Emet Supi	1943	Kumul (Kartal)
Ahunbey Subur	1901-1986	Kumul (Şehiriçi Köyü)
Akpaşa	1915-1989	Kumul (Şehiriçi Köyü)
Sedullah Hemdullah	1912	Kumul (Kartal)
Tohtaşhan İmin	1910	Kumul (Lenger)
Raci Hocam Niyaz	1909	Kumul (Arıtürük Nahiyesi Nun)
Yahya Eynidin	1921	Kumul (Arıtürük Nahiyesi Bay)
Nemet Bosuk (Leylihan)	1915	Kumul (Şehiriçi Köyü)
Yusup Helil	1925	Kumul (Arıtürük Nahiyesi Nerinekir)
Niyaz Basit	1935	Kumul (Karadöve)
Niyaz Supi	1933	Kumul (Şehiriçi Köyü)
İbrahim gan	1969	Kumul (Rahet bag)

2.4.2. Kumul Makamlarındaki Oyunlar

Kumul makamlarının; Kumul halkının dans ve meşreplerinin sürdürülmesinde, meşreplerde kullanılan beyitlerin özellikle “kikas” beyitlerinin devamlılığının sağlamasında önemli bir yeri vardır. Makamlarda yer alan usul, şarkı ve müzikler makamlarla birlikte bir bütün oluşturur. Oyun, makamın önemli bir parçasıdır. Kumul halkının kendine özgü oyunu “usul” olarak adlandırılır. Kumul oyunları başka bölgelere göre farklılık göstermektedir. Farklı hareketlerden oluşan bu oyunlar hareketli ve estetik bir şekilde oynanmaktadır. Kumul meşreplerinde özellikle Kumul makamları söylenir. Bu meşreplerde ve törenlerde Kumul dansları oynanmaktadır. Kumul makamlarında söylenen “kikas” beyitleri Kumul makamlarını diğer makamlardan ayıran önemli özelliklerden biridir. Makamcılar, çalgıcılar yorulup icraya ara verdiğinde meşrepte bulunan bir erkek bir kıza meşrebin ortasına geçip gül uzatarak bu “kikas” beyitlerinden söyler. Bu beyitler makamın zirveye ulaştığı noktalardan biridir. Bu geleneğin yaratılması, eski beyitlerin korunması, yeni beyitlerin üretilmesi, kikas beyitlerinin gelişmesi Kumul makamları sayesinde

⁸⁵ Yusuf Ğazi, **Kumul Makamları Hakkında Tetkikat**, Şincañ Güzel Sanat Neşriyatı, 2014, 395.

olmuştur. Kumul makamlarına ayrı bir güzellik katan bu beyitler, Kumul makamlarını herkesçe sevilen bir makam haline getirmiştir.

2.4.3. Kumul Makamlarında Giyim-Kuşam

Kumul makamlarının icrasında erkek icracıların yanında sık sık kadın icracılara da rastlanır. İrcacılar, genellikle millî kıyafetlerini giyerek icralarını gerçekleştirirler. Erkekler başına doppa, kadınlar ise Kumul'un limçelerini giyer. Bu giyim-kuşama,yöresel müziğin icrasında rastlanır. Kumul makamlarında kullanılan defî kadın icracılar kullanır. Kadın icracılar, defî tuttıkları eline kadife kumaştan yapılan, gül işlemeli bir kumaş sarar. Bu icracılar Kumul meşreplerinde, Kumul makamlarını icra eder. Bu ortamlar, Uygur giyim-kuşam adetlerinin devamlılığını sağlayan ve tanıtılmasında rol alan önemli bir ortamdır.

2.4.4. Kumul Makamlarındaki Danslar

Uygur dansları insanlara estetik haz veren, bazen tek bir kişi ile bazen birden fazla kişi ile sahnelenen, genellikle müzik eşliğinde icra edilen geleneksel hareketlerdir. Makamların icrasında danslar önemli bir yer tutar. Çok eski bir geçmişe sahip olan makam ve meşrep, Kumul Uygurlarının günlük yaşamının bir parçasıdır. Marko Polo, eserinde Kumul halkıyla ilgili şu bilgiye verir: “Kumullular çok neşeli insanlar doğrusu. Gülp oynamasını çok seviyorlar. Öyle derin düşünceye dalan insanlar değil, başlıca uğraşları müzik. Zaten varsa müzik, yoksa müzik. Çalsınlar, dans etsinler, eğlensinler.”⁸⁶ Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Kumul'da müzik sosyo-kültürel yaşamın temelini oluşturur.

Kumul Dansı:

Dans sanatı, insan medeniyetinin en eski hareketli faaliyetlerinden biridir. Yani canlılığın en belirgin işareti olan dans, değişik makamlarla günümüze kadar ulaşmıştır. Uygur makam ve dansları eskiden beri diğer halkların dans ve makamlarını etkileyerek dünyada ün kazanmıştır. Çinlilerin ünlü yazarı Bey Cu Yi “Atlas Dansı” adlı şiirinde dans ve makama dair şu ifadeleri kullanmıştır:

Bin gazel, yüz bin dans, sayısını öğrenmek çok zordur,

⁸⁶Marko Polo Seyahatnamesi 1, Tercüman 1001 Eser, 87.

*Hepsinin içinde atlas dansı hayatıma heyecan kattı*⁸⁷

Kumul meşrepleri aynı zamanda kültür ve dans okuludur. Her meşrepte yeniden yaratılan koşaklar, icra edilen dansları daha güzel bir hale getirir. Uygurlarda danslar çok çeşitlilik göstermekle beraber Kumul'da icra edilen danslar daha farklı bir şekilde kendini göstermektedir. Dans icrasında belli bir yerde icra edilen meşreplerde toplanan ahali içinde genellikle erkekler erkeklerle, kızlar kızlarla dans etse de bazen erkelerin sevdiği kızı dansa kaldırdığı veya karşı cinse sevgisini söylemek için de dansa davet ettiği görülmektedir. Dans sırasındaki el ayak figürleri erkeklerin erkeklere has biraz da sert görülürken kadınların yapmış olduğu figürlerde kadına has kibar ve nazik hareketler olmaktadır. Dans esnasında insanların yüz ifadeleri de çok önemlidir. Dansın vermiş olduğu mutluluk ve heyecanla yüzler genellikle güleç bir şekildedir. Karşı cinsler karşılıklı oynarken birbirlerinin yüzüne bakarak oynar. Kumul danslarında genel olarak hareketler estetik ve birbirleriyle ahenk içindedirler.

Nazırkom Dansı:

Nazırkom dansı Uygur halkının ortak değerlerini yansıtan bir dans türüdür. Bu dansı diğerlerinden ayıran en önemli özellik komik bir mahiyete sahip olmasıdır. Bu dans türü icra edilirken bir ya da iki kişinin değişik kılıklara girerek toplanan halkı farklı figürler eşliğinde güldürmeye çalışması söz konusudur. Dans esnasında oynayan kişiler sözleri genellikle doğaçlama söylerken dans figürlerinde de ayaklarını daha fazla kullanmaktadırlar. Dansı icra edenler genellikle el ayak, yüzdeki uzuvları hareket ettirme yeteneğine sahip kişilerdir. Uzuvların hareket ettirilmesi ise insanlar arasında gülmeye sebep olmaktadır.⁸⁸

Tabak (Çine-Tahse) Dansı:

Bu dansı icra eden kişi başının üstüne en az üç veya daha fazla tas koyar. Başının üstüne koyduğu bu tasların es üstte olanın içine ise su koyar. Başının üstünde tasları yere düşürmemeye çalışırken bir yandan da her bir eline bir tabak alır. Eline almış olduğu bir yüzük ve ya yüzük kadar büyük bir demir ile tabaklardan değişik sesler

⁸⁷ Abduşükür Muhammed Emin, Uygur Makam Hazinesi, **Şincañ Üniversitesi Neşriyatı**, 141-151.

⁸⁸ Yusuf Ğazi, **Kumul Makamları Hakkında Tetkikat**, Şincañ Güzel Sanat Neşriyatı, 2014, 360.

çıkarak dans eder. Dans eden kişi genellikle bu alanda ustalaşmış bir kişidir. Zira başın üstünde tasları dengede tutarken aynı zamanda müzik eşliğinde dans etmek zordur. Dansçı hem çalınan müzik hem de kendi elindeki tabakların çıkarmış olduğu ritimle seyircileri eğlendirmektedir. Dans icrasında, icra eden kişi uzman olduğu için danstaki hareketler daha uyumlu ve dans malzemelerinin kırılğan olmasından dolayı da hareketler daha nazik ve kibardır.⁸⁹

Kara Çıra Dansı:

Bu dans türü çok eski zamanlardan günümüze taşınmıştır.⁹⁰ İcra eden kişi başına ve ellerine birer yanan mum koyarak oynanır. Bu dans icra edilirken biraz daha dikkat edilmesi gerektiğinden tabak dansı gibi bu işi bilenler tarafından uygulanır. Bu dans özellikle Kumul'un Beş Şehir⁹¹, On İki Dağ⁹² bölgesinde daha yaygın ve orijinal bir şekilde icra edilmektedir.⁹³

Yaşlı Erkek-Yaşlı Kadın (Bovay-Momay) Dansı:

Bu dans, Kumul'da hemen her insan tarafından bilinir ve icra edilir. Bu dans genellikle yaşlıların karşılık bir şekilde birbirleriyle uyumlu hareketlerinden oluşur. İcra sırasında yaşlı kadın veya erkeğin dans figürleri nazik, karşısındakine saygı ifade eder bir şekilde oynanırken bu hareketlerin daha genç olan kişilere örnek olması istenir. Bu dansın amacı gençlere faziletli, ahlaklı, erdemli ve saygıyı olmayı öğretmektir.⁹⁴

Tavuk Dansı:

Tavuk dansını ise bir erkek ve bir kadın icra eder. Erkek horoza benzemek için kostüm giyerken kadın tavuğa benzemek için kostüm giyer. Mecliste müzik eşliğinde dans etmeye başlarlar. Bu dans genel olarak hayvan figürleri ön plandadır. Bu dansın vermek istediği mesaj erkelerin kadınlara, zenginlerin fakirlere ve

⁸⁹ Yusuf Ğazi, **Kumul Makamları Hakkında Tetkikat**, Şıncañ Güzel Sanat Neşriyatı, 2014, 355.

⁹⁰ Bu dansın ortaya çıkışı ve icrası hakkında geniş bilgi için bk. Nuri Mahmut, Türk Halk Oyunu "Çayda Çıra" ve Uygur Halk Dansı "Dalda Çıra" Üzerine, **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, 2013, S. 2, 37-40.

⁹¹ Beş Şehir: Sumkağa, Astane, Karadöve, Lapçuk, Toğuçi.

⁹² On İki Dağ: Şarlar, Koray, Bağdaş, Tal, Tömurti, Toşo, Nerinkir, Tuz Köl, Aratürük, Num, Bay, Edir.

⁹³ Yusuf Ğazi, **Kumul Makamları Hakkında Tetkikat**, Şıncañ Güzel Sanat Neşriyatı, 2014, 362.

⁹⁴ Yusuf Ğazi, **age.**,362.

güçlülerinzayıflara yapmış olduğu baskının kötü olduğunu vurgulamaktır. Birlikte el ele vererek bu dünyanın daha yaşanabilir hale getirilebileceği mesajı da verilir.

2.5.Kumul Makamlarının İcra Ortamları

Kumul makamlarının icra edildiği en önemli ortamlar meşreplerdir. Uygur Türklerinin sosyal hayatında önemli yer tutan kültürel unsurlardan biri olan meşrepler, müzik, dans, yeme-içme gibi eğlence unsurlarının yanı sıra eğitim ve bireyin sosyalleşmesini de içine alan bir etkinliktir. Meşrepler, Uygur Türklerinin vazgeçilmez sosyal birlikteliklerinden birini oluşturmaktadır. Meşrep “ziyafet”, “keyif meclisi” ve “şölen” anlamına gelir. “Bezme veya meşrep kılmak” ise meşrep düzenleme anlamındadır. İnsanların keyifli vakit geçirmek amacıyla; kişinin kendisi veya toplum için önemli olan bir olayın ya da bir anın yaşanmasıyla düzenlenen bu etkinlikler, toplum bağlarının kuvvetlendirilmesinde azımsanamaz bir katkıya sahiptir. Bu etkinlik meşrebin başladığı yer ya da evde davul ve zurna çalınarak herkese duyurulur. Meşreplere genç, yaşlı demeden herkes katılabilir.Kumul çeşitli meşreplere sahip bir bölgedir. Bu meşrepler: düğün meşrebi, kök meşrebi, karlık meşrebi, pire meşrebi, nevruz meşrebi, berat koşağıdır. Kumul’da makamlar ile meşrepleri birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Makamlara ortam hazırlayan bu meşreplerin özellikleri şöyledir:

2.5.1. Kumul Meşrepleri

2.5.1.1.Düğün Meşrebi

Düğünler, geçiş dönemleri arasında yer alan, tüm insanlık için ortak olan bir olgudur. Kumul Uygurlarının düğünleri eğlence yönüyle çeşitlilik arz etmektedir.Düğün gününden önceki akşam erkek tarafı kız tarafına düğünün başladığını belirtmek için müzik, şarkı ve oyunlar eşliğinde gider. Kız tarafı ise erkek tarafını def çalarak, şarkı söyleyerek karşılar. Kız tarafındaki güçlü ve iri yapılı erkekler kapıları kapatarak arkasından tutarlar. Bu gelenek “ışık bastuk” olarak adlandırılmaktadır. Erkek tarafındaki güçlü erkekler ise bu kapalı olan kapıyı açmaya çalışırlar. Erkek tarafı kapıyı açarsa galip sayılır ve eve girer. Ancak kapıyı açamazlarsa ceza olarak kapının önünde dokuz defa def çalıp, dans ederler. Düğün günü (nikâh günü) erkek tarafı

yine müzik eşliğinde oyunlar oynayarak kz tarafına gelir. Kz taraf da aynısını yaparak onları karşırlar. Akşam olunca gelini oyun, dans ve müzik eşliğinde damat evine götürürler. Gelinin gelmesiyle erkek evinde büyük eğlenceler düzenlenir.

Düğünün ertes günü gelinin başındaki duvağının açılması içi yapılan törende ‘‘UluğDur mukamı’’ söylenerek eğlence başlar. Meşrep, gelinin yengelerinin kontrolünde devam eder. Erkek tarafındaki yengeler ise gelinin duvağını dans eşliğinde açar. Gelinin yengeleri ise duvağı kapatır. Bu olayın  defa tekrarlanmasının ardından gelinin yengeleri ve erkeğin yengeleri karşılıklı atışma Şeklinde mani söyler. Atışma örneklerine aşağıda yer verilmiştir.

Kz taraf:

Bembeyaz başörtüsü içerisinde,
Bir buket iek sakladık.
Bu ieği alıp başımızda,
Ta klp sakladık.

Her taraftan talip ıktı,
Hiç kimseye bakmadık.
Kymetimizi bilin diye,
Kzmz size sakladık.

Erkek taraf:

Kznz bytmşsnz ay gibi
Boyu güzel dal gibi.
Dilleri güzel bal gibi,
Gelinimiz yapıyoruz han gibi.

Biz yiğit büyüttük âlim yaptık,
Hanım közüm dolunayım.
Gece gündüz arzu ettik,

Şimdi verdi Allah'ım⁹⁵

2.5.1.2. Kök Meşrebi

Kök meşrebi, Kumul Uygurları arasında herkes tarafından bilinen ve eğlenme amacıyla uygulanan bir meşreptir. Kök meşrebi ilk karın yağması ile başlar, baharın geldiğini müjdeleyen Nevruz meşrebinin başlaması ile sona erer. Kumul'daki insanlar uzun kışı daha eğlenceli geçirmek için bir kaba biraz buğday ekerler. Bu kaptaki buğdaylar filizlenince etrafını eşip çeşitli çiçekler ile süslerler. Filizlenen buğdayın şerefine çeşitli meşrepler (eğlenceler) tertip ederler. Kumul halkı, içinde buğday filizinin olduğu kaba "Mayısa Hanım" ismini vermektedir. Kumul'da uzun kış günlerinde Mayısa Hanım'ı yapan kişi çevreden insanları evine davet eder. Ev sahibi bir tepsinin üzerine bir kaba biraz meyve, iki kıyafetlik top kumaş ve Mayısa Hanım'ı koyar. Eve gelen misafirlerinden sevdiği kişiye bu tepsiyi hediye eder. Bu hediyeyi alan kişi evine gider. Belli bir süre sonra bu defa hediyeyi alan kişi evinde meşrep düzenler. Aynı şekilde yeni bir hediye tepsiyi hazırlar. Bu hediye tepsisini eve gelenlerden birine hediye eder. Bu hediyeleşme sürekli tekrar eder. Böylelikle hem hediyeleşme hem de kışın sıkıcılığın kendilerini kurtarmış olurlar. İçinde Mayısa Hanım bulunan hediye tepsiyi birbirine hediye edilirken hem alan hem veren kişi karşılıklı olarak şiir söyler.

Mayısa Hanım'ı veren kişi:

Buz üstüne ekledik tane buğdayı,
Sulatmaya er var mı şu buğdayı?
Sulatmaya er olsa bu buğdayı,
Hece gündüz yâd ederiz yüce Allah'ı.

Dünya cihanın hevesini,
Götür uzağa bırak.
Cumartesi hazırlanıp,
Pazar günü eğlenmeye başla.

⁹⁵ Yusuf Ğazi, *age.*, 314.

Mayısa Hanım'ı alan kişi:
Kökü aldım, gülü aldım,
Güzel kokusu dağıldı her yere.
Heyecanla gül çiçeğinin,
Yüzünde güller açtı.

Sofranı güzel hazırladık.
Çalmaya ğecek var mı?
Gönüllerin hoşluğundan,
Bu oyuna başladık.⁹⁶

2.5.1.3. Karlık Meşrebi

Uygur Türklerinin kış ayında kutladıkları meşreplerden biridir. Uygur Türklerinin inancına göre kar, Tanrının insanlara kut yağdırmasıdır. Kış girer girmez kar yağdığında, o yıl kışın iyi geçeceğine, hastalığa yakalanmanın az olacağına inanılır. Ayrıca sonraki yıl bol ve bereketli geçer. Uygur Türkleri karı “kışın süsü”, yılın iyi geçeceğinin bir işareti olarak görür. Bu inanış ve anlayıştan dolayı karlık meşrebini düzenlemekteler ve bu vesile ile güzellik ve selametlik dilemektedirler.

Kar, bolluğun, bereketin işareti; hastalığı ve kıtlığı yok eden bir nimettir. Kumul'a fazla kar yağmamasından dolayı Kumul halkı, kar yağdığında çeşitli eğlenceler düzenler. Karın yağışını kutlamak için düzenlenen eğlenceye “Karlık Meşrebi” denilir. Karın yağdığı gün bir kişi kâğıda bir şiir, şiirin altına da kendi isteklerini yazar. Bu yazdığı kâğıdı tanıdığıının evine, ev sahibi fark etmeden bırakmaya çalışır. Bu gelenek eski bir gelenek olduğu için tüm halk bu duruma hazırlıklıdır. Şiir yazan kişi gittiği evde biraz oturduktan sonra kalkar. Bu sürede ev sahibi şiir ve isteklerin yazılı olduğu kâğıdı fark ederse kâğıdı getiren kişi ceza olarak o kâğıda yazdığı şeyleri yerine getirir. Eğer ev sahibi bu kâğıdı fark edemezse kâğıdı eve getiren kişi kapının önüne çıktıktan sonra ev sahibine seslenerek evine bir kar meşrebi bıraktığını ve orada yazılı olan isteklerinin yapılmasını ister. Kâğıda yazılan şiir aşağıda verilmiştir.

⁹⁶ Yusuf Ğazi, *age.*,318.

Karda karlık taşladık,
Yağmurda yağlık taşladık.
Fark ederseniz biz düzenleriz meşrebi,
Fark etmezseniz siz düzenlersiniz meşrebi.

Şu gönüllerin hoşluğu,
Kar oyununa başladık.
Koyun dokuz, kaz otuz,
Hepsini beraber hazırladık.

Çalmaya dutar-revap,
Ğicek, satarı hazırladık.
Sazcı lazım olsa,
Eset Muhtarı hazırladık.
Ğicekçi lazım ise,
Ömer Karıyı hazırladık.

Kumul'da halkı, kendileri veya Kumul halkı için önemli bir olay veya önemli bir an olduğunda (buğdayların filizlenmesi, evlenme, kar yağması, ...) eğlence tertip eder. Bu eğlenceler akrabalık bağlarının güçlendirilmesine, dostlukların pekiştirilmesine ve eğlenceli vakit geçirmeye vesile olmuştur.⁹⁷

2.5.2. Ramazan Geceleri

Ramazan ayı Müslümanların oruç tuttuğu, Allah'a şükür ve niyazlarını dile getirdiği hayırlı bir aydır. Ramazanda söylenen koşaklar tamamen dini içeriklidir. Ramazan ayında koşak söyleyene "halis" denir. Bu kişiler sabaha yakın bir zamanda, oruç tutacak olan kişileri değişik dini içerikli koşaklar eşliğinde uyandırır. Halisların koşaklarıyla uyanan Müslümanlar halislere bazen hazırladıkları yemeklerden bazen de sadece para verirler. Bu gelenek günümüze kadar gelmiştir. Halisler bu ritüeli def, ğicek çalarak, dans ederek ve ramazan şarkılarını söyleyerek gerçekleştirirler.

⁹⁷ Yusuf Ğazi, *age.*,322.

Önce Allah'ı yâd edelim,
Peygamber ruhunu şad edelim.
Rabbim Allah, Rabbim Allah Ramazan,
Muhammed ümmeti diyen şu ramazan.

Hoş mübarek geliyor şu ramazan,
Oruç tut, namaz kıl canın için,
Hayır kıl, zekât ver malın için,
Rabbim Allah, Rabbim Allah Ramazan.

Halisler, yukarda örneği mevcut olan dini ve ahenkli dörtlüklerle Müslümanları İslam'ın farzlarını yerine getirmeye; namaz kılmaya, oruç tutmaya, zekât vermeye çağırırlar.⁹⁸

2.5.3. Nevruz (Noruz) Bayramı

Nevruz Türk dünyasının genelinde olduğu gibi Uygurlarda her yıl mart ayının yirmi ikinci günü kutlanan milli ve yöresel yeni yıl bayramıdır. Bu bayram, bolluk ve bereketi ile gelen baharı kutlamak için halk tarafından düzenlenen bir etkinliktir. Kumul'da "Sare hatme" olarak dini bir isimle adlandırılmıştır. Uygurların genelinde ise "Noruz" olarak adlandırılır.

Eskiden Kumul'da Nevruz Bayramı kutlamaları münasebeti ile meşrepler düzenlenmekteydi. Bu kutlamalar yöneticiler tarafından bir dönem yasaklansa da günümüzde tekrar çeşitli meşrepler ile kutlanmaktadır. Yaşlılardan edinilen bazı bilgilere göre Nevruz Bayramı'nın kendine has bir nevrüz makamı vardır. Ancak bu makam günümüzde unutulmuştur.

Yılbaşı nevrüz günü,
Kırlangıç, turna çift geliyor.
Gül çiçekler açılıyor,
Memleketime neşe getiriyor.

⁹⁸ Yusuf Ğazi, **age.**,329.

Bugün geldi bu nevrüz,
Gonca güller açılıp.
Başımıza altın gibi,
Nur güneş saçılıp.⁹⁹

2.5.4.Berat Gecesi

Berat koşağı, mayıs ayının üçüncü haftası içinde bulunan Berat Kandili gecesinde okunan dini içerikli koşaklardır.İslam dinine göre Berat Kandili Allah'ın rahmetinin bollaştığı, günahkârların günahlarının affedildiği, duaların kabul edilip rızıkların arttırıldığı kutsal bir gecedir. Bu gecede hastalar hastalıkları için, borçlular borçları için dua edip dualarının kabul edilmesini diler. Kumul'da önceden yaygın olan Berat meşrepleri günümüzde eskisi kadar yapılmamakta, sadece bazı koşakların içinde geçmektedir.

Berat talih, hayat talih,
Çok yağmış bugün rahmet.
Berat geldi duydunuz mu?
Beratullah Habibullah, Muhammedun Resulullah!

Berat geldi ilahe perverdigare,
Rahmet ki bizler ey Allah!
Gönderdin iyilikleri bize,
Affedeceksen bizlerdeki günahları,
Beratullah Habibullah, Muhammedun Resulullah!

Bu koşaklarda görülen ahenk ve düzen Kumul makamlarındaki ahenk ve düzene benzemektedir. Hatta bazı ahenk özellikleri Kumul makamlarından alınmıştır. Kumul makamları, Uygurların hayatının genelinde kendine yer bulmuştur. Özellikle bayram namazlarında okunan ayetlerinin ahenk özellikleri ile Kumul Hopti Makamı ve Seyran Bülbül makamları arasında benzerlikler mevcuttur.¹⁰⁰

⁹⁹ Yusuf Ğazi, **age.**,333.

¹⁰⁰ Yusuf Ğazi, **age.**,329.

2.5.5. Pire Oyunu

Pire oyunu Kumul'da özellikle bazı dini gün ve gecelerde tertip edilen bir oyundur. Pire oyunu, Türklerin eski dini olan Şamanizm'den kalma müzikli bir ritüeldir. Diğer yandan da bu oyunun uygulanmasının sebebi kara bir sevdaya tutulan bir kişinin derdine derman olma, kötü bir hastalığa yakalanan kişiye derman veya aklını yitiren kişiye sıhhat için yapılan bir dini-müzikli uygulamadır.

Pire oyunu esnasında uygulamayı yapan kişi (Bahşi), sağ elinde kılıç, sol elinde kamçı tutarken bir yandan da ervah pire, imispiyan pire, Müslüman pire, tetür pire, umüzebayan pire, ziyandaş tersa pire, cohot pire ve kırık bir çiltelerin isimlerini söyleyerek ve dua ederek hastaya musallat olan cinleri kovar.

Pire oyunu oynanmadan önce evin ortasına bir ağaç dikildikten sonra tepesine bez bağlanır. Buna tuğ denilmektedir. Kırmızı, siyah, beyaz, mavi kumaşlar 50 cm şeklinde hazırlanıp iğde ağacına bağlanır. Kırmızı horozun ayağı tuğun üstüne bağlanır. Çeşitli kumaşlar yırtılarak bir ağacın ucuna bağlanır ve kırk şamdan (mum) hazırlanır. Hasta olan kişi odanın ortasına getirilir ve tuğ ağacını tutarak dizinin üstüne oturur. Hastanın etrafına hazırlanan kırk şamdan daire şeklinde dizilir. Bundan sonra bahşi sağ eline kılıç, sol eline kamçı almış bir şekilde hastanın etrafını dolaşır. Hastanın etrafında dolaşırken şu sözleri sürekli tekrar eder:

Pirler gelin, ben geldim,
Allah'ın emri ile geldim.
Altın başlı pirlerden olsan da gel,
Bu hastanın hastalığını götürün.
Bu hastanın hastalığını götürmezseniz,
Dua ile sizlere ceza veririm.

Elhamdülillahı okurum,
Cine dokum dokurum,
Cin zıplasa zıplasın,
Ben zıplamayıp okurum.

Ya Allah Hu hey! Ya Allah Hu!

Cin hazretleri, cin hazretleri,

Çağırduğımda gel hazretleri.

Ya Allah Hu hey! Ya Allah Hu!

Çevirip oyna,

Dolaşıp oyna,

Ya Allah Hu hey! Ya Allah Hu!

Gibi dualar okur, bu duaları okurken elindeki kılıcı sallar ve hastanın etrafında dolanarak cinlere seslenir. Bu sırada tefçiler “hopti makamı ve derdine deva makamı”nın bir kısmını güzel bir sesle okuyarak başlar. Defçiler, deflerini bütün benlikleriyle çalarak bahşi ile hastanın etrafında dönerler. Bahşi bu hareket ve dualarla hastayı iyileştirmeye çalar. Bütün bu güzel dua, hareket ve müziğin etkisiyle hasta ruhen kendini iyileştigine inanmaya başlar.¹⁰¹

¹⁰¹ Yusuf Ğazi, **age.**, 324.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUMUL ON İKİ MAKAMI VE SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİ

Kumul makamları, yöreye özegü türkü ve halk destanlarından oluşmaktadır. Kumul’da yaşamış tarihi kahramanlar etrafında teşekkül eden anlatmalar, makamlar içinde önemli bir yere sahiptir. Bu bölümde Kumul makamlarında yer alan kahramanların destanları, tarihi koşaklar (halk şiiri) ve halk türküleri hakkında bilgiye yer verilecektir.

3.1. Halk Destanları

Aslı Farsça olan destan (dâstân, destân), Fransızca épopée, Yunanca epos şiir karşılığıdır. Osmanlıca-Türkçe sözlükte “Hikâye, masal, sergüzeşt, bir vaka hal hikâye eden amiyane manzume” olarak tanımlanan destan¹⁰² Batır, Batur, Buka, Bukadır, Bahadır, Boğa, Böke, Yiğit, Cigit, Koç, Koçkar, Arslan, Kaplan, Pars, Ejder ve kahramanlık kavramlarının, epik karakterli bir yaşayışın zaman, yer ve olaylar içindeki yansımalarını eski çağların kahramanlık hikâyelerini, bir milletin başından geçen kahramanlık hikâyelerini olay örgüsü ve epik bir dille anlatan büyük, manzum eser olarak açıklanabilir.

Destanlar, tarih yazımının henüz yaşam bulmadığı dönemlerde, ulusların tarih sahnesine çıkışlarını, ortaya çıkan toplumun kültür dokularını yansıtan sözlü geleneğin önemli ürünleridir. İnsanların hayal âlemini anlatan masallar gibi görüneler de ait olduğu toplumun fikirlerini, ideallerini, yaşayışlarını ve ortaya

¹⁰² Çiğdem Akyüz, Dünden Bu Güne Türk Dünyası Destan Anlatıcıları, **Turkish Studies**, Sayı 6/4, 2011.

çıkıldığı toplumun karakterini ortaya koyarlar. Bu tür eserler ortaya çıktığı toplumun belleğinde kodlanmış, nesilden nesle aktarılarak sözlü kültürün zenginleşmesini sağlamıştır. Uygur halk destanlarının On İki Makam'ın oluşup gelişmesinde küçümsenmeyecek payı vardır. Halk destanlarının On İki Makam metnindeki dağılımı bunu net olarak ortaya koymaktadır.¹⁰³

Çalışmamızın bu bölümünde, Kumul On İki Makamı içinde yer alan ve Kumul bölgesinde halk tarafından destanlaştırılmış Yaçi Bey, İslam Bey, Tohtahun, Tömür Halife gibi kahramanların haksızlıklara, adaletsizliklere, zulme ve baskılara karşı halkı koruması, öncülük etmesi ile halkın belleğinde yer etmiş ve bu kahramanların nesilden nesle aktarılmasını sağlayan koşak ve destanlara yer verilmiştir.

3.1.1. Yaçi Bey Destanı

17. yüzyılın başında ve sonunda Cugar Moğollarının Şincañ'ı yağlaması ve Şincañ'a saldırması ile savaş başlamıştır. 1679 yılında Konteci, Kumul Beyliğini yeniden kurmak için Kumul'u kuşattı. Kumul halkını hor görür ve para vermeden çalıştırır. Congar askerleri, halkın malını mülkünü elinden almış, insanlara zulüm etmiştir. İnsanların günlük eşyalarını toprak altına gömmüş, Kumul halkını zor durumda bırakmıştır. Kadınları ve kızları yanlarında götürmüş, ırzlarına geçmiştir. Bu duruma daha fazla dayanamayan Kumul halkı, Congar askerlerine başkaldırmış ve isyan etmiştir. Bu isyanlar sonucunda halka önderlik eden kahramanlar ortaya çıkmıştır. Bu kahramanlardan birisi de Yaçi Bey'dir.

Yaçi Bey, Kumul halkını kurtarmak için canını hiçe sayıp halkıyla birlikte Congar askerlerine karşı savaşmıştır. Bu savaş sırasında gösterdiği kahramanlık dolayısıyla Congar askeri tarafından tanınan Yaçi Bey, Konteci yönetimindeki Congar askerlerinin korkulu rüyası olmuştur. Yaçi Bey ile başa çıkamayacağını anlayan Congar askerleri Yaçi Bey'i öldürmek için bir suikast planı hazırlar. Congarlar, Kumul halkının arasında bulunan Osman Bey, Samancı gibi hainleri para ile satın alıp Yaçi Bey'i onlardan yakalamalarını ister. Bunun üzerine işe koyulan Osman Bey ve Samancı, Yaçi Bey'i yakalattır ve öldürtür. Aslan yürekli oğullarının öldürüldüğünü duyan Kumul halkı, Yaçi Bey'i yakalayan hainleri bulup öldürür.

¹⁰³ Alimcan İneyet, Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı, *Turkish Studies*, Sayı 2/2, 2007, 379.

Bu savaşta kahraman olarak halkın zihninde yer tutan Yağı Bey, m¼cadelesi ile halk arasında destanlaşan bir kahraman olmuş, Kumul halkının şarkılarında, masallarında, hik¼yelerinde ¼l¼ms¼zleřtirilmiřtir.¹⁰⁴ Onun hayatını, m¼cadelesini konu alan destan, Kumul On İki Makamı i¼inde de yerini almıştır.

3.1.2. ¼mer Batur Destanı

¼mer Batur, Kumul Hotuntam'da doğmuştur. Hak, adalet, hukuk yolunda Congar Moğollarına karşı savaşan halk kahramanıdır. 1605-1668 yılları arasında, Muhammed şah Gazi Bey devrinde ¼mer Dağını mek¼n yapıp Kumul Beyliği'ne s¼rekli baskı yapan Congar askerleri, Yalnız Tuy'un etrafında buğday bi¼en altmışaltı masum gence saldırmış ve kırk tanesinin boynunu keserek ¼ld¼rm¼řt¼r. Kalan yirmi altı gen¼ ise ka¼ıp canlarını kurtarmıştır. Bu baskını duyan Kumul beyi Emedulla Bey, Kumul başkomutanı ¼mer Batur'a masum gen¼lerin ¼c¼n¼n alınmasını emretmiştir. Bu emir doğrultusunda askerlerini yanına alıp yola ¼ıkan ¼mer Batur, masum gen¼lerin ¼c¼n¼ almak i¼in Congarlara savaş a¼mıř ve bu savaş sonunda kırk gencin canına kıyan K¼n¼ek'i ¼ld¼rm¼řt¼r. ¼mer Batur, Congar askerlerinin ani baskınıyla başka bir savaşta şehit d¼řm¼řt¼r. Kahramanlığı, adaleti, hakkaniyeti ile halk arasında nam salan ¼mer Batur, halk yaratmaları olan koşaklarda adından s¼z ettirmiş, ¼zellikle Kumul makamında yer alan, ¼mer Batur'un kahramanlığını, adaletini anlatan Yalnız Tuyen koşağı ile ¼l¼ms¼zleřmiřtir.

3.1.3. İşlam Bey Destanı

Tarihi belgelerde İşlam Bey'in Kays devrinde yaşadığı bilinmekte, hayatı hakkında ise hi¼bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Sultan Hazret Hoten'den,

¼ıkan batur er idi.

Askerlere savaş a¼ıp,

İşlam Bey'i ¼ađırdı.

Bağlayıp saldı onu,

¹⁰⁴ Yağı Bey Destanı hakkında geniş bilgi i¼in bkz. Ahmet Hemdulla, **Kumul Tarihinde Ge¼en şahıslar**, Milletler Neşriyatı, 2012.

Demir kafes içine.
Götürdü duyurmadan,
Hoten şehrine gecede.

Yukarıda bir kısmı verilen koşakta, İslam Bey'in Hoten'den Kumul'a gelip düşman eline düştüğü, düşmanlar tarafından elleri bağlanarak Hoten'e götürüldüğü görülmektedir. Bu koşaktan hareketle İslam Bey'in Hoten diyarından olduğu anlaşılmaktadır. Daha eski dönmelerden ele alınacak olursa, Padişah Sultan Satuk Buğra Han 10. yüzyılın ilk yarısında Ebu Nasır Samanı'nın girişimi ile İslam dinini kabul etmiştir. Bu dönemlerde İslam dini iki yüz bin hane tarafından benimsenmiştir.¹⁰⁵ Miladi 956 yılında Sultan Satuk Buğra Han'ın vefatından sonra Kaşgardaki bir kısım Müslüman İslam dinini terk etmiş, isyan etmiştir. Bu isyan Hoten Budistleri tarafından desteklenmiştir. 1001 yılında Harun Buğra Han'ın oğlu Yusuf Kadir Han, Hoten Budistleri ile savaşıp İslam dinini kabul ettirmiştir. 13. yüzyıla gelindiğinde Kaşgar, Hoten, Kuça gibi yerlerde İslam dini tekrar yayılmış ve benimsenmiştir.

Bu dönemlerde, Kumul'da yaşayan Uygurlar hâlâ Budist'tir. Çağatay Hanlığı'nın devamı olan Toğluk Demir Han Miladi 1346 yılında padişah olmuştur. Padişah, Mevlana ve Arşidin'in teşebbüsü ile İslam dinini kabul etmiştir. 1380 yılında Toğluk Demir Han'ın oğlu Hızır Han, Beşbalık'a Han olmuştur. 1391 yılında Turfan gibi bölgelere İslam dinini kabul ettirmiştir. Kabul ettirdikten sonra Kumul'a asker çıkarıp Kumul Budistlerine karşı kanlı bir savaş başlatmıştır. Bu dönemde Kumul bölgesi bir dönem Bing Sülalesi'nin, sonraki dönem ise Çağatay Hanlığı'nın kontrolünde yaşamıştır.¹⁰⁶

İslam Bey'im tutuldu,
Savaşta bir gün.
Uzaktan kastedip gelmiş,
Darın denen kötü insan

¹⁰⁵Şincañ Tarihi Uygurca Neşri, 242.

¹⁰⁶ Ahmedi, **Kumul Tarih Materyalleri 3**, 1988, 188.

Yukarıda verilen koşakta geçen “Darın” kelimesi, Kumul’da yaşayan, Bing Sülasi dönemindeki yöneticilere verilen bir unvandır. Tarihi olaylardan ve İslam Bey destanında geçen koşaklardan yola çıkarak Hoten’de İslamiyet’i kabul eden İslam Bey’in Kumul’da yaşayan Budistlere İslam dinini kabul ettirmek için Kumul’a gelen savaşçılar arasında olduğu anlaşılmaktadır. Tarihi kaynaklarda çok fazla bilgi verilmese de İslam Bey, Sultan Hazretlerinin çağrısı ile halkın başına gelen zulmü, acıları bitirmek için savaşan, destanlarda ve koşaklarda adından söz ettiren, halkın belleğine kazınmış önemli bir halk kahramanıdır.¹⁰⁷

3.1.4. Tohtahun (Tohti Ahun) Destanı

Kumul Hanlığı’nın 1840’lı yıllarda halktan alınan vergileri giderek artırması ve rüşvet alımına göz yummasıyla halkın sabrı tükenmiş ve halk isyan etmiştir. Bu dönemde yetim Tohtahun evlenme yaşındadır. Uzaktan akrabası olan Behram Niyaz’ın kızı Aysihan ile evlenir. Evlendikten sonra kayınbabası ile orduya çobanlık yapmaya başlamıştır. Bu adaletsiz dönemde çok acı çekmiş ve dorga¹⁰⁸ tarafından hor görülmüştür. Durga oğlunun, karısına göz koyduğunu öğrenen Tohtahun, dorganın oğluna bunun hesabını sormaya gitmiş ve dövmüştür. Durganın oğlu bu olayı babasına anlatarak Tohtahun’u zindana attırmıştır. Zindandayken çok zulüm, işkence ve iftiralara maruz kalmıştır. Yaşadığı acıları, eziyetleri, dünyanın adaletsizliğini dillendirmek için birçok koşak yaratmıştır. Çektiği acılara dayanamayıp zindanda ölmüştür. Tohtahun’un dile getirdiği koşaklar halka yayılmış, dilden dile dolaşarak destanlaşmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

3.1.5. Tömür Helpe (Timur Halife)

1912 yılında Kumul’daki çiftçilerin isyanında öncü olan Tömür Halife, 1870’li yıllarda Kumul’un Koray Köyü’nde yaşayan Yusuf Suvür’ün oğludur. Kumul Beyi Şah Mahsud’un baskısına, zulmüne, adaletsizliğine karşı halkı toplayıp isyan etmiştir. Halkın kalabalık oluşu ve isyanın ses getirmesi dönemin yöneticilerini korkutmuştur. Tömür Halife’den korkan yöneticiler, 1913 yılında Tömür Halife ve

¹⁰⁷ İslam Bey Destanı hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Hemdulla, **Kumul Tarihinde Geçen Şahıslar**, Milletler Neşriyatı, 2012, 160.

¹⁰⁸ 1840’lı yıllarda en küçük yöneticiye verilen unvandır.

beraberinde gelen iki yüzden fazla askeri Kumul'dan Ürümçi'ye getirip öldürmüşlerdir. Halkı için iki yüzden fazla askeriyle canını veren Tömür Halife, çiftçi inkılâbının gücünü halka tanıtan ve adaletsizliklere boyun eğmemeyi öğreten bir halk kahramanı olmuştur. Kumul halkı da Tömür Halife'ye olan minnet borcunu koşaklarına, şarkılarına katarak ödemekte ve onu sürekli yâd ederek ölümsüzleştirmektedir.

3.2. Tarihi Halk Koşakları

Uygur makamları, Uygur halk türkülerini, halk destan-kıssalarını ve klasik şiir örneklerini bünyesinde barındırarak günümüze kadar ulaştırmıştır; makamlar Uygur edebiyatının antolojisi mahiyetindedir.¹⁰⁹Bu kısımda, Kumul makamlarında tarihi olayları ya da şahısları konu alan veya aşk h,kayelerini konu eden halk şiirleri hakkında bilgi verilecektir.

3.2.1 Güldestehan

Kumul şehrinde Karadöve köyünden Mayak Bey'in Güldestehan adlı bir kızı vardır. Bu kız büyüyünce yine aynı köydeki Bekir adlı genç ile birbirlerine sevdalanır. Evlenmek isteyen bu gençlere kızın babası Mayak Bey razı olmamıştır. Babasını razı edemeyen Güldestehan bir gece yarısı sevdiği ile kaçmıştır. Bunu duyan Mayak Bey arkalarına düşmüş ve iki aşığı yakalamıştır. Bu olayın halk tarafından duyulması ve bölgeden bölgeye yayılmasıyla halk tarafından Güldestehan koşağı yaratılmıştır. Aşağıda Güldestehan koşağından alınan, iki aşığın yakalanmalarını anlatan bir dörtlük verilmiştir.

Karadövecideki¹¹⁰ Güldestehan,

Bekri Bey alıp kaçan.

Bey baban tutuverip,

Sabahlarda bizi yakalayan.

3.2.2. Sadir Palvan

XIX. yüzyıl başlarında İli (Ğulca) bölgesinde Mancu Hanlığı'na karşı yapılan Ğulca Çiftçiler İnkılabı'nın başkahramanı ve ünlü halk şairidir.¹¹¹ Tahminlere göre 1828

¹⁰⁹ Tursuncan Savut Udmuş, Uyğur Mukamlariniñ Uyğur Medeniyitide Tutkan Orni, **Mukam Munbiri**, Sayı 3, 2008.

¹¹⁰ Kumul'da bir köy ismi

yılında Kumul'a sürgün edilmiştir. Bu dönemde Kumul Hanlığının zulmüne karşı çıkan Gambaki adlı bir yiğit ile tanışan Sadir Palvan, 1831 yılında Gambaki ile zindandan kaçmıştır. 1833 yılına kadar dağlarda bu iki yiğit, 1834 yılının sonunda Ürümçi'ye gelmiştir. 1834 yılının sonbaharında tekrar Ğulca'ya dönmüşlerdir. Bu dönemde Sadir Palvan'ın yiğitlik üzerine söylediğı koşaklar halk arasında beğeni kazanmış ve bu koşaklar günümüze kadar süre gelmiştir.

Sadir derler adım yaman,
On beş yaşında ad aldım.
İlk tutuklandığımda,
Kumulhan'a sürüldüm.

3.2.3 Zivanisa Hanım

Zivanisa Hanım, Hoca Niyaz Hacı'nın Kardeşi Kurban Niyaz'ın hanımı olup isyancılar içerisinde nişancılığı ile ün kazanmıştır.

Leşker başalap taka çıkan,
Çendarın digen çokor.
Zivanisa Hanım koğlap gelse,
Çaşkan bolup kaçur.

3.2.4. Ceren Ye

1931 yılında Kumul Çiftçiler İnkılâbı döneminde Nezer Hanı'nın büyük oğlu, Beşir Hoca'nın askerlerini ve halkı alıp Num'a kaçmıştır. Şinsey, onların peşlerine düşmüş fakat yakalayamamıştır. 1933 yılında Kumul Çiftçiler İnkılâbı Kumul'dan güneye geçmiştir. Num'a kaçanlar Kumul'a geri dönmüşlerdir. Bu dönemde halk büyük sıkıntılar çekmiştir. Bu acıklı olaylar sonucunda bu koşak söylenmeye başlanmıştır.

Çöldin ceren atormız,
Birni birge çaturumuz.
Musapirni har körmen,

¹¹¹ Sadir Palvan hakkında geniş bilgi için bk. Adem Öger, 19. Yüzyılda Yaşamış Bir Uygur Halk Kahramanı ve Şairi: Sadir Palvan, **Karadeniz**, 2012, Sayı 13, 8-119.

Beş gün üç gün yaturmiz.

3.2.5. Asker Çocuklar Yürüyor

1932 yılında Ma Cun Yin ikinci defa Kumul'a geldiğinde kendi askerlerinin sayısını arttırmak için halkı zorla askerliğe almıştır. Askere aldığı kişiler küçük yaştadır. Askerleri Kumul'dan Ürümçi'ye kadar yaya olarak götürmüştür. Kumul'dan Ürümçi'ye kadar yaya olarak gelen bu gençler çok sıkıntı çekmişlerdir. Bu acı olay üzerine bu koşak söylenmeye başlanmıştır.

Yivençendiki sayda,
Esker balılar piyade.
Yiğlimanlar yaş balılar,
Cenk kılmaklık irade.

3.3. Kumul Halk Koşakları

Kumul makamları, Kumul halkının nesilden nesle aktarılan yerli müziklerinden en önemlilerini içinde toplayarak, düzenlenip sistemleştirilerek günümüze kadar ulaşmasında köprü vazifesi görmüştür. Eski Uygurların sanat sayfalarını karıştırdığımızda, yazılı olarak karşımıza çok az eser çıkmaktadır. Bu eserler, Orta Asya'da ve İli Bölgesinde yaşayan Tarançi Uygurları halk müziklerinin Rus bilim adamı Pantsop tarafından yazıya geçirilmesiyle oluşan eserlerdir. Günümüze kadar gelen Uygur müziğinin çoğu, sözlü gelenek ile nesilden nesle aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun dışında Uygur müzikleri; meşrepler, düğünler, makamlar, bayramlar vb. faaliyetler ile ağızdan ağıza aktarılarak devamlılığını sağlamıştır. Uygur halkı, atalarının yarattığı müzikleri ve kendilerinin sanatlaştırdığı makamları düzenleyip, her şarkıya ayrı bir ahenk, her makama ayrı bir isim vermiştir.

Kumul'a ait halk türküleri sistemli bir şekilde makamların içine yerleştirilmiştir. Böylece halk türküleri makamlarla Kumul halkının Kök meşreplerinde, düğün törenlerinde söylenip yok olmadan günümüze kadar gelmiştir. Sonuç olarak Kumul makamları Kumul halkının müzik anlayışının günümüze kadar gelmesinde önemli bir rol oynadığı açıktır. Önemli kaynaklarda, günümüze kadar gelen Kumul

makamlarından toplamda on iki tanesinden söz edilmektedir. Bu makamlardan 258 parça kalmış ve şarkı müzikleri günümüze kadar gelmiştir. Bu makamların ve müziklerin Uygur sanatı için bir hazine görevi gördüğü aşikârdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

4.1. Uygur Türkçesiyle Metinler

Yeni Uygur Türkçesi, Şincañ Uygur Özerk Bölgesi'nde Arap alfabeli, Kazakistan'da ise Kiril alfabeli bir yazı dili olarak varlığını sürdürmektedir.¹¹² Şincañ Uygur Özerk Bölgesi'nde Arap alfabesiyle yazılan Yeni Uygur Türkçesinde 32 sese karşılık 32 işaret kullanılmaktadır. Uygur Türkçesi metinlerinin transkripsiyonunda kullandığımız işaretler şunlardır:

ئا ا	(Aa)
ئە ە	(Ee)
ب ب	(Bb)
پ پ	(Pp)
ت ت	(Tt)
ج ج	(Cc)
چ چ	(Çç)
خ خ	(Xx)

¹¹² Türklerin kullandığı alfabe ve yazı sistemleri ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Ahmet Bican Ercilasun, **Örneklele Bugünkü Türk Alfabeleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996; Hatice Şirin User, **Başlangıçından Günümüze Türk Yazı Sistemleri**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

د	(Dd)
ر	(Rr)
ز	(Zz)
ژ	(Jj)
س	(Ss)
ش	(Şş)
غ	(Ġġ)
فا	(Ff)
ق	(Qq)
ك	(Kk)
گ	(Gg)
ڭ	(ñ)
ل	(Ll)
م	(Mm)
ن	(Nn)
ه	(Hh)
ئو و	(Oo)
ئوؤ	(Uu)
ئۆ و	(Öö)
ئوؤ	(Üü)
ؤ	(Vv)
ئې ب	(Éé)
ئى ى	(İi)
ي	(Yy)

4.1.1. Çoñ Dur Muqami (Yürdüm Alem Muqami)

Ne irenler pinhan boldi,
Bu dunyadin musulmanlar
Qara yer astığa kirdi,
Ne ul xanu-xaqanlar.

Qaytarma:
Canan ey... bi baqi alem

Tivipler tapmidiler,
Bu ölümniñ derdige dermanler.
Ne dipdurler xalayıqlar,
Ğazañ boldi gülistanlar.

İşit ey nadan ket,
Séniñdek güluzarım yoq.
İntizar boldum saña,
Séniñdek xuş méhribanım yoq.

Birinci Çüşürgisi

1.1. Yürdüm Alem

Yürdüm alemni kezdimey (cénim yarey)
Sodum barçıda gem barey (cénim yarey)
Ğemsiz kişi alemni (cénim yarey)
Yaratqan xudayım bar (cénim yarey)

Meni öltürgidek emdi,
Uqadur men imanımni.
Qiyamet-qazi bolğanda,
Ne dep éytay cavabımni.

Meni molla yigit deydu,
Mëniñ mollalıqım yaxşı.
Sëniñdek bigupa yardin,
Mëniñ yalguzlıqım yaxşı.

Mendur- mendur mestane,
Cigerler kavapxane.
Bir canımni sen alsan,
Ezrail semerxane.

Sanaqqa sekkiz ay boldi,
Cüda boldum visaliñdin.
Yürekim xun bolup aqti,
Sëniñ derdi pıraqiñdin.

Samendek sarğıyip bolmas,
Buluttek aqirip bolmas.
Xuda bergen eziz canni,
Yamanga xar qilip bolmas.

Çikip men deş bilen sehra,
Kézip men çöl bilen derya.
Kéyiklerge bolup hemra
Gerip bolğanga yiglaymen.

Derdiñde ada boldum,
Koyuñda cuda boldum.
Qandaqqine yarimsen,
Bir körmekke zar boldum.

1.2. Yarenler Yar Öltürdi

Yarenler (ay) yar öltürgidek,

Kördüñlermu? (yey)
Endircan (ay) sayasida.
Sorduñlarmu?
Endircan sayasida,
Neler bar iken?
Xan gocam destarida,
Güller bar iken.

Xan gocam toxuliri,
Çillaşidu.
Mustapa körgen begler,
Yığlaşidu.

Men ölsem ölügümni,
Tağda qoyuñ (yey).
Tağ yoli yiraq kelse,
Bağda qoyuñ.

Yüzümni qibli sayan,
Açıp qoyuñ.
Béşimğa bir deste gül,
Saçıp qoyuñ.

Men ölsem atim büter,
Başimdin şamal öter, boran öter.
Meni digen doslurum, Alla doslurum,
Başimdin yığlap öter, qaxşap öter.

Men ölsem cinazamni kötersiler,
Baş qoyup aldimda paryad qilsuler.
Men ölsem şemi-şikeitim qalur.
Beş ketmen paçiq bilen, imaretim qalur

1.3. Vedisi Yalğan Bigupa

Qariqaş (hey) olturisen,
(Ay) Bağda éçilğan (vay xénimey) güldek
Saña içim köyidu,
Qepezdiki (vay xénim) bulbuldek.

Qaytarma:

Ayda çıqqan yarey...
Vedisi yalğan bigupa (ayarey).

Qara qaşım bar méniñ,
(Ay) köydürme qaş (vay cénimey) lazim emes.
Bir adaşım bar méniñ,
İkki adaş-adaş (ay) lazim emes.

Qaraqaş qavul adaş,
Bağda tépişqan bir adaş.
Evvili yalğan iduq,
Emdi bolayli çin adaş.

Qaşni qaşqa ulisa,
Buğdayğa bağliq bolğidek.
Yeñi yar tutqan kişi,
Sodayi ariq bolğidek.

Qara qaşniñ béğida,
Güller éçildi reñmu-reñ.
Qara qaş qavul yérim,
Künde kélip alma yeñ.

Qara qaş qavul cugan,
Kimlerni eptu yaniğa.

Menmu taptim öz hilimni,
Otni yaqtim canığa.

Qéşinizniñ qarasi,
Osmini peyda qilidu.
Yüziñizniñ aqlıqı,
Yigitni şeyda qilidu.

Qaşıñizni attiñiz,
Bizlerni taşlavettiñiz.
Yoqmidi xudayıñiz,
Bir qarap qoymidiñiz.

1.4. Cénim Otuñ Séniñ

Men baraymikin anda,
Yar kélemdikin munda.
Yarğa yar kérek bolsa,
Qol sélip kéler munda.

Qayturma:

Ay derdi yaman (ayarey)
Céni otun séniñki dağlar (ayarey)

Yarım itliriñ yaman,
Aldım qolumğa taşni.
Düşmen arılap qaptu,
Emdi körüñ oynaşni.

Séni unda yaratıptu,
Meni bunda yarıptu.
İkkimiz arasida,
Yıraq yollar yarıptu.

Ecepmu kelmidiñ yarim,
Yoluñğa bargidek boldum.
Qolumğa qoş piçaq alip,
Yürekni yargidek boldum.

Ussiganda su içtim,
Yiraqtiki bulaqtin.
Ümidimni üzmidim,
Şérin sözlük yumulaqtin.

Atlapmu ötelmeymen,
Sekrepmu ötelmeymen.
Baldur qilğan vedeñge,
Ümütüni üzelmeymen.

1.5. Xoş Derdi Yaman

Eyvaniñni (yey) añlap añlap,
Boldum heyrane. (yey)
İşqi oti (yey) yaman iken,
Qildi deyvane. (yey)

Qayturma:
Xoş derdi yaman (ayirey)
Cénim otun séniñki dağlar (ayirey)

Derdiñ bilen piraqiñda,
Ölgüdek boldum.
Şu halette bolsan yarim,
Söygidek boldum.

Teğdir alla subhanalla,
Tağni yaratti.

Tag içini qarañgu dep,
Ayni yaratti.

Teğdir alla subhanalla,
Halim teñ boldi.
Yar qaşığa baray disem,
Toxu çilladi.

Çillañ toxu çillañ xoraz,
Yarim oyğansun.
Uxlap çöçüp oyğanganda,
Oçuqlar bassun.

Qenti navat ağziñdadur,
Şiker kiviñda.
Sériq zeper qat açilur,
Basqan iziñda.

Sériq zeper yaxşı güldür,
Keçküz açilur.
Men yarimini künde körsem,
Köñlüm açilur.

Pes-peskine yan öylerde,
Yatarsiz yarim.
Uluq uşşaq ah urguñuz,
Kélidu daim.

Baray disem yol yıraç,
Qorqıdu canım.
Barmay disem içkinemde,
Köyidu canım.

1.6. Ahum Yarey

Bağuçidin añlisam,
Kelmigidek yarim méniñ. (ahum yarey biydey)
Nede bolsa barla bolsa,
Ölmisun yarim méniñ.

Yar bu yerdin ketkili,
Méniñ munda turgummu yoq. (ahum yare biydey)
Kündüzi xiyal qilip,
Kéçiliri uyqummu yoq.

Bardim kéçe tün yamida,
Canan üçün astağine.
Kirdim éniñ ayvaniğa,
Bir-bir bésip astağine.

Kirsem yétiptu ol xénim,
Gül xormisidek éçilip.
Turiverdim béşida,
Tuymasmu dep astağine.

İrgitivédim béşini,
Aşti közini yar-yar.
Kimdu sen-ya biedep,
Yanğın dédi astağine.

Tüvide ağam yatur,
Tuysa séni ya- öltürür.
Qutulmiğniñ müşkül kélür,
Yanğil dédi astağine.

Şunçe yiraqtin körgili,

Keldim qéşinğa şul kéçe.
Huşur zakatiñ bolur,
Bir baqsina astagine.

Namaz bamat boluptuğu,
Xoraz-toxu çillaptıǵu.
Tak-taqçılar tuyivalmisun,
Söygil méni astagine.

1.7. Ziru-Ziver Qilidu

Ziru-ziver qilidu,
Ġemzeñ méni.
Öltüridu-tirgüzidu,
Derdiñ méni (ay can) derdin méni.

Cebri-zulum bendeñge,
Salma xuda.
Bir yaxşını bir yamañǵa,
Buyrım xuda. (ay can burım xuda)

Ay patqıçe anamǵa,
Yoldaş idim.
Emdi yoldaş kim bolur,
Anam sizge.

Şur-şur ğine ot köyür,
Çiğlar ara.
Yürek barım xuş köyer,
Yarım saña.

1.8. Lailahe Qudritiñdin Qorqimen

Lailahe qudritiñdin qorqimen,

Yaşqına olan cénimdin qorqimen.
Yaşlıqımda köp guna qilğan uçun,
Axiri dozaq ötidin qorqimen.

Qaytarma:

Canım qorqimen, ay biyded yarey,
Saqıda tavuz térip ündimikin,
Pelzi pelzige yettimikin.
Sorağlar aşıqlarnıñ ustazidin,
Muradi-meqsitige yettimikin.

Barçe ayetniñ béşi yasin turur,
Oq atalmığan yigit ya sundudur.
Oq étip tegse nişane pellige,
Arça bilen ğunçe reñlik yarişur.

Yarimni izdep sorap tapmidim,
Qol sélip amraq töşige baqmidim.
Qol sélip amraq töşige men béqip,
Ne halevet qilçe hozur tapmidim.

Şu muhebbet şevqi mendin ketmidi,
Qol sélip sunsam livige yetmidi.
Nagahan yetse qolum yar boynıǵa,
Tatlıqı hergiz dilimdin ketmidi.

Étim hériisa döngé çapsam xopmikin,
Ussisam talqan kap atsam xopmikin.
Soqqa tonsam muzda yatsam xopmikin,
Ay canım xopmikin, ay biyded yarey.

1.9. Dağı Peryadey

(Ay) Sim-sim arlap (ay) yağdı yamğur,

Taglarni boylap taglarni boylap.

(Ay) Körer közüm (ay) körmes boldi,

Yoluňğa qarap, yoluňğa qarap.

Qayturma:

Dağı peryadey, séniň ustundur, külşen dağimey.

Yarim seper atliniptu,

Mingeni duldur.

Qaçarliri qizil alma,

Saçlari sumbul.

Nime bolur cénim xénim,

Köñlümni alsañ.

Köyüp turğan yürekimge,

Qoluñni salsañ.

Yamanlimañ cénim yarim,

Men sizge yéqin.

İkki yürek qoşulğanda,

Çéqılar çéqin.

Yaxşi atim yaman boldi,

Oynap qul bilen.

Yusam yusam érimeydu,

Qizil gül bilen.

İğiz-igiz tağ başidin,

Serildim tüzge.

Bilersizmu bilmessizmu?

Aşiq men sizge.

Aqtarmida at yügertip,

İnişer tüzge.

Biler siz mi bilmessizmu?

Köydüm men sizge.

At aylida xet ivettim,

Meşuqim sizge.

Otiñizda ölüp ketsem,

Uvalim sizge.

Uyan ötüp buyan ötüp

Köñlüñni alay,

Qarçuğiniñ balsedek

Qoluñğa qonay.

İçsem içsem mes qılmaydu,

Qalmaq bozasi.

Ecepmiğu yaman iken,

Yarniñ izasi

1.10. Seher Naxşisi

(Ay) Barsila (ay) bille barayli,

(Ay) Ayrılıp qalğan yaman (can) qalğan yaman. (ayirey)

(Ay) Ayrılğanğa (ay) kim ölüptü, (tey)

(Alla) Xeqniñ bednami yaman. (ayirey)

Qayturma:

Can alla yaman. (ayirey)

Barsila kelmeydila,
Yağlıqliri qalsun maña.
Yıglisam yaşimni értay,
Hemra bolsun maña.

Toğuçi şerler içide,
Yoğiken sendek camal.
Çoñ kiçikini köydürüp,
Şeydayi qilğan sen camal.

Tönügün çüş melide,
İkki cugan çiqti suğa.
Qapiqi layğa pétip,
Çömüçliri aqti suğa.

Gülni berdim oynisun,
Bergini berdim oynisun.
Kimniñ meyli kimde bolsa,
Qoyupla berduq oynisun.

Dostqa dost qildiñ méni,
Duşmenge dost qildiñ méni.
Bir qarap, ikki külüp,
Ayrilğusiz qildiñ méni.

1.11. Sen Dil Yar

Étigimge qan töküldi,
Qan emes yaşim méniñ (can) yaşim méniñ.
Qérindaş arasida,
(Vay) patmıgan (ay) başım méniñ (ay) dost.

Qayturma:

Sen dil yar-yarey, kaper yar-yarey.
Ateş közlük yarlırın men bolay.
Ayarey... ay... dagumey, cénimey.
Gülmidi-gunçemidi,
Yarım séniñ başıñdiki?
Keçide tonalmidim,
Kimler idi qaşıñdiki?

Yarilar (yey) yarilar,
İçimge otni saldilar.
Otlirini alsila,
Mendin bölekke salsilar.

Otliri qildi kavap,
Barimni yerip baqsila,
Su quysam öşmeyduğu,
Becin guyasi yaqsila.

Yarni tutum deptimen,
İçimge otni septimen.
Otlirini sep qoyup,
Qiynarini bilmeptimen.

Men özem kiçik bala,
İkki toqum saldur mudum.
Kişiniñ yutiga kélip,
Kiçiklikni çandurmidim.

Men özemniñ şeride,
Olan idim bir xan idim.
Kişinin şerige kélip,
Gérib bolurni bilmidim.

Şu ezeldin bar iken,
Méniñ bu yerge kelmigim.
Kéçe-kündüz ğem bilen,
Tartip yürgen emgigim.

1.12. Şaptulniñ Şéxi Pes

Kéteriñni bilgen bolsam,
Yolda tururdum.
Yıǵlap-qaqşap qalǵınimdin,
Bille barurdum.

Qayturma:

Vay-vay cénimey şaptulniñ şéxi pes,
Vay-vay xénimey mögisi andinmu pes.
Yaxşılarga söz salsam yerde qoymaydu lepesey.
Zalim yar-yarey, şirin yar-yarey,
Çintaş kölük yarlıriñ men bolay,
A... yarey, ay... daǵimey, cénimey.

Barǵinimdin, turǵinimdin,
Ketkinim yaxşı.
Yar derdini tartqinimdin,
Ölgünüm yaxşı.

Barur men dep, turur men dep,
Yalgandin éytqan.
Barur-kélur yolliriǵa,
Azǵan téritqan.

Barur laçin, turur laçin,
Salsam aladu.

Men ölgende yar, ğinemni(men ölgende laçinimni)
Kimler aladu.

Kélemdu dep tama qılma,
Ketkinim şudur.
Aşiq oynap muradımğa,
Yetkinim şudur.

Axtarmıda at yügerttim,
Éñiştım tüzge.
Tañ aldıda xet evettim,
Meşuğum sizge.

Gahi külüp gahi yığlap,
Köyermen sizge.
Şu otlarda ölüp ketsem,
Uvalım sizge.

Uvalımni bilip turup,
Qiynimañ méni.
Alla igem nisip qılsa,
Alurmen sizni.

Uluğ derya ottursıda,
Altun uzeñgem.
Seperdin yenip kelgen,
Kümüş uzeñgem.

Altun bilen üzük ettim,
Möhür bilen köz.
Çin köñlümni sizge bedim,
Xalayıqqa söz.

1.13. Yar Səniñ Qelenderiñ

Men bəlimni bağlivaldim,
Sim bilen (ney) qıl bilen. (ayirey)
Sen kétesen, men qalur men,
Oyde yalğuz kim bilen (ney)

Qayturma:

Yar səniñ (ney) qelendiriñ cənimey,
Vay yarey derdin yaman.
Vay dağumey otliriñ yaman cənimey.

Yar səniñ qelendiriñ,
Boluptimen, boluptimen.
Alte aydin alte yidin,
Men səniñ koyuñdimen.

Alte ayni, alte yilni,
Alte künçe bilmidim.
Dünyada miñ yar tutup,
Bir səniñçe bilmidim.

Men səni xop bilimen,
Köñlün maña mayil emes.
Olturup qan yıglisam,
Murat sendin hasil emes.

Bir balağa saldila,
İkki balağa saldila.
Boyni bağlaq boz laçindek,
İntizargğa saldila.

1.14. Şapirim Oynan

Barayniñ démeduqmu (şapirim oynan)
Yanayniñ démeduqmu (cénim oynan, nadan oynan)
Sertimiz qizil alma (şapirim oynan)
Çişleşip yimeduqmu (cénim oynan, nadan oynan).

Yar barsa barayniñmu,
Yolda kalayniñmu.
Çiqmas yarni saqlap,
Avare bolayniñmu.

Derdler keldi başimğa,
Kişi kelmeydu qaşimğa.
Kişi kelsidi qaşimğa,
Xet bersem adaşimğa.

Uzun yolğa yol qoydum,
Özemdin çoñğa qol qoydum.
Kéliñyarim oynayli,
Seksen tot ser pul qoydum.

Atim oynap sundurdi,
Quş başliq igerimni.
Yar derdi yaman iken,
Köydürdi cigerimni.

Atim oynap sundurdi,
Quş başliq igerimni.
Saña éytmisam bolmas.
İçimni derdimni.

1.15. Yar Xarabiñmen

Yoqri barganséri,

Yarimni men körgenséri, (yar xaribiñmene)
Sen tola evare qilma,
Köñlümni men bergenséri. (yar xarabiñmeney)
Yoquri baray disem,
Aylimda bir toğri davan.
Qayrilip yanay disem,
Yarniñ oti andin yaman.

Tağ tüvide uyadur,
Şildirlisa tuyadur.
Nazukkine bileki,
Tutmay turup sunadur.

Çiğ tüvide çil yatur,
Yer bilen yeksen bolup.
Şuğine ayla cugan,
Yar derdide sersan bolup.

Yaxşiniñ yadigasini,
Köz qéğiñda saqlığın.
Gül bolsa başiñğa sancip,
Ğunçisini inliğin.

Havida turna kéledu,
Ördek bilen ğaq-ğuş qilip.
Sen cuganni söyivaldim,
Pişim bilen dalda qilip.

1.16. Gilañ Tağlardiki Muzdur

Yari deydu yari deydu,
Yarida yoqtur gupa.
(Alla) yar étini atimañlar,

Qilidu canğa capa.

Qayturma:

Ay biy... bi derd gilañ tağlaridiki muzdur (ayirey)

Ay biy... bi derd serveñlardiki qarlar (ayirey)

Dazigo serveñ ara,

Tizda yégiptu qarlar.

(Alla) Biznimu yallandimkin,

Arqıda qalğan yarlar.

Dazigo serveñ ara,

Qarlar yégiptu tizgiçe.

Şunçe xelq arasida,

Bizniñ yarlar özgiçe.

Dazigo serveñ ara,

Uçup yürüdü tasqara.

Dostlirimni tapqiçe,

Düşmenge boldum masqira.

Dazigo serveñ ara,

Qarlar yégiptu tizgiçe.

Yiraqtiki yaniñ oti,

Qaldi yürekte ölgüçe (çiqmas ésimdin ölgüçe)

Dazigo, Serven yoli,

Xoyma uzun yol iken.

Tağlirida qarigay,

Yaylaqliri güzel iken.

1.17. Xanlar Ağıçam

Men bugün néme boldum, (mey)

Xiyal qildim axşamğa. (yey)
Bağ bağliğan cuganlar, (cénimey)
Zoq eylisun nax şamğa. (yey)

Qayturma:

Canlarey, xanlar ağıçam, oynaydu cugan ballarey

Qara- qara qaşlariñ, (ñey)
Yelbünedu çaşlariñ, (ñey)
Saña néme derd keldi, (cénimey)
Tökiledu yaşlariñ. (ñey)

Yarimniñ qara saçı,
Çüşüptu yañaqığa.
Yarimni söyermen dep,
Öleymu tayaqığa.

Yarimniñ méñişlari,
Mañsa qol sélišlari.
Héç kişige oxşimas,
Bir qarap koyuşlari.

Yarimni körürmenmu,
Ağziğa söyürmenmu.
Yénida kişi bolsa,
Dert bolup yanurmenmu.

Qalgaytiniñ tégida,
Oynap yürüydü tülke.
Men yarimni kögende,
Beden bedeni külke.

Édir deydu édir deydu,
Édir yolida tülke.
Qaraqaş yarim kélivatidu,
Beden bedini külke.

İkinci Çüsürgisi

1.18. Örgilidu Pelek

Aymu çüşti oy-oymanğa, (xénim)
Künmü çüşti oy-oymanğa. (xenim)
Meylimiz Çüşüp qaptu, (xénim)
Bayniñ qizi ayxanğa. (xénim)

Qayturma:

Örgilidu pelek, çörilidu pelek,
Kimniñ yarisen altun qayrip söygüdek.

Yarim saña erzim bar.
Köyüp qalğan qerzim bar.
Azar bermeñ bu canımğa, (köñlümge)
Yürekimde dezim bar.

Yarim ketkidek emdi,
Ketzuzgili qoymaymen.
Yoliğa munar sélip,
Mañdurgili qoymaymen.

Yarim kelgidek emdi,
Kelgenlerdin soraymu?
Yar kelgüçe taqet yoq,
Şamilini puraymu?
Yarim kétimen deydu,
Çin köñli uniñ mende.

Ayrilgili bolmaydu,
Qol tutup qilgan vede.
Kava çéçigi böküm,
Aptapta qurup ketti.
Cénimdin eziz yarim,
Qarliqtin davap ketti.

Oquymiz xoca hapizni,
Xudayim arimisun bizni.
Eqilliq vapadarim,
Deymen ölgüçe sizni.

1.19. Öлива Kitimiz

(Alla) Dapni men (vay) çalğan bilen,
(Vay) Naxşini men (vaya) éytałmidim.
(Alla) İçimde (vay) derdim tola,
(Vay) Yarim saña (vay) éytałmidim.

Qayturma:
Öлива ketimiz, köyiva ketimiz,
Xudayim buyrusa meqsetke yetimiz.

Dépi qozuqta turup,
Dépini bermeyde cugan.
Özi xiyalarda yürüp,
Gépini bermeydu cugan.

Dépi qozuqta turup,
Bermeydu dépini.
Ağziğa birni söyüp,
Aldim qozuqtin dépini. (aldim ağzidin gépini)

Dépi alsa bolur,
Çekip soqup çalsa bolur.
Dépini çalalmisa,
Çalğıuçığa berse bolur.

Dapni çalimiz diñgir,
Toxuniñ puti qiñgir.
Ayallarni körgende,
Bökni kiyimiz qiñgir.

Dépiñiz qoy térisi,
Mediñizge yaqısız.
Öziñiz qavul cugan,
Hemme kimgə baqısız.

Dapni çalmisam yaxşı,
Çalsam étimen naxşı.
Naxşa éytqanğa yar kelmes,
Esli bir köñül xuşı.

Dapni çalmisam yaxşı,
Çalsam étiyemen naxşı.
İçimdiki derdimni,
Saña éytmisam yaxşı.

Dap bériñ qaxlap bérey,
Ketmen bériñ saplap bérey.
Aşniñiz yaman bolsa,
Maña bériñ başlap bérey.

1.20. Şer-Şerde Oynañlar

Şota qoyduq satutqa, (ayarimey bir leveñ xanimey)

Biz musafir bu yurtqa, (balixan, şer-şerde oynañlar)
Musafirni xar körmeñ, (ayarimey bir leveñ xanimey)
Yenip ketimiz oz yurtqa. (balixan şer-şerde oynañlar)

Tağniñ béşi tumansız,
Köyüp qalsaq tuymapsız.
Bizni sizge qoşmiğan,
Köñli qara imansız.

Taqqa çiqimiz emdi,
İrgay kişimiz emdi.
Yaxşı yardin ayrılıp,
Yalguz yatimiz emdi.

İgiz taqqa çiqqanda,
Qoliñizdin men tartay.
Bar oyunni siz oynap,
Derdiñizni men tartay.

İgiz tağniñ béşida,
Körüngeñ çiraq bizniñ.
Sizniñ köymigen bilen,
Köyidu yürek bizniñ.

Tağniñ béşida irğay,
Şaxi irğinip turgay.
Ériñni xuda urğay,
Séni maña buyriğay.

Tağniñ yoli şégilliq,
Harvisi déğir-déğir.
Yéñi yarmi yar dimeñlar,

Kona yar y re k b g r.

Tağni yaylığan kalılar,
Taqqa yat bolup ketti.
Evel oynığan yarlar,
Emdi yat bolup ketti.

1.21. Siz Yaxşı Biz Yaxşı

Andaq temeñler m ni,
Mundaq etmeñler m ni. (vay dadey)
Aqivet lazim bolurmen,
Tařlivetmeñlar m ni. (vay dadey)

Qayturma:

Siz yaxşı biz yaxşı,
Oynığili leveñ yaxşı. (vay dadey)

G lmu dep s ydum s ni,
G din biter qildiñ m ni.
S yg n m alemdin aşti,
Emdi s ymesmen s ni.

K ymisem k yd ridu,
Yiraqtiki qarçuğa k z.
Bir q tim s ymey turup,
Qildi m ni alemge söz.

Siz yarim yamanlimañ,
Yaxşı-yamanni kim bilir.
 kki aşiq bir bolup,
Ç lni t risa g l bolur.

Kéçe bolsa uxlimay,
Barmu işqiniñ paydisi.
Kündüzi el ğovġisi,
Keçisi yar sodisi.
Kim kélip éytti saña,
Sodiger yar tutqili.
Sen özeñni atidiñmu,
Ah urup qan yutqili.

Paqiniñ kérilgini,
Hergiz ilanġa oxşimas.
Maminiñ kérilgini,
Hergiz cuganġa oxşimas.

Baġ arilap yürüdek,
Baġlar arilap yügidek.
Şu ġine méniñ yarim,
Kimdin yamanlap yürüdek.

1.22. Balixan

İtlar havşiydu, (balixan)
Gadini körse.
Aşiq sözleydu, (balixan)
Meşuqni körse.

Yarimni kördüm,
Mestane boldum.
Xeqtin yoşursam,
BiHuşe boldum.
Yarimni kördüm,
Mestane boldum.
Eqli hoşumdin,

Bidere boldum.
Yarim kéliptu,
Maña irade.
Salğan otlari,
Undin ziyade.

Bir dane er idim,
Meñ dane boldum.
Xeqtin yoşursam,
Aşkare boldum.

Aşkare qilğan,
Séniñ işiñdur.
Mestane qilğan,
Şérin sözüñdur.

Qelemdek qaşliriñ,
Aydek camaliñ.
Méni otqa sélip,
Nedur xiyaliñ.

Sendek qizilgül,
Her bağda bolmas.
Her bağda bolsa,
Séniñçe bolmas.

Sendek qizil gül,
Bağda yatamdu.
Sorayman bağvendin,
Pulğa satamdu.

Yarim ne ketti,

Huñmiyavziğa yetti.
Barsa emdi kelmeydu,
Poçtida xet ketti.

1.23. Oy-Oylaysen

Oy-oylaysen
Oyçimidiñ oyçimidiñ sen
Yan bağrida yétivapsen,
Qoyçimidiñ sen.

Qayturma:
Şolima şorlaydu (balixan)
Kañşañda oynaydu.
Yarini tapalmay,
Köñlini oylaydu (balixan).

Qoymiçi qoyçi bolsan qoylariñni,
Bille baqayli.
Köyüp turğan yürekiñge,
Otni yaqayli.

Sim-sim deydu,
Sim bar boynumda.
Axşam bérip tonalmidim,
Kim bar qoynuñda.

Qaynımığan qazanlarnıñ,
Boyığa çüştuq.
İndimigen çokanlarnıñ,
Toyığa çüştuq.

Altınçı aynın aptaplari,

Çüş vaxta xapa.
Mundaq bolup yar tutqıçe,
Canlarğa capa.

Qara deydu qara deydu,
Qarimañ bizge.
Çölde qalğan aç bõridek,
Alaymañ bizge.

Qara deydu qara deydu,
Qaratmañ bizni.
Çölde qalğan aç bõridek,
Maratmañ bizni.

1.24. Yéni Bağniñ Gülleri

Mingen étim çilan turuq, (dos...canim doslarim)
Qoynida iger. (balixan a...yarey yéni bağniñ gülleri)
Qéşi qara yarniñ oti, (dos...canim doslarim)
Yürekke téger. (balixan a... yarey yéni bağniñ gülleri)

Atlarnimu haydaydiken,
Muz davan bilen,
Bir yaxşini qiynaydiken,
Bir yaman bilen.

Étim cede, étim cede,
Ménginim nede.
Ġancu ġamda beş ciñ haraq,
İçkinim nede.

İger yügen qalğan yerde,
Tonum qéliptu.

Qéşi qara şu yarlardin,
Köñlum qéliptu.

Ala atniñ qara yayli,
Qara ağamça.
İger yügen çölde qaldi,
Belide qamça.

Étim bolsa étim bolsa,
Ala étim bolsa.
Men yarimni séginganda,
Qanatim bolsa.

1.25. Yaratqan Cayda Bir Gülxan

Ketmekni xiyal eylep,
Bağıñ bilen yol aldim
Meşrepni tola oynap,
Yüreklerge dağ saldim.

Qayturma:

Ya Alla ervahlar, yaratqan cayda bir gülxan.

Ketmen kütürüp bérip,
Açqan suliriñ qaysi.
Bizni yaman dep bérip,
Tutqan yarliriñ qaysi.

Ketmen kötürüp bérip,
Qonaqqa su açay demla.
Köyük otığa sep qoyup,
Çoñ yolçe qaçay demla.

Su ayrilip aqmaydu,
Yar qayrilip baqmaydu.
Yar qayrilip baqqanda,
Bir xiyali yaqmaydu.

Müreñdiki ketmenmu,
Uçangdiki çekmenmu.
Naxşa éytsam yiglaysen,
Senmu mendek dertmenmu.

Men bu yerlik emesmen,
Yer süyiñni bilmesmen.
Yer süyiñni bilgende,
Bağlisañmu turmasmen.

1.26. Çaqçaq Gépiñiz Bar

Yarim xan séniñ boyun,
Qaçan bolidu toyun,
Bolsa-bolmisa toyun,
Biznimu çillap qoyuñ.

Qayturma:

Çaqçaq gépiñiz bar (dos) şañxu söziñiz bar,
Yardin xevriñ yoq. (Zivasen)
(Ay) Yardin xevriñ yoq özüñ bilişen.

Tonni tiktim toyuñğa,
Ölçep tiktim boyuñğa.
Axşam kelsem çiqmidiñ,
Xapa boldum huyuñğa.

Tagdin çüşti şu yarim,

Aq tavar tonni kiyip.
Arqidin qarap qaldim,
Zepirendek sargiyip.

Qarisañ-qarimisañ,
Tonliriñdin belgilik.
Sözliseñ-sözlimiseñ,
Qilğan söziñdin belgilik.

Qir çintaldek tallariñ,
Uçliri liñşip turidu.
Aq tavar ton keysiñiz,
Yürüküm köyüp turidu.

Barçe gülniñ sani yoq,
Xillap üzdüm boyliriğa.
Davan eşip su kéçip,
Bügün keldim toyliriğa.

1.27. Motur Xeyniñ Pöpigi Bar

Motur kepişim bar deysen,
Keymeydiğan nimeñge.
Ete-axşam çillaysen,
Çiqmaydiğan nimeñge.

Qayturma:
Erla-erla keyçen bar,
Kalaşkeşniñ pöpigi bar.
Ay bolmisa yultuz bar,
Yultuz bolmisa akiñiz bar.

Çiqmaysen tala-tüzge,

Öyüñni maza demsen.
Altay bodi bu detke,
Yürekni taza demsen.

Haşiq bolimen deydu,
Canga köyise bolmamdu.
Âdem balisi tola,
Qedir bilse bolmamdu.

Qara basma yağliqni,
Tutmisam bolar iken.
Köñli qara şarliqni,
Söymisem bolar iken.

Qarisam közum yetmes,
Qiçqarsam ünüm yetmes.
Sen yarni xiyal qisam,
Gelimdin ğiza ötmes.

Darvazañ ecep yogan,
Étip qoyğili bolmas.
Qolliriñ ecep nazuk,
Söyüp qoyğili bolmas.

Öyüñge kirip baqsam,
Tendin tolisi mora.
Yardin ağridi köñlum,
Nediki yaxşı dora.

1.28. Aça Cénim Aça

Buğday qoydum sögenge,
Bahasi yoq beş teñge.

Yarım dep yürüptimen,
İttirvetti östeñge.

Qayturma:

(Ay aça cénimey aça) Balam yoq dep yığlaysen,
Méni béqivalsañçu.
Hoylañdiki terekke,
Şax étivalsañçu.

Buğday bağlığan bağlıq,
Yürek dağlığan yağlıq.
Xeq méni sarañ deydu,
Yar derdide men ağriq.

Buğdaylarnı orup qoyup,
Aparğili xaman yoq.
Yarlarnı tutup qoyup,
Oynıgılı zaman yoq.

Buğdaylarnı orivaldim,
Unçe bilen bağ qaldi.
Az kün oynap ayrıldıq,
Yüreklerde dağ qaldi.

Buğdaylar pişip qaptu,
Oğaq bilen oraymen.
Tepip xeli caylarnı,
Yaramxanni toraymen.

1.29. Şaxlaptu

Şaxlaptumu şaxlaptu
Hay-hay terek şaxlaptu.

Hay-hay terek sayisida,
Méniñ yarim şaqlaptu.

Hava tutulup qaptu,
Qar yağamdu bilemsen.
Séniñ köyuñda men ölsen,
İgileymu dimeysen.

Seherde toxu çillaydu,
Qanitini qaqqamaydu.
Néme boldi yarimğa,
Bir qarapmu qoymanydu.

Maña qarap égilmes,
Bağdiki qizil alma.
Men géríb biçarini,
Dozax otıǵa salma.

1.30. Bürgem

Bürgem-bürgem bir batur,
Basma yotqanda yatur.
Bürgemni suǵa salsam,
Közlerini alaytur.

Bürgemni boǵa ettim,
Tartıp birnidin teştım.
Alti aylıq uzuq artıp,
Yarım bilen mingeştım.

Bürgemniñ burutliri,
Almastin tovaqliri.
Bürgemge qarap baqsam, (baǵda pişqan almidek)

Diňgaygan qulaqliri.(yarimniň qolaqiiri)

Xi disemmu maňmaydu,
Ça çu disemmu maňmaydu.
Toplaňni körse yétivalidu,
Partqaqni körse pétivalidu.

Aççigim nedin keldi,
Tartip boguzlivettim.
Atmiş çarek yağ çiqti,
Yetmiş çarek göş çiqti.

Uñimu berdim bir çarek,
Bu ñimu berdim bir çarek.

Göşni nezir ettim,
Şirsi maña qaldi.
Şirsini apirip,
Ayip könçige berdim.

Ayip köçidin élip,
Savut könçige berdim.
Savut könçidin alip,
Kerem köçige berdim.

Atmiş künde ašlansun,
Yetmiş künde ruslansun.
Buni añlap xeqlerniň,
Köñülliri xuş bolsun.

Atmiş künde ašlansun,
Yetmiş künde ruslansun.

Ayallarga oymaqliq,
Yigitlarga gilabliq.

Yerim kōn ēship qaldi,
Yene berdim ōtūkke.
Xotunum tuġividi,
Sēlip qoydum bōşūkke.

Ōtūkni kiyivilip,
Toq-toq qildim tūş boldi.
Bini añlap xeqlerniñ,
Kōñülliri xuş boldi.

U taġlarniñ arqisida,
Osma téridim dost bir nem.
Şeherniñ cuganliri,
Morlap qaçti dost bir nem.
Arqasidin qoġlap bērip,
Qoymiçığa teptim dost bir nem.

Opida yattiñmu? (dadey)
Supida yattiñmu?
Onbeş yaşta qiz çoñ qilip,
Tuñganğa sattiñmu?

1.31. Yarim Yarim Dost

Men séni panah tartip,
Ayvaniñda yataymu?
Onbeş künlük alemde,
Sēniñ derdiñni tartaymu?

Qayturma:

Yarim yarim dost,
Balixan yarim yarim dost.
Nege barsañ men baray,
Anarxan yarim yarim dost
(Nege barsañ men baray, Anarxan yarim yarim dost)

Ayni ayğa tataymu,
Künni ayğa tataymu.
Onbeş künlül alemde,
Séniñ derdiñni tataymu.

Séniñ bilen men baray,
Dövecingiçe yarim.
Ümbet qılsila oynayli,
Canlar çiqqiçe yarim.

Yarimniñ qulaqida,
Yigine bolay deymen.
Oñ yénimğa çaç qoyup,
Deyvane bolay deymen.

Detler keldi başımğa,
Kişi kelmeydu qaşımğa.
Kişi kelsidi qaşımğa,
Xet bersem adaşımğa.

Derdim bargu derdim bar,
Başimdiki saçimdek
Dert tartmay ölüp ketsem,
Havadiki laçindek.

4.1.2. Uluğ Dur Muqami (Hay-Hay Ölen Muqami)
Séniñ işqiñda ey dilber,

Yüretim qip-qizil qandır.
Muhebbet otida köygen,
Köñül herdem perişandır.
Canım abiy... biy... biy baqıy alem.

Séniñ işqında ey dilber,
Ecep davaniler boldum.
Cahanda xalayıqqa,
Bes epsaniler boldum.

Cahanda ikki yarım bar,
Biri alim biri zalim.
Birige ançe meylim yoq,
Birige köyidu yürek-bağrim.

2.1.Dilvekican

Candır (ay caney) séniñ yariñ,
Cananidur (ay canem) méniñ yarım.
Çıqqılı (ay caney) çaresi yoq,
Biçaridur (ay canım) méniñ yarım.

Qayturma:

Ayirey cénimey, biçaridur, (ay can) méniñ yarım.

Cüp üzük (ay can) qolumda tursa,
Dunyani (ay canem) yaylaptimen.
Birdem ayrılmas şu yarımniñ,
Otığa (ay can) paylaptimen.

Yoqri béridim,
Köründi yariñ bağliri.
Ah urup yiglividim,

Siyrildi serveñ taqliri.

Yoqri yarniñ öyi,
Andin töven dostiñ öyi.
Oti baqlrimda köyedu,
Ustixanimda çoqi.

2.2.Dos Ğocam Allayey

Sen-sen meni sen,
Xarabi qildiñ menisen.
Köyer otlarğa selip,
Kavabi qildiñ meni sen. (dost ğocam alliyey)

Sen meniñ yarim emesmu,
Artamda sözligen.
Yenida yari turup,
Yiraqtikini közligen.

Yana barsaq barayli,
Aşiqniñ bazarıǵa.
Yana zulpa salili,
İlgap turup obdanıǵa.

Ketti yar köñli qara,
Kelemsen yarim dimidim.
Çiniǵa çayni quyup,
İçemsen yarim dimidim.

2.3.Hay-Hay Ölen

(Ay) Hay-hay ölen, hay ölen,
(Ay) Gül qayda bar. (ay cénimey)
(Ay) Bir yaxşıǵa (ay) bir yaman,

(Ay) Her cayda bar. (aay cénimey)

Hay-hay étim (vay) bar uçun,
(Ay) Xuş körimen. (vay cénimey)
(Ay) Men yarimni (ay) séginsam,
(Vay) Çüş körimen. (vay cénimey)

Hay-hay ölen, hay ölen,
(Ay) İz kélidu. (vay cénimey)
(Ay) Qizil tonga (ay) pürkünüp,
(Vay) Qiz kélidu. (vay cénimey)

Hay-hay ölen, hay ölen,
Başladila.
Gülni élip çigmenge,
Taşladila.

Hay-hay ölen, hay ölen,
Barmu hayat.
Qarçuğidek boyuñğa,
Boldum sayat.

Hay-hay ölen, hay ölen,
Men ne qılay.
Xencer élip yürekni,
Pare qılay.

Hay-hay ölen, hay ölen,
Qar kélidu.
Bergi xazan tonni kiyip,
Yar kélidu.
Hay-hay ölen, hay ölen,

Men ne qılay.
Xencer élip yürekni,
Pare qılay.

2.4. Yar Senem

Yüsüp bilen zileyxe,
Qéridilar yar senem.
Aşık otini alemge,
Téridila yar senem.

Yüsüp bilen zileyxe,
Bolsa kişi yar senem.
Aşiq otini ulardın,
Sorisa kişi yar senem.

Élip boyluq ay senem,
Atin nedur yar senem.
Atqu neñni bilmeymen,
Zatiñ nedur yar senem.

Yıglimañ qız yıglimañ,
Toyun boldi yar senem.
Altun bilen qorşıgan,
Öyüñ boldi yar senem.

Qız kélidu xiramen,
Razi bilen yar senem.
Qız anisi yiglaydu,
Razi bilen yar senem.

Sekrep ötken cerenni,
Sekkiz deñlar yar senem.

Sekkiz qizniñ birini,
Siñlim deñlar yar senem.

Eğim burgum yollardin,
Íz kélidu.
Bağri qattiq qiz iken,
Yiğlimaydu.

Su astida şiraci,
Qattiq şégil.
Lixşip lixşip ağriydu,
Yürek bégir.

Siñlim-siñlim toyuñni,
Toylap çuštum.
Yéñim patmas türnüktin,
Yandap çüštüm.

Siñlim-siñlim saçmaqiñ,
Yerge gigur.
Qiz boyığa yatkende,
Erge tigur.

Qizil-qizil piyazniñ,
Posti tola.
Öylenmigen yigitniñ,
Dosti tola.

Qara-qara qağilar,
Xarmandidur.
Öylenmigen yiğitler,
Armandidur.

Apaq apaq toşqanlar,
Sayda oynar.
Öylenmigen yiğitler,
Toyda oynar.

Yuñ astida qayçañni,
Dat bésiptu.
Atan bilen anañni,
Ġem bésiptu.

2.5.Şah Sen Alla

Oyan qaril, boyan qaril, (şah sen alla)
Yar sayan qaril. (ay...şah sen alla)
Tapqan teginiñni bérip, (şah sen alla)
Yamandin aril. (Ay... şah sen alla)

Ay aylimda, kün keynimde,
Hesret içimde.
Köyüp turğan ötni saldiñ.
Méniñ içimge.

Köyüp turğan otni saldiñ.
Méniñ içimge.
Tallap turup yar tuturmen,
Séniñ öçüñge.

Tağlar arlap çakandañniñ,
Mivesi bolmas.
Arça bilen şerti birdur,
Kiş yaz qurimas.

Uşşaq-uşşaq édir (x) ğanda,
Turupsiz yarim.
Keçe-kündüz ah urĝiniñiz,
Kélidu daim.

Mañay disem xudayimdin,
Qorqıdu canım.
Bamay disem köyüp ketti,
Bu yürek bağrim.

Bir yaxşığa bir yamanni,
Buyrimas bolsa.
İkki yaxşı bir bolğanda,
Ayrılmas bolsa.

2.6. Dağ-dağudaq

Körpe cuva (ay yarey) bara cuva, (yey)
Zembaqi taşliq.
Körpe cuva (ay yarey) bara cuva, (yey)
Méniñ anda (ay yarey) bir yarım bar, (yey)
Qemberxan atliq.

Qayturma:
Ay... biy... derdiñ (ney)
Dağ-dağudaq sen yarıñ otlarıñ yaman.

Körpe cuvini,
Soqlarda kiyse yaxşıraq.
Aşiq kişini,
Meşrepte söyse yaxşıraq.

Körpe cuviniñ,

İtiki molun bolsıçu.
Aşiq kişinin öyi,
Bolunda bolsıçu.

Qemberxanniñ uzun saçı,
Yerge tégemdu.
Qemberxandin sorap béqiñ,
Erge tégemdu.

Erge tegse maña tegsun,
Teñgisi bilen.
Axşamliqqa bille kelsun,
Yengisi bilen.

Qemberxanniñ keygen toni,
Zeytun tavardur.
Zeytun tavardur.
Közi xumardur.

Qember xanim qember xanim,
Yelpüp qoyaymu.
Yelpügüçniñ daldasida,
Söyüp qoyaymu.

2.7.Örgiley Meşuqum

Yarimni kéliptu dep, (vey)
Yügürüp çıqay başim bilen. (ney)
Yarimniñ basqan iziğa, (zey)
Su sépey yaşim bilen. (ney)

Qayturma:
Örgiley meşuğum,

Çörgiley meşugum-meşugum,
Keç boldi xénim yatili meşugum.
Her bala kelse tartili meşugum.

Yarimniñ misqalini,
Miñ serge alsam az emes.
Yarimniñ xumari kelse,
Béşi ağrip sözlimes.

Ağzidin alma puraydu,
Qoynida bardu anar.
Birdem oltursañ qéşimda,
Ussuzluq bağrim qanur.

Şu kéçe milis keçesi,
Yar bilen dostlar bilen.
Hoş tola dañlar kötürduq,
Qapqara qaşliq bilen.

Til bilen tügken tügüşni,
Qol bilen bolmas yéşip.
Eplişip qalğan köñülni,
Qil bilen bolmas késip.

Béşim ağriydu ecep,
Meydemniñ bimari bar.
Qarqaş qavul yérimniñ,
Közide xumari bar.

2.8. Çoñ Mizan

Tal késip tallar késip,
Talni qoyup cigde késip.

Köñliñiz qandaq çidaydu,
Bir qonup taşlap kétip.

Küzgi buğday maysa boldi,
Qol sélip kelseñçu yar.
Can çiqur haletke yatti.
Hal sorap kelseñqu yar.

Atigende men béqip,
Axşamsiri yarim béqip.
Emdi köñnuñ tindimu,
Yürekke otlarni yéqip.

Yarsiz ömrüm méniñ,
Miñ yaşisam bir könçe yoq.
İşqi oti alsa,
Dozax oti uçqunçe yoq.

Tal uçı talğa tégiptu,
Bergisi çendan yiraq.
Meylimiz sizge çüşüptu,
Ne qilay öyler yiraq.

Ey çirağ méme üçün,
Roşengine bir köymidiñ.
Şunçe telpünsem saña,
Qarap turup bir söymidiñ.

Yeñ bilen yeñdepçini,
Tutqili bolmasmidi.
Bu köñul kese ölüp,
Yaşartqili bolmasmidi.

2.9. Ah Uray Xudayimğa

Kétip baridu yolda,
Şayi çapani qolida.
Tosmañlar yaş ballar, (altun caney)
Namehrem bolur yolda.

Qayturma:

Ah... Uray xudayimğa,
Yetküzgin muradimğa.
Oşlimağ bilekimni,
Köydürmeñ yürekimni.

Yayi kelse yalaydu,
Ambal kelse salaydu.
Yiğlimañlar yaş balilar,
Öltürmeydu, palaydu.

Béğiñdiki güllerni,
Boran qariyalmaydu.
Xuda qoşqan yarlarini,
Yamanlar ayriyalmaydu.

Romal sepsen béşiñğa,
Pişaneñge çüşürmey.
Qaçanğıçe yürüysen,
Otliriñni öçermey.

2.10.Vay Xénim Şervazixan

Çine becindin çiqur,
Tamaka lemcindin çiqur.
Köyiki emdi bésildi,
Derdi ölgende çiqur.

Qayturma:

Vay xénim şervazixan, bağda şaptula anarxan.

Havida barçe bulut,
Yağsa yamğur yağmisa yoq.
Yarimni çillap qoyuñlar,
Kelse kélur kelmise yoq.

Ġircigiñniñ destisi,
Ördek béşi keklik qéşi.
Yéñi yar tutqan kişi,
Köz haşiği köñül xuşi.

Dutturum céñ-céñ qiladu,
İçide maş barmikin.
Bizni ködürgen şu xénimniñ,
Bağrida taş barmikin.

At minip sehrağa çıqsam,
Qamça destiñ men bolay.
Barçe xeqniñ közi sende,
Til tumariñ men bolay.

Şam çiraqni yandurup,
Kiçik qiraqni çandirip.
Sen méni avare qilma,
Tün keçide yol mañdurup.

4.1.3. Yalguz Tuyun Muqami

Bu dunyadin ötüp ketti,
Ah şundaq şahidin barna.
Çimenler içide gül qalğay,

Ne-şaxi gunçisi rena.

Qayturma:

Canam a...biy... biy... biy baqi alem.

Ezeldin ta-ebet könlüm,
Qutulmas işqi balasidin.
Yürekler lehtiler boldi,
Şu köñülniñ macirasidin.

Aşu gül şaxi rena,
Cahanda ecep zilva idi.
Pıraqıda zar yığlap,
Közlürüm derya idi.

Birinci Çüşürgisi

3.1. Zalimi xunxar

Otlar çéqilip güldürligan,
Rehde emesmu? (çerxi üstide her bar)
Ahum otniñ şiddetidin,
Bergende sadasi. (ul zalim xünxar)

Şérulla senem mayillişur,
Horlixail, horlixail.
Canni helek etmek üçün,
Töri balani hsen ehlide serdar.

Şeydayi senem divane qiliptu,
Biçare könlümni, biçare könlümni
Başımğa bésip yağdurdiler,
Şemi xatani ol gumbizi deggar.

3.2.Yalguz Tuyun

Yalguz tuyun bir parçe tağ,
Boluptu quğan. (ney)
Atmiş alti ködeklerini,
Buğdaydek orğan. (ney)

Atmiş alti ködeklermu,
Allah dep yatqan.
Yarenliri qol kötürüp,
Lehetke qoyğan.

Yalguz tuyunniñ arqasi,
Qapqara saydur.
Ömer batur mingen ati,
Kök ala taydur.

Kök ala tayni minip,
Gol töven çapqan.
Men-men dégen yarenlerniñ,
Halini soriğan.

Yalguz tuyun bir parçe tağ,
Asmanni tepken.
Nuri uluğ köñli péqir,
Sularni sepken.

Yalguz tuyun yalguz cañza,
Özi şuxuza.
Yatqan yéri altun xada,
Kümüş moxaza.

Yalguz tuyun xop cay iken,

On beş kün turduq.
Men-men dégen yarenlerniñ,
Halini soriduq.

Kerbalada şehit bolğan,
İmam zadılar.
İmamlarni şehit qilğan,
Haramzadılar.

Laçın gölidin çüşüp keldi,
Atlar oynatıp.
Oñ qolida kümüş neyze,
Qulanlar atıp.

Laçın göldin çüşüp kelgen,
Bir haşim olan.
Qizil-yemiş ton kiyiptu,
Yaqisi bulğun.

Ömer batur tayni minip,
Uçti pelekke.
Yalguz tuyun arqasida,
Qondi térekke.

Yalguz tuyun, yalguz coñza,
Zemin keñtaşa.
Ömer batur xuş er idi,
Qildi tamaşa.

Ömer batur yetip keldi,
Yalguz tuyun tégiğa.
Marap yetip çerikler,

Qistap kirdi yéniğa.

Oynitip oqya-qiliç,
Tereptin qirgin saldi.
Ömer batur merdlerçe,
Ġapat tuĠini aldı.

Ömer ceñge atlinip,
Yav aĠzini qan etti.
Bolup berbat düşmenler,
Quyruqini tikivetti.

Ömer batur deslepte,
Batur çiqti u ceñde.
Axiri meĠrurluqtin,
Puşman yedi elemde.

Yavlar kirdi tosattin,
Hücüm qildi ömerge.
Atmiş alti ködekni,
Muptila qildi ecelge.

Ömer batur xuş er idi,
Âlemdin aşqan.
Bir miñ bir yüz çirik kelse,
Neyziler çaçqan.

Kök ala tayni minip,
Baylarni basqan.
Bir miñ bir yüz çirik körüp,
ArqıĠa qaçqan.

Yalguz tuyunniň arqisi,
Tüptüz bir aliqan.
Bir miň bir yüz çirik çiqip,
Örülüp yangan.

Çiriklerni toqay sürüp,
Baylarda basqan.
Düşmen ceňde yenilip,
Mingaňga qaçqan.

Ömer batur xoş er idi,
Âlemdin aşqan.
Atni taşlap, tayni minip,
Davandin aşqan.

Ömer batur xoy er idi,
Göl töven çapqan.
Qilmas işni qilip qoyup,
Derdin tartqan.

Kök ala tayni minip,
Saylarda çapqan.
Ömer batur şehit boşup,
Zilpuşni yapqan.

Aginisi izdep tepip,
Çigmende yuğan.
Periştiler qol kötürüp,
Lehetke qoyğan.

Séniň bilen men cénimni,
Daňga daňladim.

Otken keşken işlariñni,
Xeqtin añladim.

Tileklerni tiledürmen,
Tilekler üçün.
Seher türüp yigladürmen,
Sen yarlar üçün.

3.3. Yalguz Tuyun

Lek-lekkine tildurmen,
Tilekler uçun. (ney)
Seher turup qan yiglaymen,
Sen yalar uçun. (ney)

Öz şerimdin çiqividim,
Tutuldi tuman. (ney)
Aymu yaxşı, künmü yaxşı
Gériqliq yaman. (ney)

Yamanlimañ cénim xénim,
Men sizge yéqin.
İkki yürek qoşulğanda,
Çéqilar çéqin.

Altun şepke xoş yarişur,
Sodiger bayğa.
Men yarimni oxşitarmen,
Köktiki ayğa.

Gériptur men géripturmen,
Şer gériptur men.
Gériqliqqa çidiyalmay,

Sargiyipturmen.

Sağargınım-sağargınım,
Ğeripliğimdur.
Oynap-oynap yürgenlikim,
Nadanlığimdur.

3.4. Alla Xarabiñmen

Yari tutum deptimen, (ey ğocam alliyey)
İçimge otni septimen, (Alla xarabiñmen)
Otni sélip qoyup, (ey ğocam alliyey)
Qiynarini bilmeptimen. (Alla xarabiñmen)

Yarilar (ey) yarilar,
İçimge otni saldila.
Otlirini sep koyup,
Hecep sarañliq qildila.

Her kişiniñ yari bolsa,
Buğday öñlük muxtiser.
Qolini müremge salsa,
Oçuq ağriqini keser.

Éytip-éytip évergiçe,
Kelmesmu özi.
Méniñ anda bir yarim bar,
Köymesmu özi.

Alladursen, razidurmen,
Alsañ canimni.
Bir alladın tiledurmen,
Köñül şadimni.

Barmigimni qiyavedi,
Yapyéşil qiyaq.
Méniñ unda bir yarim bar,
Dert bilen piraq.

3.5. Aycan

Qaşliri (ay can) qiyğan qelemdek,
Boyliri (ay can) taldek yarim. (ayirey)
Şunçe xeq (ay can) arasida. (yey)
Siz tolun (ay can) aydek yarim. (ayirey)

Ay bilen kün dost iken,
Çolpanga hemrah yoq iken.
Axunumdin sorisam,
Aşiqqa nikah yoq iken.

Aşiqi deydu méni,
Çin aşiqi deydu méni.
Aşiqi yoq dişe,
Yarim yürütmeydu méni.

Sen yaman, qéşin yaman,
Qéşin bilen közün yaman.
Béşimdin urup salay,
Ketkey séniñdek bir yaman.

Aqqine köynek içide,
Tolginadu biliniz.
Şunçe xeq arasida,
Kimlerge bardur meyliñiz.

Doñmu-doñ arasida,

Atni çépip harğan emes.
Xudayim mundaq balani,
Héç bendige salğan emes.

3.6.Doslar Elem Dadey

Barayniñ dep baralmiduq, baylar bağığa,
Çaçliriñdin bir tal bergin tumar bégiğa.

Qayturma:

Xanlar elem dadey, dostlar elem dadey
Yürün anda barmayniñmu doslar elem dadey.

Barayniñ dep baralmiduq,
Bayniñ bégiğa.
Bayniñ qizi septu çelpek,
Xuma yégiða.

Baramsiler turamsiler,
Toxtap turunlar.
Men yarimğa bérey xalta,
Alğaç bériñlar.

Aymu kökte, künmu kökte,
Çerxi pelekte.
Yarniñ köñli belek yerde,
Men bir emgekte.

Bağda pişqan aq üzümdek,
Aqidu yaşım.
Bigupa sen yarni dep,
Ketskidek başım.

Exlim heyran bolup turimen,
Şu bu künlerde.
Kéçe yatip uyqum kelmes,
Uzaq tünlerde.

Exlim deydu exlim deydu,
Exlim imandin.
Yar kelgiçe yiglap yiglap,
Köz yéşim qandin.

Bu dünyada üç nerse bar,
Ízdep tépilməs.
Biri ata, biri ana,
Biri qérindaş.

Qérindaş yerge sélip,
Térisa ünmes.
Köz yaşını derya qilip,
Suğarsa ünmes.

3.7. Küçük Dilbirim

Dilbirim ketti yıraqqa,
(Alla) Oti mendin ketmidi.
Ah urup zar yiglisam,
Dadim Xudağa yetmidi (ay) dilve yarey.

Qayturma:

Dilve-dilbirim, dilve ukican,
Ay-aylam cénimimey, çokan aylam xénimey.

Dilbirim mendin yıraq,
Dilbirimdin men yıraq.

Dilbirim qéşimğa kelse,
Yandururmen şam- çıraq.

İştiaqni tarta-tarta,
Héç macallar qalmidi.
Roçivindek sargiyip,
Uçqunçe hallar qalmidi.

Roçivindek bolsa kişi,
Qanat taqap uça kişi.
Dunyani miñ çöglep,
Oz yarini tapsa kişi

3.8.Bapta Apta Köñleklik Cuvan

Bağda bir gül bar idi, (yey)
Altun bahaliq gül idi. (cénimey)
Tügmisi éçilmigan, (ney)
Yarimğa layiq gül idi. (cénimey)

Qayturma:

Cénim-cénimey, bapta köñleklik cugan,
Hecep yaman derdi bar. (rey)
Bağliri bostañçe bar. (cénimey)

Bağda bir gül bar idi,
Şéxida bulbul sayridi.
Şul xudaniñ teqdiri,
Yarimni bizdin ayridi.

Gül tüvide oltursam,
Gülniñ süyi gülge tamur.
Arzuluqniñ arzusi,

Yarni söygende qanur.

Gülle bolsa gül emes,
Güllerniñki reñgi bölek.
Yarlar bolsa yar emes,
Yarlarniñ xuyi belek.

Gülle bolsa gül bolamdu,
Açilip turğan bilen.
Yarlar bolsa yar bolamdu,
Hiciyip turğan bilen.

Gül téridim körsile,
Osma téridim körsile.
Bivapani yar tutsam,
Taşlivetti körsile.

Gül téridim körsile,
Osma téridim körsile.
Bir qoyum osma bérey,
Boynumni qayrip söysile.

3.9.Peryade

Atliriñ arasida, (peryad muradi bar yarey)
Méniñdek étiñ barmu. (dost acayip derdi bar yarey)
Ecep tola qaraysen, (peryad muradi bar yarey)
Qilgidek gépiñ barmu. (dost acayip derdi bar yarey)

Atim bolsa illadin,
Yügen bégi tilladin.
Xuda sizge buyrimaptu,
Qéşi qara yarladin.

Atlarni qoyup beduq,
Bağligili tallar yoq.
Biz kiçik nadan çağda,
Oynigili yarlar yoq.

Atniñ amdini tağda,
Gülniñ amdini bağda.
Oynisaqmu oynayli,
Yarniñ amdini yanda.

Atlarni qoyeveduq,
Körünge qara tüzge.
Basanlar salam deñlar,
Bizniñ ya qara közge.

Étimni çapay çolge,
Özümnü atay kölge.
Yar oti yaman iken,
Meydemni yaqay holge.

3.10. Xan Kişi Ayla

Bulut eğip ketmeydu,
İğiz tağdiki qardin. (ayirey)
Onbeş künlük alemde,
(Ay yarey) Köñlum ağridi yardin.

Qayturma:

Dos alliyey, xénim kişi ayla.

Hogida bulut köñlüm,
Dunyadin numut köñlum.
Yar baqmigidek emdi,

(Ay yarey) Yarni unut köñlum.

Hogidiki (havadiki) laçinniñ,
Qanatida topa yoq.
Çirayliqqa köymeñler,
Çirayliqta vapa yoq.

Hogidiki (havadiki) laçinniñ,
Qondiray bélekimge.
Yarniñ emçigi dora,
Sağduray yurekimge.

Hava tutulup qeptu,
Qar-yamğurlar yaqqili.
Nimedep söydüm séni,
Det-xiyalini çekkili.

3.11.Gül Qisqan Méniñ Yarim

Gül qisipmu çıqmaysen,
(Ayirey) Gülün yoqmidi yarim.
Yar qéşiñda bolğaçqa,
(Ayirey) Köñlüñ toqmidi yarim.

Qayturma:
Gül qisqan méniñ yarim,
(Ayirey) Qarap turgan séniñ yariñ

Gül qisipmu kelmeysen,
Béğiñda gülün yoqmu.
Açmaysen çirayiñni,
Köñlüñdiki yar yoqmu.

Güller açılıp qeptu,
Nur vaqtıǵa yetkende.
Qedrimiz ötülemdu,
Biz yiraqqa ketkende.

Güller açılıp qeptu,
Yarım séniñ béǵıñda.
Divane bolup qaldım,
Yarım séniñ köyuñda.

Gülmu-gül arasıda,
Yapyañza gül özǵıçe.
Yarımni qoyevedim,
Oynivasun küzǵıçe.

Gülbaqqa munar saldıǵım,
Körmemsen munarımni.
İzdepmu tapalmaysen,
Méniñdek bir mulayımni.

Gülmü-gülge oxşamdu,
Moden gülge oxşamdu?
Şunçe xep bolǵan bilen,
Méniñ yarımǵa oxşamdu?

3.12.Dost Anarxan

Anarxan özi amdan,
Anisi yaman (xan leyluñ)
Ete axşımı baray disem,
Vedisi yalǵan (ney) anarxan yalirey.

Qayturma:

Dost anarxan can gülçerixan,
Gülçerixan ölüp ketse, qalmas tende can. (Anarxan yalirey)

Barurmen dep tururmen dep,
Yalgandin éytqan.
Barur-kélur yolliriğa,
Azğan téritqan.

Yıraq bolup, yéqin bolup,
Davani yoqtur.
Men yarimni izdep taptim,
Armanım yoqtur.

Namaz diger şam arlap,
Gülbağda axşam.
Çolap tegse yar qaşığa,
Barurmen axşam.

Bardi doydu, turdi deydu,
Meylim ozemniñ.
Seksen kamça urğan bilen,
Yarım ozemniñ.

Kéteriñni bilgen bolsam,
Uzatmasdim.
Ketmen élip yoluñni,
Tüzetmesdim.

3.13.Şah Pirim Oynan

Barganlardın, turğanlardın, (şapirim oynan)

Séni soraymu. (şaprim oynan)

Séniñ halıñ ne keçti dep, (şaprim oynan)

Özüm baraymu. (şapirim öynañ)

Éytip, éytip kirdim çölge,
Qolumni sélip.
Yaxşı yarniñ yoqliqidin.
Çirayim sériq.

Xeqler méni yaman deydu,
Men yaman emes.
Koyğa salsa xuda septu,
Men salğan emes.

Aqti yaşim tamdi yaşim,
Şişiler başim.
Men ölgende yaxşı yiglañ,
Can qérindaşim.

U meleñdin bu meleñge,
Séni dep keldim.
Séni körüp arzuyumğa,
Qanay dep keldim.

Yoqaynidin çiqip kelgen,
Ala atlağim.
Kala mulla gerigidek,
Közi qatlağim.

Hallirimni éytay-éytay,
Aldim qapaqqa.
Dostum qalsun başqa qarap,
Düşmen ayaqqa.

3.14.Şeliriñde Gülzarey

Atni mindim aylımçe,
Élip urdi yanımçe.
Yéñi yarçe- yar tutsam,
Oynatmidi meylimce.

Yarimni körermenmu,
Ağzığa söyermenmu.
Yénida kişi bolsa,
Dert bolup yanurmenmu.

Yar işigide tursa,
Qizil güli boynida.
Ölsem arminim yoqtur,
Birdem yatsam qoynida.

Qara köz méniñ yarim,
Yiraqqa ketsen ne qılay.
Saña ögengen xuyumni,
Emdi kimge xar qılay.

Yarim ötti yanimdin,
Köydürvetti canimdin.
Ölmey tirik ayrıldıq,
Candin éziz yarimdin.

İliğa çıqip ketti,
Yol bilmeydiğan balla.
Sodini qilalamdu,
Cigde satmiğan balla.

İkinci Çüsürgisi

3.15. Ay Xénim Altun Xénim

Ay xénim altun xénim,
Tilla boyuñdin örgiley.
İşqi otunda men séni,
Pevanilerdek çorgiley.

Qayturma:

Ay xénim altun xénim,
Altun boyuñdin örgiley.

Körgili keldiñmu yar,
Köydürgili keldiñmu yar.
Köyüp öçken otlirini,
Yandurgili keldiñmu yar.

Körgili kelgen bolsan,
Oltur qéşimda bir zaman.
Qéşimda oltursañ olturmisañ,
Puşayman qilursen her zaman.

Ay bilen künni qoşup,
Elçi ivettim men saña.
Aymu ötti, künmu ötti,
Bir sözün yoqmu maña.

Şunda oturup sanurmen,
Kırpigiñniñ talini.
Héç kişi bilmes iken,
Aşiq kişinin halini.

Yar bilen men vesli qildim,

Xali öyde bir kéçe.
Şu xuşallıq xatire,
Çıqmas ésimdin ölgıçe.

Mengu öldüm bu kéçe,
Ölöp tirildim bu kéçe.
Yene yüz qadir xudağa,
Şukir éytim bu kéçe.

3.16. Nom Naxşisi

Yar derdide avare,
(Ayirey) Boldi yürekler pare.
Özüñ bilsen yarım,
(Ayirey) Bu derdiñge néme çare (ayirey)

Atlarnı toqup qoyduq,
Töş ulañni tartmay.
Bu derdlerni kim tartsun,
Séniñ bilen men tartmay.

Hallar keldi başımğa,
Kışı kelmeydu qaşımğa.
Kışı kelse qaşımğa,
Xet bersem adaşımğa.

Nom bilen bay bolmisa,
Adağ dégen nede bolur.
Éridin çanğan cugan,
Özi şermende bolur.

Nomğa palangan cugan,
Tul qalur, gérıb bolur.

Özi zindanda yetip,
Balliri yitim bolur.

Nom dégen su ayiği,
Toğraqlarnıñ sani yoq.
Alvañ yasaq destin,
Xeçniñ imkani yoq.

Yolda yollar bar iken,
Nomda zindan bar iken.
Çiqmıgan canni körün,
Tasmidin mehkem iken.

Nom yolliri tar iken,
Davanliri qar iken.
Yigitliri alvañda,
Cuganliri xar iken.

Nom digenniñ etrapı,
Oñgul-doñgul kömürlük.
Biz ikkeylen tépištuq,
Sen bolamsen ömürlük.

Yene nomlar yolida,
Ünüptu bir qarğay.
Méniñ yarım bar dişe,
Nomlar yolida qariğay.

Tögilermu tögiler,
Qoñgur asqan tögiler.
Böz-matani artişıp,
Nomğa kelgen tögiler.

Nomlar yoli yulğunluq,
Qomul yoli alvunluq.
Biz qomulğa yangiçe,
Ĝurcun qaça qupquruq.

3.17. Noher Gülyar

(Ay) Ne dep içtim (vay) xam bozañni,
Tutti köksümdin. (noher gülyar)
(Ay) Zulum bilern, (vay) ayrivetti,
Xumar közümdin. (noher gülyar)

Qayturma:

Noher gülyar, bergisi anar, bergini bermesmen,
Sunganni yazmasmen, sunganni yazğanda, köñlini qoymasmen.
Kéñeş bilen içmeptimen,
Küçlük haraqni.
Tünnük bilen çüşimen dep,
Yedim tayaqni.

Yigen tayaq meniñ bolsa,
Meylim özemniñ.
Seksen qamça yigen bilen,
Yarim özemniñ.

Aynin arqi kün qizili,
Sayni talisur.
İkki aşiq bir bolğanda,
Xoyma yrişur.

İğiz tağda qar yéğıptu,
Bostanda tuman.

İçkinemde ot köyedu,
Köñlümde guman.

Nedin iken, nedin iken,
Bu méniñ bextim.
Dert-elem daryasida,
Su bolup aqtim.

3.18. Derbider Öldüm

Men ölüp lehette yatsam,
Kim méni yad eylisu. (ney)
Doslurum gemkin bolup, (heyranum)
Düşmenlirim şad eylisun. (derbider ölüm)

Qayturma:

Derbider öldürmey,
Köygenge men köydürmgü men, (ney)
Berginiñ séniñ anar (rey)
Şaxiñ séniñ çinar. (rey)

Bergini bermesmen,
Sunganni yazmasmen.
Sunganni yazganda,
Köñülni qoymasmen.

Dostlurum mendin zérikti,
Duşminim hem senmu zérik.
Bir misal bardur anda,
Tağlar ara yatmas kiyik.

Razi bolğın can ana,
Aq süt bérip baqqan ana.

Xuşluğuş cennette bolsun,
Qilmidim buçum ada.

Yette gumbat arasida,
Aylinur başim méniñ.
Ayıgi çiqmas bulaqtek,
Aqıdu yaşim méniñ.

Aqqine gümbez içide,
Aqirip yatqan anam.
Çörisige gül térip,
Bizni yitim qilğan anam.

Men atam dep yıglısam,
Közümde yaşlar qurimas.
Toxtisa toxtar béşim,
Atamğa héçkim oxşimas.

3.19. Dilbirim

At ménip (vey) sehrağa çiqsañ, (ñey)
Qamça destiñ (ñey) men bolay. (yey)
Hemme xeqniñ (ñey) közi sende. (yey)
Til tumariñ men bolay.

Qayturma:

Ay dilve yarey... dilve-dilbirim, aylam cénimey.

Sen qayaqtin kélisen,
Çirayliqim közi xumar.
Saña tilim tegmisun,
Ésivalgin til tumar.

Sen qayaqtin kélisen,
Men yiglisam sen külisen.
Hemme işni bilişen,
Otqa sélip köydürisen.

Sen kéçe uyquñğa mayıl,
Men séniñ köyuñda men.
Bağida kakkuk balisidek,
Tañ atarğa zarimen.

Sen eziz etken qoluñni,
Xar éytalmaydu kişi.
Xar-zar etken goluñ,
Har cayğa barsa xar kişi.

3.20. Alla Nadaniñmen

Yaxşı at mende yoq, (Alla nadaniñmen ney...)
Yaxşı qérindaş mende yoq. (şundaq xar binmen ney...)
Éğir qosaq kötürüp, (Alla nadaniñ ney...)
Tuğqan anam aylimda yoq. (şundaq nadaniñmen ney)

Yaxşı ata bolmisa,
Yaxşı ana bolmisa.
Men yitim qayan baqay,
Köñlümdiki yar bolmisa.

Ata-anam köyütağ,
Ölüp kéterini bilmidim.
Bu méniñ olan béşim,
Muñğa qalurni bilmidim.

Atiliqlar-aniliqlar,

Deste-deste gül iken.
Atisiz-anisizlar,
Köyüp öçken kül iken.

Ata mende bolmisa,
Ana mende bolmisa.
Men yitim qayan baray,
Könlüldiki yar bolmisa.

Essalam dep öyge kirsem,
İlkige alğan anam.
Kéçe-kündüz kötürüp,
Aq süt bérip baqqan anam.

3.21. Yarim Séniñ Derdiñdur

Dertler keldi başımğa,
Kişi kelmeydu qaşımğa
Kişi kelsidi qaşımğa,
Xet bersem adaşımğa

Qayturma:
Yar séniñki derdiñdur,
Bilmemsen niçuk haldur.
Yarniñ derdi müşküldür,
Çirayim sériq güldür.

Derdim bargu derdim bar,
Başimdiki saçimdek.
Dert tartmay ölermenmu,
Havadiki laçindek.

Duttarumniñ tari yoq,

Özem çalmay çare yoq.
Derdi barlar tiňşaydu,
Derdi yoqniň kari yoq.

Havadiki bolbulni,
Léçin kélip soqmisun.
Menla tartay bu dertni,
Başqa xeqler tatmisun.

3.22. Pepeligzar

Ay xénim, altun xénim,
Otunda köydüm pah-pah. (ay canum pah, pah)
Ay yüzüñni körsütüp,
Qiçqar étimni gah-gah.

Qayturma:

Ay pe peligzar, unçe bilen leligizar.
Ay yüzüñge yarişur, upilar bilen eñligizar.

Ay xénim bir baqsina,
Közüñni çoñ-çoñ açsina.
Kirbikiñ dalda qılsa,
Kergide kérip açsina.

Gül bilen ursam tikenni,
Gül bolur, güller bolur.
Başqa gongán qağilar,
Yar aldida bulbul bolur.

Evrişimni men toqurmen,
Çaqmigiñğa bağ bolur.
Men yiraqtin yar tutsam,

Yürügüñge dağ bolur.

Solitiñniñ barida,
Dostmu dos, düşmenmu dos,
Başqa muñ kelgen zamanda,
Can qérindaş ceniña dos.

Yarim üçün oltursile,
Aval qolumni bağlitay.
İçimde hesret qalmıgay,
Men yarimni çillitay.

Özliriga qarısam,
Qırçın taldek boyliri.
Tolun aydek yüzliri,
Oynap turadu közliri.

Tal çiviqték boyliri,
Şiker navat sözliri.
Bir béqip ikki béqip,
Canni alđan özliri.

3.23. Çokan Aylam Xénimey

Ay xénim, altun xénim,
Kimniñ yari (yey) boldila (rey).
Etidin (ney) yoq idiler (rey),
Emdi peyda (yey) boldila.

Qayturma:

Ay... yarey, ay dağumey,
Çokan aylam xénimey.

Ay adaş qayrima qaş,
Bağda tépişqan bir adaş.
Aylida yalğan iduq,
Emdi bolayli çin adaş.

Oquşuñ inna betehna,
Sürisi yasinçe bar.
Örülüp qariğanliriñ,
Canğa piçaq salğançe bar.

Nem davanda olturup,
Çatqal davanda körmidim.
At minip kelgen yérimni,
Éşek mingende körmidim.

Qip-qizil doppa kiyip,
Sen özeñni bilmidiñ.
Çéğiçe yarni tutup,
Bizni közge ilmidiñ.

Tal çiviq, zilva çiviq,
Boyuñğa tilim tegmisun.
Séniñdin başqini disem,
Tilim imanğa kelmisun.

Ne gunahim bar idi,
Yar aldida yar aldida.
Héçla iş melum emes,
Qılğan işim yar aldida.

3.24. Ayirey

U bağçiniñ, bu bağçiniñ,

Köçetkinesi.
Mëniñ yarim xelqi alem,
Çéçekkinesi.

Almaş bilen somlap qoyğan,
Bilekkinesi.
Altun bilen qaplap qoyğan,
Yürekkinesi.

Üçtin ikki tügme tügdim,
Alte emesmu.
Birni körüp birdin tangın,
Sen yar emesmu.

Altun piçaq kümüş piçaq,
Bölise ötmes.
Yıraqtiki yarniñ oti,
Yürektin ketmes.

Altun bolsa, kümüş bolsa,
Salsa bilekke.
Yıraqtiki yarniñ oti,
Tegse yürekke.

Yoqaynidin çüşüp kélidu,
Ala atligim.
Üstinige minip kelgen,
Ziva qaşligim.

Pişqan üzüm şerbitidek,
Sözi tatligim.
Qaynap turgın bulaqtek,

Dali şatlığım.

3.25.Ayrıldıq Adavette (Tömür Xelpe Naxşisi)

Üç küre buğday un tarttuq,
Hemme xeqqe aş boldi. (vay aldi)
Tömür xelpe dégen batur, (ayirey)
On ikki taqqa baş boldi.

Qayturma:

Ayrıldıq adavette, adavette, devayim qiyamette.
Levliri qızıl güldür.

Tömür xelpe şir batur,
Yavağa oqlar yigüzdi.
Men men dégen darinni,
Xoyma xoş xoş digüzdi.

Şu seveptin çillidi,
Tömür xelpini cañcün.
Tiy darin dep nap bérip,
Dargá asti bu melun.

Alemge patmiğan serke,
Köndükke qandaq patqansen.
Köndükke patsañmu patqansen,
Ağzini qandaq yapqansen.

Qoray tégi heyvetlik,
Uniñ içi zeretlik.
Muradığa yetmigen,
Tömür xelpe rehmetlik.

Qorayliq tmr batur,
Ptn tağliqni qozđatqan.
Ėol iide eriklerni,
meisidin qan aqan.

Qarluğum qağum sayan,
Sergnkm serve sayan.
Tağilar taqqa mağanda,
Qalđanlar qarap qalđan.

Lep-lep qilip qrlar yağdi,
Tağlarni boylap.
Krer kzm krmes boldi,
Dmenni paylap.

Cağalda toqan,
Yerni idaydu.
Bu zamanni eskerliri,
eherni bulđaydu.

Kn qizili iqanda,
Atlirimizni yalliduq.
Dmenler klip qalsa,
Mkvlip aldiduq.

Bu tağlarni arqisida,
Yilpiz bilen irlar bar.
Ke boldi dep qalmalar,
Qođdaydđđan erler bar.

Davan tven toup kelduq,
Atlar oynitip.

Boynimizda km miltiq,
Yar qulan atip.

Xoy grib boldi kişi,
Bağdaş dgen tağ iide.
Qanatim bolsa uçarmen,
Tn qarañgu keçide.

Emdi bi bulaqta,
Sgizxan çox sayridi.
Dmen kelgenni añlap,
Palvanlar her terepke taridi.

Atlar oruq, yollar yiraq,
Canlardin tti.
Atni smiz saqlıganlar,
Quş bolup uti.

Bu davan amağune,
Qara krnmes.
Qara yorğa minmegne,
Yorğa tzlmes.

Miltiqimni men sip,
Tağlarda ov ovlidim.
 balamniñ derdide,
Qalmaq bolup dlidim.

Hoga bulut stmde,
Dmen mniñ qestimde.
Men xudağa ras bolsam,
Dmen ayağ astımda.

Sen bizni soqtum demsen,
Sepi yoq qamçañ bilen.
Xudayim kessun qoluñni,
Ötmigen qarçañ bilen.

Aq unniñ uçini,
Umaç qilur er iduq.
Noğalçida biz marilap,
Mökünüp yatar er iduq.

Köşötidiki deñde,
Toqquz qazan ésiptu.
Umaç içken baturlar,
Şidaq sélip yétiptu.

Aq qonaqniñ umiçi,
Égiz-burunni köydürdi.
Tağ palvanliri yigilip,
Xavarişlarni öltürdi.

Ecep qattiq ceñ boldi,
Köşötidiki dende.
Ciñtey bilen étişip,
Şéyit öldi şu dende.

Xoyma katta ceñ boldi,
Köşötidiki dende.
Ciñtey kapir étişip,
Sésip öldi şu yerde.

Tömür xelpe xoxendur,
Yavağa oqlar yégüzdi.

Men-men dégen rarinni,
Qarañ, xuş-xuş dégüzdi.

Şah mexsuttin xet çiqti,
Oqalmastin düglettuq.
Suxençe bolğan lalmini,
Tağ béşida tikilettuq.

Paşaliqtin xet çiqsa,
Oqalmaymu dügletti.
Emet dégen loxuni,
Süpe taşqa tikiletti.

Töveynidin çerik çiqti,
Elimini diñğa yetip.
Axun mollilar qaçti,
Sellisini qiñgaytip.

Çiñ vañ gocam xet berdi,
Cuñcañlarni bersun dep.
Tömür xelpe xet berdi,
“Uruşar bolsa kelsun” dep.

Üç yil yattuq şupulda,
Arça bilen ot qalap.
Baplayli dep düşmenni,
Qomul yoliğa qarap.

Alte ay yattuq şopulda,
Söksök bilen ot qalap.
Yaxşiniñ sözi bilen,
Yamanniñ yoliğa qarap.

Étimni men baǵlıdim,
Éǵıldiki oqurǵa.
Xeǵniñ kōñli baqmaydu,
Daşey dégen kapırǵa.

Yendaşeymu kelgende,
Tola soqti dañ-dañni.
Taǵçılarmu er iken,
Tartivaldi cuñcañni.

Aqçuq séyida tüzde,
Boran qopti kükirep.
Toxu yürek çendarin,
Meydangǵa çiqti hökirep.

İgiz taǵniñ arqasında,
Yilpiz bilen şirlar bar.
Düşmen bilen ceñ qilip.
Cuñcañ alǵan erler bar.

Qomuldin esker epçiqti,
Çen darin dégen çoqur.
Taǵçi palganlar kelse,
Xuddi çaşqandek qaçur.

Çériklermu atidiken,
Yerni kolap yatidiken,
Taǵçi palgan atidiken,
Menisini çaçidiken.

Aqçuq séyi opurken,

Çen darin dégen çoqurken.
Tağçi palvanlar çüşse,
Çendarinmu qoqurken.

Çen darinlar atidu,
Türk téginiñ téşiğa.
Tağçi palvanlar atidu,
Çérikleriñ béşiğa.

Aqçuq séyiğa çiqip,
Çen darinğa oq attuq.
Çen darinlar zor çiqip,
Yar dañ yaqilap qaçtuq.

Aqçuq yoli taş iken,
Raci bala yaş iken,
Sorap baqçu, néme déydu,
Mergen toxti baş iken.

Tağçi palvanlar atlandi,
Asmandiki yultuzdek.
Yen darinni oylayti,
Cañgaldiki toñguzdek.

Çérikleriñ ölüki,
Çiñ hañ miyavğa patmidi.
Çen darinniñ leşkiri,
Yerni tepip yatmidi.

Üç yil boldi ceñ qilduq,
Tartim-tartim töge qilduq.
Xurca mey-meyçisi talap,

Gadayni zarder qilduq.

Qéyin iger çapturdi,
Kimxap bilen yapturdi.
Yüzi qara şah mexsut,
Şunçe xeqni öltürdi.

İmir göl digen yerde,
Bir tatliq bégir qilğan.
Yüsüp axun rexmetlik,
Toruq atni yégir qilğan.

Türükte soquşqanda,
Aydiñ begdin ter çiqti.
Beş begniñ arasida,
Şa sélim beg er çiqti.

Kötel béşi tenşiñda,
Tesken ötün çaptuq biz.
Qérimdin şeher soqup,
Ottursida yattuq biz.

Gumbiziğa çiqqanlar,
Toqquz qazan asqanlar.
Loçiñ şehirni alalmay,
Şatraq urup qaçqanlar.

Qurban begni köduñmu,
Sen türükte tuttuñmu.
Ésitkine qurban beg,
Miysaliqqa toyduñmu.

Tümür xelpe evetti,
Seyit qur malni şoqulğa.
Durğa dep namlar berdi,
Sultan mötisip nan qulğa.

Tömür xelpem ağriptu.
Xencer tutup oqidi.
Köçek mollam biçare,
Tasqara bolup çoqidi.

Aq boz atni mingende,
Atam bulidu razi.
Ölgenler şehit ketse,
Qalğanlar tamam ğazi.

Biz ölse ölüp kettuq,
El yurtlar aman qalsun.
Bizni dégen yarenler,
Ölmestin hayat qalsun.

Köl boyida nemiler bar,
Ördek bilen ğazlar bar.
Ördek ölse ğaz qalsun,
Düşmen ölüp dost qalsun.

Tagda yaylığan kalılar,
Qarğay arlap ketti.
Dost bolimiz değenler,
Emdi ayrılıp ketti.

Sen tola deyxañlima,
Akam séni deyxañlitar.

Ala atni mindürüp,
Qomul sayan doňgaqlitar.

Va dirixa bulardin,
Köp elem yetti.
Azabidin yüreklerge,
Dezler ketti.

Bu dünyada mensep dégen, şu qatarliq,
Axirida ularnimu taşlap ketti.

Tömür xelpe er bolup,
İnqilabini başlidi.
Qoray dégen yerlerdin,
Ümid üzüp taşlidi.

Tömür xelpe er kopup,
Toxtatmidi işini.
Tekebburluq destidin,
Teñ körmidi kişini.

Tömür xelpe kettiğu,
Ürümçiğe yettiğu.
Uniñ yéniğa öttüm dep,
Zerdi bilen kettiğu.

Köşötiniñ davanida,
At kökside cuğıla.
Tömürni tutup bergen,
Memet quldek dorgılar.

Töveynidin çıqip keldi,

Yumilaq-yumilaq qoňguzlar.
Tömürni tutup bergen,
Memet guldek toňguzlar.

Ürümçiniň yolida,
Atmiş yerde bulak bar.
Tömürni élip çiqsa,
Her künde soraq bar.

Bu zamanda xopiň yoq,
Şaňpaňlarda meş qoydi.
Bir ciň tört ser aş bérip,
Palvanlarni aş qoydi.

Öç kürdümmu-öç kürdüm,
Nensen tégida çüş kördüm.
Kéçe yetip uyqumda,
Balirimni çüş kördüm.

Ürümçidiki cañcünler,
Öltürüşke mayıldur.
Pul bersimu unimaydu,
Cañcün dégen cayıldur.

Méni öltürgidek emdi,
Oqadur men imanımı.
Qiyamet qayim bolğanda,
Aladur men cavabımı.

Ciñtey eskiri septu,
Aqçuq yolida oqur.
Tömür xelpini öltürgen,

Çen darin dégen çoqur.

Ürümçiniñ çeriki,
Atlirini yaldıǵan,
Tömürnimu öltürüp,
Neyzisini qanlıǵan.

Tömürni élip çiqip,
Atmış yerde çapturdi.
Çiñ vañ ğucam bir paşa,
Cüncuañnimu tapturdi.

Tömür xelpe er çiqip,
Âdem toplidi özige.
Yañ cañcun çillap çiqip,
Étivetti közige.

Ayrıldıq adavette,
Davayim qiyamette.
Ayrılǵanǵa ölmeymen,
Eqidemge yıǵlaymen.

3.26. Bir Güli Renamu Siz

Qara ğollarniñ süyi,
Qarañǵu baǵlarǵa aqur.
Bigupa kişiniñ yeri,
Yürekke otlarni yaqur.

Qayturma:
Bir güli ranamu siz, baǵda éçilǵan gülmü siz.

Qurban aylarda kélip,

Men bolay qurbanıñız.
Men nūçük qurban bolay,
Qurban bolsun öz yarıñız.

Qurban aynın béşida,
Séni hocramğa çillidim.
Saña qılğan yaxşılıqni,
Héç kişige qılmidim.

Şunçidin perz qilip,
Hergiz qolumni sunmidim.
Şu méniñ perzligim,
Axir cüda yetküzmidiñ.

Men kiçik nadan çégimda,
Aşna bodum saña.
Sinay köñül bérip,
Xari-zar boldum saña.

Zer bilen zencirsi,
Altun bilen pencirsi.
Çiñgirap ün béridu,
Qiz başida qañğurisi.

Qoñğuraqni maña ber,
Elem qilay qelem qilay.
Qaysi qizni alisen,
Bérip aña salam qilay.

3.27. Canim Yalla Dost

Asta-asta manisen,
Deryağa körük salisen.

Bir qarap ikki qarap,
İçimge otni salisen.

Qayturma:

Canum yalla dost, xanum yalla dost,
Kelgen qazağa çare yoq,

Cénimniñ cananisi,
Köygen yürekniñ teñyamisi.
Meylimçe oynatmiğan,
Yarimniñ qiynanisi.

Beglikiñ beglikte qaldi,
Durgisi alvan bilen.
Axunum petiva çiqardi,
Rasti yoq yalğan bilen.

Aymu boldi yilmu boldi,
Otliriñda körgili.
İntizar boldum eceb,
Hesretliride ölgili.

Manisen bir-bir bésip,
Derya süyidek ayrılıp.
Mundaqmu bağriñ qaturmu,
Baqmidiñ bir qayrilip.

Yarimniñ yari tola,
Mendin bölek üç-tötçe bar.
Men téxi yar tutmudum,
Sendin bölek on beşçe bar.

Kölde ördek bolsila,
Toş qilip ğaq-ğaq qilur.
Bivapa xeqniñ yari,
Köz oynitip axmaq qilur.

3.28. Yulğun Çéçiki Sayda

Almiliq baqqa kirip,
Almini irgattıla. (vay cénimey)
Alma saqlıǵan cuganni,
Zarmu-zar qaqsattıla. (ay cénimey)

Qayturma:

Alma çéçiki baǵda,
Yuğun çéçiki sayda.
Qiz qaçur yigit goǵlar,
Cigde purıǵan çaǵda. (ayirey)

Alma güli gül bolamdu,
Başqa çaşsa bir quçaq.
Xeqniñ yari yar bolamdu,
Ölgiçe canǵa piçaq.

Almini iǵañlitay,
Şaptulni şildirlitay.
Oti yoq bihuş yigitke,
Ot sélip yaldirlitay.

Almiliq baqqa kirip,
Kök almini yemdu kişi.
Ġunçidek yari turup,
Divanini demdu kişi.

Baqqa kirip almañ yeñ,
Bağniñ almisi bizniñ.
Köñül bersiñiz bizge,
Candin özgisi sizniñ.

Alma güli gül bolamdu,
Qizirip turğan bilen.
Kişinin yari yar bolamdu,
Hiciyip turğan bilen.

Almini üç çögülüp,
Çiqqan şixi pennamidur.
Ménimu teñ körmigen,
Özi kiçik nadanmidur.

3.29. Maziliq

Sen méni yar etmiseñ,
Alemde men yarsiz ötey.
Köygünümni bilmiseñ,
Bağrimni yerip körsitey.

Qayturma:
Cénim maziliq, xénim maziliq,
Nimişqa unçe maziliq.
(Ay) Çéyini demlep qoyup,
Qaymaqqa ketken maziliq.

İzdimes köñlüm séni,
Yar izdigenniñ yari bol.
Kim séni yarim dise,
Bérip şuniñ gülzari bol.

Yürüğüm pij-pij qiladu,
Göştiki yağdin biter.
Sen tola evari qilma,
Şunçe kögünüm yiter.

Çinini çina dimeñler,
Çinidin köñlüm sunuq.
Yardin ayrilgili,
Dünya maña qarañguluq.

Séni anda méni munda,
İntizar etken xuda.
Bendige salmisun,
Haşiq cudaliqni xudaç.

3.30. Meşuğum

Gül qisipma çıqmaysen. (meşuğum)
Béğiñda gülün yoqmu? (meşuğum)
Çirayıñni açmaysen, (meşuğum)
Köñüldiki yar yoqmu? (meşuğum)

Qayturma:

Cénim Meşuğum, xénim meşuğum.
Bir söyüp alay, qara köz meşuğum.

Tagñiñ güli sériq gül,
Bağniğ güli qizil gül.
Gül işqida sayraydu,
Xoş avaz bilen bulbul.

Gül qétini oynañlar,
Yaxşi yardin arimañlar.

Eqide saqlıgan yardin,
Ümid üzmeý oynaňlar.

Gül gunçe gülüm gunçe meşugum,
Néme köydürsen meşugum.
Qéşimda turmuduň birdem,
Méniň könlüm éçilguçe.

Uyan ötidu bir gül,
Buyan ötidu bir gül.
Qomulniň bazaridin,
Sayrap ötidu bir guül.

Arimiz yéqin bolsa,
Tilim bilen dan bersem.
Eqli diylik şu yarniň,
Quçigida can bersem.

3.31. Cénim Ağçam

Qogun téridim qirlap,
Qirniň tüvide yillap.
Qizni alimiz xalap,
Cugan qalidu yiglap.

Qayturma:

Cénim ağıçam darim yoq
Séniňdin başqa yarim yoq.

Qogunni arlap yürüp,
Tavurni tepip yeymen.
Séniňdek bivapa yardin,
Ayrılıp kétey deymen.

Téridim qoğun tavuz,
Saqlap yatimen yalguz.
Yar qéşida oltursa,
Xoyma bolimen mazuz.

Qoğun-davuz téridim,
Qatar-qatar çönigi.
Ecepmu yaman iken,
Qara közniñ köynigi.

Qoğunlar pelekliride,
Yat qollar üzelmeydu.
Yarım riştimiz mehkem,
Melunlar üzelmeydu.

4.1.4.Hezret Muqami
Eceb dermandidur men,
Töt qolumni ya-resululla.
Hidayet bilen kösetkil,
Yolumni ya-resululla.

Qayturma:
Canam abiy... biy... biy... derdey.

Dilim taştin éurur qattiq,
Nesihet kari qilmaydu.
Hidayet nuri bilen,
Açqil dilimni Ya-Resululla.

Birinci Çüşürgisi

4.1.İkki Yerim Bağ

Mollini (yey) qaydin bilursen, (ney)

Desturida qelimi. (yey)
Yéñi yarniñ (ñey) derdi tola, (yey)
Kona yarniñ elimi. (yey)

Yéñi yarmi yar démeñlar,
Yéñi yar aldamçidur.
Yéñi yarniñ aldida,
Kona yar alvançidur.

Yéñi yar ümbet qılsa,
Tavaq-tavaq gül keltürer.
Kona yar geyret qılsa,
Qara közige yaş keltürer.

Qara köz bire-bire,
Birozi köz her yerde bar.
Qara közniñ aldida,
Piroze kö timaqçe bar.

Yol yıraq, menzil yiqin,
Héçqaçan ğapil emes.
Tilda dos bolğan bilen,
Çin heqiqi dos emes.

Qoy kélur qozi bilen,
Biri-biriniñ izi bilen.
Bizniñ yar oynamdu şundaq,
Hem saliniñ qizi bilen.

Yançuğumda daçinim,
Çiñdaydu toş qilur.
Bivapa xeqniñ yari,

Birdem köñülini xoş qiliur.

4.2. Vay Cénim-Cénimey

Oynıguç obdan néme, (vay cénim-cénimey)

Yazliqi bar (rey) qışliqi yoq. (a...yirey)

Yéñi yar obdan néme, (vay cénim-cénimey)

Ağzida bar (rey) köñlide yoq. (a...yirey)

Oynıguşni yerge saldim,

Kéçe öüşti xemigi.

Bizniñ yar yiraqqa ketse,

Xéli vadu kelmigi.

Oynuğuçtek sarğıyip,

Yatsam kélip bir körmidiñ.

Heq taalağa şükür,

Sen kelmiseñ men ölidim.

Oynuğuçtek sarğıyip,

Yürsem séniñ aldiñda men.

Xeli caylarni tepip,

Éytsam saña halimni men.

4.3. Hezret

Güli zeper boyluğum, (mey)

Körgüm kélidu derbider. (rey)

Çüşümde körsem séni, (Hezret)

Onumda söğüm kélidu. (rey)

Qayturma:

Ay xénim, altun xénim hezret,

Altun boyuñdin örgiley. (yey)

Güli zeper boyluğum,
Saylarga septu bégini.
Özi yiraqqa kétép,
Yürekke septu déğini.

Bügün üç gün, tüñna tot kün,
Yar bu yerdin ketkili.
Öyge kirsem öyde yoq,
Talaga çıqsam şamili.

Yağinem ketti yiraqqa,
Oti mendin ketmidi.
Arqidin baray disem,
Dadimğa rarim yetmidi.

Yarginem ketti yiraqqa,
Oti mendin ketmidi.
Ah urup zar yiglisam,
Dadim xudağa yetmidi.

Arliqi (yey) arliqi,
Arliqiniñ tarliqi.
Ölgiçe çıqmas ésimde,
Yarniñ qilğan şalligi.

Yiğlima hesret çekip,
Canim téxi tendidur.
Men özem ketken bilen,
Köñlüm hamam sendidur.

4.4.Ey Nadan

Neççe tola tivip bolsa,
Bilekni baqur. (ey nadan)
Dert ağriği yürektidur,
Éni kim tapur. (yarey)

Suda suxsur buğuzlisam,
Tamidu qani.
Yamanniki aldidadur,
Yaxşiniñ canı.

Can alğuçi ezrailniñ,
Şagirti bolsam.
Maña köñül bermigenniñ,
Cenini alsam.

Qara-qara qağılarnıñ,
Balisi bolsam.
Égiz-égiz derehlerniñ,
Béşiğa qonsam.

Kıçikkine ériqim bar,
Atlap ötkidek.
Süzül-süzük süyi bar,
Süzüp içkidek.

Süzük-süzük sü içide,
Ala çıpar taş.
Onbeş yaşta ködürgen,
Yarım qelem qaş.

Aymu kélip eğıp öter,
İşiklirini.

Künmu kélip tevriter,
Böşüklirini.

Xalayıqlar deydiken,
Süpetlirini.
Molla bolsa sizip alsaq,
Süretlirini.

4.5.Aylinimenna

U melleñdin (ay yarey)
Bu meleñge aylinimenna
Oynay dep keldim, (yarey oynay dep keldim)
Barmu meylin (ay yarey) yoqmu meylin, aylinimenna,
Soyar dep keldim. (yarey dep keldim)

U meleñdin bu meleñge,
Yollar barmikin.
Yar ağrıgı bolup turimen,
Dura barmikin.

U meleñdin bu meleñge,
Keldim seyleñge.
Barmu meylin yoqmu meylin,
Algin meydeñge.

U meleñdin bu meleñge,
İzdermen sizni.
Âlem xelqi cugan dise,
Qiz dermen sizni.

Alla yarim sen kivez boli,
Men yuñi yögiy bolay.

İrmalişip çirmalişip,
Şaxiña qonay.

4.6.Septerağa

Qarçuğum (ay can) quşlay séni,
(Ay) Yaxşığa çüş (ay canem) yaxşığa çüş. (cénimey)
Saylarda (ay can) ördek tola,
(Ay) İlğap yürüp (ay canem) suxsurğa çüş. (cénimey)

Suda suxsur bolğiçe,
Çöllerde ördek bolsıçu.
Dos-düşmen bednamige,
Yarım gupadur bolsıçu.

Bağda paxtek, suda ördek,
Sularda süyzep yürüdek.
Men yarimni añlisam,
Her yerde oynap yürüdek.

Oynisimu-oynisun,
Her yerde birdem oynisun.
Köñlini divane eylep,
Her yerde bir yar tutmisun.

Her kişiniñ yari bolsa,
Oynisa can yayrisa.
Dostliri xuşal bolup,
Duşmenliri qan yiglisla.

Qarçuğamni quşlap yürüymen,
Salgili héçnerse yoq.
Dunyini kördüm kézip,

Bir séniñkidek yaxşı yoq.

Barçe alem bir séri,
Yalguz maña sen bir séri.
Telpünüp quşteq uçarmen,
Her zaman séniñ séri.

4.7.Qiyma-Qiyma Qaşliri

Körgili keldiñmu yar,
Köydürgili keldiñmu yar. (cénimey)
Köyüp öçken otlarni, (yey)
Yandurgili keldiñmu yar. (cénimey)

Körgili kelgen bolsan,
Oltur qéşimda bir zaman.
Qéşimda oltursañ olturmisañ,
Puşayman qilursen her zaman.

Bolmuduñ méniñ bilen,
Men bolmudum méniñ bilen.
Bolmisañ bolma yarim,
Karim néme sen bilen.

Tönügün çüş melide,
İkki gülümniñ biri yoq.
Biriğu nelerde qaldi,
Birsinin bahasi yoq.

Sayda bostan salimen,
Saydap yétiñ yarim.
Gül haraqi tutumen.
Mes bolup yétiñ yarim.

Mestmen yoqtur macalim,
Yar yölep alsun méni.
Gül bolup aldiñda tursam,
Bir körelmidiñ méni.

İzdidim dayim séni,
Künlerde çendan nazin.
Bir séginmidiñ méni,
Şérin ziyvanim nazinin.

4.8.Kiçik Bir Güli Renamu Siz?

Alma yeyli ğora yeyli,
Töpi şaxlarni igip
Kün çiqışta bir yerim bar,
Ölmisun tilim tigip.
Qayturma:
(Ayirey) Bir güli renamu siz,
Bağda éçilğan gülmü siz. (zey)

Otmu sen ateşmu sen,
Nedin tutaşti ot maña.
Mendiki otni élip,
Ne bolur salsam saña.

Axşam aydiñğa çiqip,
Tursam xiyal qayan baqur.
Kündüz aptapqa çiqip,
Aydek çirayim sargiyur.

Aymidu-aylamidu,
Ayğa bolut daldamidu.
Kirpikni dalda qilip,

Tamğan yéši deryamidu.

Ayni eynek yigidek,
Serveñde yaylap yürigidek.
Yene serveñ gülni,
Ayla xénimniñ digidek.

Maşreñ yağlıq sélipsiz,
Yéñi aydek şölünüp.
Kona yarni taşlıduq,
Yéñi yargá öğünüp.

Barçe güller açilur,
Qizil-yéşil tağlar ara.
Leyli güller açilur,
Rañmu-reñ bağlar ara.

Baqqa kirdim gül üzey dep,
Üzmidim berge tola.
Bergi boyluq şu yarimniñ,
İçide derdi tola.

Sen özeñni ne ayaysen,
Men özem zeper güli.
Özige şum qilidu,
Yerdiki yögüy güli.

4.9. Biydet Dağay

Köyidu canim méniñ,
Yoqtur xever dayim séniñ
Rehme qılsañ otni alğın,
Köymisun canim méniñ.

Qayturma:

Ay... biy... biy... derd, biy derd dağey.

Gülmidur açilgili,

Belgimidur saçilgili.

Taş iken bağriñ séniñ,

Şunçe bolup ayrilgili.

Güş éçilsa ne bolur,

Bergi éçilsa ne bolur.

Étiqatliq yar bilen,

Dañlar kötese ne bolur.

Gül bolurp tursañ eger,

Bulbul bolup qongum keler.

Bir qarap qoysañ eger,

Daim séni söygüm keler.

Asta-asta mañisan,

Derya körük salisen.

Hemme işni bilisen,

Otqa sélip köydürsen.

4.10. Kiçik mizan

Oyniñ arqisi şorluq, (mizan)

Putun ağrimdiki yarim. (sumbul çaşliq Mizan)

Otunda ölüp ketsem, (mizan)

İçin ağrimdikin yarim. (sumbul çaşliq mizan)

Kiçikkine qara köz,

Bizniñ öyge barganmu.

Qarañguda bir söydüñ,
Ras söydüñmu yalğanmu.

Qaşñ bilen közüñge,
Aşna boldum özüñge.
Bir neççe zaman boldi,
Éyतालmidim özeñge.

İşikiñdin öttümмен,
Ötkinimni tüyduñmu.
Toxu ikki çilladi,
Bir çıqmadiñ öldüñmu.

Su ayrılıp aqmaydu,
Yar qayrilip baqmaydu.
Yar qayrilip baqqanda,
Bir micezi yaqmaydu.

Derya boyida ilan,
Kaşkap bolidu çilan.
Bar otuñğa sep qoyup,
Méni qilisen veyran.

Qum serildi qum taqqa,
Bir sérilduq gülbaqqa,
Vedisi yalğan yarım.
Héç kelmeydu bu yaqqa.

Qum serildi qum taqqa,
Biz baglanduq bu yaqqa.
Şul xudaniñ teğdiri,
Ayrivetti tupraqqa.

4.11.Şéşilişip Oynañ Azade

Azade güller azade,
Şayi- şelper bazade,
Qoluñda beş pulun yoq,
Nime qilisen bazarde?

Qayturma:

Şéşilip oynan azade

Méhmanğa barduq çarbaqqa,
Üç kişi minduq bir atqa.
Balisi oyun bilen,
Dadisi qaldi uyatqa.

Çaqçaq qilmañ boytaqqa,
Kötürüp basidu yantaqqa.
Pemlimestin oynisiñiz,
Axiri qalsiz uyatqa.

Hemme işniñ çéği bar,
Yürekniñmu yéği bar.
Oylimastin yar tutsan,
Axirida déği bar.

Tuxum kömdüm uçaqqa,
Qizigandu bu çaqqa.
Piraqtiki şu yarlar,
Ségingandu bu çaqqa.

İşik aldi dop tirek,
Dop tirekke su kérek.
Ottura boyluq cuganğa,

Qavulğine er kérek.

Ancan doppam bar deysen,
Tumaq bilen yaz qildiñ.
Bir söyüp qoyuñ disem,
Öydin çiqmay naz qildiñ.

Camaliñni men körüp,
Künde men xumarimen.
Özi aydek méhriban,
Saçiniñ tumarimen.

Qara çéçiñni talğitay,
Saye bolsun yoluñğa.
Cénimni qétip bérey,
Usinuyniğan qoluñğa.

İkinci Çüşürgisi

4.12.Seylixan

Bargiçe bağ bilen bardim,
Yangin taşliq bilen.
Xüş tola dañlar köterdim,
Qapqara qaşliq bilen.

Qayturma:

Seylixan saylarda hemrahiñ bolay,
Ayla xénim çöllerde yoldaşiñ bolay.

Baqqa kirdim gül üzey dep,
Gül yatur şaxi bilen.
Gülni dep éytalmidim,
Bağlap bériñ bağı bilen.

Sargiyip ösken térekniñ,
Sayisi bolmas iken.
Yar üçün köygen yürekniñ,
Durisi bolmas iken.

Sayda ösken say térekni,
Saye ködüñmu yarim.
İşikiñdin tola ötsem,
Xar köründünmu yarim.

Leyli mecnun şaxi égildi,
Yar igilmeydu maña.
Yar kélip canimni alğil,
Ya köñül bergil maña.

4.13.Nazirkom

Qaşıñni qara kördüm, (ay aliye gocam alliyey)
Tal boyuñni tüz kördüm.
Axşam kögen boyuñni, (vayyey nazirkom xénimey nazirkom)
Kéçe yatıp çüş kördüm. (zilva nazirkom)

Menmiğu kéter menğu, (ay alliyey gocam alliyey)
Közüñdin öter menğu.
Her qañçe yaman bolsam, (vayyey nazirkom cénimey nazirkom)
Hiyaliñğa yétermenğu. (zilva nazirkom)

Qaşıñni kamal eylep,
Atqan oquñ mergendu.
Derdiñni tola tartip,
Çiqmiğan şérin candu.

Qaşıñni qarasi qunduz,

Aynin yénida yultuz.
Sen yarni xiyal qilsam,
Yiğlaymen kéçe- kündüz.

Qaşniñ qarasi sende,
Közniñ qarasi mende.
Çilliganda kelmigen,
Özi kelgen şermende.

Dañgal atsam ögzeñge,
Oyğunup çıqalamsen.
Körüşmey kétip qalsam,
Otumğa çidalamsen.
Ketmekçi bolup qalduq,
Yar kétermikin bille.
Yar ketse bille ketsun,
Oyun külkisi bille.

Yaz bolsa bahar bolsa,
Béğiñda anar bolsa.
Yar bilen tépişqanda,
Boynumda tumar bolsa.

4.14. Ğurbetlik Zaman Bolmas İken

Ğurbetlik ğénimetlik,
Zaman bolmas iken.
Qizil güller tikenge,
Aşna bolmas iken.

Kepterniñ haramzedisi,
Mollaqçi bolur.
Cuganlarniñ haremzedisi,

Şallaqçi bolur.

Kepter qérisa
Tumşuqliri kalta bolur,
Cuganlar qérisa
Emçekliri xalta bolur.

Toxoni körün, seherde peryat qilidu,
Hayvan çégida dostlarni şu yad qilidu.
Quşqaşniñ haramzadisi çaqçaqçi bolur,
Cuganlarniñ haramzadisi şallaqçi bolur.

Qaşim sédiqa,
Qaşi qavağim sédiqa.
On beş yaşimdin,
Yigirme yaşim sédiqa.

Molla bolimen, molla qelender bolimen,
Mollam qizini berse, minnetdar bolimen.

4.15. Qara Qaş Olturur

Qraqaş olturur,
Hocra içide.
Qizil gül açilor,
Bağlar içide.

Qizilgül açilip,
Boldi nişane.
Séniñ köyüñda men,
Telve davane.

Davane bolup,

Kirsem yoluñğa.
Yitermen bir küni,
Hemzem buxara.

Buxarada turup,
Çandan yügürdüm.
Vapayıñ yoq iken,
Sendin tügündüm.

Vapayıñ bolsa yar,
Xalta iversem.
Tilimniñ uçıda,
İman iversem.
İmanimni oqup,
Kelseñ qaşımğa.
Dua dañler uniñ,
Qelem qaşığa.

Qelemdek qaşliriñ,
Aydek camaliñ.
Köyer otqa sélip,
Nimidu xiyaliñ.

Köyüp ketti méniñ,
Bu tende canım.
Sunup ketti méniñ,
Bu tende ustixanim.

Yarım özeñni,
Men dep atamsen.
Alma şaptulni,
Çinep satamsen.

Atni toquñlar,
Kélip bu yerge.
Minva çapani,
Töven xotenge.

Töven hotenni,
Serpayi qiduq.
Seksen tögieñni,
Qatar qilduq.

Seynada yetip,
Çolpani kördüm.
Uxlap çüşümde,
Sen yarni kördüm.

4.16.Samaverim Bolsidi

Samaverim bolsidi,
Çayliri qaynap tursidi
Bir çine çayni içkice,
Yarim oynap tursidi.

Qayturma:

Kel oynayli kel xanim, xursen bolup oynayli.
Oynimaysen-külmeysen, ötken ömrüñni bilmeysen,
Ötken ömürüñ ötiva ketsun, on ikki yaşliq qiz bilen.

Sanaverniñ sazimen,
Çölde uşqan ğazimen.
Düşmen bilen ceñ qilip,
Ölgenimge razimen.

İkki ceren aturmiz,

Birni birge çaturmiz,
Musapirni xar körmeñ.
Beş kün üç kün yaturmiz.

İgiz deliz béşida,
Lette qoydum men séni.
Adışıñni tartivélip,
Dertte qoydum men séni.

Deryaniñ u qatida,
Körungen derex bizniñ.
Sizniñ köymigen bilen,
Köyidu yürek bizniñ.

İşigiñdin men ötsem,
Maña köyidu demsen.
Mendin başqa yari yoq,
Hesrette qalidu demsen.

İşigiñdin tola öttüm,
Gülzarañni tergili.
Gülzarañza bana boldi,
Ay yüzüñni kögili.

İşigiñdin tola öttüm,
Dutarimni tarañlatip.
Meylin bolsa kel yarim,
Saçıñni bolañlatip.

İşik aldi qariyağaç,
Palta çapsam tégi taş.
Bir yastuqqa ikki baş,

Canni alğan qelemqaş.

İşik aldi tal-tallar,
Şax-şaxida marcanlar.
Sen yarimniñ derdide,
Köyüp ketti bu canlar.

4.17. Gül Meşuq

(Ay) Men bir aniy adem,
(Ay) Pet urmañ xudayim bar.
Sen saqlimisañ méni, (yey gül meşuq)
Saqlıguçı igem bar.
Qayturma:
Yar méni yaman deydu,
Bilmeymen yamanlıqni.
Keç yetip seher qopup,
Tileymen amanlıqni.

Ey gülüm-qizilgülüm,
Yaman çağda ğazañ boldi.
Méni meyxanida taşlap,
Özi yolğa ravan boldi.

Tam üstige tam salduq,
Şamalğa dalda bolsun dep.
Yar ustige yar tutuq,
Yürekke payda bolsun dep.

Cahanda körgünüñ barmu,
Méniñ gicekekçi yarimni.
Bérip yolda turarmen dep,
Élip qaçti tumarimni.

Bargum keldi qéşîñğa,
Zoqum keldi işîñğa.
Bir gep qilgum bar idi,
Tegmey didim çîşîñğa.

4.18. Nadan (ney) Nadan

Nadan (ney) nadan,
Xoşma xevriñ barmu.
Senmu ölisen, menmu köyimen,
Yardin xeviriñ barmu.

Tal çiviqni igiva-igip,
Méni soqay demsen.
Ata-anisi yoq bala dep,
Anay tapay demsen.

Tal çiviqni igiva-igip,
Méni soqalmaysen.
Ata-anisi yop bala dep,
Anay tapalmaysen.

Gülbarey, gülbar,
Zarañzida gül bar.
Güller şéxi irgandu,
Yarniñ qéşida kim bar.

Güldurey güldür,
Kimler tériğan güldür.
Sapaqlari qizil-yéşil,
Yarim tériğan güldür.

Gül téridim tüzge,

Açıldı keç güzge.
Sizniñ köziñiz bizde bolsa,
Bizniñ közimiz sizde.

Qızlar haramzade,
Cuganlar haramzade.
Qızlar qolida keşte yağlıq,
Mamilar haramzade.

Kivez téridim tüzde,
Acıldı keç küzde.
Sizniñ köziñiz bizde bolsa,
Bizniñ közimiz sizde.

Qızıl-yéşil marcan kördüm,
Bilekiñizde.
Béliq bolup oynavalay,
Yürekiñizde.

Qızıl-yéşil marcan kördüm,
Bilekiñizde.
Séginganda söyüp qoyuñ,
Yürekiñizde.

Uylarey, uylar,
Tağ başıda toylar.
Keşte kiymigen qızlar,
Bir yağlıq üçün yıqlar.

Anda bolaymikin,
Munda bolaymikin.
Yarim anda yalğuz bolsa,

Hamra bolaymikin.

Andamu bolmasmen,

Mundamu bolmasmen.

Yarim unda yalguz bolsa,

Hamrahmu bolmasmen.

Uyanmu baqsam gül,

Buyanmu baqsam gül.

Aymixanniñ xahar bağida,

Sayramıǵan bulbul.

Sayramıǵan bulbul,

Seherde sayraydu.

Basqan izin çigir bolup,

Közler oynaydu.

4.19. Belican

(Ay) Qaraqaş (ay) kirdi bazaǵa,

Bazarǵa qaşni (ay) bazar éytip.

(Ay) Héçla iş (ay) kelmes qolumdin,

Qolumdin yar xiyalimǵa yetip.

Qayturma:

Ay bélican, ya-dos hamracan, xénim desterixan.

Körüşken yarliriñ, az qaldi bu can.

Çéqin çéqilip, kökler güldürep,

Redi emesmu.

Birni körüp birdin keçken,

Sen yar emesmu.

U meleñdin bu meleñge,
İzdermen séni.
Âlem xelqi cugan dése,
Qiz dermen séni.

Qaşliri qiyğan qelemdek,
Közliri oynap turur.
Ağzimda dégen bilen,
Köñlide yiglap turur.

4.20. Égimey Alley-Alley

Atlarni qoyerverduq, (égimey alley-alley xanikem alley-alley)
Körungen qara tüzge. (xanikem alley-alley)
Barsañlar salam deñlar, (égimey alley-alley xanikem alley-alley)
Bizniñ yar qara közge. (xanikem alley-alley)

Atim éginap mindürdi,
Quş başliq iğirimni.
Saña éytmisam bolmas,
İçimdiki derdimni.

At minsem minalamsen,
Yügürsem yitalamsen.
Men zorumğa alganda,
Sen taqet qilalamsen.

Atlarni qoyeveduq,
Sağargan samanlarğa.
Köñülni bireveduq,
Yar dégen sarañlarğa.

At mindim dégen bilen,

Qamça bolsa bolmamdu.
Yar tutum dégen bilen,
Yanda bolsa bolmamdu.

At mindim kören qaşqa,
Sekreydu taştin-taşqa.
Herkimniñ yari başqa,
Oxşamdu qelemqaşqa.

Atlarniñ arasida,
Méniñdek étiñ barmu.
Eceb tola qaraysen,
Maña bir gépiñ barmu.

Atni mindim aylımçe,
Élivurdi yanimçe.
Bivapani yar tutsam,
Oynatmidi meylimce.

4.21. Dost Leyluñ Yar

İçim qaynaydu, qaynaydu, (dost leyluñ yarey)
Qazanda qayniğan çaydek. (dost leyluñ vay dadey)
Az күn oynap arilduq, (dost leyluñ yarey)
Éçilmay toziğan güldék. (dost leyluñ vay dadey)

Cücemniñ quvaqidin,
Uçti yapılaq yarim.
Mundaqmu qilamdila,
Qaraqaş yumilaq yarim.

Say boylap şamal keldi,
Saybağniñ şamalimu.

Qolum işqa barmaydu,
Sen yarıñ xumarimu?

Yoqurdin şamal çıqip,
Örivetti barañni.
Tosiğili bolmaydu,
Köñül dégen sarañni.

Yoquridin şamal çıqsa,
Gül şaxini qariydu.
Xuda qoşqan yarimni,
Düşmen qandaq ariydu.

Şamal çıqsa liñşiydu,
Yolniñ boyida tirek.
Sinin köymigen bilen,
Bizniñ köyidu yürek.

4.22. Anarxan Yarim Dost

Biz seperge çıqqanda, (yarim-yarim dost-balixan yarim dost)
Altinci ayda roziydi. (Anarxan yarim dost)
Gériqliq iser qildi, (yarim-yarim dost-balixan yarim dost)
Ata-anam bolsidi. (Anarxan yarim dost)

Men seperge çıqqanda,
Yar işigide qalğan.
Qaçan kélisen yar dep,
Qara közige yaş alğan.

Man alvañğa mañğanda,
Aman bol dégen yarim.
Xoşluşup söyüp qoysam,

Arman yoq dégen yarim.

Oyniñ arqisi xaman,
Pur- pur uçidu saman.
Yéñi yarniñ otlari,
Dozax otidin yaman.

Köñül sizidu deydu,
Köñülniñ sezgini rastur.
Yar qedrige yetkende,
Söyse yürekke xastur.

4.23. Qayda Barsam Qayür Başım

Yarim bilen ikkimiz,
Bir melide çoñ bolğan.
Başta vedimiz şundaq,
Ayrilmasqa dost bolğan.

Qayturma:

Qayda barsam-qayur başım, yolda yoqtur yoldaşım.

İşik aldi barañliq,
Çömüş septu çirayliq.
Şunçe xeq arasida,
Méniñ yarim çirayliq.

Qarañgudin qorqmaymen,
Oñ qolumda taşım bar.
Bivapani söymeymen,
Méhriban adaşım bar.

Bir ay, ikki ay, üç ay, töt ay,

Herla bagnañ siçigi.
Saylarda toşup qaptu,
Aylarniñ liçegi.

Şaptul alsan encir al,
Saet alsan zencir al.
Saet ikki bolğanda,
Yar qoynida rahat al.

Aq boz atniñ yorgisini,
Ménip çépip bilersiz.
Bu dunyaniñ rahatini,
Yar qoynida bilersiz.

Süzük süni lay qilğan,
Quş körükniñ topasi.
Şu xénimni ay qilğan,
Yaş yigitniñ gupasi.

Dimisemmu şu xénimniñ,
Künde méni körgisi bar.
Meylige qoyup berse,
Méniñ qéşimğa kelgüsi bar.

Yarni körsem her küni,
Köñüllirim yopyuruq.
Yar méni yoqlap kéliptu,
Közi yaş, köñli sunuq.

4.24. İstek

Talağa çıqtuq, (ğey)
Çolpanni körduq.

Çolpanni körüp,
Sen yarni söyduq.

Qayturma:
Ahu közliri, şérin sözliri,
İstek, istek, istek, istek, istikim bolay.

Yarim öyüñge,
Qoñgili keldim.
Aşigiñ bolay dep
Soriğili keldim.

Yarim men seni,
Kögüm kéledu.
Quçağimğa élip,
Söygüm kélidu.

4.1.5. Hupti Muqami

Xudayiq eylise perman,
Lehettin baş kötürgil dep.
Boyumğa képenni orap,
Telepte bir qelender men.

Qayturma:
Canan dağ biy... biy... Ya Resulilla

Tami körgen aşıqlar,
Qiyamet deştide yığlar.
Béşimni secige qoyup,
Digeymen rebbiyel ela.

Seherde oyğunadurmen,

İlandek tolgunadurmen.
Ölüm yadimğa yetkende,
Xuda dep yiglinadurmen.

Birinci Çüşürgüsi

5.1.Belirey

Éytip-éytip (vey) kirdim çölge, (yarey cénimey ay ayirey)
Qolumni sélip. (yrey)
Yaxşı yarnıñ (ñey) yoqlıqıdın, (yerey cénimey ay ayirey)
Çirayım sériq. (yerey)
Alla yarım xiyaliñni,
Bilip bolmaydu.
Aydek yüzün çolpan közün,
Tonup bolmaydu.

Alla yarım xiyaliñni,
Bilip bolmaydu.
Senler yürgen koçılarda,
Yürüp bolmaydu.

Alla yarım bu yaylaqni,
Qandaq yaylaysen?
Özen oynap, özen külüp,
Kimgé laylaysen.

Alla yarım bu yaylaqni,
Qandaq yaylaysen?
Özen kiçik aşığıñ çoñ,
Qandaq oynaysen.

Eqlim heyran boluptimen,
Şu bu künlerde.

Kéçe yétip kelmes uyqum,
Uzaq tünlerde.

5.2.Belirey (Kötürgisi)

Qara atinñ (ñey) qara yayı, (yarey-cénimey ayirey)
Qara ağamça. (yarey)
İger yügen çölde qaldı, (yarey-cénimey ayirey)
Bilimde qamça. (yarey)

İger yügen qalğan yerde,
Tonum qéliptu.
Köñli qara şu yarlardın,
Köñlüm qéliptu.

Qandaq qılay, niçük qılay,
Kétip barsıla.
Köyer otqa sélip qoyup,
Untup qalsıla.

Qandaq qılay niçük qılay,
Bu heyranlıqni.
Pişanemge bütken iken,
Sergendarlıqni.

Séniñ bilen maña kelgen,
Quruq alamet.
Bügün kéçe yar qoynıda,
Boldı qiyamet.

Bügün kéçe sörün kéçe,
Yıllar örüldi.

Yürektiki sériq sular,
Qaŋa örüldi.

Qizil tavar ton kiyipsiz,
Kimxaptin izma.
Yarım méni yıraqqa dep,
Köñlüñni buzma.

5.3.Ġérivi Atap

Séniñ üçün yatsam yatay, (yarey)
Üç yil zindanda. (yarey)
Üç yil zindan üç künçe yoq,
Baġi bostanda. (yarey)

Séniñ üçün men canimni,
Dañğa dañladim.
Qilğan-etken işlariñni,
Xeqtin añladim.

Qayturma:
Yésiri anam, ġérivi atam,
Çokan siz qéliñ, yarlarga salam.

Köyü-köye kül bolarmen,
Yaġliqñğa tüg méni.
Her zaman yadiñğa yetsem,
Açıp-açıq kör méni.

Qoydi qoşqar şenini,
Yénimda kördüm yarimni.
Bizniñ yar taptimikin,
Özige bir cananni.

Köknavat kül boldi,
İşqiñda bulbul boldimu.
Arzulap söygen yariñniñ,
Tirnaqçe köñli bodimu.

İtigimge qan töküldi,
Qan emes yaşım méniñ.
Dost-düsman arasida,
Patmıǵan başım méniñ.

5.4.Piraqmu Gül

Cannimu bergen xudayim, (ayirey güllirey)
Bir kün amanetni alur. (piraqmu gül ayirey)
Ne muşeqqetler bilen, (Alla bilen ayirey güllirey)
Salǵan imaretler qalur.(piraqmu gül ayirey)

Cannimu bergen xudayim,
Bersiçu yadikar qilip.
Bersimu şundaq béerermu,
Köñlini derya qilip.

Eqli bolsa gülni üzsün,
Meyli bolsa günçini.
Saq-salamat céni bolsa,
Körüşermiz bir küni.

Cannimu bergen xudayim,
Risqi ibadet béridu.
Taǵdiki kök maysiniñ,
Haciti deryamidu.

Sayda üngen say dérekniñ,
Sayisi bolmas iken.

Yar üçün köygen yürekniñ,
Durisi bolmas iken.

Canvarniñ halini,
Qonğan déreklerdin soran.
Biz géripniñ halini,
Köñül yéqin yardin soran.

5.5.Yarimğa Men Arzu

Bir silim tamakini, (yey)
Yarim ivertiptu maña.
İçimge çoğni sélip, (vey)
Dağlap ivertiptu maña.

Qayturma:

Birge bir razu (yey) yarimğa man arzu, (yey)
Ayliñdiki (yey) keyniñdiki çilim saladu. (yey)

Çine becindin çiqur,
Tamaka lemcindin çiqur
Köyiki emdi bésildi,
Derdi ölgende çiqur.

Men tamaka tartimen,
Derdi balani tartimen.
Bir sélim tamakini,
Yarim bilen tatimen.

Bir sélim tamaka salmaq,
Yarimniñ resimide yoq.
Yarimniñ tamakisidek,
Mézilik tamaka yoq.

Temkini siz tatsiñiz,
İslari bizge kélidu.
Aşıqlıqni siz qilip,
Derdleri bizge kélidu.

Nediki gepni qilip,
Endişige qaldi kişi.
Ökkili tama yoq,
Muñdaşqili nede kişi.

Nede kördüm men séni,
Tamaka sal deysen méni.
Men atañniñ qulimidim,
Men sélip sen tatqili.

5.6.Yarey Cénimey

Yanda bulaq (ğey) qayniğandek, (yarey cénimey ay ayirey)
Yarimniñ közi. (yarey)
Şiker-navat (ney) çayniğandek, (yarey cénimey ay ayirey)
Sözligen sözi. (yarey)

Qenti-navat ağıziñdidur,
Şiker léviñde.
Sériq zaper qat açilur,
Basqan iziñde.

Sériq zeper yaxşı güldur,
Köküz açilur.
Men yarimni künde künde körsem,
Köñlüm açilur.

Sériq zeper qat açilur,

Üç kün açılır.
Men yarimni künde körsem,
Könlüm açılır.

Aval özen éytmadiñmu,
Yariñ bolay dep.
Emdi köñlüñ unimamdu,
Cüda bolay dep.
Qandaq kişi kéter iken,
Şerini taşlap.
Ketken bolsa keler idi,
Yarini başlap.

Taşlap keseñ ketkiniñni,
Unutmıgaymen.
Kéyin kelseñ qéşimğa,
Yolutmıgaymen.

5.7.Béderd Yarey

Tallap-tallap (a xénim) tallivaldim , (bédetey-bided yarey)
Taldin çokanini. (yarey)
Baqqa kirip (axénim) tallivaldim, (bidetey-bided yarey)
Sériq zeperi. (yarey)

Qayturma:

Yadiñdimen, yad-et alla,
Qilmadiñ guya sellella.
Cénimey axiri bir kün ölermiz
Xaru-zari. (yarey)

Tegdir alla subhanella,
Halim teñ boldi.

Yar qaşığa baray disem.
Toxu çilladi.

Sériq zeper qat açılır,
Üç kün açılır.
Men yarimni künde körsem,
Könlüm açılır.

Qegez bilen gül bastım,
Siya bilen söz.
Altun bilen üzük ettim,
Lehel bilen köz.

Altun bilen etken üzük,
Bilekiñizde.
Bulbul bulup sayrivalay,
Tirekiñizde.

İşik aldi bir tüp söget,
Qurguy qonalmas.
Méniñ yarım gülge oxşaş,
Bulbul qonalmas.

Qonğan bilen sayralmaysu,
Uniñ şaxida.
Alğan idim bar köñlini,
Kiçik çağda.

5.8.Yad Et Alla

Oqet qimidiñ deydu, (yey)
Öyniñ çoñidin başliq. (ğey)
Derya süyidek éqip, (vey)

Ötüp kettiğu yaşlıq. (ğey)

Qayturma:

Yadıñda men yad et alla,

Qılma bigupa sellella.

(Cénimey) Axiri bir kün,

Ölrmiz xaru zari. (yarey)

Oqet kilmidiñ deydu,

Can künde çiçeklemdu,

Keçisi pelek tartıp,

Kündüzi xemeklemdu.

Oqetni tola qılıp,

Qolum téşilip aqti.

Atamdin kiçik qélip,

Biçare anam baqti.

Oqet qilmidiñ deydu,

Oqetniñ çéği çağlıq.

Derya süyidek aqıp,

Kétip baridu yaşlıq.

Oqetsiz yürüp bolmas,

Yarsiz yürüp bolmas.

Köñüldiki doslardin,

Birdem ayrılıp bolmas.

5.9.Gülvanixan

Piçaq-çaqmaq asmaysen,

(Ayirey) Piçaq-çaqmiqim dañda.

Men yarni söyivaldim,

Aq saraydiki çañda.

Qayturma:

Yar bilen xeli tepip oltursila birdemgine

Qopsila barim köye (Gülvanixan yarey)

Oltursila birdemgine.

Aq saraydiki çañda,

Yarim bilen men yatqan.

Ayrılıp kétey disem,

Derdini tola tartqan.

Bağda gül açilmisa,

Xuşpuraq çéçilmaydu.

Şérin sözlük sendek yar,

İzdise tépilmaydu.

Ayğa oxşitay yarim,

Künge oxşitay yarim.

Séniñ zilva boyuñni,

Kimge oxşitay yarim.

Qizmu siz, cuganmu siz,

Cugan boyluq yarmu siz.

Xan béğida éçilğan,

Bir güli renamu siz.

Bağ hoylañda bağçañmen,

Pişayvanda zilçañmen.

Güzel yarim seherde,

Puraydiğan günçañmen.

5.10.Kiçik Sayrañ Bulbulum

Ketti dep (vey) köñlini buzma, (yey)
Köñli sekkiz yariğa. (Alla)
Néme dep (vey) berdim köñülni, (yey)
Vedisi yalğanğa. (Alla)

Qayturma:

Sayrañ bulbulum gülniñ bergidu,
Canlar qaqşısun yarniñ derdide.
Yariniñ derdide ey gocam alliyey

Çinin berme xadanga,
Çikip oynap sindirur.
Bigupa kişinin yeri,
Qaçan köñlini tindirur.

Qaş qarasi mende dep,
Qéşiñğa mazuz bolmiğın.
Barçe dölen mende dep,
Döletke mazuz bolmiğın.

Kettin dep köñlini büzme,
Keñli sekkiz yariğa.
Néme dep berdim köñülni,
Vedisi yalğanğa.

Ket disekmu kétimen,
Ketme diseñmu kétimen.
Arida birla qonup,
Yarim qéşiğa yitimen.

Sargiyip boldum saman,

Yarim séniñ derdiñdemen.
Sen özen oynap yürüsen,
Barmu séniñ yadiñdimen.

Su qaçur şenbe küni,
Men agridim sen kelmidiñ.
Heq taalağa şükür körey,
Sen kelmiseñ men ölmidim.

5.11.Ey Nadan

Köñlüm çüşti köñlüñge,
Kirdim séniñ keyniñge.
Saq béşim saran boldi,
Yarim séniñ derdinde. (ayirey)

Qayturma:
(Ey nadan yarim séniñ derdinde ayirey)
Derdinde ada boldum,
Koyunda cüda boldum.
Qandaqqine yarim sen,
Bir söymekke zari zari boldu.

Xiyalni tola qilip,
Ağriqqa çaqay deydu.
Rehimisi tola yarlar,
Darilap baqay deydu.

Qara quşqaçqa dan bersem,
Dan qedrini bilmeydu.
Bilimsizge köñül bersem,
Yar qedirini bilmeydu.

Qara quşqaç bolup sayrap,

Séniñ yoluñğa qarap.
Köniñ xumari aqti,
Yarniñ yoliğa qarap.

Aq quşqaç, sériq quşqaç,
Navat yemsen şikermu.
Qedirlik méniñ yarim,
Méni taşlap kétermu.

Men bir yalguz alvançi,
Ġancuğamda ağamçi.
Baray disem yol yiraq,
Yarğa boldum yalgançi.

5.12.Alla Kerem Raziqul

Ketti yar köñli qara,
Kelemsen yarim dimidi (cénimey)
Çiniğa çayni quyup,
İçemsen yarim dimidi.

Qayturma:

Alla kerem raziqul, rebbim alla kerem xaliqul

Qoyda qoşqar bolmisa,
Qotanda yoqmu caliqi.
Bir séniñdek bolmisa,
Alamde yoqtur layiqi.

Qulum qazan tutqan bilen,
Qulumda yoqtur qarisi.
Yar üçün yigen tayaqniñ,
Ġolumda yoqtur yarisi.

Ĝircigimniñ destisi,
Cücem béşi tarazisi.
Alte qız, alte cugan,
Sazende sediqisi.

Canmu bergen xuda,
Bir kün amanetni alur.
Ne muşeqqetler bilen,
Salğan imaretler qalur.

Cannimu bergen xuda,
Risqi-ibadet béridu.
Tağdiki kök maysiniñ,
Haciti deryamidu.

Bu méniñ biteliyim,
Yamanga men yar bolğunum.
Öz hilimni tapquçe,
Yamanga men xar bolğunum.

5.13.Vay Vay Cénimey

Yar bağida éçilğan, (vay vay vay cénimey)
Anar güliniñ narimen. (vay vay vay cénimey)
Her terepke yol salğan, (vay vay vay cénimey)
Bigupaniñ yarimen. (vay vay vay cénimey)

Yarim barmiğan toyga,
Men sorimay baralmayman.
Yarniñ köñli bek nazuk,
Çay quyup alalmaymen.

Qurguy balisi alim,

Laçın balisi zalim.
Men sizge köyüp qaldım,
Qandaq qilisiz yarım.

Kördüñmu xaliyqlar,
Derya süyiniñ taşqinini.
Köyüp qaldım dep qoysam,
Uniñ hedidin aşqinini.

Dertniñ dolisi ketti,
Men atimni satmayman.
Bu alemde tatqanni,
Axirette tatmayman.

Kétermiz-kétermiz,
Menzillerge yétermiz.
Menzillerge yetkice,
Muradimizğa yétermiz.

5.14.Bolsa Qanatim

Biydilikmu-biydilik,
Bide yolida cigdilik. (gey)
Méniñ anda bir yerim bar,
Hem xudaliq-bendilik. (gey)

Qayturma:

Vay-vay cénimey vay-vay xénimey
Bolsa qanatim uçsam havağa
Erzimni éytay qadir xudağa (vay-vay cénimey)

Baruruñni bağda kördüm,
Yanuruñni köçida.

Köçida basqan izin,
Boldi közümge tutiya.

Biydilikmu-biydilik,
Saqa yolda biydilik.
Saqıda bir yarım bar,
Hemme xeqqe belgilik.
Biydilikke mañgansız,
Mañgan sizniñ iziniz.
Men özemce köymigen,
Köydürvalğan öziñiz.

Ménimu yatlatmıgan,
Biğem yarımğa bendilik.
Oñ közümnıñ düşmini,
Özlirige bendilik.

5.15.Şeri Xumari

Atam bolsa bir körsem, (ay yarimey)
Anam bolsa bir körsem. (şeri xumari)
Anam bilen atamniñ, (ay yarimey)
Ayağıda men ölsem. (şeri xumari)

Atammu ölüp ketti,
Anammu ölüp ketti.
Bir tuğqan qérindaştın,
Könlüm bölünüp ketti.

Men atamdın arilip,
Sundi qanatım qarilip.
Men yiglimay kim yiglisun,
Canım anamdın arilip.

Men atamniñ vaqtida,
Olan idim bir xan idim.
Bu meniñ olan béşim,
Muñğa qalurni bilmidim.

İğiz qarığay tağda,
Sular aqidu sayğa.
Men munda géríp cayda,
Ata-anilar qayda.

Yaxşı ata mende yoq,
Yaxşı qérindaş mende yoq.
Égir qorsağ kötürüp,
Tuqqan anam emdi yoq.

Ata digen tağ iken,
Ana digen bağ iken.
Ata-ana bolmisa,
Etivari yoq iken.

5.16.Nizerlemu Nizerler

Nizerlemu (yey) nizerler,
Tağdin-tağqa (yey) kizerler.
Tağdin-tağqa (yey) kevgende,
Béiliq bolup (vey) süyzerler. (gülneney)
Vay yey bizniñ yar.

Alte ay baqtim qoyuñni,
Bir körmüdüm boyuñni.
Körsetmiseñ körsetme,
Böre yisun qoyuñni.

Tagdin çüştüm toyuñğa,
Tuğ yoqmisun boyuñğa.
Ata-anañ xoy mazuz,
Qırçin taldek boyuñğa.

Tögiler yatur oymanda,
Qoñguraqliri boynida.
Boyığa yetken qizlarnıñ,
Yiğitler yatur qoynida.

Töge balisi taylaq,
Talniñ uçini yeyde.
Géripliqtä söygen yar,
Közniñ yeğini yeydu.

5.17.Çiñmuden

Yarim bolsa yar qayda,
Sendekine yar qayda.
Yar barığa muz toñdi,
Éritkili yar qayda.

Qayturma:

Alliye ala nurxan cénimey güller işqida nale,
Meylin bolsa kel yarim oynıgılı öy xali,
Alliye şervazi hazir bolunlar kelse düşmenler.

Tönügün bu çağda,
Ot köydi u çağda.
Yar méni ségingandu,
Émraq qoçağida.

Ecep opdan yarişıptu,

Miq qaqqan ötüklärin.
Yalguz yatip öyünde,
Çidamdu yüreklerin.

Yar işigide tursa,
Çiñmoden éçilgandek.
Yar bilen tépişqanda,
Suğa su qétilgandek.

Yarimniñ qıyaq tuğı,
Éçilsa yépilamdu.
Bizniñ yardek aytörük,
İzdisek tépilamdu.

Çirayim zepireñ boldi,
Kişi sorimaydu halimni.
Arida heqiqet yoq,
Körüştürmeydu yarimni.

Qum yarge ériq çapsam,
Qum basar ériq boldi.
Şu yarimdin ayrılıp,
Çirayim sériq boldi.

5.18.Ah Uray Xudayimğa

Undaq dişile maqul,
Mundaq dişile maqul.
Küzlekke pişar şaptul,
Kélip yisile maqul.

Qayturma:

Ay cénim yarey, ah uray xudayimğa,

Mestane dağumey, yetküzüñ muradimğa.

Baqqa kirip baqsam,
Şatulañ ecep şaxliq.
Çüşümge kirip qepsen,
Méhriban sözün tatliq.
Bağıñdiki alma şérin,
Şaptulañ ecep tatliq.
Ağıziñda navat barmu?
Bir söysem ecep tatliq.

Men özüm péqir aciz,
Anar bağdın ötelmeymen.
Kırağa at élip béríp,
Camaliñni körelmeymen.

Alma bersem yemdila,
Şaptul bersem yamdila.
Alma yoq, şaptula yoq,
Axiri nadamen yemdila.

Şaptula şaxi liñşiydu,
Şaptul tüvide kim bar.
Çiqmaysen tala tüzge,
Yarniñ öyide kim bar.

Şaptula bolğan bilen,
Méve bolmisa bikar.
Yüzi aq bolğan bilen,
Eqli bolmisa bikar.

İşik aldi şaptula,

Sözlep kelsek gep tola.
Ötkenkini dimisek,
Hazırqığa set bola.

5.19.Şavaxan

Yarimniñ éti Leyli,
Maña barimidü meyli.
Bolsa- bolmisa meyli, (yey)
Men yarniñ qelenderi.

Qayturma:
Közliri mestan şavaxan, qaydin bolursen,
Yana şundin bolurmen. (ney)

Uyan ötidü leyli,
Buyan ötsün leyli.
Bolsa meyli kelmemdu,
Oynıgılı öy xeli.

Deryaniñ sol qatida,
Éçiliptu leyligül.
Sen özeñge leyli bolsan,
Men özemge tacigül.

Yaz bolsa éçilamdu,
Aq leyli qızıl leyli.
Yar söyemdu söymemdu,
Yarniñ özide meyli.

Yarımğa saray saldim,
Gül bilen munar saldim.

Kelmigenge köp boldi.
Yoliğa qarap qaldim.

Baqqa reyhan térisam,
Ünüp çıqti leyli gül.
Sen özeñge leyli bolsan,
Menmu özemge leyli gül.

5.20.Şérin Yarey

(Ay) Topa alsan (ay) igizdin al,
Ségizliqqine. (vay cénimey)
(Ay) Yarni söyseñ, (ay) yaxşini söy,
Nomusluqqine. (vay cénimey)

Qayturma:
Yarim yarey, şérin yarey, megeş dagumey
Ay otun yaxşı, dertlerin yaman

Etigende çilligili,
Çar xoraz yaxşı.
Haldaşqili, muñdaşqili,
Qérindaş yaxşı.

İgiz yerge dalan saldim,
Türniki qiypaş.
Uçup kirip uçup çıqqin,
Yarim qelemqaş.

Kötürgisi:
Yarim sen nigarimsen,
Boynumda tumarimsen.
Qarañgu keçelerde,

Yandurğan çirağimsen.

Yarim saña erzim bar,
Köyüp qalğan qerzim bar.
Azar bermeñ (bu) canımğa,
Yürekimde derdim bar.

5.21.Yandurğan Çirağimsen

Yar bolunda yatqanda, (Alla)
Pencireñdin attim taş. (Alla)
Barim su bolup aqti, (Alla-alla)
Bir baqmidiñ qelem qaş. (Alla)

Yarimniñ öyi başta,
Belgisi qara taşta.
Ançe meylin bolmisa,
Nimişqa oynidiñ başta.

Yarim bağqa çillaydu,
Kirsem bağda yatmaydu.
Kéliñ yarim oynayli,
Puşminiñ asqatmaydu.

Yarim bağqa çillaydu,
Kirsem bağda yatmaydu.
Baqqa kirip yatqanda,
Tañ atqan bilinmeydu.

Paxta barey paxta bar,
Bir oyuqta paxta bar.
Siz yerim toxtap turuñ,
Oynimaqniñ vaqti bar.

Baqqa reyhan térisam,
Ünüp çiqti beş qulaq.
Séniñ yariñ aldida,
Méniñ yarim yumilaq.

İkinci Çüşürgüsi

5.22.Cağa Şundaq Qilsila

Qaş atarim kélidu,
Kirpik salarim kélidu.
Özlige meninki,
İçimde bir yer köyüdü.

Qayturma:

Cağa şundaq qilsila, (cénimey)
Yana şundaq qilsila. (yey)
Öleymu men (ney) yarniñ derdige. (Alla yarimey)

Yéñi aydek körünüp,
Ğayib bolurni bilmidim.
Alte kün méhman bolup,
Taşlap kéterni bilmidim.

Bexti dölet xuyliriğa,
Öt yaqurni bilmidim.
Barçisini yandurup,
Reme qılurni bilmidim.

Kelmigen yarlar kélip,
Rahme qilip ötti maña.
Senmu yarim turup,
Şunçe yoq rehmiñ maña.

Ayğa oxşaydu yüzün,
Çolpanğa oxşaydu közün.
Ete çıqqan könge oxşaş,
Bu séniñ otluq közüñ.
Aq saraydin çıqti yarim,
Aq tava köyneq kiyip.
Qolida zeytun yağlıq,
Tal çiviqtek igilip.

Say tövey yürüptimen,
Saçti ayağımğa tiken.
Yarğa men baqay disem,
Yar maña basmas iken.

5.23.Can Dostum Cénim Dostum

Can dostum-cénim dostum,
(Ay) ayimxan méniñ dostum.
Ayimxan ölüp ketse, (yey)
(Ay) Kim bolur méniñ dostum. (doslarey)

Can dostum cénim dostum,
Xuş kéliñ bu yanımğa.
Yar baqmigidek emdi,
Dura (yey) bu canımğa. (doslarey)

Can dostum cénim dostum,
Sen méni xapa qilma.
Aldimda külüp turup,
Keynimdin ğeyvet qilma.

Can dostum cénim dostum,
Yiraqqa ketiñiz emdi.

Eplişip qalğan köñülni,
Kimgе xar qılay emdi.

Can dostum cénim dostum,
Sözümni yerde qoymaydu.
Livige neççini söysem,
Közüm qiymaydu toymaydu.

Aymixanniñ oynaşı,
Qoray tağniñ başı.
Qolida preñ yağlıq,
Qurimaydu köz yaşı.

5.24.Bağdaş Tégi

Yar béşida şah yağlıq, (bağdaş tégida yarey)
Qaş-kirpik körünmeydu. (yarey)
Yar bilen bilen tépişqanda, tañ atqan bilinmeydu,
Kitivatqan aylarnı, işarey bilen toxtattım.

Qayturma:

Ya dost ya-derd alla (yarey)

Kétip baridu qağa,
Bağdaş tégida yarey.
Közüm toysa toyğandu,
Bağrim qanmidi yargá.

Sular şaqirap aqsa,
Tügmenniñ nuri deñlar.
Yar üçün ölüp ketsem,
Özemniñ şori deñlar.
Yamğurlar tola yağsa,

Öydin ötidu tamçe.
Yarni men séginganda,
Putum aq qolum qamça.

5.25.Otuñ Yaxşı Derdin Yaman

Hogida barçe bulut,
Yağsa yamğur yağmisa yoq.
İkki aşiq bérip,
Muradiğa yetkeni yoq.

Qayturma:
A-yarey, ay dağum,
Otun yaxşı derdin yaman. (ney)

Havaniñ güldüri bar,
Esli uniñ yamğuri yoq.
Yarniñki ağızida bar,
Eşli uniñ köñlide yoq.

Bu hava havamidu,
Qar yamğur yağamidu.
Yar üstige yar tutuş,
Qiz-yigitke ravamidu.

Havaniñ tutuqlığı,
Asmanda aynin yoqlığı.
Bu méniñ yalguzligim,
Yanimda yarniñ yoqlığı.

Havareñ tonni kiyip,
Havada oynıgan köñlüm.
Yamandin yiraq yürüp,

Yaxşını xalıǵan köñlüm.

5.26. Cénim Cénimey

Say sayan yürüptimen,
Çaştı ayagımǵa tiken. (ney)
Yarnı dep yürüptimen,
Yar maña baqmas iken.

Qaytarmisi:

Cénim-cénimey

Gülmu dep bastım tikenni,
Tatıdurmen derdini.
Bilsem idim basmas idim,
Tatmas idim derdini.

Gülmu dep bastım tikenni,
Bilmidim qamqaq iken.
Séni men nana disem,
Danalıǵıñ çağlıq iken.

Aq tiken gür-gür köyedu,
Kök tikenge çere yoq.
Meyli bar otta köyedu,
Meyli yoqniñ kari yoq.

Yalguzum yalguz derexniñ,
Tüvide batur yatıdu.
Miñ tikenniñ derdini,
Bir gül üçün şu tatıdu.

5.27.Yarǵa Des Kare

Ay aldimda kün keynimde, (yargä des kare)
Hesret içimde cénimey. (xanlarga des kare)
Çiqmas otni maña saldiñ, (yargğ des kare)
Derdim içimde cénimey. (xanlar des kare)

Çalsa ravap urşa dapni,
Yaqmamdu sazi.
Puşman alur qaçisi yoq.
Gep qilğan ağzi.

Aymu kélip egiz öter,
İşiklerini.
Künmu kélip tevriter,
Böşüklerini.

Xaliyqlar deydiken,
Süpetlerini.
Molla bolsaq sizivalsaq,
Süretlirini.

5.28.Sünney

Cangerniñ halini,
Qonğan gireklerden soran.
Biz gèripniñ halini, (yey)
Köñül yéqin yardin soran. (ñey)

Canger tapsa dérekni,
Birdem uçup bir dem qunur.
Arzuluq yarini körse,
Ussuluq bari qanur.

Soqma méni bekdeñ bilen,

Çiş kolıguç xeldek bilen.
Aşlıqni xuşxur qılur,
Betxuy yürür bednam bilen.

Sen méni soqtumğu demsen,
Sepi sunuq qamçañ bilen.
Xudayim kessun qoluñni,
Ötmes qassañ qayçañ bilen.

Kün çiqur kirvi bilen,
Yar çiqur cüpti bilen.
Hemme heq cüpti bilen,
Men özem yiganimen.

Temburumni çalimen,
Kelse-kelmes pedige.
On cénimniñ téñi qaldi,
Sen yarimniñ derdige.

Bağca-bağca gül térip,
Bir bağca gül toşimidi.
Şu xudaniñ teğdiri,
Bizni yarğa qoşmidi.

5.29.Heyrenum

Yanda bulaq qayniğandek,
Yarimniñ közi.
Şiker navat çayniğandek, (heyrenum)
Sözligen sözi.

Qenti navat ağıñdidur,
Şiker liviñda.

Sériq zeper qat açılır,
Basqan iziñda.

Ussiğanda suni içtim,
Süzük bulaqtin.
Méniñ riştim üzülmeydu,
Qara köz yumulaqtin.

Daçu keygen şu cuganlar,
Ötse bulaqtin.
Şu cuganni söyivalsam,
Tartip qulaqtin.

Evilaxşam yarimxanni,
Kördüm yiraqtin.
Yarimxanlar su toşurydu,
Çomaq bulaqtin.

5.30. Gül Qeşida Aysixan

Dilvirim ketti yiraqqa,
Oti mendin ketmidi.
Ah urup qan yığlısam,
Dadim xudağa yetmidi.

Qayturma:
Canem yetmidi, (yey)
Dilvirim gül qeşida Aysixan.

Dilvirim mendin yiraq,
Dilvirimdin men yiraq.
Dilvirim qeşimğa kelse,
Yandurur men şam-çıraq.

Derdi yoq demsen méni,
Derdim içimde beş tulum.
Beş tulum pul tapquçe,
Saldi maña cebri zulum.

Bir kéçe tañ atquçe,
Yarim séni yat eylidim.
Kirpik yumuq uxlımay,
Tañ atquçe qan yıǵlıdım.

Keldi yayrim yorgulap,
Aldımğa çıqtı toǵırlap.
Qarañguda birsi turıdu,
Tam tüvini marılap.

İşmidim şerbi-şarap,
Yar aldıda halim xarap.
Keçisi kelmes uyqum,
Seher qopup yolğa qarap.

5.31. Altuncan

Aq teñge pulum bolsa,
Aq yerge saray salsam.
Köñüldiki yar bolsa,
Xeliyde paran salsam.

Qayturma:

Ayrılganga ölmeymen, (altuncaney)
Eqidemge yıǵlaymen.

Almimu alma puraydu,
Micigen qoǵun puraydu.

Ġéripliqtá tutqan yar,
İpar-zeper puraydu.
Bağda kakkuk sayraydu,
Cinestiniñ şéxida.
Méniñ yarim oynaydu,
Yayrap béhiş bégida.

Asmandiki kök laçin,
Körmey torğa çüşemdu.
Âdem balisi béşiğa,
Égir künler çüşemdu.

İgiz taqqa tor salsam,
Laçin çüşti torumğa.
Üç yil boldi mañgili,
Emdi çüşti qolumğa.

5.32. Sen Yarimniñ Hesritide

Qomul yoli xan yoli,
Yançuğında ay puli.
Yigitlerniñ tapqini,
Ayallarga çay puli.

Men qomuldin mañağanda,
Yar işigide qaldi.
Qaçan kélisen dep yarim,
Qara közige yaş aldi.

Men yarim séni deymu,
Camaliñni körermenmu.
Séni depmu ölüp ketsem,
Béhiş yüzi körürmenmu.

Çekme dostum tarimni,
Elge yayma zarimni.
Çüşümde körelmeymen,
Sendek éziz yarimni.

5.33. Ervahlar Kerem Alla

Derdim bargu-derdim bar,
Başimdiki saçimdek.
Dert tartmay ölüp ketsem, (ervahlar kerem alla)
Hogidiki laçindek. (Hudayimey)

Derya süyi tartildi, tartildi,
Yar aldimikin baştin.
Dostlurum düşmen bolup,
Ayrildi qara qaştin.

Bundin neççe vaq burun,
Çéqindek vaqliriñ qéni.
Capa emgek bilen köyüp,
Soygen yarlirim qéni.

Baqqa tikken köçetler,
Qapqarañgu bağ boldi.
Yarim qilğan ahanet,
Yürükümge dağ boldi.

5.34. Besey Yemla Sasuñmu

İşik aldi cüseylik,
Seylimisekmu seyleklik.
Sen yaratmisañ méni,
Zapas yarlar beyleklik.

Qayturma:

Beli-beli-belican altunxan,
Besey yemla sasuñmu sum xeşlemla altunmu.
Beli-beli-belican altunxan,
Besey yemla sasuñmu som xeşlemla altunmu.

Qarlıq tağda qar yağsa,
Bostanda yalañ yamğur.
Yarimniñ etken éşi,
Göşi yoq yalan çamğur.

Leğminiñni yimeymen,
Sirken bilen sevzeñ yoq.
Endi séni söymeymen,
Burunqidek peyzeñ yoq.

Qarlıq tağda qar yégip,
Kün çıqmay érip ketti.
İsitkine yaş balılar,
Yarsız yenip kett.

Yürüysenuy yürüysen,
Eğim yolda yürüysen,
Rast gépiñni dimeysen,
Şérin canni qiynaysen.

Köyimenğu köyimen,
Qaş qarağa köyimen.
Qaşniñ qarasidin,
Canni alağa köyimen.

İğiz tağniñ arqida,

Qotan bilen öküz bar.
Qarañgu dep kelmey qalma,
Ay bolsimu yultuz bar.

5.35. Alla Alla Yar Barmu

Şu kéçe tañ atmaydu, (yey)
Men bilen qéyişqandek.
Az kün oynap ayrıldıq,
Liçin soqqan toşqandek.

Qayturma:

Allimu-Alla (yey) Yar barmu,
Körünge tağda qar barmu.
Körünge tağda qar bolsa,
Éritkili yar barmu.

Liçin soqqan toşqanniñ,
Cañgalda anasi bar.
Bir gerip-musapirniñ,
Bu şeride nimesi bar.

Menmiğu öz şerimde,
Olan idim bir xan idim.
Kişinin şehirge kélip,
Xar bolarni bilmidim.

Xuş gérib boldi kişi,
Yaqa-yurt şer içide.
Qanatim bolsa uçarmen,
Tun qarañgu keçide.

İşik aldi qizil gül,

Atni bağlañ miraqu.
Yar mendin yamanlaptu,
Men yarimğa namaqu.

Barisen dégen yarim,
Turisen dégen yarim.
Sen mendin ayrılsañ,
Ölisen dégen yarim.

5.36. Ey Nigarim

Yarim ketti yiraqqa,
Qarisam közüm yetmes.
Méni qoydi piraqqa,
Qişqarsam ünüm yetmes.

Silkitip çimenge çüştüm,
Ey Nigar'im qaydisen.
Sağirip saman boldum,
Saq salamet barmu sen.

Qara qapçında bir körük,
Uvadõñde bir körük.
Xeq söygenni söymeymen,
özemniñ söygüni törük. (Aytörük)

Toğuçıda bir bolaq,
Etrapıda miñ bolaq.
Toğuçıda yarim bar,
Oynuğuçtek yumbulaq.

Asmandiki yultuzniñ,
Şam çiraqliri bardur.

Yerip baq yürekimni,
Köygen dağliri bardur.

5.37.Hay Hay Nadan A Yarey

Kévez üzdüm (ay) kévez üzdüm,
Yaxşıláp üzdüm. (mey)
Yaxşı kişi yamanlamdu, (Hay-hay nadan a-yarey)
Bir égiz sözdin. (ney levliriñ navat yarey)

Kötürgisi:
Qandaq kişi kiter iken,
Yarini taşlap.
Meyli bolsa élip kéter,
Şerini taşlap.

Arpa purçaq samanni,
Şamal ariydu.
İkki yaxşı bir bolğanda,
Düşmen ariydu.

Bügünmikin tañnimikin,
Yarim ketküdek.
Alti aydin egeşkinim,
zaya ketküdek.

Yolatmisañ yolatma,
Yölünüp qalsun.
Arpa-purçaq samandek,
Sörülüp qalsun.

Taşlap taşlap ketkiniñni,
Unutmiğaymen.

Emdi ketsen qaş qinamğa,
Yolatmiğaymen.

4.1.6.Cankem Muqami

İlahe rehmitiñ keñdur,
Gunahim tağ bilen teñdur.
Günah köp savap azdur,
Keçürgeysen xudavende.
Canam ay-biy... biy... biy baqi alem.

İlahe men xata qildim,
Bu canimge capa qildim.
Yaman işni tola qildim.
Keçürgeysen xudavende.

Birinci Çüsürgüsi

6.1. Çoñ Cankem

Qaralsam (cénimey) körünmeydu, (ay can)
Kariz derexi. (ayirey)
Bizniñ yarni, (cénimey) körsetmigen, (ay can)
Yolniñ yıraqi. (ayirey)

Atlar oruq yollar yıraq,
Kelgendim şuldur.
Aşiq oynap muradimğa,
Yetkinim şuldur.

Aq boz atim sömermeydu,
Éñiz otığa,
Yürek bağrim paylimaydu,
Yarniñ otığa.

Atlar oruq yollar yıraq,
Közlerdin öşti.
Atni sémiz saqlıǵanlar,
Quş bolup uşti.

Atim bolsa sémiz bolsa,
Toqısam minsem,
Yarım bolsa yanıda bolsa,
Oynısam küsem.

Séni didim séni didim,
Yar séni didim.
Seni dégen zamanlarda,
Tamada yürdüm.

6.2.Kıçık Cankem

Ay qaralsam (cénimey) körünmeydu, (yey)
Dunyaniñ uçı. (a yirey)
(Ay) Dünya digen (cénimey) eski ravat,
Men yol ötkünçi. (a yirey)

Sen yar üçün men canumni,
Dañǵa dañladım.
Qılǵan etken işlariñni,
Xeqtin añladım.

Appaq ayım cinazañǵa,
Bulbul qonuptu.
Çolpan közün ay yüzüñge,
Tupraq tozuptu.

Séniñ canın, méniñ canım,

Bir can emesmu,
Séniñ üçün méniñ canim,
Qurban emesmu,

Altun tartqan tarazañda,
Yambu tartaymu?
Qelem qaşliq sen yar üçün,
Canni sataymu?

6.3.Séniñ Derdin

Dunya bir pelek, (vay)
Başlardin eǵip ötkudek.
Yüzi közi qizil ala,
Bürküt alǵan tülkidek.

Qayturma:
Séniñ derdin, vay vay cénimey,
Vay vay xénimey.

Ah urmañ yarim,
Yürekkinéñni qan tutur.
Ölsen uzeñge ziyan,
Méhribaniñ yar tutur.

Pelekke çiqip,
Bille bolayli dividuq.
Yene ahir çégida,
Cüda bolayli dimiduq.

Aval sen idin,
Méni bu halǵa salǵan.
Yene bismilla bilen,

Canimni tendin ayrigan.
Tuygun birla quş,
Hergiz çüşmes topqa.
Naganda çüşse,
Şuñqari liçin toriğa.

Aşigim siz olturuñ,
Xizmette bolğay başimiz.
Yene yatlanganséri,
Qurimaydu yaşimiz.

Qapqaradur qéşiñiz,
Unbeşte bardur yaşiñiz.
Ye bolsa yariñiz,
Bizmu hem gamğariñiz.

6.4.Canum

Atlar oruq (ğey) yollar yiraq, (ğey)
(Ay) Közlerdin aşti. (yey-canum)
Atni séviz (zey) saqlıganlar, (rey)
(Ay) Quş bolup uçti. (yey-canum)

Atlarnimu haydeydiken,
Muz davan bilen.
Bir yaxşini qiynaydiken,
Bir yaman bilen.

Atim bolsa, atim bolsa,
Alay étim bolsa.
Men yarimni séginganda,
Qanatim bolsa.

Atlar oruq yollar yiraq,
Testur yetmişim.
Ĝéripliqliñ azabidin,
Qatmaqta bélşim.

At alsañlar, tay almanlar,
Yolğa kirmeydu.
Qéşi qara qavul cugan,
Qolğa kelmeydu.

Axtarmida at yügürttüm,
Éñişip tüzge.
Ay béşida xalta berdim,
Meşugum sizge.

6.5.Yarim Bilen Men Bardim

İğiz-igiz tura bolsa, (Alla yarimey)
Qarap yatqili.
Kiçikkine xencer bolsa, (Alla yarimey)
Yürekni yargili.

Qayturma:

Yarim bilen men bardim, (mey)
Bağdin gül üzüp yandim. (a yirey)
Yarim anda yar tutsa, (yey)
Men ümid üzüp yandim. (a yirey)

Kiçikkine pencireñdin,
İkkeylen pattuq.
Qilmas işini qilip qoyup,
Derdini tartuq.

Sundin suñğa kelmegünçe,
Sen yar emesmu.
Alte aydin egeşkinim,
Zaye emesmu.

Lap añlımañ yaman iken,
Yardin ayrılğan.
Söygen yardin ayrılıp,
Sodayi bolğan.

Aylar ötti, yillar ötti,
Peryad qılsañçu.
Méniñ unda yarım bar dep,
Xiyal qılsañçu.

Arpa purçaq çéqilip ketti,
Térişip berseñçu.
Söyey disem boyum yetmes,
Éñişip berseñçu.

6.6.Zem Zem

Yar séniñ heyran bégiñda,
Saqlıgan kepteri bar.
Köñlini xeqqe bérip, (vey)
Hecep yaman gepleri bar.

Qayturma:

Zem-zem axşam baray demsen, (ayirey)
Axşam bérip ete yanay demsen. (ayirey)

Alma güli naridin,
Köñlüm qéliptu yardin.

Men nüçük ümid üzey,
Anar güldek yardin.

Evrişimni çinivaldim,
Men yarimniñ boyığa.
Çahar ilandek tolğunup,
Kirsem adaşiniñ qoynığa.

Yolda yatqan çar ilanniñ,
Boynığa zencir salay.
Süri yasinni oqup,
Şeytanğa men cevri salay.

Zem bilen zencirsi,
Altun bilen pencirsi.
Çiñgirap ün kélidu,
Qiz béşida qañğurisi.

Qoñğiriğıñni maña ber,
Elem qılay, qelem qılay.
Qaysai qizni alsiñiz,
Bérip aña salam qılay.

6.7.Levliriñ Bolay

Asmanlar alañdaptu,
Yultuzlar şalañdaptu.
Men yargá nime qilğan,
Yar mendin yamanlaptu. (cénim)

Qayturma:

Levliriñ bolay, levliriñ bolay, şaxiñğa qonay,
Sayrap-sayrap gül şaxiñda bulbuluñ bolay.

İşik aldi anargül,
Atni bağla miraqul.
Çilliganda kelmigen,
Özi kelgen namaqul.

İşik alde tal-talla,
Şax-şéxida marcanlar.
Yar qedrini bilmeydu,
Yéñiyaçi yaş ballar.

Lep-lep uçidu sarlar,
Qarimayduğu yarlar.
Qarimisa qarimas,
Eşli bigupa yarlar.

Hava külüp öttimu,
Bulut kélip öttimu.
Yar üstige yar tutup,
Béşiñ kökke yattimu.

Séniñ derdiñni éytaymu.
Öz halimğa yiglaymu.
İçimdiki derdimni,
Yarim saña éytaymu.

6.8.Şipa Birin Canimğa

Tağlar ara çikandañniñ,
Mögisi bolmas.
Arça bilen şerti birdur,
Qiş- yaş qurimas.

Qayturma:

Yarim-yarey, şerin yarey,
şıpa bériñ canımğa, yar derdige yar derdmen.

Biz ikkeylen evelde,
Nimler diyıştuq.
Sériq quşqaç balisidek,
Danlar bériřtuq.

Yaman étim veyran boldi,
Yeşkin qolumni.
Tosugıñdin ötüvalay,
Keskin boynumni.

Pes-peskine édirğanda,
Yétipsen yarım.
Pat-patqine xiyalımğa,
Kirsən yarım.

Qara-qara atlar minip,
Atlar köterdim.
Köñli qara sen yar üçün,
Dañlar köterdim.

Köñli qara sen yar üçün,
Çüştüm çşekke.
Mendek yaxşı zaya iken,
Sendek pitekke.

9.Gülni Körüñlar

İgiz-igiz tağ başıdın,
Siyrildim tüzge

Qizil gülniñ ğunçisidek,
İgildim sizge. (ay... gülni körünler)

Qizil güller bolsañ eger,
Bulbuluñ bolay.
Sériq quşqaç balisidek,
Şaxiña qonay.

Baqqa kirip güller ara,
Seyle qilayli.
Kéliñ yarim gül түvde,
Bille bolayli.

Qizil güller açiliptu,
Bağlar aralap.
Közlimniñ xumri aqti,
Sizge qaraplam.

Herxil güller açiliptu,
Yazlıgi tağda.
Oynisamçu şu yar bilen,
Bir güzel bağda.

Bağda saxlap yarim séni,
Uxlimay yattim.
Sen çıqmıgaç öyliriñdin,
Ah urup qaytim.

Bağliriñdin ketkinimni,
Bildiñmu yarim.
Ögeñge deñgel attim,
Tuyduñmu yarim.

6.10.Şervazi

Caňgalda tola toşqan,
Tolidin-tola toşqan.
İçim dertke toşqanda,
Dertke paylimay qaşqan.

Qayturma:

Alliyey şervazi hazir boluñlar
Kelse düşmenler batur bolunlar

Séniñ derdiñni éytaymu,
Öz halimğa yiğlaymu.
Dert-elemde sarğayğan,
Yitim halimni yiğlaymu.

İçim toşti dertlerge,
Yiğlaymen seherlerde.
Uçqili qanat berse,
Turmaymen şeherlerde.

Derdiñni maña éytsañ,
Séniñ derdiñge men yetsem.
Capani taşlap qéçip,
Çöllerge élip ketsem.

Çéçimni tola deyde,
Derdim tola çéçimdin.
Yar qilğan vapisizliq,
Zadi çiqmas ésimdin.

6.11.Her Cayda Bolsan Bolgın Salamet

Men séni kördüm,

Ahu nadamet
Her cayda bolsan,
Bolgin salamet.

Her cayga barsan,
Meni unutma.
Qara közüñdin,
Yaşni qurutma.

Yarim kéliptu,
Maña irade.
Salğan otluruñ,
Andin ziyade.

Bir dane er idim,
Miñ dane boldum.
Xeqtin yoşursam,
Aşkara boldum.

Aşkara qilğan,
Séniñ işiñdur.
Mestane qilğan,
Şerin sözüñdur.

İkinci Çüşürgüsi

6.12. Huş Qudretlik

Xuş qudretlik perverdigar,
Alemniñ şahi.
Bir allaga yetmemdikin,
Bendiler ahi.

Qayturma:

Şundaq yerde bolsa ğapıl
Keçtim bu candin

Eqlim deydu, eqlim deydu,
Eqlim imanidin.
Yar kelgiçe yığlap-yığlap,
Köz yaşım qandin.

Leklekkine tiledurmen,
Tilekler üçün.
Seher turup zar yığlaymen,
Sen yarlar üçün.

Alladur sen razidurmen,
Alsa cénimni.
Xudayimdin tiledurmen,
İman şenimni.

Atam bolsa, anam bolsa,
Ölüm bolmisa.
Ölgenlerge béhiş bolsa,
Dozaq bolmisa.

6.13.Canim Aylinay Deymen

Asmanlarda ay patti,
Bir gaxlarda tañ atti.
Bigupa yar tutsam,
Yolliriğa qaratti.

Qayturma:
Yari canim aylinay deymen,
Yari yar xanim aylinay deymen.

Her ikkiñlar oxşaşla,
Qaysiñdin kéçey deymen.

Kéçe bolsa yatmaydu,
Terek béşida qağa.
Nime ançe yiglaysen,
Gupa qilmigan yargá.

Atni çapturay emdi,
Üzengisini depşip.
Uz yarimni tapqanda,
Başqilar qalsun hepşip.

Evel axşam ay patti,
Toxu çillap tañ atti.
Arzulap tutqan yarim,
Aran bir kéçe yatti.

Biz kiçik nadan çağda,
Tağda pada baqqanda.
Dost-düşmen arasida,
Yarim bilen men bağda.

Hoga külüp ottimu,
Bulut külüp ottimu.
Yar üstige yar tutup,
Béşiñ kökke yattimu.

6.14.Bu Méniñ Bextim

Baqqa kirmen kişi bar,
Gülni üzmen işi bar.
Biz ikkimiz arasida,

Birla düşmen kişi bar.

Qayturma:

Bu méniñ bextim, su bulup aqti,

Vay vay yarey.

Atlidim ötelmidim,

Çamdidim yételmidim.

Arzulap tutqan yérimni,

Taşlapmu kételmidi.

Bu méniñ şum teliyim,

Teley içide bexti yoq.

Herla atsam bir çöçüşidu,

Oñ qolumda nexşe yoq.

Aynimu aydiñ yaratti,

Kün aygimu roşen emes.

Xudayim yalgüz yaratti,

Maña yar hamra emes.

6.15.Şaň Naxşa

(Hey... hey... hey)

Hoginiñ tumanidin, (hey... hey... hey)

Başım aylinip keldim. (hey... hey...hey)

İzdeñler sorimañlar, (hey... hey...hey)

Yardin ayrılıp keldim. (hey... hey...hey)

Hogini tuman basti,

Tumanni şamal açti.

Ölöp ketkean köñlümni,

Qedirlik yarim açti.

Hoga tutulup qaptu,
Qar yamğurlar yaqqılı.
Neme dep söydüm séni,
Dert xiyalini çekkili.

Hoganiñ tumanliri,
Say yerniñ qolanliri.
Su disem şervet bergen,
Adaqniñ cuganliri.

Hogida bulut köñlüm,
Deryada béliq köñlüm.
Yarlar qarimas boldi,
Sen emdi unut köñlüm.

Hoga tutulup qaptu,
Yamğur yağay demdikin.
Köñlüm xuş bolup qaptu,
Yarim kéley demdikin.

6.16.Ay Xénim Süzük Çiray

Turnılar qatar qatar,
Aydiñ bolsa, aydiñ bolsa.
Yürüğüm rahet tapurmu, (Alla yarimey)
Köñlümdiki yar bolmisa. (yey)

Qayturma:

Ay xénim süzük çiray,
Otuñğa men qandaq çiday. (yey)
Axşimi aydiñğa çiqip, (Alla yarimey)
Tañ atqıçe tembur çalay. (yey)
Men bérip tamdin marap,

Sen öyüñde çaç tarap.
Çiqmidiñgu ay xénim,
Méni tala it talap.

Men kétermen baş élip,
İkki qolumğa taş élip.
Bizni dégen şu yarlar,
Qaldi közige yaş élip.

Aqmu aydiñ keçiler,
Appaqmu aydiñ keçiler.
Gül bilen reyhan puraydu,
Yarim ötkén koçılar.

Aynin aydiñi yoq,
Bulut qéşida bar üçün.
Men yarniñ köñlide yoq,
Yénida yari bar üçün.

Ayğa oxşaydu yüzün,
Çolpanga oxşaydu közün.
Xiyalimdín çıqmaydu,
Bu séniñ şérin sözün.

6.17.Kiçik Törem Bar

Qizil-yéşil törem bar Marcan kördüm törem bar,
Bilekiñizde, qelem qaşliq ayla. (yey)
Béliq bolup, törem bar, sülivalay törem bar,
Yürekiñizde qelem qaşliq ayla. (yey)

İğiz yerde dalan saldim,
Araşta qaldi.

On beş yaşta aşna tutsam,
Talaşta qaldı.

Meyliñ bolsa seher kelgin,
Qoqmay ölümdin.
Meyliñ bolsa alğaç kelgin,
Cuñğar gülüñdin.

Yarım bolsa yéqin bolsa,
Yıraq bolmisa.
Éni kişi yarım dermu,
Halini sorimisa.

Yıraq bolsa yéqin bolsa,
Qararım yoqtur.
Men yarımni körivalsam,
Armanım yoqtur.

Yıraq bolup yéqin bolup,
Davani yoqtur.
İkki yaxşı bir bolğanniñ,
Yamani yoqtur.

6.18.Alley

Bizniñ öyler bulaqta, (Alley)
Ġurcun-qaça ulaqta. (Alley)
Bizni dégen yarenler, (Allayerey)
Yamullarda solaqta. (yey)

Qayturma:

Alla yarey kelgen qazağa çare yoq. (ğey)
Yarımniñ bulaqıda,

Muz toñlaptu eynektek.
Qaçanğıçe yürüymiz,
Kakkuk bilen zeyneptek.

İşik aldi yanbulaq,
Eğip ötmes argımaq.
Sen méni xil körmiseñ,
Eynekke qarap şekliñge baq.

Naxşa éytimen baştin,
Mehkem tut qolaqiñda.
Axşamliqqa men baray,
Çömüldur bulaqiñda.

Say bulaqniñ qéşida,
Underginiñ baş qiyaz.
Siz xénimniñ işqida,
Pervane boldum qışmu yaz.

6.9.Xumarim Hem Gülvanixan

Xumarimma xumarim,
Xumarimdin ayrıldım.
Xumarimni dep bérip, (xumarim)
Şuñqarimdin ayrıldım.

Bir böleymu canni,
İkki böleymu canni.
Şişide sanduq yasap, (Gulvanixan yarey)
Saxlap söyeymu (yey) yarni.

Barurğa yolludem tüzdur,
Kéçe maña kündüzdür.

Qoyup berseñ kétermen,
Yarim anda yalguzdur.

Saye bolmaydu derex,
Şéxi keskendin kéyin.
Yarni çillaşsa kelmes,
Köñli qalgandin kéyin.

Aqtur biligim aqtur,
Yardin teliyim yoqtur.
Yardin teliyim bolsa,
Ölsem armanim yoqtur.

Kéçe keldim şu davanga,
Sevze boyluq kelmidi.
Sevze boyluq yarni dep,
Kölerge uyqu kelmidi.

6.10.Canim Bolsila (Heptireñ Xénim)

Ketmen kötürüp bérip, (vey)
Açqan suluruñ qaysi. (yey)
Méni yaman dep bérip, (vey)
Söygen yarlıriñ qaysi. (yey)

Qayturma:

Canim bolsila, xanim bolsila,
Bir söyüp qoyay razi bolsila.

Derdi tola şu yarniñ,
Köñliniñ arami yoq.
Qarap baqsam şu yarga,
Men körgen çirayi yoq.

Yoqrudin şamal kelsidi,
Östeñniñ şamalimu.
Béşim aylinip keldim,
Yarimniñ xumarimu.

Derdim tola eytaymu,
Halim tola éytaymu.
Yar méni taşlap ketti,
Ugalini éytaymu.

Agla axşam ay çiqti,
Tañ seherde çolpan qız.
Séni dep buzulğan biz,
Aç qoynuñni çokan qız.

Köktiki çolpan yultuz,
Kindin-künge turlaydu.
Bizmu çoñ bulup qalduq,
Bizni qaçan öyleydu.

Tallarni késip qoyduq,
Qurisa qalayli dep.
Qizlarni körüp qoyduq,
Çoñ bolsa alyli dep.

6.11.Çoñ Törem Bar

Keç bolup yultuz çiqiptu (Ayla Xénim törem bar).
Men qaçan öyge yanay, (Ayla Xénim törem bar).
Birgine alma birin (Ayla Xénim törem bar).
Yoldaş qilip öyge yanay, (Ayla Xénim törem bar).

Qayturma:

Ayla xénim çeñ bolsila
Oynaydıǵan öyler bar

Qara ǵollarnıñ yolliri,
Taram-taram su kéçigi.
Méniñ anda bir yerim bar,
Qizil alma çéçigi.

Qizil alma çéçigini,
Aptapqa sep qurutmudum,
Sögünüm sen bolisen,
Men séni unutmudum.

Qizil alma çéçigini,
Aptapqa quyup qurutay.
Yaxşı-yaxşı xuyluruñni,
Emdi qaçan unutay.

6.12.Gupirañ Gupur

Taǵmu-taǵlarni kézip,
Men körmigen taǵ qaldimu.
Ya üçün men tartmiǵan,
Cuyi-capalar qaldimu.

Qayturma:
Aminiy amaney, şerliriñ aman
Yol bersile hecige ravan.

Taǵmu-tǵlarni kézip,
Men körmigen taǵ qaldimu.
Qol sélip axturmıǵan,
Ġurcun qaçılar qaldimu.

Qayturma:

Guprañ gupur, harvam tmr
Oqi sunmaydu, aqi tinmaydu

Yariñiz yiraqta qaldi,
Men bolay z yariñiz.
Yariñizni tapquçe,
Az qaldi cniñiz.

Qayturma:

Guprañ gupur, harvam tmr
Nadan yar bilen tken şu mr.

6.13. Aq Bilixan

Bağca-bağa gl trip,
Bir bağca glge toşmidi.
Ul xudaniñ teğdiri,
Yarlarni bizge qoşmidi.

Qayturma:

Aq balixan zen bilsen,
Otqa slip kydrsen.

Reñmu-reñ gller eildi,
Xuş purağ bağlar ara.
Knlimiz gldek eildi,
Mhriban yarlar ara.

Basila kemiydila,
Yağliqliri qalsun maña.
Yiğlisam yaşimni ertey,
Hamra bolsun maña.

Bağca-bağça gül térip,
Cücem barañliq qildila.
Yéñi yargá qarimay,
Ecep sarañliq qildila.

Sayda aptaplar çiqip,
Gül éçillerin bilmidim.
Gunçe boyluq yar tutup,
Yürek köyerini bilmidim.

6.14.Cénim Ağıçam

Kitemdila xuş emdi,
Kilemdila salamet.
Xudayimğa tapşurdum,
Boylirini amanet.

Ériğinda su yoqmu,
Béliqlarğa ne boptu.
Barçe xeqler oynaptu,
Biz oynisaq ne boptu.

Havadiki laçinniñ,
Qanatida topa yoq.
Çirayliqqa köymeñler,
Çirayliqta vapa yoq.

Ériqtiki lay suni,
Kölge başlimañ yarim.
Eqli hoşiñiz bolsa,
Bizni taşlimañ yarim.

Séniñ doppañni men keysem,
Saña oxşımasmen yarım.
Düşmenniñ sözi bilen,
Séni taşlamdimen yarım.

Axşam bolsa yatmaymen,
Pencireñdin patmaymen.
Neççe künlük alamde,
Séniñ derdiñni tartmaymen.

6.15.Yumulaq Cugan

Ériqniñ içi laydur,
Desisem ligildaydu.
Men yarimni körgende,
Yürüğüm ciğildaydu.

Qayturma:
Yumulaq-yumulaq qoş yumulaq,
Sen çiraylıq men amraq,
Yumulaq cugan a...yirey.

Men keldim kéçe bilen,
Ériqniñ içi bilen.
Yigit qoli bağlandı,
Cuganniñ çeçi bilen.

Ériqniñ içi ala,
Bizniñ yar kiçik bala.
Kiçik bolsa çoñ bolar,
Qaçan söygüdek bolar.

Ériqtiki sularnı,

Gülge qoysa yayramdu?
Saña köygen yürekke,
Çeynek qoysa qaynamdu.

Ériğinda su yoqmu,
Ussuzluqqa men teşna.
Yürükümni köydürgen,
Qara közge men aşna.

6.16.Mirzangül

Yarim bilen ikkeylen,
Bir melide çoñ bolğan. (vay datey hezret)
Başta vedimiz şundaq,
Ayrilmasqa dost bolğan.

Qayturma:

Mirzan gülüm-mirzan gül
Qisqan gülüm altun gül
Gülşedixan a...yarey

Axşam bolsa mañmaymen,
Mañsam putum ağriydu.
Seper ketken yarimğa,
Ecep içim ağriydu.

Tagni aylinip ötüp,
Atqa mingidek boldum.
Yar oti yaman iken,
Köyüp ölgüdek boldum.

Can seydem cénim seydem,
Ağriydu méniñ meydem.

Bir söyüp qoyuñ seydem,
Saqaysun méniñ meydem.

Séniñ meyden maña dora,
Maña tirnaqçe berseñçu.
Maña tirnaqçe bermiseñ,
Bazar nerqide satsañçu.

Yarniñ yoli qarañgu,
Baralmidim yol tepip.
Söyelmidim sen yarni,
Muñdaşqili cay tepip.

4.1.7. Dardiñge Daga Muqami

Tekebbür eylime zinhar,
İgilgin asmançe bolsan.
Özüñni barçidin kem tut,
Sulayman padişah bolsan.

Qayturma:

Canan a...biy... biy... Ya Rusululla

Tekebbür eylidi şeytan,
Uniñdin rusiya boldi.
Qomuşni körmidiñlarmu,
Baş çiqardi boriya boldi.
Canan a...biy... biy... Ya Rusululla

Dert bağı içide,
Ne irenler pinan boldi.
Görüstan sarayda,
Şanu-şalar ada boldi.

BirinciÇüşürgüsi

7.1. Derdiñge Deva

Derdiñ némidur,
Derdi-piraqiñ nénidur.
Bigupa yar aldida,
Méniñ gunayim némidur.

Qayturma:

Ay... yarey,
Ay nava dağumey derdiñge daga
Ağriqqa şipaliq bergüçi xudayimey

Ne günayim bar idi,
Yar aldida yar aldida.
Héçla iş melum emes,
Qilğan işim yar aldida.

Xoymu köydürdüñ méni,
Oçaqqa salğan çalmidek.
Xoşmu sarğayttiñ méni,
Bergide sungan almidek.

Altun xorizim, altun xorizim,
Pöpükliri qizil boyaq.
Zamanniñ düşqarida,
Qullar atliq, begler yayaq.

Barsaq barili,
Aşiqliqniñ barariğa.
Zulpa salini,
İlgap turup apdanığa.

Yarim séniñki,
Cüpti anariñ barmidi.
Xeçniñ yarida,
Séniñ tamayiñ barmidi.

7.2.Yarim Heq

Tagmu-taglarni kézip,
(Ay) Men körmigen tağ qaldimu.
Yar üçün men tartmıgan,
Coyi-capalar qaldimu.

Qayturma:
Yarim heq, dağumey, derdiñge dega,
Ağriqqa şipaliq bergüçi xudayimey.

Bağda çokan sağırip,
Yari sargaytti méni.
Özi aydek, közi çolpa,
Zari yıglatti méni.

Gülla bolsa gül emes,
Güllerniñki rengi bölek.
Yarla bolsa yar emes,
Yarlarniñki xuyi bölek.

Yollardin kétip barsam,
Çillattıla, çillattıla.
Méhriban bu köñülni,
Çillap kétip yıglattıla.
Etiyaz bolividi,
Güller éçildi reñmu-reñ.
Gül içide men téşida,

Emdi boldum sevezereñ.

Yazgi buğday maysa boldi,
Küzgi buğdaylar qéni.
Can çiqur haletke yetti,
Can qérindaşlar qéni.

Bir balağa uçqudum,
İkki balağa uçqudum.
Qéşi yoq kirpiğe yoq,
Héziz balağa uçqudum.

7.3.Anar Gülimen

Örük otinini qalap, (vey)
Suni sépip öçürsile.
Biz yitimniñ gunahini, (yey)
Oynap külüp köçürsile.

Qayturma:
Yarey, anar gülimen dağum,
Gül bağıñdimen aylam cénimey.
Çokan aylam xénimey.

Doppiñizniñ çeşmisi,
Üç kélidu, töt kélidu.
Yéñi yar tutqan bilen,
Qaçan köñül cüp kélidu.

Xuş xudaniñ teğdiridin,
Béşimğa çüşken bir kesek.
Birgine alma tepip,
Yarim bilen birge yesek.

Xuş niyetler bar idi,
Yar ağrisa baqayli dep.
Taldin çöken élip,
Örüp çörüp yaqayli dep.

Yarimni izdep bérip,
Taptim tigmen başıda.
Saçidin tolğap turup,
Söydüm düşmen qaşıda.

Qoş qovuciñ aldida,
Potam méniñ yéşilgidek.
Xeqtiki quruq sözge,
Qulaq minem tişigidek.

Sevzireñ quşqaç bolup,
Uçsam qanatimni sözup.
Kel diseñla kelimen,
Egri-toqay yolni kézip.

Bağliriñni seylitip,
Arqanni saldim taliğa.
Teliyiminiñ yoqidin,
Talaşta qaldim yariğa.

Doslirimni seylitip,
Arğamça boldum dariğa.
Duşminimni tuymisun dep,
Çiqmidim aşkariğa.

Ketti dep köñlüm buzuldi,

Héç ilaç yoqtur maña.
Mendiki dertni élip,
Qadir xuda salsun saña.

7.4.Heyyar

Qarlıgaç qara nime,
Qanatidin ayrilmisun. (heyyar)
Qiz bala aciz nime,
Anasidin ayrilmisun. (heyyar)

Qayturma:
Yari yar hayyar, (rey)
Qarlıgaç qara, bağri ala hayyar.
Moridin çiqqan tütündek,
Yarniñki qõñli qara. (heyyar)

Qarlıgaç hey qarlıgaç,
Uçsan méniñ yanimdin uç.
Qanitiñğa xet pütëy,
Apirip yariğa tut.

Qarlıgaç qéyip uçar,
Qanatini yéyip uçar.
Şu xudaniñ tegdiridin,
Kimniñ yarini kim quçar.

Qarlıgaç türnükke keldi,
Uyqudin közüñni aç.
Uyqudin nime çiqadu,
Olturup köñlüñni aç.

Qarlıgaçniñ balisi,

Senmu yetim, menmu yitim.
Men séni yoqlay disem,
Yoqtur méniñ aqboz étim.

Qarlıgaç qara bolur,
Qanatliri ala bolur.
Men yiraqtin yarni tutsam,
Béşimğa bala bolur.

Qarlıgaç qara nime,
Qanatliri ala bolur.
Qiz bala aciz nime,
Anasığa hamra bolur.

Qarlıgaç özi qara,
Uçsa uniñ bağri ala.
Moridin çıqqan tütündek,
Yarniki köñli qara.

7.5.Ayda Çıqqan Yarey

Kakkukum sayrap öter,
(Ay) Üni tağlarda gérib.
Biz ikkeylen dost bolayli,
(Ay) Sen musapir (a xénimey) men gérib.

Qayturma:
Ayda çıqqan yarey,
Ay vedisi yalğan (vay xénimey) bigupa.

Kakkukumniñ ünini,
Her yerde añlap kelimen.
Yarim bergen potini,

Bélimge bağlap kelimen.

Kéçe yarni çüş körüp,
köndüzliri mazuz ğumet.
Çilisañ baray qéşiñğa,
Tanha yalguzman.

Mañgiçe tursan nimidi,
Ğem bilen yol mañgiçe.
Olturup salsan nimidi,
Yar tirik ayrilgiçe.

Dépiñizniñ zenciri,
Üç kélermu töt keler,
Her kişi yarini tapsa,
İç-bağrini kim biler.

Bu yürek köygen bilen,
Muradiğa yetmes iken.
Bivapaniñ hesriti,
Ölgiçe ketmes iken.

Her kéçe bégiñğa kelsem,
Ğayib bolariñni bilmidim.
Her şenbide çiqmaq bolup,
Ayda çiqariñni bilmidim.

Her kéçe bégiñge kelsem,
İtliriñ ketti qavap,
Cucuñliriñdin pöpilep,
Tizlirim ketti qanap.

7.6.İgiz Dalan

Öyiñiz yol yaqisi,
Künde çıqalmaydu kişi.
Öziñiz xuşxuy cugan, (ney)
Ümid üzelmey kişi. (yey)

Qayturma:

Ayirey, iğiz dalan yol yaqisi, (yey)
Ayirey, eğiñ otelmeydu kişi. (yey)
Téşi marcan içi yaqut,
Ümid üzelmeydu kişi. (yey)

Bu dalan iğiz dalan,
Memudixan yatqan dalan.
Belide zuçu pota,
Qoynida zakir göca.

Bu dalañ iğiz dalan,
Memudixan yatqan dalan.
Bizniñ yarniñ xaltisi,
Özüm bilen yañaq çilan.

Men yattim zaval bilen,
Tañ atmas xiyal bilen.
İzdep barsam yarimni,
Kétiptu yari bilen.

Dapni ker yağaq bilen,
Meydeñni nem yerge yéqip,
Sen béşiñni taşqa urma,
Esqatmiğan yargá béqip.

Şu xénimniñ méñişi,
Kattiliq yañza bilen.
Şu xénimğa aşna bolsan,
Baqıdu sañza bilen.

Yar yiraq menzil yéqin,
Héçqaçan ğapil emes.
Tilda dost bolğan bilen,
Çin köñüldin dost emes.

7.7.Sen Padişah Sen

Taşlivetmeñlar gadayni,
Padişah bolmaq bilen.
Padişahliq ketmes ilkindin,
Bir qiya baqmaq bilen.

Qayturma:

Sen padişasen, men bir gadaymen,
Rahme eyliseñçu biçarilerge.

Taşlivetseñlar gadayni,
Béşiñğa çüşer miñ kesek.
Birgine alma tepip,
Doslar bilen bille yisek.

Hakim bolup mensep tutup,
Dunyağa meğrur bolup.
Yatqan öyüñ bunda qalur,
Baqi öyüñ aldiñdidur.
Dünyada miñ yaşığan,
Loqman hekimler qaldimu.
Bu ecelniñ şerbitini,

İçimigen can qaldimu.

Zembaqi tonum bolsa,
Yürgili yolum bolsa.
Adil padişah bolsa,
Söygen yardin arimisa.

7.8.Kiçik Hayranum

Kendir tüvide keklik,
Men yari bilen eplik.
Oñ yanida saçı bar,
Tolgap söygili eplik.

Qayturma:

Allayim can allayim,
Men heyran saña yarim.

Qaş-kirpik arasida,
Közlürüñge köydümnen.
Boynuñga gire sélip,
Levliriñge söydürmmen.

Yarim ketkidek emdi,
Ketsküzgili yol bolsun.
Méni taşlap ketkenniñ,
İkki közi kor bolsun.

Hogida kétép bargan,
Bir yalguz qara qarğa.
Barsañlar salam deñlar,
Bigupa bizniñ yarğa.

Almatu dégen şerniñ,
Almisi tola iken.
Yurtuñda gérib boldum,
Kelmisem bolariken.

Tola qaridim saña,
Bir qarimidiñ maña.
Qarimisañ qarima,
Uvalim bolsun saña.

7.9.Ayla Cugan

İğiz yerge (ayirey) dalañ saldim,
Araşta qaldi. (Ayla cugan cénim ayirey)
On beş yaşta ayirey söygen yarlar,
Talaşta qaldi. (Ayla cugan cénim ayirey)

İğiz yerge çıqmañ yarim,
Körüşti deydu.
Tal boyuñni egme yarim,
Söyüşti deydu.

İğiz yerge çıqqan bilen,
Körüşken emes.
Tal boyini egken bilen,
Söyüşken emes.

İğiz yerge çıqmañ yarim,
Yiqilip ölersiz.
Çıraylıqqa köymeñ yarim,
Köyüp ölersiz.

Qarıganğa körünmeydu,

Sayniñ qarisi.
İkki cugan çiqip keldi,
Bizniñ yar qaysi.

Havamikin bulutmikin,
Yamğur tamçilur,
Yarniñ qoyni béhişmikin,
Köñlüm açilur.

Qarılma qaş şu yarimniñ,
Neşpüt bağı bar.
Yerip körün yürekimni,
Köygen dağı bar.

7.10.Yaçibeg

Ötken idi Yaçibeg, (yarigülla)
Bolañ-talañ zamanda. (dosti gülla)
Cuñgar bilen ceñ qilip, (yarigülla igil)
Ölöp ketti armanda. (dosti gülla igil)

Yaçibeg exmeq iken,
Belide çaqmaq iken.
Yaçi begni öltürgen,
Çalasi bar qalmaq iken.

Yaçibegniñ öyliri,
Törük tégi emtide.
Hiyle-tama yoq idi,
Yaçibegniñ eptide.
Qontaciniñ laşkiri,
Saldi xeqqe soruqluq.
Sar sélišti xalayıq,

Öy-makani turuqluq.

Qaldi yemek-içmeksiz,
Qaplap ketti quruqluq.
Halidin ketti xalayıq,
Tépilmay héç ozuqluq.

Şunda çıqti Yaçibeg,
Oñ qoliğa nayze ep.
Tağlar ara yol saldı,
Palvanlarnı arqığa sep.

Yaçibegni kögenler,
Subatlıqken der idi.
Gürzi-bazğan qollırı,
Yolvas kebi er idi.

Yaçibeg xop er idi,
Yette qulan yer idi.
Yette qulan yep bolup,
Yane barmu der idi.

Yaçı dégen bir kişi,
Arqısında miñ kişi.
Yaçığa égilmise,
Qutulalmaydu kişi.

Yaçı bégim yaçıdu,
Neyzisini sancıydu.
Yaçığa égilmiseñ,
Toqmaq bilen yanıdu.

Qalmaq xanniñ xétide,
“Tutsun” dédi yaçini.
Toğam-toğam yol torap,
Çérik qoydi barçini.

“Her kim tutsa yaçini,
Maldar qılay men uni.
Özüm bilen teñ qilip,
Hakim qılay man uni. ”

Qalmaq kélip çillidi,
Osmanbegni yéniğa.
Osmanbegmu sétildi,
Sekkiz misqan altunğa.

Men şu işta turdum dep,
Ehde qildi osmanbeg.
Yaçini tutunlar dep,
Yarlıq qildi osmanbeg.

Tutmaq boldi osmanbeg,
Yaçibegni tiñtiñlap.
Tutalmidi yaçini,
Yügürsimu paypaslap.

Uyan oylap osmanbeg,
Buyan oylap osmanbeg.
Samançini aldaşqa,
Tutuş qildi osmanbeg.
Samançimu sétildi,
Osman begke qétildi.
Keynige çüşüp yaçiniñ,

Tutmaq bolup étildi.

Yaçibegniñ dadisi,
Sulayman dégen beg idi.
Yaçibegniñ siñlisi,
Samançığa tegkenti.

Soqlet-sörün samançı,
Yaçığa boldi küşendi.
Nepke sétip cenini,
Boldi osmanğa yalaqçı.

Yaçibegni tutmaqqa,
Ehdi qildi samançı.
Bu işlarniñ tektini,
Bilelmidi héç yaçı.

Osmanben soridi:
“Yaçı dégen qayda” dep.
Cavap berdi samançı,
“Tağ arisi bağda ” dep.

Yaçibeg qolan étip,
Kavap saldi béğirini.
Dala mama aldap kirip,
Köp içürdi çigrini.

Samançı uni izdeyti,
Undin-bundin soraqlap.
Tağmu-tağ arasida,
Yürgen idi maraqlap.

Çüşüp keldi bir küni,
Tağni atlap Yaçibeg.
Bu işlarni xeversiz,
Kirdi yurtqa Yaçibeg.

Yétip keldi şu küni,
Yaçi öyniñ tüvige.
Çüşmek boldi şu haman,
Siñlisiniñ öyige.

Yanay dédi keynige,
Atni çépip emtige.
Şu çağ keldi samançi,
Yaçibegniñ aldığa.

Şul esnada yaçığa,
Uçrap qaldi samançi.
“Tiniç keldiñmu?” dep uni,
İzzet qildi samançi.

“Bizniñ öyler tiniç boldi,
Çüşüp ötün Yaçibeg.
Hérip-éçip kelgensiz,
Sinçay için Yaçibeg.”

Oyan otti Yaçibeg,
Buyan otti Yaçibeg.
Amalsizdin şu vaqit,
Öyge kirdi Yaçibeg.
Tuğuzmidi bu işni,
Samançi ayalığa.
Yaçibegni tutqili,

Qoymida aramiga.

Purset tepip talaga,
Çiqivaldi samançi.
Xiyal sürüp şu öyde,
Yalguz qaldi bu yaçi.

Ötkür közlük Yaçibeg,
Atrapiga sepsaldi.
Körmisimu héç işni,
Bir işni tuyup qaldi.

Samançi çiqip sirtqa,
Her terepke qarayti.
Yaçibegniñ étiniñ,
Ulañlirini boşatti.

Şul esnada çaqirdi,
Çaqqañ çiqiñ Yaçibeg.
Çiqip derhal étini,
Minmek boldi Yaçibeg.

Özeñgige put sélip,
Yiqilip çüşti Yaçibeg.
Hiyle-qiltaq qapqanğa,
Çüşüp qaldi Yaçibeg.

Belge berdi çerikke,
Körgen haman samançi.
Miñlap çerik atlandi,
Tutmaq üçün yaçini.

Çérik kélip şu tapta,
Qoşap aldi yaçini.
Salma taşlap boyniğa,
Tutuvaldi yaçini.

Türük téginiñ aldida,
Torap aldi yaçini.
Elencige qoymastin,
Bağlap aldi yaçini.

Yaçibegniñ yürükini,
Eceb-ecep dağlıdi.
Seksen kişi yigilip,
Yaçibegni bağlıdi.

Gür-gür bésip kelgende,
Heyran qaldi Yaçibeg.
Hesret bilen şu tapta,
Peryad urdi Yaçibeg.

Yaçibegni tutuqmu?
Qimardin birni uttuqmu?
Patmas batur Yaçibeg,
Emdi qolğa çuştuqma?

Buni añlap yaçiniñ,
Közliri yenip ketti.
Yaçini tutqan çérikler,
Özidin çöçüp ketti.
Gezeplendi Yaçibeg,
Samançiniñ eptige.
“Körüşermiz” dédi u,

Ölgende qiyamette.

Bir tik béqip qaridi,
Samançiniñ yüzige.
Qollirini şiltidi,
Samançiniñ közige.

Élip manda yaçini,
Öltürüşke buyrudi.
Alla quli dégen oğli,
Arqisidin yügürdi.

Hesret bilen xalayıq,
Dua berdi dostıǵa.
Samançini tutuvelip,
Saman tiqti postıǵa.

7.11.Yar Égil Égil

Atam méni, (yar igil igil)
Balam dimesun. (cénimey xanlar sayan igil)
Şu koylarǵa xuda septu, (yar igil igil)
Yaman dimesun. (cénimey xanlar sayan igil)

Atam méni, anam méni,
Nedep tuǵdikin.
Şu künlerde qalurumni,
Bilmedimikin.

Atam méni, anam méni,
Balam dimisun.
Xuda septu şu koylarǵa,
Yaman dimisun.

Atam méni çaxu qilip,
Yambu tapamdu.
Şu halette ölüp ketsem,
Qumdin tapamdu.

Atam bilmes, anam bilmes,
Méniñ halimni.
Üstğn xuda igem bilur,
Sargayğinimni.

Atam sensen anam sensen,
Gülniñ navati.
Mingen atim, keygen tonum,
Yarniñ döleti

Atiliqiar anam dişe,
Quyuldi yaşim.
Aniliqlar anam dişe,
İgildi başim.

7.12.Pota Saç Xanlar

Yarim bolsan seherde kel, (ayirey leyluñ)
Qoruqmay ölümdin. (cénimey pota saç xanlarey)
Meyliñ bolsa algaç kelgin, (ayirey-leyluñ)
Cuñxuar gülüñdin. (cénimey pota saç xanlarey)

Suğa salsam su kötermes,
Misqal tömürni.
Göher bérıp élip bolmas,
Qalğan köñülni.

Dura deydu, dora deydu,

Qiçila yağini.
Eqliñ bolsa söyermidiñ,
Kişniñ yarini.

Tali-tali cigde tali,
Yañaqniñ tali.
Cigde tüvide uxlap qalğan,
Kimlerniñ yari.

Qara kéçe qara yağaç,
Méniñ yoldaşim.
Yupurmigi şildirlisa,
Tökürler başim.

7.13.Qarlıgaç Qara

Qarlıgaç qanatidek,
Qapqaradur qaşliriñ.
Yar yaimğa yatkende, (qarlıgaç qara ayarey)
Töküledu yaşliriñ. (bağri ala ayarey)

Qarlıgaç hay qarlıgaç,
Qanatlıri almaç.
Liviñge navat salay,
Beri kel bolgin adaş.

Qarlıgaç qara bolur,
Qaniti ala bolur.
Bivapani yar tutsan,
Ölgiçe bala bolur.

Keldi yenip etiyaz,
Türnükke keldi qarlıgaç.

Maña néme avare,
Yar aldida közüm yaş.

Qarlıgaç uçup keldi,
Türnügümniñ başıga.
Qaçanmu körüşermiz,
Şu yarimniñ qaşıga.

İkinci Çüşürgüsi

7.14.Şemşiva Terkip

Şemşiva (yey) ter kibini éytsam,
(Ay) Su bolur (dey) bağrim méniñ.
Yandurup (vey) meşrepke salsam,
(Ay) Örtüner (rey) canim méniñ.

Gülemişiva gülni körün,
Bergi sayan qarilidu.
Bivapa yarni körün,
Ölmey tirik ayrilidu.

Gülemişiva gülni körün,
Güllr bilen bes qilidu.
Yançuğida puli yoq,
Çirayliqqa ces qilidu.

Şemşiva terkip dégen,
Muqamlarniñ tacisi.
Yandurup meşrepte éytsam,
Güller yürekniñ parisi.

Şemşivani tola éytip,
Qanmidi barim méniñ.

Nede bolsa barla bolsa,
Ölmisun yarim méniñ.

7.15. Zivide Terkip

Giçigiñniñ destisi, (cénimey-xénim, xénimey-cénim)
Ördek béşi keklik qéşi. (Zividixan Ayla)
Yéñi yar tutqan kişi, (Cénimey-xénim, xénimey-cénim)
Köz aşığı köñül xoşi. (Zividixan ayla)

Aqqine köynek kiyipsen,
Şayi köynek dañdimu.
Yardin-yargá yötkülüp,
Yarliq avaziñ qandimu.

Aqqine köynek kiyipsiz,
Yéñige ciyek tutup.
Yariñiz yoqmu cugan,
Oltursiz inek tutup.

Aqqine köynek kiyipsiz,
Kök tikenler ilmisun.
Siz tola asmangá baqmañ,
Sizni kimmu inlisun.

İnlisunmu inlisun,
İnlisunni térisun.
Men yarimğa xalta bersem,
İnlap inlap yiglisun.
Aqqine köñnek içide,
Tolginamdu biliniz.
Şunçe xep arasida,
Kimgé bardur meyliñiz.

7.16. Xumar Terkip

Mestmen yoqtur macalim,
Yar yölep algay méni. (yey)
Gül bolup ayliñda tursam, (ay)
Bir körelmadiñ méni.

İçmisem içküm keler,
Haraq dégen aççiq suni.
Söymisem söygüm keler,
Yar dégen (ay) qan qusqini.

İçmisem şerbi-şarap,
Yar aldida halim xarap.
Keçisi kelmes uyqum,
Seher qopuq yolğa qarap.

Yarsız içken haraq,
İçsem piyale toşmidi.
Şu xudaniñ teğdiri,
Yarimni maña qoşmidi.

Haraq içmey dividim,
İçmey haraqni ne qilay.
İçsem renci xumari,
Otuñğa men qandaq çiday.

Haraq içse içkülük,
Aşiqiliridn kökülük.
Aşığı qarimisa,
İzdep yürüp egeşkülük.

İçti derler içti derler,
İçmigenler qayda bar.
Yaxşılar tutsa haraq,
İçse yürekke payda bar.

Haraq içtim cuñzida,
Qaynap turadu xoyida.
İçmisem qanyaq çiday,
Ayla cuganniñ köyida.

Mes bolup yoqtur macalim,
Yar yölep algay méni.
Gül bolup aldiñda tursam,
Bir körelmidiñ méni.

Mestmen, mestanimen,
Men bolmisam içmemdimen.
Mesligimni bilsem idim,
Sen yar bilen öynarmidim.

Havida ğaz kélidu,
İğiz uçup pes kélidu,
Bizniñ yarğa qarañ,
Haraq içip mes kékidu.

7.17.Ġurti Terkip

Ayğa oxşaydu yüzün,
Çolpanga oxşaydu közün.
Lelimezin talğa oxşar,
Bu séniñ qilğan sözüñ. (a yaray)

Ayniki aydiñi yoq,

Bulut qéşida bar üçün.
Yarniki yadida yoq,
Yari qéşida bar üçün.

Ayni asmanda disem,
Tar koçida ay bar iken.
Yarni men qavul disem,
Yardinmu qavul bar iken.

Ayni aydiñda disem,
Asmanda yultuz bar iken.
Yarginemniñ otidin,
Yürekke sançildi tiken.

Aymidur, aylamidur,
Ayğa bulut daldamidur.
Yar yiraqtin kelgiçe,
Aqqan yéşim daldamidur. (deryamidu)

Ay mesellik aymu siz,
Kün mesellik künmu siz.
Çüşlürümge kirdiniz,
Saq-salamat barmu siz.

7.18.Tömür Qiz Terkip

Séginipturmen séni,
Neççe yiraqta bolsila, (aycanim bolsila)
Açilurmen günçe reñlik,
Birla qarap qoysila. (aycanim qoysila qoysila)

Sen ségindiñmu méni,
Xoyma ségindim séni.

Sen qeyerde ségindiñ,
Men yürekimde séni.

Sen ségindiñmu méni,
Sağirip say başıda.
Külginim paşalığım,
Olturğunum yar qaşıda.

Cüp qiraqniñ köyginidin,
Köymigini yaxşıraq.
Bivapaniñ söyginidin,
Söymigini yaxşıraq.

Séginip keldim qéşiñğa,
Qoğuñni açqin yar maña.
Tiñşiğil sen oturup,
Halimni éytay man saña.

7.19. İşağı Terkip

Hogini tutti tuman,
Yarim séniñ otun yaman.
Ölümge elence yoq, (ğey)
Tirik ayrılğan yaman. (ney)

Hogida barçe bulut,
Yağsa yamğur yağmisa yoq.
Bivapa heqniñ yéri,
Kelse keler kelmise yoq.

Hogida yoqtur bulut,
Néme tola şebnemdur.
Yar ğinem aldida yoq,

Néme tola betnemdur.

Havaniñ tutuqlıqı,
Asmanda aynin yoqlıgı.
Bu méniñ yalguzlıgım,
Yanimda yarniñ yoqlıgı.

7.20.Ey Hot (Poldañ Terkip)

Kéçe bolsa uyqu yoq,
Barmu aşiqniñ paydisi.
Kündüzi el gögisi,
Keçiliri yar sodisi.

Qayturma:

Ey hot-mey hot iken,
Mey hoti zalim yarey.

Yarniñ heyran bégida,
Saxlıgan kepteri bar.
Köñlini xeqqe bérip,
Hecep yaman gepler bar.

Kirdiler şerniñ yoliğa,
Héçqaçan baqmadila.
Saldila uval otığa,
Uvalidin qoruqmadila.

Hoymu derdim tolidur,
İçimge patmay turidu.
Şuğine yarim méniñ,
Halimğa yetmey turidu.

Dette qoyduñ axirida,
Çin yari dep yürsem séni.
Arminimmu yoq idi,
Qanğıçe söysem séni.

Terpatıñını işitip,
Bizlermu kelduq körgili.
Bilmigenni bilvalduq,
Yene kélip körgili.

7.21.Canum

Tal uçı talğa yétiptu,
Bergisi çendan yiraq. (ğey... canum)
Meylimiz sizge çüşüptu,
Ne qilay arlıq yiraq. (ğey... canum),

Qayturma:

Canumey-dağum, gülican ligayey-gayey.

Tal kökerdi maysa boldi,
Qol sélip kelseñçu yar.
Can çiqqur haletke yetti,
Hal sorap kelseñçu yar.

Yol yiraqi bolsa-bolsun,
Köñül yiraqi bolmisun.
İkkimiz arasida,
Vede yalğan bolmisun.

Taqqa çıqtım tal üçün,
Quğuy balisi bar üçün.
Alte ay otunda köydüm,

Saňa meylim bar üçin.

Men tilimni saz qilip,
Çalsam ravaptin yaxşıraq.
İkki tizimni quçaqlap,
Yatsam yamandin yaxşıraq.

İşik aldi taliniz,
Yıraqta qeptu yariñiz.
Yariñizni körgiçe,
Tirmaqçe qeptu caniñiz.

7.22. Alla Yarim

Alla yarim (ay yarey) sen kévez bol (ley),
Men yögey bolay cénimey.
İrmalişip (ay yarey) çirmalişip, (vey)
Şaxiñğa qonay.

Alla yarim urvap qaptu,
Toxtap turunlar.
Men yarimğa bérey xalta,
Alğaç bériñlar.

Alla yarim sen bu yerde,
Bar ikenduqsen.
Demlikkimu- demsizgimu,
Yar ikenduqsen.

Alla yarim béşiñdiki,
Men çestir bökmu.
Yaş vaqtida oynividuq,
Endi yol yoqmu.

Alla yarim terlep qepsiz,
Yelpüp qoyaymu.
Yelpügüçniñ daldasida,
Söyüp qoyaymu.

Alla yarim irmalişip,
Şaxiñğa qonay.
Kékiliktek qoğlap bérip,
Liçindek alay.

7.23. Dağ-Dağu Dağ

Aylar boldi, yillar boldi,
Peryad qılsañçu.
Méniñ anda yarim bar dep,
Xiyal qısañçu.

Qayturma:

Ay... biy... derdiñ yaman, (ney)
Dağ, dağu dağ sen yarniñ otlari yaman. (ney)

Éytip-éytip ivergiçe,
Kelmesmu özi.
Köyer otqa méni sélip,
Köymesmu özi.

Tañ seherde nağra çaldi,
Añlandi üni.
Astında kök argmaq,
Yetkendu küni.

İğiz-igiz derex bolsa,

İgilçan bolsa.
Qizil-yéşil yupurmaqi,
Tökülçan bolsa.

Barginiñdin turğiniñdin,
Ketkiniñ yaxşı.
Yarğa uval qilğiniñdin,
Ölginiñ yaxşı.

Barğanlardin turğanlardin,
Séni soraymu.
Séniñ haliñ ne keçti dep,
Özem baraymu.

7.24.Bendem Dégin Alla

Qaşliriñ qara-qara,
Kirpikliriñ ziru-ziver.
Bar otunda men köyermen,
Sen yürüysen bixevr. (rey)

Qayturma:

Ay... biy... bendem dégin alla
Ay... biy... qadir ikensen (igemsen).

Qaşni qaşqa ulisa,
Yétemdu qaşniñ boyığa.
Xudayim sélip qoyuptu,
Qariqaş yar köyiğa.

Qéşniñizniñ qarisi,
Çüşti sépilğa sayisi.
Bundaqmu yiraq bolurmu,

İkkimizniñ arisi.

Qéşiniz qara iken,
Hoyliñiz saray iken.
Axşimi baray disem,
Ériñiz maraydiken.

Qéşinizniñ qarisini,
Qara xetke oxşitay.
Tañna axşam kelmiseñ,
Boyuñni kimge oxşitay.

Qara qaşniñ pürigi,
Narnici gülniñ pürigi.
Sizni bizge qoşmıgan,
Ul xudaniñ buyriği.

Köyimeney köyimen,
Qaşti qarağa köyimen.
Qaşniñ qarasidin,
Cani alarga köyimen.

7.25.Ahum Yarey Xanlari Bar

Yaxşiniñ yadigasini,
Közüñniñ qétida saqlıgın.
Güli bolsa başqa sancıp,
Ğunçisini inliğin.

Yaxşiniñ yadigasini,
Közniñ qétida saqlıgın.
Yamanniñ güsmisini,
Aprıp yiraqqa taşlıgın.

Qayturma:

Ahu yarey xanlari bar,
Meydeside anari bar.
Tañ atadu tañ atadu,
Tanlar atqanda kéliñ.
Uyquda yarim yatadu,
Almiliq baqqa kéliñ.

Almiliq bağlaniki,
Bargu her xil çéçigi.
Kelsen qéşimğa har zaman,
Oçuq saña yar étigi.

Yağliqimniñ qétida,
Gül saqlidim yar saña.
Añlisam güller yasapsen,
Gül emesmu men saña.

Kéçilep tamni téşip,
Yalañ ayaq suni kéçip.
Séni dep biz kemduqmu,
Burunqi yarlardin kéçip.

4.1.8. Derdilva Muqami

Ezeldin ta-ebet köñlüm,
Qutulmas işqi balasidin.
Yürekim lehetler boldi,
Şu köñülniñ macrasidin.

Qayturma:

Canam ay... biy... biy... biy... baqi alem.

Xiyalimda séniñ vesliñ,

Éytałmasmen menü heyran.
Eger vesliñge yetsemmen,
Piri kamilniñ duasidin.

İşit ezimni ey dilber,
Yürek bağrim kavap boldi.
Reqiqlirim şadiman boldi,
Navarimniñ capasidin.

BirinciÇüsürgüsü

8.1. Derdilvadin

Derdilvadin (ney) qış küni ovğa çıqip,
Suxsurini körgen (a xénimey) barmidu.
(Ay) Öz yaridin (Alla) ayrılıp (vey)
Şerige yangan barmidu.

Qayturma:
Canum barmidu, ay... yarey,
Derdin yaman.

Men qaçan çoñ bolimen,
Yarım bilen teñ bolimen.
Sözige söz yandurup,
Derdige-dertmen bolimen.

Men yiraqtin yarni kördüm,
Yar méni kördimikin.
Yürügümge ot tutaştı,
Yar uni bildimikin.

Yel borandek yelpünüp,
Kelsem yarimniñ qéşiğa.

Mirzi güldek éçilip.
Sançilvaldim béşığa.

Qağilar qatar-qatar,
Bir bala boldimikin.
Yüzi aq qéşi qara,
Mendin cüda boldimikin.

8.2.Derdiñ Yaman

Derdi barda kelmidi,
Canane qaşımğa méniñ. (ayxénim Alla méniñ)
(Ay) Ne alamet (Alla) tağliri,
Serildi başımğa méniñ. (Alla méniñ, ayyarey derdin yaman)

Qayturma:
Can qorqmadila ay... yarey, derdiñ yaman.

Derdi bar bostanda yatsa,
Çöl-bayavan yaxşıraq.
Qediri bilmes ademdin,
Bilse hayvan yaxşıraq.

Dertnimu dertmen biler,
Ağriqnimu tatqan biler.
Küç bilekte, dert yürekte,
Ġemde sağargan biler.

Dert elem keptu maña,
Yığlaymu men, küleymu men.
Yaxşı yar tépilgiçe,
Yaman bilen yüreymu men.

Dert bilen çöllerde yatsam,
Çöl emes bostan iken.
Toğraqliri septe bolup,
Etrapliri gülzar iken.

8.3.Hiçlakim Şeyda Emes

Çapinimniñ (ñey) yéñini,
Başımğa qoydum (mey) téñni. (ay)
(Ay) Arzulap tutqan yarimniñ,
Azla qoydum (mey) cénini. (ay)

Çapinimniñ yéñini,
Tapalmidim, sapalmidim.
Arzulap tutqan yarimniñ,
Yénida yatalmidim.

Çapinimniñ yéñi tar,
Béligim qandaq patar.
Méni köydürgen yarim,
Öyide qandaq yatar.

Aq tonuñni nede kördüm,
Zotunetonum turup.
Bigupani nede söydüm,
Ġunçidek yarim turup.

Yarni körmes idim,
Rengi-rava koçasida.
Gül qilip baqmasmidim.
İğiz şüypañ ordasida.

Yağliqim yarimda qeptu,

Közige sürtüp yürgüdek.
Kéçeliri uxlimay,
Künde tillap yürgüdek.

8.4.Qoğun naxşisi

Qoğun téridim xendek,
Xeçmu térisun mendek.
Xeç söygenni söymeymen,
Özümnîñ söygini qendek.

Qayturma:
Üzüp bersem yemdila,
Tilip bersem yemdila.
Köñüldiki sözlerni,
Qoğun yigeç demdila.

Qoğun téridim xillap,
Qirniñ tüvide yillap.
Qizni alimiz tallap,
Cugan qalidu yığlap.

Qoğun pelizi izdep,
Tavuz tapimen yarim.
Söygen yardin ayrılıp,
Yalguz yatimen yarim.

Eceb oxşaptu bu quğun,
Çoñ yolğa pelek taşlap.
Sen alamsen bu canni,
Oñ yaniñğa köz taşlap.

Aq qoğunmu torlaştı,

Kök qoğunmu torlaştı.
Qoğun pişqan künlerde,
Dost yarenler olaştı.

Qoğunluqqa qarısam,
Tola iken xemigi.
Yarım qaldi yiraqta,
Xéli bardur kelmigi.

Qoğunni tilip qoyup,
Maña qarap turamla.
Muñdaşqili men keldim,
Égiz açmay turamla.

Bağda bulbul sayraydu,
Micgen qoğun puraydu.
Geriqliqta söygen yar,
İpar-zeper puraydu.

Qoğun tavuz térisam,
Qatar qatar çönigi.
Ecepmu yaman iken,
Qara közniñ köyigi.

Qoğunlar peleklerde,
Yat qollar üzelmeydu.
Yarım riştimiz mehkem,
Melunlar üzelmeydu.

8.5.Ayarey

Yaman yolvas yolda yatıp,
Şirğa yol bermes. (yey ayirey)

Atasidin (ney) qarğış alğan,
İlgiri kelmes. (yey)

Qayturma:
A... yirey, cénimey,
İlgiri kelmes. (sey)

Yaman bilen şu ömrümni,
Zaye qılğunçe.
Yaxşı bilen xicaletni,
Tartsam yarışur.

Teytullada ton kiyipsiz,
Sédepte izma.
Yarıñizni kelmidi dep,
Köñlüñni buzma.

Yar ağıriği bolğanlarnıñ,
Durisi mende.
Ete qopuq tañ seherde,
Yarni söygende.

Uluğ uluğ suni keçtim,
Yene barmu göl.
Asan qiliñ perverdigar,
Men yalguz oğul.

Kélermu dep tama qılma,
Ketkinim şudur.
Haşiq oynap muradimğa,
Yetkinim şudur.

8.6.Dilbirim

Yuqridin (ay can) iz keptu de, (ayirey)

Tam yaqılap (vey) canem iz baqtila.

Hemme yerni (ayirey) ay baqtila, (ayirey)

Gül tüvini (yey) canem baqmadila.

Qayturma:

Ayirey, dilve-dilvirim, dilvirim yarey,

Dilvesen bilen sendekkine can aylam cnimey.

Dilbirim bağlar içide,

Klp tutup gl bridu,

Őenbide bersem xever,

AxŐamliri ke klidu.

Dilbirim sendek cahanda,

Hla kim rena emes.

Bu sniŐ raneliqiŐa,

Hla kim Şeyda emes.

Dilbirim ketti yiraqqa,

Oti mendin ketmidi.

Ah urup qan yiğlisam,

Dadim xudağa yetmidi.

Dilbirim biter-biter,

Xeqler iŐtise neme der.

Bilginiğu derdi bar der,

Bilmigenler telve der.

8.7.VaŐ Ğucam

VaŐ Ğocam becinge barsa,

Öyi yoq nede yatur.
Çiqsa boran yağsa yamğur,
Fañçen béríp deñde yatur.

Vañ gócam sehrağa çiqsa,
Boyliri tuğ bolmisun.
Kahliri alvandidur,
Yarenliri hañ qalmisun.

Beglikniñ beglikte qaldi,
Durgisi alvañ bilen.
Qazisi petiva çiqardi,
Raşi yoq yalğan bilen.

Ala at kimniñ éti,
Vañ gócam begniñ éti.
Özi becinde turup,
Altun şirelerde xéti.

8.8.Elemxan Mestane

Sen méniñ navayimsen, (ney)
(Ay) Boynumda tumarimsen (ney)
Qarañgu keçilerde (yey)
Yandurğan çirağimsen.

Yarimsen- çirayliqsen.
Çirayliqtin-çirayliqsen.
Men köygen bu otlarda,
Sen bolsañ çidalmaysen.

İğiz taqqa men çiqsam,
Sarayıñniñ nimesi bar?

Eger köñlüñde men bolsam,
Özgüniñ nimesi bar?

Manta saldim qasqanğa,
Bille yeyli dasqanda.
Ecep çağda ayrıldıq,
Haşılıq yaraşqanda.

8.9.Sarixan

Mundaqmu bolurmunmu,
Şum teley bolurmenmu. (ayirey)
Söygen yardin ayrılıp, (vey sarixan)
Tasqilip qalurmanmu.

Qayturma:
Ayrılğanğa ölmeymen, (ney Sarixan)
Eqidemge yiglaymen.

Qarisam közün yetmes,
Tağniñ arqida yurtuñ.
Ecepmu yaman keldi,
Yarimxan séniñ otun.

Yarimniñ öyi yiraq,
Baray deymen patraq.
Qarañguda yol yürsem,
Nede bardur nur çiraq.
Bir vede qilip erdim,
Vedemde turup keldim.
Yar gépide turmiğaç,
Ayrılıp yenip keldim.

Éçilmiğan güllerdin,
Éçilğan tiken yaxşı.
Bivapani söygendin,
Tenha yürgünüm yaxşı.

8.10.Qara Köz

Dert kelgende tarturmiz,
(Ayirey) Temke digan xumarni.
Pulğa sétivap bolmas, (qara köz)
Köñüldiki şu yarni.

Qayturma:

Ayrılğanğa ölmeymen, (ne qara köz)
Derdim tola yiglaymen.

Haraq içide deydu,
Temke tartidu deydu.
Herkim her nime deydu,
Dert kelgenni bilmeydu.

Yarim berdi tamaka,
Derdin bolsa tatqin dep.
Zor bilen solap qoydi,
Axşamgiçe yatqin dep.

Mes qilğanmu tamaka,
Xes qilğanmu tamaqa.
Çéçilip ketken köñülni,
Yigivalğan tamaka.

Çekmeymen tamakañni,
Yoqmidi çilim gañzañ.

İzdepmu tapalmadım,
Nedidu séniñ pañzañ.

Ata lazim ana lazim,
Tamakañğa çilim lazim.
Sendek yaxşı yar bolsa,
Maña oqet néme lazim.

Östeñ boyida yatip,
Xam tamakañni tatip.
Qandaq çidiğay yürek,
Bir kéçe bölek yatip.

8.11.Vay Dert Elem

Men bazargá barmisam, (mey)
Nerqide bolmaydu bazar. (vay derd elem)
Yar yénimda bolmisa, (yey)
Gelimdin ötmeydu giza.

Qayturma:

Heqqey allahu, qandaq ağriydu yürek,
Otqa öüşken salcidek otun yamaney,
Lixşip ağriydu yürek.

Men bazargá barmisam,
Qaşim bazargá tartidu.
Çoñ qiziñni bermiseñ,
Kiçik qiziñ qaş atidu.

Zari-zar yiglaydu dep,
Eytsañçu yarimğa méniñ.
Öčküsiz otlargá saldiñ,

Xesti canimga m ni .

Xesta canim saqaymas,
Bu ine dora bilen.
 kki yax i bir bolalmas,
Axiret arman bilen.

Xeste canim köyidu,
Endi taqat qalmidi.
Yarni   ytqan s zige,
 чимde bir yer a ridi.

Etiyaz kelmigi e,
Bulbul  imende sayrimas.
Ba qa mu  kelmigi e,
Bende xuda dep yiglimas.

Qara qa  qavul yerim,
Boldi sa a ba rim kavap.
Qaraqa  yar aldida,
Olturup  alsam ravap.

8.12.Hezret Mazarim Bar

Yar bolsa tüzük bolsa, (yey)
Be  qolida  z k bolsa yey.
Yarimxanni bir söysem, (otu  yamaney)
Be  k nl k ozuq bolsa. (c nimey)
Qayturma:
Hezret mazarim bar yey,
(C nimey)  lsem tamayim barey.

Yarim bergen  z kni,

Oñ qulumda saqlaymen.
Sen yarim ölüp ketsen,
Ervahiñni yoqlaymen.

Yarim bergen üzükni,
Taşlıma tumanlarğa.
Xuda bergen ceniñni,
Xar qilma yamanlarğa.

Axşam oynığan yerde,
Altun üzügüm qaptu.
Sorap baqsam xeqlerdin,
Köñlümdiki yar aptu.

Altun üzügüm qaptu,
Yarimxan adaşimda.
Men tartmay qandaq qilay,
Emdi keldi başımğa.

Altun üzük qolida,
Gül açılur boyida.
Yalguz ölsek öleyli,
Yarimxanniñ koyida.

8.13.Şérin Canlar Aylansun

U koçida sen bolsan,
Bu koçida men bolay
Anar güli sen bolsan, (ñey)
Yupurmağı men bolay.

Qayturma:

(Sölitinğe men heyran ezeldin padişahim sen)

Ay yarey, ay dağimen,
Şérin canlar aylansun, saçlıri belge çirmalsun.

Su bolsa süzük bolsa,
Ériqta éqin bolsa.
Aşiq bilen meşuqlar,
Tam qoşna yéqin bolsa.

Yarniñ béğiğa kirsem,
Alma tügmidek boptu.
Kiçikkine şu yarım,
Qayrilip söygidek boptu.

Öyimiz yaman yerde,
Barsıla tapalamla.
İşik béşida açqum,
Qulupni açalamla.

İşik aldi qum bolsa,
Qapaq terek ösmeydu.
Köñüldiki yar bolsa,
Köñül belen ösmemdu.

Ögzeñge çiqivapsen,
Yol töveynige qarap.
Meleñdin men öttüm,
Bulbuluñ bolup sayrap.

8.14.Şérin Canlar Aylansun (Kötürgisi)

Kiçikkine Kişmişim,
Tatliqqine yimişim,
Yaxşı yarım yanımda,

Yaman bilen nimişim.

Qayturma:

Ay yarey, ay...dağimen,

Şérin canlar aylansun,

İşik aldi téreklik,

İmaretke kéreklik

Bizniñ yarlar çirayliq,

Oynivalsun yüreklik.

İşikni qıya açqıl,

Boyuñni körüp alay

Boyuñğa gire sélip,

Bir epçil söyüp alay.

Tonurğa toğaç yaqsam,

Köpüp çiqti hüppite

Siz yarimni çay bilen,

Yutuvetsem güppide.

Yarniñ bölige yardin,

Yariñ bolmisa qaydin

Gunçe boyluruñ zilva,

Şérin sözliriñ qendin.

Yapyéşşl barañliqniñ,

Çüşken çömiçi zilva

Qedir saqlıgan yarniñ,

Béşida qizil gül bar.

8.15.Ayarey

Men keldim şundin-şunçe,

Xudaniñ permaniçe
Rum seridin qız aldim,
Étiñ sultan büviçe. (ayarey)

Qayturma:
Allayim can allayim,
Men heyran saña yarim ayarey

Men yarni purap bérip,
Taşim tügmen başıda
Saçım tolğap turup,
Söydüm düşmen qaşıda.

Men barganğa baramsen,
Dövecingiçe yarim.
Himmet qılsila oynayli,
Canlar çiqqiçe yarim.

Men meleñge barmayman,
Meleñniñ yoli yaman.
Barmayman körüşmeymen,
Körüşken otliriñ yaman.

Menmiğu kétermenğu,
Közüñdin yütermenğu.
Herqançe yaman bolsam,
Yadıñğa yétermanğu.
Men aşiq idim sizge,
Bir baqmidiñiz bizge.
Bir baqmisiñiz bizge,
Uvalim bolur sizge.

İkinci Çüşürgüsi

8.16. Ay... Bidert

Bağçılarga (yey) su çüşüptu (yey),
Muz bolup (vey) téyilgidek (gey).
Menmu bir gepler işittim (mey).
Köp bolup (vey) yérilgidek (gey).

Qayturma:

Ay... biy... biy... dert
Köp bolup (vey) yérilgidek. (gey)

Yürüğüm gelvirge oxşar,
Qoysila turmas tériq.
Şunçe carahet bilen,
Yarniñ çirayi sap-sériq.

Dert elemler kélidu,
Oğul balaniñ béşiğa.
Sayda tügmen çögileydu,
Közlerdin aqqan yaşığa.

Men atamdin ayrılıp,
Sundi qanatim qayrilp.
Men yiglimay kim yiglisun,
Can anamdin ayrılıp.

Dert elemler keldi béşimğa,
Öleymu men köyeymu men.
Yaxşı yarni tapqıçe,
Yaman bilen yüreymu man.

Men özem er balisi,

Béğiñda men xar bolimen.
Qaraqaş, qavul cénim,
Körgili zar bolimen.

Sağiriptu, sağiriptu,
Şu cuganniñ derdi bar.
Derdi bolmisa saqramdu,
Yıraqqa ketken yari bar.

8.17. Kembegel Naxşisi

Aq elem, yeşil elem, (mey)
Yarimniki qéşi qelem. (mey)
Hiç kişige kelmisun, (ney)
Bizlerge kelgen dert elem. (mey)

Dert-elem kéliptu maña,
Yiğlimay, küleymu man.
Halal aş tépilgiçe,
Yimey haram öleymu men.

Suğa çüşken almini,
Örük yarim, çörük yarim.
Bizgimu hallar keliptu,
Énimu bilin yarim.

Çinini sunuq dimeñler,
Çinidin köñlüm sunuq.
Dunyaniñ mazuzliqi,
Boldi maña qarañguluq.

Yuqri bargum tola,
Baray disem karim tola.

Şu géripliş şehiride,
Cénim qepezde muqtila.

Canvarlarniñ halini,
Qonğan derexlardin sorañ.
Biz géripniñ halini,
Köñli yéqin yardin soran.

8.18. Ziyvalirey

Alminiñ süzüklikidin,
Alla körünemdu danisi .
Şéxiğa şebnem çüşüptü,
Alla men uniñ mestanisi.

Qayturma:
Ziyva qara köz, ziyva qaraqaş,
Ay aylam cénimey

Tal çiviq zilva çiviq,
Talim boyuñğa tegmisun.
Mendin özgini diseñ,
İman tiliñğa kelmisun.

Canvar tapsa térekni,
Birdem uçup birdem qonur.
Arzuluq yarni körse,
Ussuzluq bağri qanur.
Qar bilen mendir yéğıptü,
Kelmeñ yarim iz bolur.
Axşam kélip ete yansan,
Barçe xeqqe söz bolur.

Kéçe- kúndüz yíglimaqtin,
Özge iş yoqtur maña.
Bu méniñ yíglinimni,
Kim bérip éytur saña.

Kök qomuşqa otni yaqtim,
Men uni köymesmu dep.
Yüzi aq qéşi qarani,
Mendin ayrilmasmu dep.

Yuzi aq qéşi qara,
Kimlerni eptu yanığa.
Menmu taptim öz xilimni,
Otlarni yaqsun canığa.

8.19. Xanlar Ağıçam

At mindim iger bilen, (ney)
Başqurdum yügen bilen. (ney)
Derdim tola içimde, (yey)
Naxşa éytip külgen bilen. (ney) (xanlarğa salam)

Qayturma:
Düşmenniñ sözi oğidin aççıq,
Dustlarniñ sözi navattin tatliq. (Xanlarğa salam)

Uzun yolğa mañğanda,
At minemsiz tayçaqmu,
Ras gépiñni eytsañçu,
Ras oynamsen çaxçaqmu.

At mindim digen bilen,
İger bolmisa bikar.

Yar tutum dégen bilen,
Vapa kelmise bikar.

Atlarni qoyup berduq,
Sargaygan samanlarga.
Kõñülni qoyup berduq,
Yar dégen sarañlarga.

Atlarniñ arasida,
Mingidek étiñ barmu.
Ecep tola qaraysen,
Maña bir gépiñ barmu?

At mindim iger bilen,
Başqurdum yügen bilen.
Men saña köyüp qaldim,
Gep qilmay yürgen bilen.

Atlarni qoyup berduq,
Körüngen qara tüzge.
Barsañlar salam deñler,
Bizniñ yar qara közge.

8.20.Nadan Yarey

Öyniñ içide (ay) özün, (ñey)
Nadan yarey ayirey cénimey.
Yiğlaydu qara qara közüm, (mey)
Köyüp öçti iştiyaq cénimey.

Düşmen arlap (ay) qaldi, (yey)
Nadan yarey ayirey cénimey.
Ötmeydu méniñ méniñ sözüm, (mey)

Köyüp öçti iştiyaq cénimey.

Qaşñ esli qaradur,
Osma qoyğunuñ yalğan.
Men köysem sña köydüm,
Séniñ köyüşüñ yalğan.

Beş çéçiñda beş tumar,
Tamar asmiğan kim bar.
Yaşlıqta nadanlıqta,
Aşna söymigen kim bar.

Keç boldi zaval boldi,
Yarimğa uval boldi.
Calani uzun sélip,
Bir epçil cugan boldi.

Zoqum kélidu méniñ,
Romali yaraşqanğa.
Séni söygünüm söygen,
Bermeymen talaşqanğa.

7.26. Xumar Köz Allayhu

Kéçidiki aydiñdin, dadey Alleyhu,
Ériqtiki su yaxşı. (cénimey xumar köz Alleyhu)
Séniñdek bigupa yardin, (Rebbim alleyhu)
Yalguz yürğünüm yaxşı. (cénimey xumar köz Alleyhu)
Çiqvaldi térekke,
Otni yaqti yürekke.
Emdi köñül bermesmen,
Qara közdin bölekke.

Muzlap ériĝen yaşni,
Toĝrap salamdu aşqa.
Birla kelgen dölitim,
Qaytip kélemdu başqa.

Bulut eĝip ketmeydu,
İĝiz taĝdiki qardin.
Méniñ köñlüm sovmaydu,
Burun söygen şu yardin.

Altun bilen eynekni,
Kim soqqandu çeynekni.
Tapqan bolsa mendekni,
Men tapurmen sendekni.

Yarim bergen şu marcan,
Kéçe-kündüz boynumda.
Men yarimĝa saxlidim,
Bir cüp alma qoynumda.

Bir gep qılay men sizge,
Xuşxever bériñ bizge.
Köñlümde adavet yoq,
Aşiqmen qara közge.

7.27.Oynivalay Nadan

Etigende şebnemde,
Yorĝulaydu boz toşqan.
Bir söysem hecep tatlıq,
Livige şiker qoşqan. (mestan yarey)

Qayturma:

Oynivalay nadaney söyivalay cugan,
Aşığıñ men bolay, meşuğuñ men bolay.

Ölüptu dep añliduq,
Qarlıq dégen tağlarda.
Köz yéşim derya boldi,
Namaz diger çağlarda.

Bu çinar nazuk çinar,
Egmeñ uni şaxi sunar.
Şaxi sungandin kéyin,
Bulbul kékip nege qonar.

İşik aldi çinardur,
Eğsem şaxi sunadur.
Yar üstige yar tutsa,
Oğul-qizğa gunadur.

Su kélidu laylinip,
Kölde ördek aylinip.
Yar qiçqarsa çiqmayman,
Yürsun köça aylinip.

Dutarimniñ tari yoq,
Özem çalmaqqa çare yoq.
Derdi barlar tiñşaydu,
Derdi yoqniñ kari yoq.

8.23..Almixan

Aygir atniñ yaylisodek,
Almixanniñ çaçliri. (yey)
Bir qarap cénimni aldi,
Egim-egim qaşliri. (vay cénimey Almixan ney)

Qayturma:

Vay cénimey Almixan, (ney)

Qaysi bağniñ gülisen. (ney)

Vay cénimey Almixan, (ney)

Yéñi bağniñ gülimen. (ney)

Almixanniñ anisi,

Xoymu qilidu nasihet.

Almixanni birsa söyse,

Şérin canğa xasiyet.

Almixan kiyiptu köñnek,

Yéñi çıqqan basmidin.

Almixanniñ koyida,

Bélimni bağlap tasmidin.

Almixanlar taqqa çıqti,

Atlirini taqilap.

Balliri öyde qaptu,

Bosuğini tatilap.

Eski tamniñ tüvini,

Ordam dégen almixan.

Levlirige söyüp qoysam,

Ġocam dégen almixan.

8.24.Aysixan

Haraq içtim, şarap içtim,

Aysixan dañliq bilen. (ney)

Aççıqi kelse soqamdu,

Maşreñ yağliq bilen. (ney)

Qayturma:

Vay vay cénimey, Aysixan yariniñ oti, (yey)
Vay vay cénimey, Revixan yariniñ oti. (yey)

Aysixaney aysixan,
Dañqi çıqqan aysixan.
Balilirini taşlivétip,
Erge çıqqan aysixan.

Aysixan andin çirayliq,
Revixan andin çirayliq.
Yüzlirige nur yéğıptu,
Biridin biri çirayliq.

Çapinimniñ yéñitar,
Qoliñiz qandaq patar.
Oti küçlük aysixan,
Öyide qandaq yarar.

Baqqa kirdim kéçilep,
Aysixanni yitlep.
Aysixanni söyivaldim,
Gül güvide pepilep.

Maşreñ yağliq sélipsiz,
Yéñi aydek şölülük.
Revihanni taşlivettuq,
Aysixanğa öginip.

8.25. Mana Keldi Gölzarey

Östeñ boyida aysixan,
Maşreñde gül qisqan.
Yarim ikkeylen, (ayirey)

Xali cayda tépişqan.

Qayturma:

Mana keldi gülzarey.

Östeñ yaqılap barsam,
Mirap saptu kövrükni.
Men özemce köymigen,
Xuda saptu köyünki.

Amriğim séni bar dep,
Bu meleñde oynayman.
Meleñde körünmeysen,
Tañ atqıçe oylaymen.

Yarimxan ecep opdan,
Çirayi ecep külgeç.
Barsañlar salam deñler,
Amraq yarimni körgeç.

Öyniñ içide heqler,
Öyniñ arqıda tekler.
İkimizla bilişeyli,
Tuyup qalmisun xeqler.

8.26. Yar Yarey

Qaydaq qilay nüçük qilay,
Bu heyranliqni. (yari yar, yar yarey)
Pişanemge pütken iken,
Sergendanliqni. (yari yar, ya yarey)

Qayturma:

Aqqine gümbez içide,
Aqirip yatqan anam.
Çörisige gül térip,
Bizni gérip qilğan anam.

Qandaq qilay nüçük qilay,
Yarim ketkidek.
Altay yazdin egeşkinim,
Zara ketkidek.

Sen tériq térimisañ,
Quşqaç kélip qunarmidi.
Sen gümbez qoparmisañ,
Ayla cugan ölermidi.

Qandaq qilay nüçük qilay,
Kétip barsila.
Köyer otqa sélip qoyup,
Untup qalsila.

Ne qilay néme qilay,
Yetim köñülni olimay.
Er bolsañ ketmesmidila,
Baş közümni orimay.

8.27. Oynañ Yarim Oynan

Yarim bolsa yar qayda, (oynañ yarim oynan)
Sendekine yar qayda. (oynañ yarim oynan)
Yar bariğa muz toñdi, (oynañ yarim oynan)
Éritkili er qayda. (oynañ yarim oynan)

Yarniñ yürige yardin,

Yariñ bolmisa qaydin.
Günçe boyluruñ zilva,
Şerin sözliriñ qendin.

Atim suni içmeydu,
Ördek barmikin kölde.
Yar tağa çıqmaydu,
Éri barmikin öyde.

Kiydim képinek sansiz,
Alma bérimen yemsiz.
Canım qara köz yarım,
Ölgiçe méni demsiz.

Öyliri ecep issiq,
Arliqliri limmite.
Bizni otqa sep qoyup,
Yürüydila cimmite.

8.28. Sen-Sen Méni Sen

Sen-sen méni sen,
Xarabi qildiñ méni sen. (ney)
Otlarğa sélip,
Kavabi qildiñ méni sen. (ney)

Yarım séniki,
Cüpti anariñ barmidi.
Xeqliñ yarida,
Séniki tamayiñ barmidi.

Sen bir bilisen men bir bilimen,
Héçkişi bilmes.

Tünler keçisi şu keçilerde,
Uyqummu kelmes.

Basaq barili,
Aşliqniñ bazariğa.
Zulpa salili,
İlgap béríp obdangá.

Alma şéxini,
Çapsa ravap bolmasmidi.
Aşiq kişini,
söyse savab bolmas idi.

Basaq barili,
Haşliqniñ bazariğa.
Zulpa salini,
İlgap turup amdangá.

4.1.9. Duga Muqami (Kıçık Derdi Yaman)

İlehe bermidiñ töpiq,
Ezeldin qaxşığan qulmen.
Nesihet kari qılmaydu,
Kulaqqa almığan qulmen.

Qayturma:
Canam bi... bi baqı alem.
Kéliñ meşrep tevazzu qil,
Xuda yariñ bilen bolğay.
Bu yürgenniñ cagavini,
Anda bermek besi müşkül.

9.1.Kıçık Derdi Yaman

Bu méniñ (ñey) meyimce bolsa,
(Ay) Ketsem yar qaşidin.
İkki alem (mey) bolmisa,
Pergane bolsam yar başidin.

Qayturma:

Ay... yarey, ay derdiñ yaman.

Taqqa çıqtım kiyik attım,
Boz kiyik atalmidim.
Arzulap tutqan yarimniñ,
Yénida yatalmidim.

Döñmu döñ arasıda,
Atni çépip hargan emes.
Xudayim mundaq balani,
Bendisige salgan emes.

Sen tirik demsen méni,
Menmu tirik ölgendimen.
Tirik ayrılğan yarimniñ,
Otida köygendimen.

Sen méni yarim disenñ,
İçimdiki geşlikni şeş.
Tariximni bilmiseñ,
Piçaq tutup bağrimni kes.

9.2.Tamaki Bayan

Ecep boldum- ecep boldum, (cénim yarey tamaki bayan ayarey)

Ecep bolğanga yığlaymen. (cénim saçma yar)

Kişinin şehrige bérivérey, (cénim yarey, tamaki bayan ayarey)

Ġerip bolġaġa yiglaymen. (cénim mey saçma yar)

Qayturma:

Ya... rey, daġimey, ġerip bolġaġa yiglaymen,
Cénim (mey) saçama yar.

Ecep kelmidiñ yarim,
Yoluñġa bargidek boldum.
Qolumġa qoş piçaq élip,
Yürekni yargidek boldum.

Séni deymu séni deyme,
Séni depmu ölermenmu.
Séni dep ölüp ketsem,
Béhiş ruri körürmenmu.

Söget tiktım derex boldi,
Mögesi bolmıdı daim.
Cahanda arzulap söysem,
Gupayıñ bolmıdı yarım.

Yarım bolsa qurġuydek,
Levliri qızıl güldék.
Qaçanġıçe yürüymiz,
Kakkuk bilen zeyneptek.

Qaşniñ qarisi qunduz,
Aynin qéşida yultuz.
Muradıġa yetkende,
Xoyma bolimen mazuz.

Her kişinin derdi bolsa,

Yıglisun yar aldida.
Qalmisun arman yürekte,
Belki izhar aldida.

9.3.İslam Bégim

İslam bégim yétiptimu,
Yéni yerge pétiptim.
Ağziñni aş ussuluq bérey, (cénim leyluñ)
Tamaqliri qétiptimu.

Qayturma:
Çokan ölmek nadamitey,
Yigit ölmek qiyamitey.
Bu dünyada barmikin, (ney) cénim leyluñ
Qérindaşteq xuş némitey.

İslam süyi töven aqur,
Daplarni-daplarga çaqur.
Bigupa kimniñ yari,
Yürekke otlarni yaqur.

Axşam kelgen töt atligim,
Tutasi boz atligim.
Töt atligim arasida,
İslam bégim sumbatligim.
İslam bégniñ potisi,
Xoyma katta potidur.
Nusret tağniñ arqisida,
Qanğa boyulup yatidu.

İslam béginiñ potisi,

Xoyma katta potidur.
Misir şehiride köygen,
Qariqaş yar otidur.

Gül-çéçekke oraldi,
Qomul yurti- bostani.
El içige taraldi,
İslam bégim dastani.

Axşam kelgen töt atliq,
Tötilisi boz atliq.
Töteylen arasida,
İslam bégim subatliq.

Misir tégi dégen cay,
Xoymu obdan cay iken.
Çambaşliq séhrige,
İslam bégim bay iken.

Misir tégi keynide,
Taram-taram su aqur.
İslam bigim geyretlik,
Qéliç oynap baş çapur.

Eplep turup muş atti,
Yalmavuzğa-çerikke.
Tağ-saylarni toşquzdi,
Döve-döve ölükke.

İslam şundaq er idi,
Nami elge tonulğan.
Elge qilğan himmiti,

Dastan bolup toqulğan.

İslam bégim qopsila,
Qılıçlırını alsila.
Duşmenlrniñ bésini,
Ğezep bilen çapsila.

İslam bégim ceñge barur,
Atliri oynap turur.
Xudayim Nusret berse,
İslam bégim ceñni alur.

Sultan hezret xotendin,
Çıqqan batur er idi.
Çériklerge çeñ başlap,
islambegni çillidi.

Kökrek kérip islambeg,
Kirdi meydan içige.
Titrep ketti çérikler,
Uniñ tağdek küçige.

Çeñ qildi u merdlerçe,
Argımaqni oynitip.
Sürdi yüz miñ çérikni,
Dalilarni boylitip.
Qançe-qançe çérikler,
İslam begke baş eğdi.
Qaza kélip ğayıptin,
Aña üç pay oq tegdi.

Yarisini şu haman,

Dostliriğa tañdurdi.
Ceñge kirip qaytidin,
Qisasini qandurdi.

İslam bégim tutuldi,
Ceñde axir bir küni.
Qestlep kelgeç uzundin,
Darin dégen şu uni.

Saldi uni çüşelep,
Tömür qepiz içige.
Élip mañdi tuydurmay,
Xoten şehrige keçide.

Yamuldiki amballar,
Xuşal boldi şu haman.
İslambegniñ işliri,
Berbat boldi dep tamam.

Qağisimu çerikler,
İslam xazan bolsun dep.
Avam helq tillidi,
İslam aman bolsun dep.

Qutuldu dastliri,
Uni axir zindandin.
Qiliç tutup u yene,
Orun aldi meydandin.

Elni yigip islambeg,
Qildi şundaq xitapni:
Yoqitimiz ceñ bilen,

Kelgen zulum apetni.

Yiglimaňlar xotenlik,
Axir ravac tapimiz.
Çeriklerniň béşini,
Qiyma qilip çapimiz.

Darin bilen ceň qilduq,
Zalimlarni öltürüp,
Tügitemiz çerikni,
Qehrimizde köydürdüp.

Şehit ölsek ceňlerde,
Resul qilgan şapaet.
Cennet bizge yar bolup,
Avam körgey paraget.

Islambégim potisi,
Xoymu katta potidur.
Nusret tégi keynide,
Qanğa boyilip yatidur.

Islambégim yéiptimu?
Yéni yerge péiptimu?
Ağzi aç, usuzluq bérey,
Tamaqliri qéiptimu?
Islambégim muylayim,
Köktiki tolun ayim.
Yari bolğanda Nusret,
Ayrivetti xudayim.

Polat şemşer qiliçi,

Miňlap-miňlap can aldı.
Yurt içide islambeg,
Batur dégen nam aldı.

İslambegniň dastani,
Ceňde bolgan hékayet.
Yézilgandu dastanga,
Uniň işi nahayet.

İslambégim kettiler,
Arman bilen dunyadin.
Rohiy quvvet tapsun dep,
Biz tileymiz alladin.

9.4.Eyva Nadan

Höl paxta buzuq çuğruq,
Çigit çaqqanni éytaymu?
Söygen yardin ayrılıp, (vey)
Gérib bolganğa yiglaym?

Qayturma:

Ayirey köyedu can eyvanadan,
Mesturixan yarey vay vay yarimey.

Seherlerde men bardim,
İtliriňge yol berdim.
Çiqmaysen tala-tüzge,
Zepireňdek sargardim.

Oň yénimda kün mañür,
Sol yénimda ay mañür.
Ayğa baqsam kün qalur,

Ne xicalettur maña.

Qurguyuñ bolay deymen,
Şaxiña qonay deymen.
Öyde yariñ bolmisa,
Men yariñ bolay deyman.

Qarañgudin qoqmayman,
Boynumda tumarim bar.
Xarliqta qalay demsen,
Yaratqan xudayim bar.

9.5.Şervanum

Ölüptu dep añlidim
Yemşi digen Saylarda
Köz yeşim derya boldi
Namaz diger çağlarda. (Şervanum)

Qayturma:
Şervanum-banum, hélim banum-banum,
Güller qayda bar, mapiliq.

Tağ tüvide öyüm bar,
Tizek qlap çoğum bar.
Ayda yilda bir körsem,
Temke salur meylim bar.

Séniñ étiñ nimidur?
Méniñ étim mariye.
Qara paxlan şorpisi,
Qamlaşmisa dora ye.

Şildir-şildir qemişqa,
Şebnem çüşti nemişqa.
Sinaşmıgan şu yarga,
Meylim çüşti nemişqa.

Yarniñ öyi qaydidur,
Su yuqri saydidur.
Vedisi yalğan şu yarniñ,
Turar cayi qaydidur.

9.6.Zalim Yarey

Nedep iştim (mey) xambuzañni, (ney)
Tuti köksümdin. (ayirey)
Zulum bilen (ney) ayrivetti, (yey)
Xumar közümdin. (ayirey)

Qayturma:
Ayérey zalim yarey,
Ayérey megeş dagumey ayirey.

Avaziñni añlap añlap,
Boldum heyrane.
Aşiq oti yaman iken,
Qildi divane.

Yarim sensen yarim sensen,
Qayda barursen.
Qaşni étip közni süzüp,
Canni alamsen.

Yarimmikin emeskimin,
Kañşañda yatqan.

Qaşini étip közini süzüp,
Canni qaxşatqan.

Hey hey pelek saldiñ méni,
Cevri capağa.
İç-içimdin yiglaptimen,
Bivapa yargá.

Bügün ayğa alti deydu,
Sansam yetti.
Bivapani aşna tutsam,
Taşlidi ketti.

9.7.Barsila Kelmeydila

Men baraymikin anda,
Yar kélemdikin munda.
Yargá-yar kérek bolsa, (yey)
Yorgılap keler munda. (barsila kelmemdila-yer)

Qayturma:

Barsila kelmeydila,
Ah uray xudayimğa, (yey)
Ah uray xudayimğa,
Yetküzüñ muradimğa.

Bu yollar uzaq yollar,
Éşi bar topasi yoq.
Şugun künde yarlarniñ, (ñey)
Derdi bar gupasi yoq.

Şayi canim bolsa,
Şamal çıqsa kiysemmen.

Köygen adaşım bolsa,
Her heptide söysemmen.

Ugidiki bir quşmen,
Yar derdide bihuşmen.
Méni alsan tunup al,
Altun bilen kömüşmen.

Saçım méniñ ikki tal,
Har küni taralmaymen.
Arimiz yıraq bolğaç,
Vaqtida baralmayman.

9.8.Tacixan

Altun ğulup toqquz yerde,
Kiliti mende. (yey)
Yarım özi (yey) ketken bilen, (ay Tacixan)
Xiyali mende. (cénimey)

Qaralsam (mey) körünmeydu,
Sayniñ qarasi. (yey)
İkki cugan (ney) çüsüp keldi. (yey ay tacixan)
Bizniñ yar qaysi. (cénimey)

Men étimni bağda disem,
Yürüydu sayda.
Bir atidin alte iduq,
Birimiz qayda.

Atam bolsa anam bolsa,
Ölüm bolmisa.
Ölgenlerge bihiş bolsa,

Dozax bolmisa.

Qaralsam körünmeydu,
Sayniñ qarasi.
İkki cugan kélivatidu,
Bizniñ yar qaysai?

9.10.Ziyva Gocu

Eğil axşam ay çiqti, (Ziyva gocu yey)
Tañ seherde çolpan qiz. (Ziyva)
Séni yaqilap tañ att, (Ziyva gocu yey)
Aç qogoñni çolpan qiz. (Ziyva)

Qayturma:

Ay... qara köz yar bilen oynañ
Ay... xumar köz yar bilen oynan

Yar bağida cineste,
Tügep qaptu yimeste.
Kéliñ yarim oynayli,
Kişi qara körmeste.

Talağa çiqip baqqin,
Salqin bir şamal barmu.
Otunda yürek köydi,
Buniñga amal barmu?

Çay qazanda qaynisun,
Tart gicekni sayrisun.
Ğicek tartqan qollariñ,
Yar qoynida oynisun.

Öyiñiz tağ arqıda,
Men sizni körelmeymen.
İçim köyidu sizge,
Körmisem bolaymaymen.

Asmandin alay ayni,
Qoynumğa salay yarni.
Can bax bax étey yarni,
Éçilsun içi qarni.

9.11.Canım Qara Köz

Altun bilen eynekni, (yey canım qara köz)
Kim saqqandu çeynekni.
Qarimisañ qarima, (yey canım qara köz)
Men tapurmen sendekni.

Yarım kelse yénimğa,
Rahet bolur canımğa.
Méniñ canım pidadur,
Vapadarım xénimğa.

Kétip bargan yarımniñ,
Baştin ayiği güldür.
Cennette éçilgandek,
Bergisi qizil güldür.

Ketkiniñge köp boldi,
Xet kelmidi séniñdin.
Néme boldi bilmeymen,
Rencidiñmu méniñdin.

Men saçimni taraymen,

Bir yilgiçe qaraymen.
Bir yilgiçe kelmiseñ,
Seherlerde yiglaymen.

9.12.Şiñşiñşa (Şiñşiñsay)

Şiñşiñşa uzun gobi, (cénimey)
İkki tağniñ arasi.
Qomul yoliğa qarap, (doslar amaney)
Aqti közniñ qarasi.

Şiñşiñşa uzun gubi,
Tağ içidin yol açqan.
Vañniñ alvañ-destidin,
Harvini taşlap qaçqan.

Şamexsutniñ zulmiti,
Şiñşiñşani körsetti.
İkki tal qamça bérip,
Deñgirmani heydett.

Şiñşiñşağa mañganda,
El yurtumdin ayrildim.
Mañmay disem qorqimen,
Xudayimğa yiglidim.

Şiñşiñşaniñ yolida,
Gobi bilen tağlar bar.
Bu yolda azab cektuq,
Dilda aççıq dağlar bar.

Üç yil haydap harvini,
İkki qamça çüşürdüm.

Eltömürde yatqanda,
Ata-anamdin çüş kördüm.

Şiñşiñşağa mañganda,
Yolda öldi atlirim.
Ayağimğa taş patti,
Kökke yetti ahlirim.

At harvini biz haydap,
Kuyşuyğa barduq keç boldi.
Aççıq suni biz içip,
Tañ atquzmaq tes boldi.

Kuyşuyniñ süyi aççıq,
Menzil andin qattiq.
Gençeylerni haydetken,
Şaňyu dégen munapiq.

Şiñşiñşaniñ özide,
İssiq-issiq kañlarda.
Şaňyular özi yétip,
Biçariler talda.

Şamexsutniñ devride,
Halimiz égir boldi.
Köcularni kötürüp,
Dümbimiz yígir boldi.

İgiz tağniñ bağriğa,
Aqti yamğur tamçisi.
Ata-anidin ayriğan,
Zalim vañniñ qamçisi.

Qomul digen şer iken,
Şiñşiñşa bir den iken.
Yaylaqliri yiraqtin,
Atlar boğuz der iken.

9.13. Çintaş Közlük Mestane

Qurguy tola sayraydu, (örgilimen)
Qoraylarniñ golid.
Ölmeymen dégen bilen, (xakirem)
Can xudaniñ qolida.

Qayturma:

Lebbey xanim, tende canim,
Çintaş közlük mestane.

Quğuy bolup agiymen,
Béğiñda tirekiñde.
Béliq bolup oynayman,
Meydeñde yürekiñde.

Kakkuk sayridi keldi,
Bulbul sayridi ketti.
Unbeş künlük alemde,
Kim muradiğa yetti.

Qurguyum palaxşiydu,
Bir gulaç bégi bilen.
Meylin bolsa kel yarim,
Oynaymen séniñ bilen.

Qorguy saldim bağçañğa,

Salsam cücek almamdu.
Burun söygen yarlarını,
Emdi söysek bolmamdu.

Qorğuy tola sayraydu,
Bahar bolğan oxşaydu.
Könlüm xuş bolup qaptu,
Yarım kelgen oxşaydu.

9.14.Gülyar

Tapqan tergen pulumğa, (Gülyar)
Sen xotunni men alğan. (Gülyar)
Yanda pulup tügidi, (Gülyar Gülyarimen Gülyar)
Ras sözümmu hem yalğan. (Gülyar)

Neççe qétim sözüñni,
Men yalğanğa çiqarğan.
Éçip qara közüñni,
Sen gadayğa aldangan.

Méniñ közüm oçuqqu,
Yana yogan açaymu.
Sen xotunni kögende,
Palaz yépinip qaçaymu.

Mendin qaçqin démeymen,
Quruq nanni yémeymen.
Künde köş bilen yağ tap,
Mundin kéyin démeymen.

Men özem bir ras gaday,
Köşke pul nedin tapay.

Göş bilen yağlar üçün,
Künde men ketmen çapay.

Ketmen çépip pul tapqıçe,
Olturgili qonçaqmidim.
Sen üçün qorulgili,
Qazandiki purçaqmidim.

On pulumniñ bérida,
Musa bégim deytiñ méni.
Yanda pulum tügise,
Musa copaq demsen méni.

Undaq-mundaq démeymen,
Daim sénilay deymen.
Diliñğa azar bermey,
Séniñ bilen yaşaymen.

4.1.10. Seherlik Muqami
Béşim ketmes bu sevdadin,
Bu sevda ketmidi baştin.
Capani kim tola çekse,
Göherni şu alur taştin.

Qayturma:
Canam ay... bi... bi... yari dertmenler

Bu dünyadin ötüp ketti,
Aşundaq şahi Berna.
Çimenler içide gül qalğay,
Ne şaxi gunçisi rene.

Yüzi aqtur, livi ğunçe,
Qoli dane-dan çoka goya.
Ya uniñ şeni camalige
Köyüp kül bolup öttummen.

Çişiñni üncidin deymu,
Boyuñni ğunçimen deymu.
Yoqridin çiqip kelsen,
Anar bağniñ ğülü deymu.

10.1.Mestane Qelem Qaşliq

Mestane qelem qaşliq, (ğey)
Boynuñda tumar barmu. (yey)
Axşam bolsa çillaysen, (ney)
Xelide öyüñ barmu. (yey)

Qéşiñ deymu, közün deymu,
Siyaqiñ qildi divane.
Cahan-alemde barmikin,
Séniñdek yaxşı renane.

Cénim meşuq, xénim meşuq,
Camaliñni körermenmu?
Koyunda zar-zar yiglap,
Ecel yetmey ölermenmu?

Cénim meşuq, xénim meşuq,
Camaliñni köreymenmu?
Köyuñda zar-zar yiglap,
Ecel yetmey ölermenmu?

Cénim meşuq, xénim meşuq,

Ayağıñda yatay meşuq.
Saña sunsam, qolum yetmes,
Ayağıñda yatay meşuq.

Béliq daxanda qaynaydu,
Cugan arqañğa baqsañçu.
Ériñ sodığa ketkende,
Méni hocrañda baqsañçu.

Tagñi yaylığan kallar,
Emdi yaylimas boldi.
Burun oynığan yarlar,
Emdi oynimas boldi.

10.2.Kiçik Sayrañ Bulbulum

Ketti dep (vey) Köñlüñni buzma (yey)
Köñli sekkiz (zey) yariğa. (yey)
Cigdisi (yey) Çokan puraydu, (yey)
Gedisi (yey) yalganga. (yey)

Qayturma:

Sayrañ bulbulum, sayrañ yarey, sayrap şaxiñda
Bulbuluñ bolay ay göcam alliyey

Çinini bermeñ nadanga,
Çikip oynap sindirur.
Bigupa yar telve xiyal,
Qaçan köñülni tindirur.
Arliq yey arliği,
Arliğiniñ tarliği.
Ölgiçe çıqmas ésimdin,
Yarniñ urğan şallığı.

Ket diseñmu kétimen,
Keme diseñmu kétimen.
Arida birla qonup,
Yarim qéşığa yétimen.

Tüvige qavaq térip,
Cücem barañliq qıldila.
Yéñi yargá qarimay,
Ecep sarañliq qıldila.

Yari yardin kelmidi,
Canane qaşımğa méniñ.
Ne alamet tağliri,
Serildi başımğa méniñ.

10.3.Şerulla Senem Yarey

Cénimdin éziz yarim, (Alley gocam alley)
Köñlümni alalamsen. (Şirulla senem yarey)
Cayimiz müşkül yerde, (Alley gocam alley)
Hacetke baralamsen. (Şérulla senem yarey)

İgiz asmanda türük yoq,
Éqin deryada kövrük yoq.
Cemi alem guvah bolsun,
Séniñdek başqa yarim yoq.

Kiyik éytidu cappar,
Sendin özge kim bar.
Yéza-yapan çöllerde,
Saqlıguçı igem bar.

Bulbul qonmiğan tirek,

Soyma salmiğan pilek.
On töt yaşta yar tutup,
Yarğa toymığan yürek.

Qorağ tégi iğiz tağ,
Sirileymu dimeydu.
Köñli qattiq şu yarlar,
Séginaymu dimeydu.

Östeñ yaqılap çıqsam,
Mirap septu kövrükni.
Yıqlımañlar yaş balılar,
Xudayim septu köyünki.

10.4.Oñ Qolumda Coñzam

Kélidu qolini sélip,
Baqıdu yarım maña (cénimey)
Bir béqiş xali emes,
Neziri bardur maña. (nénimey)

Qayturma:

Oñ qolumda xocum, sol qolumda coñzam,
Yarniñ éti xédisxan, bir kelmidiñ qaşımğa,
Yarni kim baqsun. (ney)

Oñ qolumda on üzük,
Solğay qolumda cüp üzük.
Dunyada bir barmikin,
Méniñ yarimdek süpsüzük.

Oñ qolumğa haraq aldim,
Sol qolumğa şam çıraç.

Şam çıraç üç kün köyedu,
Üç kün ötse der pıraç.

Şam çıraçni tarta-tarta,
Héç macallar qalmidi.
Ro çivindek sağırip,
Bedende canlar qalmidi.

İşik aldi ériğim,
Süzüp oynaydu béligim.
Qaysi döñde yürüdü,
Méni dégen géribim.

Men özem murcañ bolup,
Aldim yiğaçqa rendini.
Yar otığa paylimay,
Keydim kulahu cendini.

Qara quş quşlıgılı,
Erler kérek bilek kérek.
Osmisi cayek cuganni,
Söygili taqet kérek.

Yandin düşmen kélip,
Tiğ arisiğa alsa séni.
Köyük otığa men qélip,
Qorşavğa alsam séni.

Bir nava tevka içide,
Benit bolup qalsañ séni.
Qipqızıl qanni töküp,
Qutquzup alsam séni.

10.5.Oynañ-Külüñ

Oynañ-külüñ, kéliñ oynan,
Biz kirgen qomuşluqqa.
Yolvaslar kirelmeydu, (yey)
Biz söygen cuganlarni, (yey)
Xan begler söyelmeydu. (yey)

10.6.Zindan Temi İğiz Tam

Zindan temi iğiz tam,
(Ayirey) Éniñ içi görüstan.
Érenlikçe bel bağlap,
(Ayirey) Şihit ölgen Ayimxan. (ayirey)

Tolun aydek ayimxan,
Perizattek yaralğan.
Özük şihit ölseñmu,
Namiñ elge taralğan.

Ayimxanni ep çiqti,
Tört teripini torap.
Béşini alur çağda,
Qilivi qayan dep sorap.

Ayimxanni ep çiqti,
Naynaq tögige artip.
Yarni men söyüp alay,
Altun boyidin tartip.

Ayimxanlar su keçti,
Ptengisini yeşti.
Körivalğan yaş balılar,
Şérin candin keçti.

Keç boldi zaval boldi,
Ayimxan ada boldi.
Éti muytuñzida çapti,
Béşi tendin cüda boldi.

Su boyida ayimxan,
Ada boldi tendin can.
Hemme xelq éçinip,
Rohiğa dua qilğan.

İşkaylam terek bostan,
Qizil gül ğunçisi yarim.
Qizil gül éçilğanda,
Qayan kettin tolun ayim.

10.7.Vay Cénimey

Yarimni yaman deydu, (vay cénimey)
Bilmeymen yanliqni. (vay cénimey)
Keç yétip, seher qopup, (vay cénimey)
Tileymen amanliqni. (vay cénimey)

Qentim bargu qentim bar,
Yançuğumda qentim bar.
Yéñi yarçe yar tutum,
Ayrilmasqa şertim bar.

Yar méni yaman deydu,
Yaman bolsaq bolarmikin.
Şerni taşlap bersek,
Kõñli xuş bolarmikin.

Yarim bilen yürənde,
Xoymu körduq döletni.
Yardin ayrılıp qəlip,
Biz tattuq xicaletni.

Gülni men gülüm deymen,
Gülni men üzelmeymen.
Arimiz yiraq üçün,
Yarni həc körelmeymen.

10.8.Yarenler

Derdim tola éytaymu?
Halim tola éytaymu.
İçim dertke toşqanda, (yar Alla ayirey)
Yarim saña éytaymu? (yey)

Havanimu-havani,
Yarim kiyiptu tavani.
İzdepmu tapalmiduq,
Köyek otığa davani.

Ériqniñ tégi qattiq,
Çapay disem ketmen yoq.
Derdimni éytay disem,
Maña oxşaş dertmen yoq.

Qarisam közüm yetmes,
Qiçarsam ünüm yetmes.
Bəşimğa bala keldi,
Yiğlimay künüm ötmes.

10.9.Yar Alliyey Alla

Sayda yürgen sériq tülke,
Yar alliyé alla sayniñ tülkisi.
Öltüremdu tirguzemdu,
Yar alliyey alla Yarniñ külkisi

Taglar arlap çıkan dañniñ,
Mivesi bolmas.
Arça bilen şerti birdur,
Qiş yaz qurimas.

Sen yar üçün men canimni,
Dañğa dañladim.
Qilğan etken işliriñni,
Xeqtin añlidim.

10.10.Ayxan Meşuq

Östeñ yaqılap barsam,
Axunbayniñ munçası
Axunbayniñ qızları,
Qızıl gülniñ ğunçası.

Qayturma:
Ayxan meşuq oynaylı,
Qarköz adaş oynaylı. (yey)

Oñ yanimdin ötseñçu,
Sol yanimdin ötseñçü.
Qéşi qara munayim,
Gunayimdın ötseñçu.

Asmandiki ayimdek,
Güzellerniñ birisiz.

Şuna aşiq men sizge,
Yéni bağniñ gülisiz.

Güller açılıp qaptu,
Öz vaqtıǵa yetkende.
Qedrimiz ötülemdu,
Men yiraqqa ketkende.

Qiz bolsa güzel bolsa,
Axunbayniñ qizliridek.
Yigitlerni köydürgen,
Oynap turǵan közliridek.

10.11.Ceren Ye

Alte ay yattuq mingañda,
Sök-sök bilen ot qalap.
Közniñ xumiri aqti,
Qomul yoliǵa qarap.

Qayturma:

Yahu-yarey yasençi,
Béli uzun birençi
Ömrün öter érençi,
Ceren yemu, ceren ye

Uşşaq ballar oynaydu,
Tal çiviqni at qilip.
Musapirlar yiglaydu,
Öz şerini yad qilip.

Çöldin ceren atimiz,
Birni birge çaturmiz.

Musapirni xar körmeñ,
Beş kün üç kün yaturmiz.

Etigen köçe içip,
Kündüzliri qomaç yep.
Mingañ tégida yattuq,
Canlarğa pana tilep.

Altincayda altayda,
Yettincayda bağdaşa.
Ras gépiñni qilmidiñ,
Biz mingañğa mañmasta.

Üçyüz atmiş künlerde,
Biz yatmiduq öylerde.
Bizniñ yardin xet kelse,
Xuş bolimiz çöllerde.

Miltigimni men ésip,
Muñgul tégida ovludum.
Beş balamniñ koyida,
Qalmaq bolup toludum.

10.12.Altun Paşaxan

Paşaxan öyüñ nede,
Sayvağdiki lengerde.
Çüşümge kirip qapsiz,
Çarşenbe seherlerde.

Qayturma:

Canni alamdila-altun paşaxan,
Çaqçaqni salğan, vedisi yalğan.

Sirliq sanduq sirlaymiz,
Yilim bilen yemleymiz.
Aldirmisila paşaxan,
Ete öyge çillaymiz.

Paşaxanni élıvalsam,
Yürügümge téñivalsam.
Ölöp ketsem arman yoq,
Muradımğa yétivalsam.

Orma orsaq étizda,
Qalur uniñ éñizi.
Xuddi yağliq toğaçtek,
Paşaxanniñ méñizi.

Orma orsaq étizda,
Önce bilen bağ qaldi.
Paşaxanni söyelmey,
Yüreklerde dağ qaldi.

Orma orsaq étizda,
Unçe bilen bağ qalmas.
Biz bu yerdin yangiçe,
Yüreklerde dağ qalmas.

10.13.Açil

Güller açilay deydu,
Başqa sançılar deydu.
Düşmen bilen ceñ qilip,
Hörlük açilay deydu.

Qayturma:

Açil açil gül açil, açil yarey,
Éçilip qaptu bağda gül açil, yarey
Açilmisa gül qayda açil

Güller éçilip qaptu,
Kévezlikte pelekte.
Zorem QSen sorima men éytmay,
Derdim tola yürekte.

Gülüm maña naz qilur,
Külüp méni maz qilur.
Gül qedrini bilmeysen,
Zimistanni yaz qilur.

Güller éçilip qaptu,
Öz vaxtığa yetkende.
Qedrim ötülp ketsun,
Men yıraqqa ketkende.

10.14.Zorem Qoynida Yatem

Qarlıq tağda qar yağsa,
Bostanda yağan yamğur.
Yarimniñ etken éşi,
Göşi yoq yalan çamğur.

Qayturma:
Xé xé xé birey patem zorem qoynida yatem.

Sular şaqirap aqsa,
Tigmenniñ huri deñler.
Yarim çoglep kelse,
Yüzümniñ nuri deñler.

Su ötemdu say bilen,
Tam pütemdü lay bilen.
Ömrün şundaq ötemdu,
Peyli yaman yar bilen.

10.15.Şah Yigit

Qara körpe tumaqıñniñ,
Qiri buzivetme.
Bu alem uzun alem (İllali şah yigit, can balixan şah yigit),
Ümbetni üzivetme (Kétimen alla şah yigit).

Ötmes piçaq tutqıçe,
Çişlep yigin toygıçe.
Yaman yarni tutqıçe,
Boytaq yürgin ölgıçe.

Atni satsam bolmas,
Dertni tartmisam bolmas.
Pulum yoq digen bilen,
Xotun almısam bolmas.

Gül kestim oymaq-oymaq,
Barmu yardin toymaq.
Qaysi nadanniñ işi,
Söygen yardin arilmaq.

4.1.11. Çoñ Derdi Yaman Muqami

Gunahim béhisap köptur,
Men saña erz eytqili keldim.
Guna zenciridin,
Boynumni azad etkili keldim.

Qayturma:

Görüstan ehligə bargil,
Péqir hem bayni körgil.
Yétiptu bir daq söñek,
Qoçup xaki mucelletni.

11.1.Derdiñ Yaman

Tagda kiyik balisidek,

(Ay) Senmu yitim (mey) menmu yitim (cénimey) a xénim derdin yaman, (ney)

Men séni (yey) yoqlay disem, (cénimey)

(Ay) Yoqtur méniñ (ñey) aq boz étim. (cénimey) a xénim derdin yaman. (ney)

Çine-çine su içermen, (cénimey)

(Ay) Otluq yürekni basurmu dep? (cénimey) a xénim derdin yaman ney)

Bu béyitni saña éyttim, (cénimey)

(Ay) Rehmisi kélermu dep? (cénimey) a xénim derdin yaman-ney)

İnlisam qanmas avazim,

Güldimu illiq boyliri.

Terki qildi men géripni,

Salğan cudaliq küyliri.

Evrişim hergiz yişilmes,

Bir tügülgendin kiyin.

Esqatmaydu puşayman,

İş tügigendin kiyin.

At minip kimxap kiyip,

Yarim méni köydürgidek.

İşimisem şarabni,

Yarim méni öltürgidek.

Baqqa kirmeklik asan,

Yolni bilgendin kéyin.
Yarni söymeklik asan,
Xuyini bilgendin kéyin.

Baqqa kirdim gül üzey dep,
Gül yatur şaxi bilen.
Yürükümge otni salsi,
Gül yupurmaqi bilen.

11.2.Cénimey

Qapqara boran kélip, (cénimey)
(Ay) Uşatti gülniñ şaxini. (ayirey)
Kimge éytip, kimge yığlay, (cénimey)
(Ay) Bigupa yar derdini. (ayirey)

Arida tam bolmisa,
Yarimni körsem pat-pat.
Yarimniñ basqan izida,
Güller éçildi qat qat.

Aq saraydin çıqtila,
Qa tavar tonni kiyip.
Yeñliride zulpayar,
Tal çiviqtek igilip.

Men keldim quyaş bilen,
Toldi közüm yaş bilen.
İşmu ötti vaqtidin,
Vay siz téxi kéñeş bilen.

Çaqiñiz guruñ-guruñ,
Kalte tanab yetmendiğu,

Kün çıqip çay vaqti boldi,
Vay yariñiz çıqmaydıǵu.

Yariñiz yiraqta qaldi,
Vay men bolay (ay) yariñiz.
Yariñizni tapqıçe,
Azla qaldi caniñiz.

Sekkiz ay sersane yürdüm,
Otliriñda men köyüp,
Tasla qaldim ketkili,
Hesritiñde men ölüp.

11.3.Muzatta Yoq İken

Muzatta yoq iken,
Muzniñ gadasi. (cénimey)
Kişige yoq iken, (ney)
Kişinin vapasi. (cénimey)

Qayturma:
Cénimey kişige yoq iken kişinin vapasi.

Vapayıñ barmu dep,
Çendan yügürdüm.
Vapayıñ yoq iken,
Emdi tügündüm.

Séniñdek sendini,
Senmu dimesmen.
Qen-navat berseñ.
Hergiz yimesmen.

Qelem qaşliq iken,
Canniñ piraqi.
Hecep toşqan iken,
Yolniñ yiraqi.

Qara saçım ösüp,
Qéşimğa çüşti.
Égir künler méniñ,
Béşimğa çüşti.

İmanimni oqup,
Kelse qaşimğa.
Dua deñler méniñ,
Qelem qaşimğa.

Gupayıñ bolsa yar,
Çamdap yügürsem.
Tilimniñ uçıda,
İman iversem.

11.4.Émiriqim

Émiriqimniñ özini,
Qaydin tapurmen sözini, (cénimey)
Yağligimğa tügivaldim,
Sayda basqan izini. (cénimey)

Qayturma:
Nime boldila, vay vay Émiriqim.

Özliri öydin çiqip,
Bağlarni bostan qildila.
Bir qovuz levzi bilen,

Aşığı şeyda qildila.

Yar bilen men vesle qildim,
Xeli öyde bir kéçe.
Şu xuşallıq bir kéçe,
Çiqmas ésimdin ölgıçe.

Menmu öldüm şu kéçe,
Ölöp tirildim tiril bu kéçe.
Qadir xudağa yüz qétim,
Tove qildim şu kéçe.

Xoyma qaştur, xoyma qaştur,
Xoyma yalğançı éğiz.
Ne muşeqqetler bilen,
Söydüm séni candin éziz.

Yarimniñ şérin sözi,
Oynap turar qara közi.
Aymikin, aptapmikin,
Yarimniñ qizil yüzi.

11.5.Ey Hut

Keç bolup yultuz çıqıptu,
(Ay) Men qaçan öyge yanay.
Birgine alma bériñ,
Yoldaş qilip öyge yanay.

Qayturma:

Ey hut iken, men hut iken,
Peryadi zalim yarey.

Bu méniñ meylimçe bolsa,
Ketmisem yar qaşidin.
Xelqi alem aldida,
Pervane bolsam başidin.

Yari-yardin kelmidi,
Şuñqari yardin kelmidi.
Atniñ ayağı sundi,
Bana boldi kelmidi.

Étiniñ ayağı sunsa,
At élip minmesmidi.
Yarniñ köñlide bolsa,
Bir kélip körmesmidi.

Bu méniñ köñlüm emes,
Köñlüm uniñ quli emes.
Bu méniñ biçare koñlüm,
Yardin özgini dimes.

Türnügüñdin yuz qarap,
Köründi aynin şölisi.
Ne ilaciñ yoğidin,
Köydi yürekniñ çörisi.

İğiz azğan başıda,
Çamçañni sal, müreñge sal,
Şuğine ayla cuganni,
Alma dep qoynuñğa sal.

11.6.Becin Piçaq Eynalem

Asmanga çiqay demsen,

Bulutni miney demsen.
Özi kelmigen yarini,
Çillap keltürey demsen.

Qayturma:

Bacin piçaq eynalem,
Kömüş piçaq eynalem.
Eyalemni élivalsam,
Yançuqumğa sélivalsam.

Qaşniñ qarisi sende,
Ay yüzüñge men bende.
Çilliganğa kelmigen,
Özi kelgen şermende.

Men étimni çapmaymen,
Östeñ boyi löm-lömge.
Hecep içim ağriydu,
Ötüp ketken ömrümge.

Qaşniñizni attiniñiz,
Bizlerni taşlap kettiniz.
Yoqmidi inavitiñiz,
Zarmu-zar qaxşattiñiz.

11.7.Otuñ Yaman Niyaz Xénim

Barğan bilen élip bolmas,
Sayniñ taşini.
Derd kelgende siñirip bolmas, (cénim ayirey)
Közniñ yaşini. (cénim ayirey)

Qayturma:

(Ay) Niyaz xénim otun yaman, (ney)
Niyaz xénim otliriñ yaman cénim. (ayirey)

İrgaylıqtin irğay kessem,
İrgayniñ şaxi.
Şamal çıqsa yelpünemdu,
Yarimniñ saçı.

İğiz-igiz tağ başıda,
Qurğuy egiydu.
Qurğuy emes tağ başıdı,
Yarim egiydu.

Tal içidin tallivaldim,
Çokanim séni.
Gül içidin tallivaldim,
Reyhanım séni.

Evel özün étmadiñmu,
Yariñ bolay dep.
Endi köñlüñ unımamdu,
Cüda bolay dep.

11.8. Balılar Kiçik Qaldi Yetim

(Ay) Men özem tanha yetim,
Közümdin aqar yeşim.
Pervanidek veyranimen,
Nedidur bextim méniñ.

Qayturma:

Ay hezriti nadamitey, balılar kiçik qaldi yetim.
Ay balılar kiçik qaldi yetim, men yiglimay kim yiglisun.

Ketti méniñ tailip étim,
Ketsem kelmeydu xétim.
Balilirim qaldi yetim,
Tola yığlap qurimas yéşim.

Oñ qanatim sundi méniñ,
Yalguz qanat uçmas asan.
Müşküllürüm köptur méniñ,
Emdi bolmaydu asan.

11.9.Bir Körsem Camalıñni

Belvağ bağığan noçı,
Belvağ söyrip qaldi.
Özini dañlığan noçı, (otuñ yamaney)
Yardin ayrılıp qaldi.

Qayturma:
Cénimey bir körsem camalıñni.

Belviğimniñ yoğidin,
Bélimge bağılidim yağılıq.
Xuy peyliñni dimisem,
Çiraylıqlığıñ çağlıq.

Yar bağıñğa kirmeymen,
Anariñni üzmeymen.
Emdi keldim eqlimge,
Nadan bilen yürmeymen.

Şaxlaptimu-şaxlaptu,
Hay-hay tirek şaxlaptu.
Aşu tirek astida,

Yarim méni saxlaptu.

Baqqa bulbul qonuptu,
Gül bilen oynaşqili.
Naxşa éytim men sizge,
Bağ ara muñdaşqili.

İgiz taqqa çıqqanda,
İşken sunin temi yoq.
Şu bu künde yar tutsam,
Taşlivetti kari yoq.

Yarim saña gül bérey,
Maña keldi bu teley.
Köñlümdiki sen tursan,
Öleymu köñül bermey.

11.10.Örgilivalay Yar Alla, Leveñ Yarlar

İşik aldi qum bolsa,
Qapaq terek ösmemdu. (yey)
Köñüldiki yar bolsa, (örgilivalay yar Alla, leveñ yarlar)
Köñül tağdek ösmemdu. (vay dadey)

Güllük bağqa kirdiñmu,
Qizil gülni kördüñmu.
Aşu gülni sen üçün,
Östürgenni bildiñmu.

Yürüñ yarim men bilen,
Çillap keldim seylige.
Méni hergiz qaxşatmañ,
Kirip düşmen keynige.

İşikni qiya éçip,
İçip keynige qéçip.
Néme ançe qiynaysen,
Yürügümge ot yéqip.

11.11.Kiçik Ayla Cugan

Béğiñdiki almañni,
Kimgé bérisen aqlap
Qaçan kélisen yarim dep,
Olturamdimen saqlap.

Qayturma:
Ayla cugan ayirey.

Almilar pişip qaptu,
Tüvige çüşüp qaptu.
Qara köz miniñ yarim,
Çüşümge kirip qaptu.

Sirliq sanduq içide,
Altun üzük oynaydu.
Yénimdiki xumar köz,
Közi bilen qiynaydu.

İkki közün oxşaydu,
Çimendiki bulaqqa.
Bir körüp camaliñni,
Ecep qaldim piraqqa.

Béğiñga kirivélip,
Alma irğitay yarim.
Naxşamga qoşuvélip,

Séni yiglitay yarim.

Almilar pişip qaptu,
Sunsam qolum yetmeydu.
Yarimniñ külüşliri,
Köz aldindin ketmeydu.

11.12.Heq Allayimey

Havamikin-bulutmikin,
Yamğur tamçilur.
Yarniñ qoyni béhişmikin,
Köñlüm açilur.

Qayturma:

Heq allayimey, dost allayimey,
Men qandaq çiday, yarniñ derdige.
Yar turğanmikin qığan vedige. (yarim turmidi qilğan gediğe)

Qarlar yéğip yaz bolmaydu,
Yatsam zimistan.
Keçken halim-keçmigeymu,
Sendin ayrilsam. (Heq Allayimey)

Yarimmikin emesmikin,
Kañşañda yatqan.
Qaşni étip közni süzüp,
Canni qaxşatqan.

Atmiş alti gölni keçtim,
Yene barmu göl.
Medet bériñ perverdigar,
Men yalguz oğul.

Ulaşmasta ulaştım men,
Üzülmes taqqa.
Atmış alte tögen qoydum,
Saqaymas başqa.

11.13.Şediyañ

Uyanmu ötesim bar,
Buyanmu ötesim bar.
Sen yaratmisañ méni,
Qurğuydek adaşım bar.

Qizil gül taram-taram,
Döleti ata-anam.
Yar dégen köñül xuşi,
Tépilmaydu ata-anam.

Qurğuy qonmiğan derek,
Soyma salmiğan pelek.
On beş yaşta yar tutup,
Yarğa qanmiğan yürek.

Qizilgüldin başqini,
Baqqa kirip üzmeymen.
Köñlümdiki yarım bar,
Başqisini söymeymen.

Tagdin kelgen şamaldin,
Men yarimni soraymen.
Yarimni kélermu dep,
Yolğa çiqip qarayman.

Yarim bolsa özliridek,
Levliri qizil güldek.
Yarim méni köydürdi,
Bağdiki qizil güldek.

11.14.Étim Şañtu

(Ay) Étim şañtu (ay) kalam tartmas,
Qaldim balağa (ay) cénimey.
(Ay) Qilmas işini (ay) qélip qoyup,
Çiqtim talaga (ay) cénimey.

Qayturma:

Yarim yarey şérin yarey,
Ay ötün yaxşı, derdin yaminey.

Étim cede étim cede,
Minginim nede.
Ġancuğamda beş ciñ haraq,
İçkinim nede.

Étim bolsa yorga bolsa,
Toqusam minsem.
Yarim bolsa yanda bolsa,
Oynisam külsem.

Étim cerde étim cerde,
Étimniñ quyriqi yerde.
Bizniñ qara köz nede?
Köñli xalığan yerde.

Yarimxanniñ keygen toni,
Sériq tavadur.

Yarım xanni birni söysem,
Közi xumardur.

Köziñizniñ ruşenliki,
Yultuzğa oxşar.
Çişiñizniñ appaqlıqı,
Qum tuzğa oxşar.

11.15.Gep Barey, Nime Gep Bar

(Ay) Bütün ayğa on altı,
(Ay) At harvañni qoş emdi.
Biz yurtqa yanar bolduq,
Özlerini xuş emdi.

Qayturma:
Gep barey nime gep bar,
Şerini sorisa aman dep bar.

Bütün künge çarşenbe,
Yarım kélur elvette.
Yarım kelse pat kelsun,
Men bunda xicalette.

Eceb oxşaptu bu buğday,
Körüngeñ xamanmidu?
Altay boldi körmidim,
Yarğinem amanmidu.

Bizniñ bağda anargül,
Anaridin yep qoyuñ.
Yarım sorisa méni,
Saq-salamet dep qoyuñ.

Yarim ketti yiraqqa,
Kelgenlerdin soraymu?
Yar kelgiçe taqet yoq,
Şamilini puraymu?

Yarim séni oylaymen,
Çüşümge kirermu dep.
Men özemdin soraymen,
Ömürlük bolarmu dep.

Yarim keldi qol sélip,
Toğra-toğra yol élip.
Qizil güldek körüdi,
Yürügümge ot sélip.

11.16.Zindandiki Toxtaxun

Yalguz cigde béşida,
Ségizxanlar sayridi.
gañ ğocam kayip qélip,
méni nomğa palidi.

Kötürgisi:
Ey gac pelek,
Néme disem bolurkin séni.
Zulum külpet arqında,
Çirmadiñ méni.

Qayturma:
Putumda işgal, qolumda köyza,
Tenlirim yiriñ, tartim köp caza... yüreklirim yara.

Qarañgu zindan içide,

Yatimen ahlar urup.
Qangudek su içmidim,
Tenlirim ketti qurup.

Zindandiki toxtaxun dep,
Qiynidiñ méni.
Dert-elemdin bir dem xali,
Qilmidiñ méni.

Nomda men ketsem ölüp,
Közini quzgunlar çoqur.
Gañ gocamniñ qılmişığa,
Barçe el lenet oqur.

Yatqan cayim yette yilliq,
Qarañgu zindan.
Qarisam men körünmeydu,
Yer bilen asman.

Yollar yollar bar iken,
Yollarda zindan bar iken.
Çiqmıgan canni körün,
Tasmidin mehkem iken.

Qiynaşmunimu qiynidiñ,
Gunahim bardur.
Axirette sorigili,
Xudayim bardur.

Men toxtaxun zindanda,
Beş yil qiynilip yattim.
İlikini tatma qilip,

Zindandin qéçip çiqtim.

Qaçtim ecel zindandin,
Çigir yol yaqilap.
Qoqlidi césekçiler,
Süren sélip vaqirap.

Qumuşluqta tutuldum,
Emdi halim ne bolur.
Yalmavuz yalaqçılar,
Méni kalteklep urur.

Men yurtumğa yétivalsam,
Mendiki arman.
Ballirimni körivalsam,
Maña köp derman.

4.1.12. Sayrañ Bulbulum Muqami

Anadek méhriban qayda.
Atadek gemguzar qayda.
Séniñdek bigupa yarğa,
Méniñdek iç köyer qayda.
Qayturma:
Méniñdek iç köyer qayda
Canan abiy... biy yarusulla

Qizil gül tüvide sinçay,
İçip xumari boldummen.
Séniñdek bigupa yarğa,
Eceb avare boldummen.

Canan abiy... biy... Ya Rusullulla.

12.1.Sayrañ Bulbulum

(Ay) Aq tirekniñ tüvide,
Méniñ yerim (ay) sazendidur.
(Ay) sazda (ay) ün béridu,
Didar körüşmek nedidur.

Qayturma:

Sayrañ bulbulum, gülniñ bergide.
Canlar qaxşisun, yarniñ derdide.
Yarniñ derdide (ay gocam Alliyey)

Döşeke çiqiñ biz körili,
Béşniñizdin gül üzili.
Siz ölgice biz ölili,
Canlar qurban qilili.

Gül bolup tursan eger,
Bulbul bolup qongum keler.
Bir qiya baqsañ eger,
Tolgunup söygüm kélur.

İşik aldi ay bulaq,
Yolliri eğim bulaq.
Köñüldiki yar bolsa,
Yolliri qançe yiraq.

12.2.Atañ Qiçqardimu Keklik

Atañ qiçqardimu keklik (gey),
(Ayirey) Anan qiçqardimu keklik. (gey)
Qepezniñ qedirini bilmey, (cénimey),
Uçup ketken nadan keklik. (ayirey).

Qayturma:

Ayarey, cénimey uçup ketken,

Nadan keklik. (ayirey)

Uçup havağa çıqqanda, (yey)

Laçın soqsun séni keklik.

Yenip deryağa çüşkende,

Leheñ yutqay séni keklik.

İğiz asmanda körük yoq,

Aqar deryada kövrük yoq.

Cemi alem guvah bolsun,

Séinñdek yaxşı yarim yoq.

Béliqçi torini sélip,

Süzüp alsun séni keklik.

Yulgundin zixçe yasap,

Kavap qilsun séni keklik.

Tağlarda tola keklik,

Yarim bilen men eplik.

Oñ yénida saçı bar,

Qayrilip söygili eplik.

Keklik tola sayraydu,

Tömürtiniñ golida.

Ölmeymen dégen bilen,

Can xudaniñ qolida.

Keklik pöpülep uçti,

Taşniñ tüvige çüşti,

Siz bizni yıraq dimeñ,

Meylimiz sizge çüşti.

12.3.Şervazi Qurbaniñ Bolay

Atam-anam köytağ (ğey)

Ölöp kéterni (yey) bilmidim.

Bu méniñ (ñey) olan béşim,

Saña qalurni bilmidim. (mey)

Qayturma:

Şervazi qurbaniñ bolay, (yey)

Öçken çiraqni (yey) yanduray.

Atiliqlar-aniliqlar,

Deste-deste gül iken.

Atisizlar-anisizlar,

Köyüp öçken kül iken.

Men atamniñ dölitide,

Olturup açtim köñül.

Olturup aşqan zamanda,

Qip-qizil acildi gül.

Ata mende bolmisa,

Ana mende bolmisa.

Men yitim qayan baray,

Köñülde yar bolmisa.

Oñ qanatim (ay) atam,

Sol qanatim (ay) anam.

Başquruq bolğan qérindaş,

Ġemguzarim can atam.

Ata dégen tağ iken,

Ana dégen bağ iken.
Ata-anam bolmisa,
Etivari yoq iken.

12.4.Kiçik Şervazi Qurbaniñ Bolay

Çoñ çiraqni (yey) yandurup,
Kiçik çiraqni (yey) çandurup, (vey)
Men yarga néme qilğan, (ney)
Qarañguda yol mañdurup.

Qayturma:
Şervazi qurbaniñ bolay (yey),
Çöllerde hamrayiñ bolay.

Çirigiñni yandurup,
Qoydum murañniñ béşida.
Yağ quyup pilik salay,
Ayla cuganniñ işqida.

Çiraqlar öçey deptu,
Parlap qoysa kömemdu,
Bizniñ yarlar kelmeptu,
Çillap qoysa kelmemdu.

Çiraqni çiraq deydu,
Köygenni piraq deydu.
Üç kün kelmigen yarni,
Köñüldin yiraq deydu.

Çirağ içide köydi,
Yarim séni kim söydi.
Arqañdin qarap tursam,

Bayniñ malçisi söydi.

Axşimi qarañguda,
Xoymu köyüdu çiraq.
Qiçqarsam ünüm yetmes,
Yarniñ öyliri yiraq.

Men bérip yollar qarañgu,
Cüp çiraq anda kérek.
Yarginem yalguz yatamdu,
Yargima hemra kérek.

Ey çiraq néme üçün,
Ruşengine bir köymüdüñ.
Telmürüp aldiñda tursam,
Qarilip bir söymüdüñ.

12.5.Can Gülçerixan

Gül üzüp berdi qolumğa,
Bağdiki gülzardin.
Sen yarimniñ işqida,
Bélimni mehkem bağlidim.

Qayturma:

Öynivalamdila (yey) muñdişivalamdila, almiliq bağda. (yey)

Men yüzüñni ay disem,
Közlürüñ yultuz iken.
Saçıñni sumbul disem,
Qaşliriñ qunduz iken.

Yazgi buğday mayse boldi,

Küzge buğdaylar qéni?
Kelse yarim bağ içige,
Quçaqlap söysem uni.

Bégimda ösken leylimen,
Tağda ösken leylimen.
Bir quçaqlap şu yarimni,
Ölöp ketsem meylimen.

Aqsaraydin çıqsa yarim,
Yoliğa künde qaray.
Tutuvélip qolliridin,
Bir söyüp qénivalay.

Yarim xénimni bir söyüp,
Körsem meyli körgülük.
Ölöp ketsem razidurmen,
Haman bir kün ölgülük.

12.6.Mestan Dağumey

Can çiqarda kelmidiñ,
Canan qéşimğa méniñ. (vay vay yarey)
Ne alamet tağliri,
Serildi başımğa méniñ. (mestan dağumey)

Qayturma:
Xanlar elem dadey, dostlar elem dadey,
Derd-elemniñ derdi bolsa,
Derdini éytip bérey. (vay vay)
Şu cuganniñ meyli bolsa,
Yigitke élip bérey, mestan dağumey.

Yaşliqim-paşaliqim,
Herla tereptin gül kélur.
Tańna beş kúndin kéyin,
Séniń qéşińğa kim kélur.

Sen cişińniń barida,
Yağ çaynimay göş çayniğın.
Tańna beş kúndin kéyin,
Ornida turmaydu kishi.

Sen étińniń barida,
Oyğa cami he döngge çap.
Tańna beş kúndin kéyin,
Oqurğa kelmeydu étiń.

Sen qoşuńniń barida,
Ġazğa sal, ödekke sal.
Tańna beş kúndin kéyin,
Ídekke kelmeydu quşuń.

12.7.Çikir-Çikir Qalıgaç

Çikir-çikir qalıgaç,
Qanatlıri almaç. (vay vay yarey)
Taci ğocam kelgende,
Ziver xénim qovuqni aç. (mestan yarey)

Qayturma:

Xanlar elem dadey, dostlar elem dadey
Dert elemniń derdi bolsa, derdini élip bérey, vay vay yarey
Şu cuganniń meyli bolsa yigitke élip bérey, mestan yarey.

Axşimi arilap kelgenniń,

Özeñni arvo qilginiñ,
Gep qilalmay turginiñ,
Eqliñni coralma ğiniñ.

Sen méni ğeyvet qilisen,
Men séni şeyda qilay.
Közüñge köz oynitip,
Toqquz aşiq peyda qilay.

12.8.Hayit Qilidu-Huyt Qilidu

Reñmu-reñ güller içide,
Yarim maña tuş qilidu.
Oynutup qaş közini,
Yarim méni xuş qilidu.

Qayturma:

Gür qilidu, pur qilidu,
Quşqaçliri taldamikin.
Hayit qilidu, huyit qilidu,
Cuganliri bağda turup.

Yürügüñ yalqun iken,
Yüzliriñ gülxan iken.
Tal çiviqték belliriñ,
Ayğa camaliñ teñ iken.

Köyimengu köyimen,
Qéşi qarağa köyimen.
Qéşiğa qarap turup,
Şiker lévige söyimen.

Qéşiñizniñ qarisi,

Qara muqniñ danisi.
Ecepmu yıraq iken,
İkimizniñ arisi.

Örügümme örügüm,
Bağda pişqan örügüm.
Séni birdem körmisem,
Çidimaydu yürüğüm.

12.9. Esleyxan

Yarimniñ éti ayxan,
Xoyma köyidu bu can.
Kiygen köyniki xançu,
Tügmisi yalan marcan.

Qayturma:

Allayhu men heyran, esleyxan qum şehidan.

Yarim éytidu naxşini,
Tiñşap yatimen öyde.
Çiqay disem çarem yoq,
Yıqlap yatimen öyde.

Güller açılur bağda,
Biz kiçik nadan çağda.
Yar ayrilimen deydu,
Qedrini bilen çağda.

El méni yaman deydu,
Ménila köremdikin.
Taşlap ketsem şehirini,
Köñli xuş bulamdikin.

Kétey emdi, kétey emdi,
Çinamni qoyay emdi.
Ornumdin qopuvélip,
Yarimni tapay emdi.

Yarimniñ quçağida,
Ot köyer oçağida.
Ölöp ketsem arman yoq,
Yarimniñ quçağida.

12.10.Gül Meşuq

Kiyik balisi tağda, (gül meşuq vay cénim yarey)
Tağlar arlap yatsa. (vay cénim-cénim yarey)
Onbeş künlük alemde, (gül meşuq vay cénim yarey)
Yarniñ qoynida yatsa. (vay cénim-cénim yarey)

Qurguyum uçup ketti,
Bir gulaç bégi bilen.
Xatireñni cem qilgin,
Oynaymen séniñ bilen.

Yitimniñ atasi yoq,
Belide potasi yoq.
İşenmeñler alemge,
Alemniñ gupasi yoq.

Quşqaçlar cağildaydu,
Qurguy kelgen oxşaydu.
Yürekler ciğildaydu,
Yarim kelgen oxşaydu.

Bulbul urğup sayramdu,

Baqqa güller tolmisa.
Kõñül xuşal ötemdu,
Söygen yarlar bolmisa.

12.11.Letipe

Tağlar başıda,
Qozilar mereydu.
Ayrılıp ketken yarımğa,
İçim ağriydu.

Qayturma:
Altuncan letipe, ras gépiñni éytip ber.
Bergide oynan, şaxida sayrañ, canim letipe

Yarim işigiñge,
Qoñgili keldim.
Adışiñ bolay dep,
Sorgili keldim.

Qariğay başıda,
Kakkuk sayraydu.
Méniñ yarim xever bérip,
Tola çillaydu.

Yarim işigiñge,
Depşedulilla.
Kösem camaliñni,
Elhemdulilla.

Asmanda zekçi,
Yançuqta aqçi.
Cuganlarni köydürgen,

Yañdeçin çamçi.

Zindanda yatsam,
Köründi asman.
Gunayimniñ toliliqidin,
Alla dep yatsam.

12.12.Bulbul Qiz

Étimni çapay dõnge, (ay bulbul qiz, canim bulbul qiz)
Özemni atay kölge. (ay... bulbul qiz zey)
Sen yarimniñ otida, (ay bulbul qiz, canim bulbul qiz)
Meydemni yaqay hölge. (ay... bulbul qiz zey)

Kördüñmu qelem qaşni,
Çaynap béridu maşni.
Öltersimu içmeymen,
Yarim etmigen aşni.

Bulbulumma bulbulum,
Maña qara bulbulum.
Bir qarap aşıq boldum,
Yitemdu saña qolum.

Kördüñmu bu başimni,
Közümdiki yaşimni.
Beş kün boldi körmeymen,
Ségindim adaşimni.

Ay qéşida bir yultuz,
Körünmeydu başqisi.
Yarim yarlar içide,
Xuddi atniñ qaşqisi.

Yamgurlar tola yaqsa,
Muz davanlar pesleydu.
Yar özüñge agah bol,
Düşmen bizni qesleydu.

4.2. Türkiye Türkçesine Aktarılan Metinler

4.2.1. Büyük Dur (Çoñ Dur) Makamı (Yürüdüm Âlemi Makamı)

Ne erenler kayıp oldu,
Bu dünyadan Müslümanlar.
Kara yer altına girdi,
Ne o padişah ve kağanlar.

Nakarat:

Canım... Ey bî-baki âlem.

Tabipler bulmadılar,
Bu ölüm derdine dermanlar,
Ne demiştir halk,
Hazan oldu gülistanlar.

İşit ey cahil, ketum,
Senin gibi gülzarım yok.
İntizar oldum sana,
Senin gibi hoş mihribanım yok.

Birinci Çüşürge

1.1. Yürüdüm Âlemde

Yürüdüm âlemi gezdim (canım yar),
Sordum herkeste gam var (canım yar),
Gamsız kişi âlemi (canım yar),
Yaratan Hüda'm var (canım yar).

Beni öldürecek gibi şimdi,
İmana gelmem gerek.
Kıyamet koptuğunda,
Nasıl veririm cevabımı?

Bana molla yiğit derler,
Benim mollalığım iyidir.
Senin gibi vefasız yârdan,
Benim yalnızlığım iyidir.

Benim ben mestane,
Ciğerlerim kebaphane.
Bir canımı sen alsan,
Azrail semerhane.

Saysan sekiz ay oldu,
Ayrı kaldım visalinden.
Yüreğim kan oldu aktı,
Senin derd-i firakından.

Saman gibi sararmak olmaz,
Bulut gibi ağarmak olmaz.
Allah'ın verdiği aziz canı,
Kötüye hâr kılmak olmaz.

Çıkıp ben çöl ile sahraya,
Gezdim ben çöl ile ırmağı,
Geyiklerle yoldaş olup,
Garip olana ağlarım.

Derdinle harap oldum,
Yanında ayrı kaldım,

Nasıl bir sevgilisin,
Bir görmeye muhtaç oldum.

1.2.Yarenler Yâr Öldürdü

Yarenler (ay) yâr öldürecek gibi,
Gördünüz mü? (yey)
Endircan (ay) gölgesinde,
Sordunuz mu?

Endircan gölgesinde,
Neler varmış.
Han, hoca sofrasında,
Güller varmış.

Han, hoca horozları,
Ötüyorlar.
Mustafa'yı gören beyler,
Ağlıyorlar.

Ben ölürsem cenazemi,
Dağda koyun (yey).
Dağ yolu uzak olsa,
Bağda koyun.

Yüzümü kâbeye doğru,
Açıp koyun.
Başıma bir deste gül,
Saçıp koyun.

Ben ölürsem adım biter,
Başımdan rüzgâr fırtına geçer,

Benim can dostlarım, Allah dostlarım,
Başımda ağlayıp hasrette geçer.

Ben ölürsem cenazemi kaldırsınlar,
Baş koyup önümde ağlasınlar.
Ben ölürsem, dedikodum kalır.
Beş çapa toprakla, imaretim kalır.

1.3. Sözünü Tutmayan Yalancı

Karakaş (hey) oturuyor,
(Ay) Bağda açılan (vay hanımey) gül gibi.
Sana içim yanıyor,
Kafesteki (vay hanım) bülbül gibi.

Nakarat:
Ayda çıkan yarey,
Sözünü tutmayan vefasız (ayarey).

Karakaşım var benim,
(Ay) Boyama kaş (vay canın hey) lazım değil.
Bir dostum var benim,
İki dost-dost lazım değil.

Karakaş endamlı dost,
Bağda buluşan dost,
Önceden yalandık,
Şimdi olalım gerçek dost.

Kaşı kaşa eklese,
Buğdaya bağ olur.
Yeni yar seven kişi,
Sevda hastası olur.

Karakaşın bağında,
Güller açıldı rengârenk.
Karakaş endamlı yârim.
Her gün gelip elma yiyin.

Karakaş hoş kadın,
Kimleri almış yanına,
Ben de buldum yârimi,
Yaktım senin canına.

Kaşınızın karası,
Osmani¹¹³ peyda kılar,
Yüzünüzün aklığı,
Yiğidi şeyda kılar.

Kaşınızı attınız,
Bizleri bırakıverdiniz,
Yok muydu Allah'ınız,
Bize bir kere bakmadınız.

1.4. Canım Ateşin Senin

Ben varsam mîkin böyle,
Ya da yârim gelir mi şöyle,
Yâre yar gerek olsa,
El sallayıp gelir böyle.

Nakarat:

Ah derdin çok kötü (aa yarey),
Ateşte yakar beni (aa yarey).

Yarım köpeklerin yaman,

¹¹³ Osma: Bitki halinde suyu çıkarılarak, kadınların pamukla kaşlarına sürdükleri, kaşlarının daha siyah ve güzel görünmesini sağlayan bir bitkidir.

Aldım elime taşı,
Düşman fark etmiş,
Şimdi görün oynaşı.

Seni öyle yaratmış,
Beni böyle yaratmış,
İkimizin arasında,
Uzun yollar yaratmış.

Neden gelmedin yârim,
Yoluna gidesim geldi,
Elime çift bıçak alıp,
Yüreği yarasım geldi.

Susadığımda su içtim,
Uzaktaki pınardan.
Umudumu kesmedim,
Tatlı dilli yardım.

Atlayıp da geçemem,
Zıplayıp da geçemem,
Önce verdiğin sözden,
Umudumu kesemem.

1.5. Hoş Derdi Yaman

Halini (yey) duyup duyup,
Şaşırıp kaldım (yey).
Aşk ateşi (yey) yaman imiş,
Etti beni divane (yey).

Nakarat:

Hoş derdi yaman (ayirey),

Canım ateşin beni yakar. (ayirey)

Derdinle firakında,
Ölecek gibi oldum.
Şu an yanımda olsan yarım,
Sevecek gibi oldum.

Takdir Allah Sübhanallah
Dağı yarattı.
Dağ içi karanlık diye,
Ayı yarattı.

Takdir Allah Sübhanallah,
Halim iyi oldu.
Yar yanına gideyim desem,
Horozlar öttü.

Öt tavuk öt horuz,
Yârim uyansın.
Uyuyup korkup uyandığımda,
Uçuklar çıksın.

Bal tatlı ağzındadır,
Şeker dudağında.
Sarıçiçek kat kat açılır,
Bastığın yerde.

Sarı zeper¹¹⁴ hoş çiçektir,
Sonbaharda açılır.
Ben yârimi her gün görsem,
Gönlüm açılır.

¹¹⁴ Zeper: Bir tür çiçek.

Alçak alçak evlerde,
Yatarsın yârim.
Ufak ufak ahlar
Çekersin daim.

Gideyim desem yol uzak,
Korkar canım.
Gitmeyeyim desem içimde,
Yanar canım.

1.6.Ah Yârey

Bağcıdan duydum,
Gelmeyecekmiş yârim benim (ahım yarey bir dert).
Nerde olsa var olsun,
Ölmesin yârim benim.

Yârim buradan gideli,
Benim burada kalasım yok (hum yare biydey)
Gündüz hayal edip,
Geceleri uykum yok.

Vardım dün gece yarısı,
Yârim için yavaş yavaş.
Girdim onun avlusuna,
Bir bir basıp yavaş yavaş.

Girdim yatmış o hatun,
Gül goncası gibi açılıp,
Durdum başında,
Duymaz mı diye yavaşça.

Dokundum başına,

Açtı gözünü yar yar.
Kimsin sen ya edepsiz,
Dön dedi yavaşça.

Dibinde ağam yatar,
Duysa seni öldürür.
Kurtulman zor olur,
Hadi dön dedi yavaşça.

O kadar uzaktan görmeye,
Geldim yanına bu gece.
Öşür sadakan olur,
Bir baksan yavaşça.

Sabah namazı olmuş,
Tavuk horoz ötmüş.
Tak takçılar duymasın,
Öp beni yavaşça.

1.7. Zir u Zaber Yapıyor

Mahvetti beni,
Gamzen beni.
Öldürüp diriltiyor,
Derdin beni (ay canı derdin beni).

Cevr u cefa kölene,
Kılma ey Allah,
Bir iyiyi bir kötüye,
Verme ey Allah (Ay can verme Allah).

Ay batınca anama,
Yoldaş idim,

Şimdi kim yoldaş olur,
Anam sana.

Cayır cayır ateş yanar,
Çimler içinde.
Yüreğim hoş yanar,
Yarım sana.

1.8. La İlahe Kudretinden Korkarım

La İlahe kudretinden korkarım,
Genç olan canımdan korkarım.
Gençliğimde birçok günah işlediğim için,
Sonunda cehennem ateşinden korkarım.

Nakarat:

Canım korkuyorum ay adaletsiz yarey
Saksıda karpuz dikti çıkmış mı?
Yaprağı yaprağını açmış mı?
Sorayım âşıkların pirinden,
Muradına maksadına ermiş mi?

Tüm ayetlerin başında Yasin gelir,
Ok atamayan genç yayı kırar,
Ok atıp nişana değse hedefe,
Çınar ile çiçek rengârenk açılır.

Yârimi arayıp sorup bulamadım,
El sürüp göğsüne bakmadım,
El sürüp göğsüne ben bakıp,
Ne yapsam hiç huzur bulamadım.

Şu muhabbet şevki benden gitmedi,

El uzatıp samsam dudağına yetmedi,
Bazen elim yetse yârin boyuna,
Huzuru hiç kalbimden gitmedi.

Atım yorulsa, tepeye koşsam olur mu?
Susadığımda ezme yesem olur mu?
Üşüdüğümde buzda yatsam olur mu?
Olur mu canım, ay adaletsiz yarey?

1.9. Feryadı Dağladı

Çiseleyip yağdı yağmur,
Dağları aşır dağları aşır,
(Ay) görür gözüm (ay) görmez oldu,
Yoluna bakır yoluna bakır.

Nakarat:

Feryadım seninkinden büyüktür, gülşen dağım ey!

Yârim yola çıkmış,
Bindiği düldüldür.
Yanakları kırmızı elma,
Saçları sümbül.

Ne olur canım hanım,
Gönlümü alsan.
Yanıp duran yüreğime,
Elini koysan.

Kötüleme canım yârim,
Ben size yakınım.
İki kalp bir aradayken,
Çakar şimşek.

İyi adım kötü oldu,
Oynayıp köle ile.
Yıkasam çıkmıyor,
Kırmızı gül ile.

Yüksek yüksek dağ başından,
İndim düze.
Bilir misin, bilmez misin?
Aşığım size.

Nadasta at koşturup,
İndim düze.
Bilir misin, bilmez misin?
Yandım ben size.

At ile mektup yolladım,
Aşığım size.
Ateşinden ölüp gitsem,
Ahım size.

Oradan geçip buradan geçip,
Gölünü alayım.
Kartal yavrusu gibi,
Eline konayım.

İçsem de mest olmam,
Kalmuk bozası.
Nasıl da zor imiş,
Aşk acısı.

1.10. Seher Şarkısı

(Ay) Gideceksen beraber gidelim,
(Ay) Ayrılmak çok kötü (ay yarey).
(Ay) Ayrılnca kim ölmüş ki (yey),
(Allah) Hepsinden iftira kötü (ay yarey).

Nakarat:

Can Allah'ım kötüyüm (ayirey).

Gitsen dönmüyorsun,
Mendilleri kalsın bana.
Ağlarsam yaşımı sileyim,
Yoldaş olsun bana.

Kaldığım şehir içinde,
Yok sen gibi güzel.
Küçüğü büyüğü yaktın,
Şeyda kılsan sen güzel.

Dün mahallede ölen,
İki bacı suya geldi.
Kabı yere düşüp,
Kepçeleri suya daldı.

Gülü verdim oynasın,
Bir dal verdim oynasın.
Kim kimi isterse,
Bırak gitsin oynasın.

Dostla dost yaptın beni,
Düşmana dost ettin beni,
Bir bakıp iki gülüp,
Ayrılamaz yaptın beni.

1.11. Gönlümün Yâri

Eteğime kan döküldü,
Kan değil yaşım benim (can) yaşım benim.
Kardeş arasına,
(Vay) Sığmadı (ay) başım benim (ay) dost.

Nakarat:

Sen dil yarey küfür yarey
Ateş gözlü yarin ben olayım,
Ah yârim vah yârim, canım ey.

Gül müydü gonca mıydı,
Yârim senin başındaki?
Gecede tanıyamadım,
Kimdi karşıdaki?

Yarlar (yey) yarlar,
İçime ateş saldılar.
Ateşini alsa,
Benden uzağa salsalar.

Ateşin etti kebab,
Kalbimi açıp da bir bak.
Su döktüm sönmedi,
Pekin günrşi gibi yak.

Yârimi buldum sanmışım,
İçime ateş saçmışım,
Ateşi bana bıraktın,
Zor olduğunu bilmemişim.

Ben küçük bir çocuk,
İki eyer koymadım.
Yabancı bir yerde,
Küçüklüğümü anlatmadım.

Ben kendi şehrimde,
Oğlan idim bey idim.
Yabancı şehirde,
Garip oluşu bilemedim.

Bu ezelden var imiş,
Benim buraya gelmem.
Gece gündüz gam içinde,
Çektiğim emeklerim.

1.12. Şeftalinin Dalı Alçak

Gideceğini bilseydim,
Yolda dururdum.
Ağlamak yerine,
Seninle gelirdim.

Nakarat:

Vay vay canım şeftalinin dalı alçak.
Vay vay canım meyvesi daha alçak.
İyilere laf atınca yerde bırakmaz,
Zalim yar ey şirin yar ey.
Mavi gözün ben olayım,
Ah canım vah canım.

Burada kalmaktan,
Dönmem daha iyi.
Aşk acısı çekmekten,

Ölmem daha iyi.

Gideceğim, kalacağım deyip
Yalan söyleyen.
Gidip geldiğin yollarına,
Diken dikmiş.

Gitse gider, dursa durur,
Bıraksam kartal alır,
Ben ölürsem yârimi,
Bilmem kimler alır.

Gelir diye bekledim,
Giderim vallah.
Aşk ile oynayıp muradıma
Ererim vallah.

Düz alanda at koşturdum,
Eriştim düze.
Sabahleyin mektup yolladım,
Aşığım size.

Bazen gülüp bazen ağlayıp,
Yanarım size.
Ateşinde ölsem eğer,
Ahım sana.

Ahımı bile bile,
Zorlama beni.
Eğer Allah'ım nasip ederse,
Alacağım sizi.

Ulu nehir ortasında,
Altın üzengim.
Yolculuktan geri dönen,
Gümüş üzengim.

Altın ile yüzük yaptım,
Damga ile göz.
Gerçek gönlümü size verdim,
Halka söz.

1.13. Yar Senin Kalenderin

Ben belimi bağladım,
Tel ve ip ile (eyarey).
Sen gidersen ben kalırım,
Evde yalnız kim ile (ney).

Nakarat:

Yar senin (ney) kalenderin canım ey,
Vay yar ey derdin büyük.
Ah yârim ey ateşin büyük canım ey.

Yar senin kalenderin,
Olmuşum olmuşum.
Altı ay altı yıldır,
Ben senin peşindeyim.

Altı ayı altı yılı,
Altı gün gibi bilmedim.
Dünyada binlerce yârim vardı,
Biri senin gibi olmadı.

Ben seni hoş gördüm,

Gönlün beni istemiyor.
Oturup kan ağlasam,
Muradım senden hasıl olmuyor.

Bir belâya saldılar.
İki belâya saldılar.
Boynu bağlı şahin gibi,
İntizara saldılar.

1.14. Sultanım Oyna

Gidelim demedik mi (sultanım oyna),
Dönelim demedik mi (canım oyna nadan oyna),
Şartımız kırmızı elma (sultanım oyna)
Isırıp yemedik mi (canım oyna salağım oyna)

Yar gitse gideyim mi?
Yolda kalayım mı?
Gelmez yâri bekleyip,
Zahmete düşeyim mi?
Dertler geldi başıma,
Kişi gelmez yanıma.
Kişi gelse yanıma,
Mektup versem dostuma.

Uzun yola ayak koydum,
Kendimden büyük el koydum,
Gelin yârim oynayalım,
Seksen dört çeyrek, para koydum.

Atım oynarken kırdı,
Kuş başlı eyerimi.
Yar derdi ağır geldi,

Yaktı ciğerimi.

Atım oynarken kırdı,
Kuş başlı eyerimi.
Sana söylemesem olmaz,
İçimdeki derdimi.

1.15.Yar Yüzünden Harap Oldum

Yukarı çıktıkça,
Ben yârimi gördükçe (yar harap oldum),
Sen beni avare etme,
Gönلümü ben verdikçe(yar harap oldum).

Yukarı gideyim desem,
Önüme çöl denk geldi.
Geri döneyim desem,
Yârin ateşi ondan yaman.

Dağ dibinde uyuyor,
Ses gelince duyuyor,
İncecik bileği,
Dokunmadan kırılıyor.

Çim dibinde çil yatıyor,
Yer ile yeksan olup.
O güzel abla, bacı
Yar derdinden serseri olup.

İyi kişinin hatırasını,
Gözünde saklayın.
Gül ise başına koy,
Tomurcuksa göğsüne koy.

Gökte turna geliyor,
Ördek ile gak gak edip.
Senin gibi hatunu öptüm,
Peşim sıra gölge edip.

1.16. Gilan Dağındaki Buz

Yar diyor, yar diyor,
Yarda yoktur vefa.
(Allah) yar adını dile getirme,
Canıma olur cefa.

Nakarat:

Ay bî-dert Gilan dağındaki buzlar (ayarey)
Ay bî-dert Serven'deki karlar (ayarey)

Dazigo¹¹⁵, Serven'de
Dize kadar yağmış karlar.
(Allah) bizi de hatırlar mı?
Arkamızda kalan yarlar.

Dazigo, Serven'de
Dize kadar yağmış karlar.
O kadar insan içinde,
Bizim yarlar bambaşka.

Dazigo, Serven'de,
Uçup gezer akbaba.
Dostlarımı bulana kadar,
Düşmana oldum maskara.

Dazigo, Serven'de,

¹¹⁵ Dazigo: Kumul'da bulunan bir dağ.

Kar yağmış dize kadar.
Uzaktaki yârin ateşi,
Kaldı yüreğimde ölene kadar (çıkamaz aklımdan ölene kadar).

Dazigo, Serven yolu,
Çok da uzakmış.
Dağlarında çam,
Yaylaları güzelmiş.

1.17. Hanım Bacı

Bana bugün ne oldu? (mey)
Hayal ettim akşama (yey).
Bağ bağlayan bacılar (canımey),
Eşlik etsin şarkıma (yey).

Nakarat:

Canlarım, hanım bacı oynuyordu bacılar ey.

Kara kara kaşların (ñey),
Sallanıyor saçların (ñey),
Sana neler oldu(cénimey),
Dökülüyor yaşların (ñey).

Yârimin kara saçı,
İnmiş elmacığına.
Yârimi sevdim diye,
Ölecek miyim dayağına.

Yârimin yürüyüşü,
Yürürken el sallayışı,
Kimseye benzemez,
Bir dönüp bakışı.

Yârimi görecek miyim?
Ağzından öpecek miyim?
Yanında biri varsa,
Derdinden yanacak mıyım?

Kalgaytı dağında,
Tilki dolaşp durur.
Ben yârimi görünce,
Vücut vücuda güler.

İdir diyor idir diyor,
İdir yolunda tilki.
Benim yârim geliyor,
Vücut vücuda güler.

İkinci Çüşürge

1.18. Döner Felek

Ay mı indi ormana (hanım),
Güneş mi indi ormana (hanım).
Gönlüm var benim (hanım),
Beyin kızı Ayhan'a (hanım).

Nakarat:

Döner felek döndürür felek,
Kimin yârisin canım, dönüp öpecek.

Yârim sana şikâyetim var,
Âşık olmuş borcum var,
Zarar verme bu canıma (gönlüme),
Yüreğimde yaram var.

Yârim gidecek gibi şimdi,

İzin vermeyeceğim.
Yoluna minare yapıp,
Hiç geçirmeyeceğim.

Yârim gelecek gibi şimdi,
Gelenlerden sorayım mı?
Gelene kadar sabırsızca,
Rüzgârını koklayım mı?

Yârim gideceğim diyor,
Aslında aklı bende.
Ayrılacak yakışmaz,
El tutup verdik söz.

Kabak çiçeği şapkam,
Güneşte kurudu gitti.
Canımdan aziz yârim,
Karda kayıp gitti.

Okuyoruz Hoca hafızı,
Allah'ım ayırmasın bizi.
Akıllı, vefakârım,
Ölene kadar istiyorum seni.

1.19.Ölüp Gideriz

(Allah) Tefi ben (vay) çalıyorum ama,
(Vay) Şarkıyı (vay) ben söyleyemedim.
(Allah) İçimde (vay) derdim fazla,
(Vay) Yarım sana (vay) söyleyemedim.

Nakarat:

Ölüp gidiyoruz, yanıp gidiyoruz.

Allah nasip eylerse maksada ulaşıyoruz.

Tefi askıda durur,
Tefini vermiyor hatun.
Kendisi hayalde yürür,
Söz vermiyor hatun.

Tefi askıda durur,
Vermez hatun tefini,
Dudağından bir kere öpüp,
Aldım askıdan tefini.

Tefini alsa olur,
Vurup çalsa olur,
Tefini çalamasa,
Çalabilene verse olur.

Tefi çalarız sertçe,
Tavuğun bacağı bükük.
Bacıları görünce,
Şapkayı giyeriz yamuk.

Tefiniz koyun derisi,
Göğsüne koyarsın.
Sen güzel hatunsun,
Herkes bakarsın.

Tefi çalmasam iyi,
Çalabilsem söylerim şarkı.
Şarkı söyleyene yar gelmez,
Aslında bir gönül işi.

Tefi çalmasam iyi,
Çalabilsem söylerim şarkı.
Gönlümdeki derdimi,
Sana söylemesem iyi.

Tef verin kaplayıp vereyim,
Çapa verin saplayım vereyim,
Dostun (aşna) kötüyse,
Bana verin düzeltip vereyim.

1.20. Şehirde Oynayın

Merdiven koydum kırmızı duta (aa yarey canım),
Biz misafiriz bu yurttta (şehirlerde oynayın).
Misafiri hor görmeyin (aaa yarey canım),
Dönüyoruz kendi yurdumuza (şehirlerde oynayın).

Dağın başı dumansız,
Âşık olsak duymazsınız.
Bizi size yakıştırmayan,
Gönlü kara imansız.

Dağa çıkacağız şimdi,
Çam keseceğiz şimdi,
Güzel yardan ayrılıp,
Yalnız yatacağız şimdi.

Yüksek dağa çıkarken,
Elinizden ben tutayım.
Oyunu hep sen oyna,
Derdinizi ben çekeyim.

Yüksek dağın başında,

Görünen ışık bizim.
Sizin yanmaz ama,
Yanıyor yürek bizim.

Dağın başında çam,
Dalı sallanıp durur.
Allah kocanın belasını versin,
Seni bana versin.

Dağın yolu taşlı,
Araba yalpalıyor.
Yeni yâri yar saymayın,
Eski yar yürekte saklı.

Dağda yaşayan inekler,
Şimdi dağa yabancı.
Önce oynayan yarlar,
Şimdi bize yabancı.

1.21.Siz İyi Biz İyi

Öyle yapmayın beni,
Böyle yapmayın beni (vay dadey).
Sonra lazım olurum,
Bırakmayın beni (vay dadey).

Nakarat:
Siz iyi biz iyi,
Oynamak için güzel yar iyi (vay dadey).

Gül diye sevdim seni,
Gülден beter ettin beni.
Sevgim âlemi aştı.

Şimdi sevmem seni.
Âşık değildim âşık etti,
Uzaktaki kara göz.
Bir kere sevmeden,
Ettirdi beni âleme söz.

Yârim siz küsmeyin,
İyi kötüyü kim bilir.
İki âşık bir olunca,
Çöle dikse gül olur.

Geceleri uyumayınca,
Var mı aşkın faydası?
Gündüzel kavgası,
Gece yar telaşı.

Kim geip dedi sana,
Tüccar yar bul diye.
Sen kendini feda ettin,
Ah çekip kan yutmalı.

Kurbağanın gerilmesi,
Hiç yılan benzemez.
Yaşlı kadının gerilmesi,
Genç hatuna benzemez.

Bağı gezip yürüyormuş,
Bağı gezip yürüyormuş,
Şu benim güzel yârim,
Kimi kötüleyip geziyormuş.

1.22.Bacı

Köpekler havlar (balihan),
Serseriye görse.
Âşık konuşur (balihan),
Sevgiliyi görse.

Yârimi gördüm,
Mest oldum.
Allah'tan saklasam,
Ben bir hoş oldum.

Yârimi gördüm,
Mest oldum.
Aklım başımdan,
Ayrıldı gitti.

Yârim gelmiş,
Beni isteyip.
Saldığı ateş,
Ondan fazla.

Bir erdim,
Bin tane oldum.
Hak'tan saklasam,
Kendim aşikâr oldum.

Aşikâr eden,
Senin sevgindir.
Beni mest eden,
Şirin sözlerindir.

Kalem gibi kaşların,
Ay gibi cemalin,

Beni ateşe salıp,
Nedir hayalin?

Sen gibi kırmızı gül,
Her bağda olmaz.
Her bağda olsa da,
Senin gibi olmaz.

Senin gibi kırmızı gül,
Bağda olur mu?
Sorayım bahçivandan,
Paraya satar mı?

Yârim nereye gitti,
Hun Miaozi'ya¹¹⁶ gitti.
Varsa şimdi dönmez,
Postada mektup gitti.

1.23.Hep Düşünürsün

Düşünürsün düşünürsün,
Düşünceli misin sen?
Dağ dibinde yatmışsın,
Çoban mısın sen?

Nakarat:

Şorlima şorlardı (bacı),
Havluda oynardı.
Yârini bulamayıp,
Gönlünü avlardı (bacı).

Çobansan koyunlarını,

¹¹⁶Hun Miaozi: İbadethane.

Beraber otlatalım.
Yanıp duran yüreğine,
Ateş yakalım.

Tel tel diyor,
Ten var boynumda.
Akşam gidip tanıyamadım,
Kim var koynunda?

Kaynamayan kazanların,
Dibine düştük.
Seslenmeyen hatunların,
Düğününe düştük.

Haziranın güneşleri,
Öğlenleri daha sıcak.
Bunun gibi yar tutarsa,
Cana cefa.

Bak diyor bak diyor,
Bakmayın bize.
Çöldeki aç kurt gibi,
Bakmayın bize.

Bak diyor bak diyor,
Bakmayın bize.
Çölde kalan aç kurt gibi,
Gözlemeyin bizi.

1.24.Yeni Bahçenin Gülleri

Bindiğim at benekli (dost canım dostlarım),
Üzerinde eyer (aaa dostlar yeni bağın gülleri).

Kaşı kara yârin ateşi (dost canım dostlarım),
Yüreğime dokunur (aaa dostlar yeni bağın gülleri).

Atları yürütür,
Buzlu yamaç ile.
Bir iyiyi zorluyor,
Bir kötü ile.

Atım karadır, atım kara,
Bindiğim nerede?
Semerinde iki kilo içki,
İçtiğim nerede?

Eyer ile gemin yanında,
Paltom kalmış.
Kaşı kara şu yarda,
Gönlüm kalmış.
Benekli atımın kara saçı,
Kara ip,
Eyer, gem çölde kaldı,
Belinde kamçı.

Atım olsa atım olsa,
Benekli atım olsa.
Ben yârimi özlediğimde,
Kanadım olsa.

1.25. Yarattığın Yerde Bir Ateş

Gitmeyi düşünerek,
Bahçenden geçtim.
Meşrepleri çok oynak,
Yüreğini dağladım.

Nakarat:

Yaa Allah ruhlar, yarattığın yerde bir ateş.

Çapa alıp gidersin,
Getirdiğin su nerde?
Bize kötü diyerek
Bulduğun yârin nerde?

Çapanı alıp gidersin,
Mısır'a su getirmek için.
Ateşine bırakıp,
Yoldan çıkmak mı istersin?

Su ayrılıp akıyor,
Yar dönüp bakmıyor,
Yar dönüp bakınca,
Hayali hoşuma gitmiyor.

Omzundaki çapa mı?
Üstündeki ceket mi?
Şarkı söylesem ağlarsın,
Sen de benim gibi dertli mi?

Ben buralı değilim,
Huyunu suyunu bilmem.
Huyunu suyunu bilsem,
Bağlasan da durmazdım.

1.26.Şaka Sözleriniz Var

Yârim han senin boyun,
Ne zaman olur düğün?
Olsa da olmasa da düğün,

Bizi de çağırın.

Nakarat:

Şaka gibi sözünüz var (dost),
Dalga geçer gibi lafınız var,
Yardan haberin yok (zivasen),
(Ay) Sen bilirsin.

Don diktim düğününe,
Ölçüp de diktim boyuna,
Akşam gelsem çıkmadın,
Üzuldüm huyuna.

Dağdan indi o yârim,
Ak kumaştan elbise giyip,
Arkandan baka kaldım,
Safran gibi sararıp.

Baksan da bakmasan da,
Elbisenden bellidir.
Söylesen de söylemesen de,
Lafından bellidir.

İncecik dalların,
Uçları sallanıyor.
Ak kumaştan elbise giyince,
Yüreğim yanıyor.

Güllerin güzellerini,
Özel seçtim boyuna,
Dağ tepe aşıp sulardan geçtim,
Bugün geldim düğününe.

1.27. Motur Heynin¹¹⁷Papucu Var

Papucum var dersin,
Hiç de giymeysin,
Sabah akşam çağırırsın,
Hiç de çıkmazsın.

Nakarat:

Erla erla erçen var,
Yağında papucun var,
Ay olmazsa yıldız var,
Yıldız olmazsa abiniz var.

Dışarı çıkmazsın,
Evini mezar sanırsın,
Altı ay oldu bu derdime,
Yüreğimi yakarsın.

Aşık olacağım diyor,
Canı yansa olmaz mı?
Bu insan evladı,
Kıymet bilse olmaz mı?

Kara renkli yağlığa,
Dokunmasam olurmuş.
Gönlü kara yâri,
Sevmeseydim olurmuş.

Baksam gözüm yetmez,
Çağırısam sesim yetmez,
Sen yâri hayal edince,
Boğazımdan yemek geçmez.

¹¹⁷Motor hey: Çinlilerin ip ve kumaştan püskül yaparak giydikleri bir çeşit ayakkabı.

Kapın o kadar büyük,
Kapatmaya imkân yok.
Ellerin o kadar nazik,
Öpmeye imkân yok.

Evine girip baktım,
Yarıdan fazlası baca,
Yarda gönlüm kaldı,
Nerede çare?

1.28. Canım Bacım

Buğday koydum sögene,
Fiyatı yok beş kuruş.
Yârim sanmıştım,
İtti beni kanala.

Nakarat:

(Ay bacı canım bacı) Çocuğum yok diye ağlıyorsun?
Beni evlatlık alsana.
Avlundaki ağaca,
Beni direk yapsana.

Buğday bağlayan bağlık,
Yüreği dağlayan yağlık,
Adamlar bana deli diyor,
Yüreğim benim hasta.

Buğdayı kestik topladık,
Toplayana harman yok.
Yarları tuttuk ama,
Oynamaya zaman yok.

Buğdayı topladım,
Başı ile bağ kaldı.
Kaç gün oynayıp ayrıldık,
Yüreklerde dağ kaldı.

Buğdaylar ermiş,
Orak ile vurayım.
Bulup تنها yerleri,
Yârimin önüne çıkayım.

1.29. Dallanıptı

Dallanmış dallanmış,
Hay hay kavak dallanmış.
Hay hay ağacın gölgesinde,
Benim yârim beklemiş.
Hava puslu gibi,
Kar yağacak sanırsın?
Senin derdinden ölürsem,
Hiç mi umursamazsın?

Seher vakti horoz ötüyor,
Kanadını sallıyor.
Benim yârime ne olmuş,
Hiç de bana bakmıyor.

Bana eğilip bakmaz,
Bağdaki kırmızı elma.
Ben garip biçareyim,
Cehennem ateşine salma.

1.30. Bürgem¹¹⁸

Pirem pirem bir bahadır,

¹¹⁸ Büрге: Pire.

Desenli yorganda yatar.
Piremi suya salsam,
Gözünün ucuyla bakar.

Piremi büyüttüm,
Getirip burnundan delik açtım,
Altı aylık yiyecek atıp,
Yârim ile bindim.

Piremin bıyıkları,
Elmasta toynakları.
Pireme bakınca (bağda olan elma gibi),
Dik olur kulakları (yârimin kulakları).
Hey desem yürümüyor,
Deh desem yürümüyor,
Toz toprağı görünce yatıyor,
Çamuru görünce batıyor.

Ben neden sinirlendim,
Çekip kesiverdim.
Altmış kilo yağ çıktı,
Yetmiş kilo et çıktı.

Onu da verdim bir kilo,
Bunu da verdim bir kilo.
Etiyle halka aş dağıttım,
Derisi bana kaldı.
Derisini götürüp,
Eyüp dericiye verdim.

Eyüp dericiden alıp,
Savut dericiye verdim.

Savut dericiden alıp,
Kerem dericiye verdim.

Altmış günde tabakalaşsın,
Yetmiş günde hazır olsun,
Bunu duyan halkların,
Gönülleri şad olsun.

Altmış günde tabakalaşsın
Yetmiş günde hazır olsun,
Hatunlara yüzük,
Erkeklere bıçak kılıfı.

Yarım dere aştı,
Verdim çizmeye,
Hanımım doğurdu,
Koydum beşiğe.

Çizmeyi giyiverip,
Tok tok yaptım tuş oldu,
Bunu duyan halkın,
Gönülleri şad oldu.

O dağların arkasında,
Osma yetiştirdim dost bir zaman.
Şehrin hatunları,
Alıp gitti dost bir zaman.
Arkasından kovalayıp yetişip,
Arkasına tekme attım dost bir zaman.

Obada yattın mı?
Sofada yattın mı?

On beş yaşındaki kızımı,
Döngene¹¹⁹ sattın mı?

1.31. Yârim Yârim Dost

Ben sana sığınıp,
Avlunda yatayım mı?
On beş günlük dünyada,
Senin derdini çekeyim mi?

Nakarat:

Yârim yârim dost,
Balihan¹²⁰ yârim dost yârim,
Nereye gidersen ben gideyim,
Anarhan yârim dost.

Ayı aya çekeyim mi?
Güneşi aya çekeyim mi?
On beş günlük dünyada,
Senin derdini çekeyim mi?

Seninle ben gideyim,
Dövecine¹²¹ kadar yârim.
Nasip ederse eğlenelim,
Canlar çıkana kadar yârim.

Yârimin kulağında,
Küpe olmak isterim.
Sağ tarafına saçımı bırakıp,
Divane olmak isterim.

¹¹⁹ Çin'de yaşayan, Müslüman olan bir millet.

¹²⁰ Hanım.

¹²¹ Kumul şehrinde bulunan bir köy adı.

Dertler geldi başıma,
İnsan gelmez yanıma,
İnsan gelse yanıma,
Mektup göndersem dostuma.

Derdim var derdim var,
Başımdaki saçım gibi,
Dertsiz çekmeden ölsem,
Gökteki şahin gibi.

4.2.2. Büyük Dur Makamı (Hay hay ölen Makamı)

Senin aşkınla ey dilber,
Yüreğim kırmızı kandır.
Sevgi ateşinde yanan,
Gönlüm her zaman perişandır.
Canım aaa biii bi baki alem.

Senin aşkınla ey dilber,
Ah divane oldum.
Cihanda bütün halka,
Efsane oldum.

Cihanda iki yârim var,
Biri alim, biri zalim.
Birine o kadar meylim yok,
Birine yandı bağrım.

2.1.Dilivekican

Candır (ey can ey) senin yârin,
Canandır (ey canım ey) benim yârim,
Çıkmaya (ey can ey) çaresi yok,
Biçaredir (ey canım ey) benim yârim.

Nakarat:

Aaa yarey canım ey biçaredir (ay canım) benim yârim

Çift yüzük (ay can)parmağında dursa,
Dünyayı (ay canem) gezmişim,
Hiç ayrılmaz o yârimin,
Ateşine (ay can) dayanmışım.

Yukarı gittim,
Göründü yârimin bağları.
Ah edip ağlayıverdim,
Kıydı Serven dağları.

Yukarda yârin evi,
Ondan aşağıda dostun evi,
Ateşi bağrımında yanıyor,
Kemiklerimde çoğu.

2.2.Dost Hocam Allayey

Sen sen beni sen,
Harap eyledin sen.
Ateşlerde yakıp,
Kebap eyledin sen (dost göcam alliyey).

Sen benim yârim değil misin?
Aratam'da¹²² söyleyen,
Yanında yâri varken,
Uzaktakini gözleyen.

Yine gidelim,
Aşığın pazarına.

¹²² Özel isim.

Yine zülfa salalım,
Seçip en iyisine.

Gitti yârim gönlü kara,
Gelecek misin yarım demedim.
Fincana çay doldurup,
İçer misin yarım demedim.

2.3.Hay Hay Ölen

(Ay) Hay hay ölen hay ölen,
(Ay) Gül nerede var (ay canım ey).
(Ay) Bir yiğide bir kötü,
(Ay) Her yerde var(vay canım ey).

Hay hay atım (ay) var olduğu için,
(Ay) Hoş görüyorum (vay canım ey),
(Ay) Ben yârimi (ay) özlesem,
(Vay) Düş görüyorum (vay canım ey).

Hay hay ölen hay ölen,
(Ay) İz geliyor (vay canım ey),
(Ay) Kırmızı cübbeyle,
(Vay) Kız geliyor (vay canım ey).

Hay hay ölen hay ölen,
Başladınız,
Gülü alıp çimene,
Attınız.

Hay hay ölen hay ölen,
Var mı hayat?
Kartal gibi boyuna,

Oldum sayat.

Hay hay ölen hay ölen,
Ben neyleyim?
Haçer alıp elime,
Yüreğimi parçalayayım.

Hay hay ölen hay ölen,
Kar geliyor.
Dökülmüş yaprak içinde,
Yar geliyor.

Hay hay ölen hay ölen,
Ben neyleyim?
Haçer alıp elime,
Yüreğimi parçalayayım.

2.4.Yar Senem¹²³

Yusuf ile Züleyha,
Yaşlandılar yar senem,
Aşk ateşini dünyaya,
Sardılar yar senem.

Yusuf ile Züleyha,
Olsaydı yar senem.
Aşk ateşini onlara,
Sorsaydı yar senem.

Elif boylu ay senem,
Adın nedir yar senem,
Sülaleni bilmiyorum,

¹²³ Senem: Uygurların geleneksel danslarından birinin adı.

Aslın kimdir yar senem.

Ağlama kız ağlama,
Düğünün oldu yar senem,
Altın ile sarılan,
Evin oldu ay senem.

Kız geliyor huzurla,
Rızasıyla yar senem.
Kız annesi ağlıyor,
Feryat ile yar senem.

Zıplayıp geçen geyiği,
Sekiz deyin yar senem,
Sekiz kızın birini,
Kardeşim deyin yar senem.

Kıvrım kıvrım yollardan,
İz geliyor.
Kızın bağrı taş imiş,
Ağlamıyor.

Su altında şiraci,
Sert küçük taş.
Dönüp dönüp ağrıyor,
Yürek bağır.

Kız kardeşimin düğünü,
Düğümlenip düştüm.
Bileğim sığmaz tavana,
Yanlayıp düştüm.

Kız kardeşimin saçı,
Yere iner.
Kız büyüyünce,
Evlenir.

Kırmızı soğanın,
Kabı fazla.
Evlenmeyen erkeğin,
Dostu fazla.

Kara kara kargalar,
Harmandadır.
Evlenmeyen erkekler,
Armandadır.
Bembeyaz tavşanlar,
Kırda oynuyor.
Evlenmeyen gençler,
Düğünde oynuyor.

Yün altında makas,
Paslanmış.
Annen ile babanı,
Gam basmış.

2.5.Şah Sen Allah

O tarafa dön, bu tarafa dön (şah sen Allah)
Yardan tarafa dön bak (şah sen Allah).
Bulduklarını verip (şah sen Allah),
Kötüden kurtul (şah sen Allah).

Ay önümde, güneş arkamda,
Hasret içimde.

Yanan ateşi bıraktın,
Benim içimde.

Yanan ateşi bıraktın,
Benim içime.
Seçip yar tutarım,
Senin inadına.

Dağlar arasında çakandanın,¹²⁴
Meyvesi olmaz.
Selvi ile lafı birdir,
Kış yaz kurumaz.

Küçük küçük idirda,
Durmuşsunuz yârim.
Gece gündüz ahım,
Alırsınız daim.

Gideyim desem Allah'tan,
Korkuyor canım.
Gitmeyeyim desem yandı,
Bu yürek bağrım.

Bir iyiye bir kötüyü,
Reva görmese.
İki iyi bir olsa,
Hiç ayrılmasa.

2.6.Dağ Dağudak

Pamuk kaban (ay yarey) palto (yey),
Altından kap.

¹²⁴ Bitki adı.

Benim öyle bir yârim var,
Kamberhan adında.

Nakarat:

Ay ... biy... derdin büyük, (ney),
Senyârin ateşi büyük.

Pamuk kaban,
Soğukta giyse iyi,
Aşık insanı,
Meşrepte sevse iyi.

Pamuk kabanın,
Eteği yün olsaydı.
Aşık insanın evi,
Köşede kalsaydı.

Kamberhan'ın uzun saçı,
Yere değmiş.
Kamberhan'a bir sorayım,
Evlenecek miymiş?

Evlenecekse benimle evlensin,
Akçesiyle.
Akşama doğru bana gelsin,
Yengesiyle.

Kamberhan'ın giydiği,
Zeytin satendir.
Kamberhan'a baktım,
Gözleri humardır.

Kamberhanım Kamberhanım,
Yelleyim mi?
Yelpazenin gölgesinde,
Öpeyim mi?

2.7.Ah Benim Yârim

Yârim gelmiş diye (vey),
Koşarak çıkayım başım ile (ney).
Yârimin bastığı izine (zey),
Su serpeyim yaşım ile (ney).

Nakarat:

Ah canım yârim,
Vah canım yârim,
Geç oldu yatalım yârim,
Ne bela gelirse gelsin çekelim yârim.

Yârimin altınını,
Bin çeyrek altına alsam az olur.
Yârimin humarı gelince,
Başı ağrısa söylemez.

Ağzında elma kokuyor,
Bağrında nar var.
Yanımda biraz otursa,
Yüreğim rahatlar.

O gece milis¹²⁵ gecesini,
Yar ile dostlar ile.
Şerefe dedik kadeh kaldırdık,
Kara kaş ile.

125

Dil ile olan sorun,
El ile çözülmüyor.
İyileşmiş gönüller,
Yok yere ayrılmıyor.

Başım çok ağrıyor,
Yüreğimin ilacı var.
Kara kaş güzel yârimin,
Gözünde cazibesi var.

2.8. Büyük Terazi

Dal kesip dallar kesip,
Dalı bırakıp iğde kesip,
Gönlünüz nasıl dayanıyor,
Bir gece yatıp çekip gitmeye.

Sonbahar buğdayı çimlendi,
El sallayıp gelsene yar.
Can teslim edecek hale geldim,
Nasılsın diye sorsana yar.

Sabahları ben bakıp,
Akşama doğru yârım bakıp,
Şimdi gönlün rahatladı mı?
Yüreğine ateş açıp.

Yarsız hayatım benim,
Bin yaşasam bu gün gibi yok.
Aşk ateşi başlasa,
Cehennem ateşi bu kadar yok.

Dal ucu dala değmiş,

Yaprağı endan uzak.
Gönlüm sende kalmış,
Ne yapalım evler uzak.

Ay ıra neden,
Ruşen gibi yanmazsın?
Sana intizar ettim,
Bir bakıp öpmedin beni.

Kol ile Yendekiyi,
Yakalamak olmaz mıydı?
Bu gönöl ölöp gitse,
Can vermek olmaz mıydı?

2.9.Hasretteyim Ey Hüda

Gidiyor yolda,
İpek kabanı elinde,
Önünü kesmeyin gençler,
Ayıp olur yolda.

Nakarat:

Ahımı anlattım Hüdaya,
Ulaştır muradıma.
Dokunma bileğime,
Yakma yüreğimi.

Yaver gelse gönderecek,
Ambal¹²⁶ gelse saldırarak.
Ağlamayın gençler,
Öldürmeyecek süründürecek.
Bahendeki iekleri,

¹²⁶ Ambal: Yönetici.

Rüzgâr bükemez,
Hüdanın birleştirdiği çiftleri,
Kötüler ayıramaz.

Örtü sarsan başına,
Alnına değdirmeden.
Ne zamana kadar yürüyeceksin,
Ateşini söndürmeden.

2.10. Hanım Şervazihan

Tabak Pekin'den geliyor,
Sigara Lancu'dan çıkıyor,
Ateşi şimdi söndü,
Acısı ölünce çıkar.

Nakarat:

Vay hanım Şervazihan, bağda şeftali, Anarhan.

Gökte bütün bulut,
Yağsa yağmur yağmazsa yok.
Yârimi çağırın,
Gelirse gelsin gelmezse yok.

Girciğinin¹²⁷ eli,
Ördek başı, keklik kaşı.
Yeni yar tutan kişi,
Göz aşığı gönül hoş.

Dutarım ses çıkarıyor,
İçinde fasulye mi var?
Bizi yakan o yârin,

¹²⁷ Ğircek: Bir çalgı aleti.

Bağrında taş mı var?

Ata binip sahraya gitsen,
Kamçısının sapı ben olayım.
Tüm halkın gözü sende,
Til tumarın¹²⁸ben olayım.

Şamdanı yakıp,
Küçük çırağı mahcup edip,
Sen beni yorma,
Gecede yolda yürütüp.

4.2.3. Yalnız Tuyun¹²⁹ Makamı

Bu dünyadan geçti gitti,
Ah şöyle şahı berna.
Çimenler içinde gül kalır,
Ne dalı çiçeği rana.

Nakarat:

Canan a... biy...biy baki alem

Ezelden sonsuza kadar gönlüm,
Kurtulmaz aşk belasından.
Yürekler paramparça oldu,
Şu gönlümün macerasından.

Şu gülü dal rana,
Cihanda o kadar inceydi.
Firakınla ağlayıp,
Gözlerim deryaydı.

¹²⁸ Til tumar: Muska.

¹²⁹ Tuyun: Kumul'da bir yer adı.

Birinci Çüşürge

3.1. Zalim Hunhar

Ateşler yakıp ses getiren,
Rehde değil mi? (çarkı üstünde her şey var)
Ahım ateşin gücünden,
Verince sedası (o zalim hunhar).

Şirulla senem istiyor,
Horlihail, horlihail.
Canı bitirmek için,
Büyük belayı hasn ehlide serdar.

Şeydayı senem divane etmiş,
Zavallı biçare gönlümü.
Başıma yağdırdılar,
Tüm hataları o kubbe-i deggar.

3.2.Yalnız Tuyun

Yalnız Tuyun bir parça dağ,
Olmuş kale (ney).
Altmış altı kodekleri¹³⁰,
Buğday gibi örülü (ney).

Altmış altı kodeklerde,
Allah diye yatan.
Yarenleri kaldırıp,
Toprağa koyan.

Yalız Tuyun'un arkası,
Simsiyah çöldür.
Ömer Batır¹³¹ in bindiği at,

¹³⁰ Bitki.

Gök ala attır.

Gök ala atına binip,
Aşağı doğru koşan,
Ben ben diyen yarenlere,
Durumunu soran.

Yalnız Tuyun bir parça dağ,
Asmana destek veren.
Nuru kutsal, gönlü fakire,
Sular serpen.

Yalnız Tuyun yalnız canza,¹³²
Kendisi yiğit.
Yattığı yer altından hada,¹³³
Gümüştten şapka.

Yalnız Tuyun iyi yermiş,
On beş gün kaldık.
Ben ben diyen yarenlerin,
Durumunu sorduk.

Kerbela'da şehit olan,
İmam zatlar.
İmamları şehit eden,
Haramzadeler.

Şahin ağaçtan indi,
Atları oynatıp.
Sağ elinde gümüş mızrak,

¹³¹Uygurların halk kahramanı.

¹³²Konak.

¹³³Suyun önünü kesen set.

Yabani eşek avlar.

şahin ağağtan indi,
Bir haşim oğlan.
Kırmızı yeşil cübbe,
Yakası kürk.

Ömer Batır ata bindi,
Uçtu göklere.
Yalnız Tuyen arkasında,
İndi kavak ağacına.

Yalnız Tuyen, yalnız canza,
Dünya geniş.
Ömer Batır hoş erkekti,
Kıldı temaşa.

Ömer Batır geldi,
Yalnız Tuyen dağına.
Saklanıp askerler,
Zorladı düşmanı.

Atıp ok ve kılıcı,
Her tarafa saldırdı.
Ömer Batır mertęe,
Galip gelip bayrağı aldı.

Ömer savaşa atlanıp,
Düşmanın ağzını kan etti.
Düşman berbat olup,
Kuyruğunu dikip kaçtı.

Ömer Batır önce,
Kazandı o savaşta.
Sonunda mağrurlandı,
Pişman oldu hasrette.

Düşman geldi aniden,
Saldırdı Ömer'e,
Altmışaltı kodeği,
Mahkûm eyledi ölüme.

Ömer Batır hoş erkekti,
Dünyada yaşayan.
Bin yüz düşman gelse,
Mızrak atan.

Gök ala ata binip,
Zenginleri basan,
Bin yüz düşman görüp,
Arkaya kaçan.

Yalnız Tuiun'un arkası,
Dümdüz bir avuç.
Bin yüz asker çıkıp,
Dönüp giden.

Askerleri doğaya sürüp,
Bayırlarda basan,
Düşman savaşta yenilip,
Mingan'a¹³⁴ kaçan.

Ömer Batır iyi adamdı,

¹³⁴ Mingan: Dağ adı.

Dünyada yaşayan.
Atı bırakıp taya binip,
Çöllerden geçen.

Ömer Batır iyi adamdı,
Aşağı doğru koşturan.
Olmaz işleri yapıp,
Hasrette kalan.

Gök ala ata binip,
Çöllerde koşan.
Ömer Batır şehit olup,
Zılpuşu yapan.
Dostu arayıp bulup,
Çıgmende yıkayan,
Meleklerkaldırıp,
Toprağa koyan.

Seninle ben canımı,
Övdüm övdürdüm.
Geçmişteki işlerini,
Adamlara anlattım.

Dilekler dileyeceğim,
Dilekler için,
Seher vakti ağlıyorum,
Senin gibi yarlar için.

3.3.Yalnız Tuyun

Lek lek¹³⁵ dilerim,
Dilekler için (ney).

¹³⁵ Lek lek: Çok.

Sabah kalkıp kan ağlarım,
Senin gibi yarlar için (ney).

Şehrimden ayrıldım,
Tutuldu duman (ney).
Ay da iyi, güneş de iyi,
Gariplik yaman (ney).

Kötülemeyin canım hanım,
Ben size yakınım.
İki gönül bir olunca,
Samanlık seyran olur.

Altın şapka çok yakışır,
Zengin tüccara.
Ben yârimi benzetirim,
Gökteki aya.

Garibim garibim,
Bu şehirde garibim ben.
Garipliğe dayanamam,
Sarıp soldum ben.

Sarıp solmam,
Garipliktendir.
Dolaşıp duruyorsam,
Cahilliğimdendir.

3.4.Allah Harap Oldum

Yâri buldum demiştim (ey hocam llayey),
İçime ateş salmışım (Allah harap oldum).
Ateşinle yanarken (ey hocam allayey),

Kendimden geçmişim (Allah harap oldum).

Yarlar (ey) yarlar,
İçimi ateşe saldılar.
Ateşe saldıktan sonra,
Vallah delilik yaptılar.

Her insanın yâri olsa,
Esmer renkli muhteser.
Elini omzuma koysa,
Resmen ağrımı keser.

Konuşur konuşur,
Gelmez de kendisi.
Öyle bir yârim var,
Yanmaz da kendisi.

Allah'ım rızam var,
Alsan canımı.
Bir senden diliyorum,
Gönül şadımı.

Parmağımı kesti,
Yemyeşil ot.
Öyle bir yârim var ki,
Gam ile firak.

3.5.Ay can

Kaşları (ay can) kalemle çizmiş gibi,
Boyu (ay can) dal gibiyarım (ayarey).
O kadar insan (ay can) arasında (ey),
Siz (ay can) dolunay gibi yarım(ayarey).

Ay ile güneş dostmuş,
Çoban yıldızına eşlik eden yokmuş,
İmama sordum,
Aşığa nikâh yokmuş.

Bana aşık derler,
Gerçek aşık der bana.
Aşık değil deseler,
Yârim yaşatmaz beni.

Sen yaman, kaşın yaman,
Kaşın ile gözün yaman,
Başımdan atayım,
Gitsin senin gibi bir yaman.

Bembeyaz gömlek içinde,
Kıvrılır beliniz.
O kadar insan içinde,
Kime vardır gönlünüz.

Tepeler arasında,
At koşturup yorulmadı.
Allah'ım böyle belayı,
Hiç kimseye vermedi.

3.6.Dostlar Hasretteyim Vallah

Gideyim deyip gidemedim beyler bağına,
Saçlarından bir tel ver muska bağına.

Nakarat:

Hanlar elem eyvah, dostlar elem eyvah,
Yürü şöyle gidelim dostlar elem eyvah.

Gideyim deyip gidemedim,
Beyler bağına.
Beyin kızı koymuş elpek,
Hurma yağına.

Gider misin kalır mısın?
Ne olur bekleyin.
Ben yârime vereyim torba,
Götürün verin ona.

Ay gökte güneş gökte,
Çark-ı felekte.
Yârin gönlü başka yerde,
Ben ayrı cefada.

Bağda olmuş beyaz üzüm gibi,
Akıyor yaşım.
Vefasız yar için,
Gidecek başım.

Şaşıırp dururum,
Bu günlerde.
Gece yatsam uykum gelmez,
Uzak gecelerde.

Bu dünyada üç şey var,
Arayıp bulunmaz.
Biri anne biri baba,
Biri kardeş.

Kardeşi yere koyup,
Ekse olmaz.

Gözyaşını derya yapıp,
Sulasa olmaz.

3.7.Küçük Dilberim

Dilberim gitti uzağa,
(Allah) Ateşi benden gitmedi.
Ah u zar edip ağlasam,
Feryadım Allah'a yetmedi (ay) dilve yarey.

Nakarat:

Dilberim, dil ve yârim,
Ay yârim, hatun yârim canım.

Dilberim benden uzak,
Dilberimden ben uzak.
Dilberim karşıma gelse,
Yakacağım mum, çırak.

Aşk derdini çeke çeke,
Hiç halim kalmadı.
Sinek gibi sararıp,
Uçacak halim kalmadı.

Sinek gibi olsa kişi,
Kanat takıp uça kişi,
Dünyayı bir kez gezip,
Yârini bulsa kişi.

3.8.Bapta Giysili Hatun

Bahçede bir gül vardı (yey),
Altın gibi pahalıydı (canım ey).
Goncası açılmayan (ney),

Yârime layık güldü (canım ey).

Nakarat:

Canım canım ey, bapta gömlekli hatun,

Çok kötü derdi var.

Bağları, bostanları var (canım ey).

Bahçede bir gül vardı,

Dalında bülbül öterdi.

O Allah'ın takdiri,

Yârimi benden ayırdı.

Gül dibinde otursam,

Gülün suyu güle damlar.

Arzu edenin arzusu,

Yarı görünce kanar.

Gül olsa da gül değil,

Gülün rengi başka.

Yar olsa da yar değil,

Yârin huyu başka.

Gül olsa da gül değil,

Açılmış olsa da.

Yar olsa da yar değil,

Gülümseyip dursa da.

Gül ekdim bakın,

Osma ekdim bakın,

Vefasız yar buldum,

Bırakıp gitti bakın.

Gül ekdim bakın,

Osma ekdim bakın,
Bir avuç osma vereyim,
Boynumu tutup öpseniz.

3.9.Feryat

Atların arasında(feryat muradı var yarey),
Benim gibi adın var mı? (dost acayip derdim var yarey)
Çok bakarsın (feryat muradı var yarey) ,
Söyleyecek lafın var mı? (dost acayip derdim var yarey)

Atım olsa illadın,
Yüğen ipi tilladın,¹³⁶
Allah bize buyurmamış,
Kaşı kara yarlardan.

Atları soldık,
Bağlayacak dal yok.
Biz küçük çocukken,
Oynamaya yar yok.

Atın iyisi dağda,
Gülün iyisi bağda,
Oynarsak oynayalım,
Yârin iyisi yanda.

Atları soldık,
Görünen kara düze.
Gidince selam söyle,
Bizim yar kara göze.

Atımı koşayım çöle,

¹³⁶ Altın para.

Kendimi atayım göle,
Yar ateşi yamanmış,
Bağrımı atayım yaş yere.

3.10.Hanım Yârim

Bulut eğip ketmeydu,
İğiz tağdiki qardin. (ayirey)
Onbeş künlük alemde,
(Ay yarey) Köñlum ağridi yardin.

Qayturma:
Dos alliyey, xénim kişi ayla.

Hogida bulut köñlüm,
Dunyadin numut köñlum.
Yar baqmigidek emdi,
(Ay yarey) Yarni unut köñlum.

Hogidiki (havadiki) laçinniñ,
Qanatida topa yoq.
Çirayliqqa köymeñler,
Çirayliqta vapa yoq.

Hogidiki (havadiki) laçinniñ,
Qondiray bélekimge.
Yarniñ emçigi dora,
Sağduray yurekimge.

Hava tutulup qeptu,
Qar-yamğurlar yaqqili.
Nimedep söydüm séni,
Det-xiyalini çekkili.

3.11.Gül Takmış Benim Yârim

Gül takıp da çıkmıyorsun,
(Ayirey) Gülün yok muydu yârim.
Yar yanında olduğu için,
(Ayirey) Gönlün tok muydu yârim.

Nakarat:

Gül takan benim yârim,
Baka kalan senin yârin.

Gül takıp da gelmezsin,
Bağında gülün yok mu?
Açmıyorsun yüzünü,
Gönlünde yar yok mu?

Güller açılmış,
Güneşli olunca.
Kıymetimi bilirsin,
Uzaklara gidince.

Güller açılmış,
Yârim senin bahçende,
Divane oldum,
Yârim senin peşinde.

Güller arasında,
Çeşit çeşit gül var.
Yârimi bıraktım,
Oynasın sonbahara kadar.

Gül bahçesine minare yaptım,
Gördün mü minaremi.

Arayıp da bulamayacaksın,
Benim gibi mülayimi.

Gül güle benzer mi?
Şakayık gülüne benzer mi?
O kadar insan var ama,
Benim yârime benzer mi?

3.12.Dost Anarhan

Anarhan kendisi iyi,
Annesi kötü (han leylun).
Yarın akşam gidesim var,
Sözü yalan (ney) Anarhan yarey.

Nakarat:

Dost Anarhan, can Gülçerihan,
Gülçerihan ölürse, kalmaz tende can (Anarhan yarey).

Geleceğim, kalacağım diye,
Yalan söyleyen,
Gidiş dönüş yoluna,
Dikenler eken.

Irak olsun, yakın olsun,
Yokuş yoktur.
Ben yârimi arayıp buldum,
Artık arzum yoktur.

Akşam namazına doğru,
Gülbağ'da akşam,
Vaktim olursa yar yanına,
Gideceğim akşam.

Vardı diyor, kaldı diyor,
Karar benim.
Seksen kamçı vursan da,
Yârim benim.

Gideceğini bilseydim,
Uğurlamaz mıydım?
Çapayı alıp yolunu,
Düzelmez miydim?

3.13. Şah Pirim Oynayın

Gidenlerden, kalanlardan (Şah pirim oynayın).
Seni sorayım mı? (Şah pirim oynayın)
Senin durumun nasıl diye (Şah pirim oynayın),
Kendim gideyim mi? (Şah pirim oynayın)

Söyledim söyledim girdim çöle,
El sallayıp.
Güzel yârin yokluğundan,
Yüzüm sararıp.

Adamlar bana kötü diyor,
Ben kötü değilim.
Aşığı Allah salmış,
Ben değilim.

Aktı yaşım damladı yaşım,
Şişer başım.
Ben ölünce iyi ağlayın,
Can kardeşim.

O mahalleden bu mahalleye,

Sen diye geldim.
Seni görüp arzuma,
Ulaşmış gibi oldum.

Yukarıdan çıkıp gelen,
Ala atlıyım,
Dana gibi,
Gözü katlıyım.

Halimi anlatayım,
Aldım kabağa.
Dostum kalsın başka bakıp,
Düşman ayağa.

3.14. Şehrinde Gülzar

Ata bindim önümce,
Yere vurdu yanımca,
Yeniden yar sevdim,
Eğlendirmedim meylimce.

Yârimi göreceğim miyim?
Ağzından öpecek miyim?
Yanında biri varsa,
Dert bulup yanacak mıyım?

Yar kapıda dursa,
Kırmızı gülü boynunda.
Ölürsem arzum yoktur,
Biraz yatsam koynunda.

Kara göz benim yârim,
Uzağa gitsen neyleyim,

Sana alışmış huyumu,
Şimdi kime söyleyeyim.

Yârim geçti yanımdan,
Ateşe verdi canımı.
Ölmeden ayrıldık,
Candan aziz yârimden.

İli'ye¹³⁷ gittiler,
Yol bilmeyen gençler,
Ticaret yapabilir mi?
İğde satmayan gençler.

İkinci Çüşürge

3.15. Ay Hanım Altın Hanım

Ay hanım altın hanım,
Altın boyuna bayıldım.
Aşk ateşinle ben senin,
Kelebek gibi döneyim.

Nakarat:

Ay hanım altın hanım,
Altın boyuna bayıldım.

Görmeye geldin mi yar?
Yakmaya geldin mi yar?
Yanıp sönmüş ateşi,
Yakmaya geldin mi yar?

Görmeye geldiysen,
Otur yanımda o zaman.

¹³⁷ İli (Çulca): Şehir adı.

Otursan da oturmasan da,
Pişman olursun her zaman.

Ay ile güneşi katıp,
Elçi gönderdim sana.
Ay da geçti güneş de,
Bir sözün yok mu bana?

Öyle oturup sayıyorum,
Kırpiğinin telini.
Hiç kimse bilmiyor,
Aşık insanın halini.

Yârimle ben kavuştum,
Tenha evde bir gece.
O mutlu anlar,
Gitmez aklımdan ölene dek.

Ben öldüm bu gece,
Ölüp dirildim bu gece,
Yüce Allah'ıma,
Şükür dedim bu gece.

3.16. Nom¹³⁸ Şarkısı

Yar derdinden oldum avare,
(Ayarey) Oldu yüreğim pare pare,
Kendin bilirsin yârim,
Bu derdime ne çare (ayarey).

Atları hazırladık,
Kemerini takmaya,

¹³⁸ Nom: Yer adı.

Bu dertleri kim çeksin,
Benim ile sen çekmeye.

Haller geldi başıma
Kimse gelmez karşıma,
Biri gelse karşıma,
Mektup versem arkadaşşıma.

Nom ile zengin olmazsa,
Adağın ne önemi var?
Kocasından utanan hatun,
Kendisi rezil olur.

Noma sürgün edilen hatun,
Kocasız kalır, garip olur.
Kendisi zindanda yatar,
Çocukları yetim olur.

Nom denen suyun kaynağı,
Ağaçların sayısı yok.
Vergi sitem derdinden,
Halkın hiç imkânı yok.

Yolda yollar varmış,
Nomda zindan varmış,
Çıkmayan cana bak,
Kemerden de güçlüymüş.

Nom yolları darmış,
Yamacı karmış,
Erkekleri çalışmada,
Hatunları harmış.

Nomun çevresi,
Yüksek, alçak kömürlü.
Biz ikimiz buluştuk,
Sen olur musun ömürlük?

Yine nomun yolunda,
Çıkmiş çam ağacı,
Benim yârim var dese,
Nomlar yoluna baksın.
Develer develer,
Çanlar asan develer,
Boz kumaşı artıp,
Noma gelen develer.

Nomlar yolu ılgınlı,
Kumul yolu alvunlu,
Biz Kumul'a dönene kadar,
Çanta tabak kupkuru.

3.17. Noher Gül Yar

(Ay) Niye içtim (vay) ham bozayı,
Tuttu göğsümden (Noher gül yar).
(Ay) Zulüm ile ayırdılar,
Humar gözümden (Noher gül yar).

Nakarat:

Noher gül yar, verecek nar, vereni vermeyeceğim,
Kırılanı yazmayacağım, kırılanı yazınca, gönlünü almayacağım.

Danışarak içmemiştim,
Kuvvetli içkiyi,
Tavandan gireceğim diye,

Yedim dayağı.

Yediğim dayak benimse,
Meylim kendimin.
Seksen kamçı yedim ama,
Yârim kendimin.

Ayın beyazı, güneşin kızılı,
Gölge yapar,
İki aşık bir olunca,
Çok da yakışıyor.

Yüksek dağda kar yağmış,
Bostanda duman,
İçimde ateş yanıyor,
Gönlümde güman.

Neredeymiş neredeymiş,
Bu benim bahtım,
Dert elem deryasında,
Su olup aktım.

3.18. Derbeder Öldüm

Ben ölüp mezarda yatsam,
Kim beni yad edecek? (ney)
Dostlarım gam içinde (hayranım),
Düşmanlarım şad eyleyecek. (derbeder ölüm).

Nakarat:

Derbeder öldüm ey,
Yanana yandım ben (ney).
Verdiğin nar senin,

Dalın ise ınar (rey).

Vereni vermem ben,
Sunulanı yazmam ben,
Sunulanı yazınca,
Gönlünü almayacağım.

Dostlarım benden bıktı,
Düşmanlarım sen de bık.
Bir misali vardır onun,
Güvendiğı dağlarda yatmaz geyik.

Hakkını helal et can ana,
Ak süt verip bakan ana,
Mutluluğun cennette olsun,
Edemedim borcumu eda.

Yedi kat arasında,
Döner başım benim.
Sonsuz kaynak gibi,
Akar yaşım benim.

Bembeyaz kümbet içinde,
Ak olup yatan anam,
Çevresine gül dikip,
Bizi yetim eden anam.

Babam diye ağlasam,
Gözümde yaşlar kurumaz.
Dursa durur başım,
Babama kimse benzemez.

3.19. Dilberim

At binip (vey) sahraya gelsen (ney),
Kamçı sapı (ney) ben olayım (yey).
Tüm halkın (ney) gözü sende (yey),
Muskan ben olayım.

Nakarat:

Ay dilber yârim canım.

Sen nereden geleceksin?
Güzelim gözü humar,
Sana nazarım değmesin,
Sar boynuna muska.

Sen nereden gelirsin?
Ben ağlasam sen gülersin,
Her işi bilirsin,
Ateşe salıp yakarsın.

Sen gece uykuya dal,
Ben senin peşindeyim.
Bağda guguk kuşu gibi,
Güneş doğana kadar ağlarım.

Senin aziz ettiğin köleni,
Hor göremez kimse.
Haru-zar eden köleni,
Nereye gitse hor görür.

3.20. Allah Cahilim Ben

Yiğit atım yok (Allah cahilim),
Yiğit kardeşim yok (çok haraplıyım).

Ağır hamile olup (Allah cahilim),
Doğuran anam yanımda yok (çok aptalım ben).

Yiğit babam yok,
Yiğit anam yok,
Ben yetim nereye bakayım,
Gönlümdeki yârim yok.

Babam, anam köyün dağı,
Ölüşünü bilemedim.
Bu benim olan başımın,
Bana kalacağını bilmedim.

Babalılar, analılar,
Kucak dolusu gül gibi,
Babasızlar, anasızlar,
Yanıp sönen kül gibi.

Babam olmasa,
Anam olmasa,
Ben yetim nereye gideyim,
Gönlümdeki yâr olmasa.

Selam verip eve girdim,
Anam aldı selamı.
Gece gündüz taşıyıp,
Ak süt verip besleyen anam.

3.21. Yârim Senin Derdinden

Dertler geldi başıma,
Adam gelmez yanıma,
Adam gelse yanıma,

Mektup versem arkadaşşıma.

Nakarat:

Yar senin derdindir,
Bilmez misin ne haldir,
Yârin derdi çok zordur,
Yüzüm sarı güldür.

Derdim var, derdim var,
Başımdaki saçım gibi.
Dert çekmeden ölecek miyim?
Gökteki şahin gibi.

Dutarımın ipi yok,
Kendim çalmaya çare yok,
Derdi olanlar dinliyor,
Derdi yokun meyli yok.

Gökteki bülbülü,
Şahin gelip tutmasın.
Ben çektim bu derdi,
Başka biri çekmesin.

3.22.Pepeligzar

Ay hanım, altın hanım,
Ateşinde yandım vah vah.
Ay yüzünü gösterip,
Çağır adımı gah gah.

Nakarat:

Ay Pelgizar, inci ile felekzar,
Ay yüzüne yakışır, upa ile engizar.

Ay hanım bir baksana,
Gözünü büyük açsana,
Kırpiğin gölge düşürse,
Açkıyla zorla açsana.

Gül ile vursam dikenini,
Gül olur, güller olur,
Başa konan kargalar,
Yar önünde bülbül olur.

Evrişimi ben dokurum,
Çakmağına bağ olur.
Ben uzakta yar sevsem,
Yüreğine yara olur.

Servetin varsa,
Dost da dost, düşman da dost.
Başa dert gelince,
Can kardeş canına dost.

Yârim için otursanız,
Ben elimi çatayım.
İçimde hasret kalmasın,
Ben yârimi çağırtayım.

Sana baksam,
İnce, dal gibi boyun,
Dolunay gibi yüzün,
Oynayıp durur gözlerin.

İnce, dal gibi boyların,
Şeker gibi sözlerin.

Bir baktım iki baktım,
Sen aldın canımı.

3.23. Hatun Yârim

Ay hanım altın hanım,
Kimin yâri (yey) oldunuz? (rey)
Dün (ney) yoktun (rey),
Şimdi burada (yey) oldunuz.

Nakarat:

Aay ... yarey, ay dağım,
Hatun yârim hanım ey.

Ay arkadaş kayırma kaş,
Bağda buluşan arkadaş.
Önceden yalandık,
Şimdi olalım gerçek arkadaş.

Okusun İna Fetehta,
Suresi Yasin'e kadar.
Dönüp bakışın,
Cana bıçak vurmuşluğu var.

Nam yamaçta oturup,
Kaktüs görmedim,
At binip gelen yarimi,
Eşek binen de görmedim.

Kırmızı doppa giyip,
Sen kendini bilemedin.
Başka yar sevdikten sonra,
Sen bizimle dalga geçtin.

Dal, ırpı, ince ırpı,
Boyuna nazarım değmesin.
Senden başkasını söylersem,
Dilim imana gelmesin.

Ne günahım var benim,
Yar önünde yar önünde,
Hiçbir iş açık değil,
Yaptığım iş yar önünde.

3.24. Ayarey

O bahçenin bu bahçenin,
Çınarı,
Benim yârim alemin,
Bir tanesi.

Elmas ile fiyat veren,
Bileği.
Altın ile kafes yapan,
Yüreği.

Üçten iki düğme yaptım,
Altı değil mi?
Birini görüp birinden geçen,
Yar sen değil mi?

Altın bıçak, gümüş bıçak,
Kesse kesemez,
Uzaktaki yârin ateşi,
Yürekten gitmez.

Altın olsa gümüş olsa,

Taksa bileğe.
Uzaktaki yârin ateşi,
Değse yüreğe.

Yukarıdan inip gelir,
Ala atlım.
Üstüne binip gelen,
İnce kaşlım.

Ermış üzümün şerbeti gibi,
Sözü tatlı.
Kaynayan pınar gibi,
Dili şadım.

3.25. Ayrıldık Nefrette (Tömür Halife¹³⁹ Şarkısı)

Üç küre buğdayı un yaptık,
Tüm halka yemek oldu (vay aldı).
Tömür Halife denen batır (ay yarey),
On iki dağa baş oldu.

Nakarat:

Ayrıldık düşmanlıkta, düşmanlıkta, davacıyım kıyamette,
Dudakları kırmızı güldür.

Tömür Halife aslan bahadır,
Düşmana oklar yedirtti.
Ben ben diyen hocamı,
Baya evet dedirtti.

O nedenle çağırdı,
Tömür Halife'yi komutan.

¹³⁹ Tömür Halife: Kumul'da bir halk kahramanı.

Te Hocam diye namlayıp,
Dara astı bu melun.

Dünyaya sığmayan teke,
Kazana nasıl sığdın?
Kazana sığsan sığmışsındır,
Ağzını nasıl kapattın?

Koray dağı görkemli,
Onun içi elektrikli,
Muradına ermeyen,
Tömür Halife rahmetli.

Koraylı Tömür batır,
Tüm dağ halkını kaldıran.
Vadi içinde askerlerin,
Beyninden kan çarpıtan.

Karluğum kağum sayan,
Salıncağım serven sayan,
Dağcılar dağa yürüyünce,
Kalanlar baka kalan.

Çok fazla kar yağdı,
Dağlar boyunca.
Görür gözüm görmez oldu,
Düşmanı bekleyince.

Çölde tavşan,
Yerde zıplıyor.
Bu zamanın askerleri,
Şehri pisliyor.

Güneş kırmızı olunca,
Atlarımızı gönderdik.
Düşmanlar gelmeden,
Saklanıp aldattık.

Bu dağların arkasında,
Leopar ile aslan,
Geç oldu diye korkmayın
Koruyacak erkekler var.

Yamaçtan indik geldik,
Atları koşturup,
Omzumuzda gümüş silah,
Yar kulan¹⁴⁰ avlayıp.

Çok da garip olduk,
Bağdaş¹⁴¹ denen dağ içinde,
Kanadım olsa uçardım,
Gece karanlık içinde.

Şimdi başı kaynakta,
Saksağan mutlu öttü.
Düşmanın geldiğini duyup,
Pehlivanlar her tarafa dağıldı.

Atlar zayıf, yollar uzak,
Canından geçti.
Atını iyi besleyenler,
Kuş olup uçtu.

Böyle yamacı aşmayınca,

¹⁴⁰Kulan: Hayvan adı.

¹⁴¹Bağdaş: Dağ adı.

Kara görünmez.
Kara yorga binmeyince,
Yorga düzelmez.

Tabancamı taktım,
Dağlarda avlandım.
Üç çocuğumun derdiyle,
Kalmuk olup bağırdım.

Gök bulut üstünde,
Düşman benim kastımda.
Allah yardımcım olsa,
Düşman ayak altımda.

Sen bize vurdum diyor musun?
Sapsız kamçı ile.
Allah'ım kessin elini,
Kesmeyen makas ile.

Ak unun ucunda,
Çorba yapan er idik.
Noğalçada¹⁴² biz gözleyip,
Gizlenip yatan er idik.

Köşedeki durakta,
Dokuz kazan hazırlamış.
Çorba içen batırlar,
Çul üstünde yatmış.

Ak mısır çorbası,
Ağzı burnu yaktı.

¹⁴² Noğalça: Yer adı.

Dağ pehlivanları toplanıp,
Düşmanları öldürdü.

Çok büyük savaş oldu,
Köşedeki konakta.
Cingtai¹⁴³ ile atışıp,
Şehit oldu savaşta.

Çok büyük savaş oldu,
Köşedeki konakta.
Cingtai gavurla atışıp,
Korkudan öldü savaşta.

Tömür Halife iyi adamdır,
Düşmana oklar yedirtti.
Kendini çok sayan hocaları,
Bakın evet dedirtti.

Şah Mahsud'tan mektup geldi,
Okumadan dolandık.
Hain olan o köpeği,
Dağ başından fırlattık.

Paşadan mektup geldi,
Okuyamadan dolandı,
Emet denen o köpeği,
Büyük taşa diktirdi.

Aşağıdan asker geldi,
Bayrağını kaldırıp,
Molla adamlar kaçtı,

¹⁴³ Cingtai: Düşman komutanının adı.

Sarığını eğip.

Çin Vang Hocam mektup verdi,
Komutanlara versin diye.
Tömür Halife yazdı,
Savaşmak isterse gelsin diye.

Üç yıl kaldık Şopul'da,
Çırpı ile ateş yakıp,
Bitirelim diye düşmanı,
Kumul yoluna bakıp.

Altı ay kaldık Şopul'da,
Odun ile ateş yakıp,
İyinin lafiyla,
Kötünün yoluna bakıp.

Atımı ben bağladım,
Ahırdaki oluğa,
Halkın gönlü yok,
Komutan denen dinsize.

Yen komutan gelince,
Fazla çaldı dan danı.
Dağcılar da er idi,
Çekiverdi başkanı.

Akçuk vadisinde,
Fırtına koptu çok fena,
Tavuk yürekli Çen hocam,
Meydana çıktı ağlayıp.

Yüksek dağın arkasında,
Leoparla aslan var,
Düşman ile savaşıp,
Ödül alan erler var.

Kumul'dan asker getirdi,
Çen hocam denen kabarcık,
Dağcı pehlivanlar gelirse,
O olur farecik.

Askerler attı,
Yeri kazıp yatarken,
Dağlı pehlivan atar,
Kafasını deler.

Akçuk vadisi oyulmuş,
Çen hocam kabarmış,
Dağlı pehlivanlar inince,
Çen hocam da korkarmış.

Çen hocalar atar,
Türk dağının taşına,
Dağlı pehlivanlar atar,
Düşmanların başına.

Akçuk vadisine gelip,
Çen hocalara ok çekti,
Çen hocalar güçlü çıktı,
Dağ dibinden kaçtı.

Akçuk yolu taşlıymış,
Raci çocuk gençmiş.

Sorsana ne diyor,
Nişancı Tohti başıymış.

Dağcı pehlivanlar yola çıktı,
Gökteki yıldızlar gibi.
Yen komutanı düşündü,
Çöldeki domuz gibi.

Düşmanların cesedi,
Çin Huang tapınağına sığmadı.
Çen hocamın askerleri,
Yer bulup yatmadı.

Üç yıl oldu savaştık,
Sıra sıra deve ettik.
İçki satanlara saldırıp,
Fakiri zengin ettik.

Güzel eyer yaptırdı,
Kumaş ile örttürdü,
Yüzü kara Şah Mahsud,
O kadar halkı öldürdü.

İmirğöl denen yerde,
Bir tatlı ciğer yaptı.
Yusuf molla rahmetli,
Kırmızı atı yaralı.

Türük'te savaşırken,
Aydın Bey terledi.
Beş beyin arasında,
Şah Selim Bey er çıktı..

Kötel başı Tenşinde,
Zar zor odun bulduk biz.
Kırımdan şehir yapıp,
Ortasında yattık biz.

Kubbeye çıkanlar,
Dokuz kazan asanlar,
Eski şehri alamadan,
Sıçratıp kaçanlar.

Kurban Beyi gördün mü?
Sen Türük de tuttun mu?
Yazık oldu Kurban Bey,
Sen Miysalığa doydun mu?

Tömür Halife gönderdi,
Malını sattı şu pula,
Durga diye nam verdi,
Sultan Mötsip ekmek kölesine.

Tömür Halife hastalandı,
Haçer tutup okudu.
Köçek molla biçare,
Akbaba olup saldırdı.

Ak boz ata binince,
Babam oldu razı.
Ölenler şehit olsa,
Kalanlar tamam gazi.

Biz ölürsek öldük,
Kalanlar aman olsun.

Bizi seven yarenler,
Ölmesin, hayatta kalsın.

Göl boyunda neler var,
Ördek ile kazlar var.
Ördek ölsün kaz kalsın,
Düşman ölsün dost kalsın.

Dağda yayılan inekler,
Çam arasından geçti.
Dost olacağız diyenler,
Şimdi ayrılıp gitti.

Sen haddini aşma,
Ağabeyim haddini bildirir.
Alacalı ata bindirip,
Kumul'a doğru sallatır.

Eyvah bunlardan,
Çok acı çekti.
Azabından yüreklere,
Kırgınlık geldi.

Bu dünyada mertebe diyenler,
Sonunda onlar da bırakıp gitti.

Tömür Halife baş olup,
Devrimi başlattı.
Koray denen yerlerden,
Umudunu yitirdi, taşladı.

Tömür Halife baş olup,

Durdurmadı işini.
Kibir yüzünden,
Denk görmedi kişiyi.

Tömür Halife gitti,
Ürümçi'ye ulaştı.
Onun yanına geçtim diye,
Azapla kaçtı.

Köşüt'ün yamacında,
At göğsünde cuğa,
Tömür'ü tutp veren,
Memet köle gibi dorgalar.

Aşağıdan geldiler,
Alay alay böcekler.
Tömür tutup veren,
Mehmet gibi domuzlar.

Ürümçi'nin yolunda
Dokuz yerde pınar var,
Tömür'ü alıp çıkrsa,
Her gün sorgu var.

Bu zamanda hopin yok,
Evlere soba koydu,
Azıcık yemek verip,
Pehlivanları aç koydu.

Kıskandım, kıskandım,
Güney dağında rüya gördüm.
Gece yatıp uykumda,

Rüyamda çocuklarımı gördüm.

Ürümçi'deki komutanlar,
Öldürmeye meyillidir.
Para versen de hayır der,
Komutan denen inatçıdır.
Beni öldürecek gibi şimdi,
Okurum imanımı.
Kıyamet olunca,
Alacağım cevabımı.

Çintai asker yollamış,
Akçuk yoluna geliyor.
Tömür Halife'yi öldüren,
Çen denen çarpık geliyor.

Ürümçi'nin askeri,
Atlarını yollayan,
Tömür Halife'yi öldürüp,
Mızrağını kanlayan.

Tömür'ü alıp çıkıp,
Altmış yerde saldırdı.
Çin Vang hoca denen bir paşa,
Komutanı da buldurdu.

Tömür Halife batır çıktı,
Adam topladı kendine.
Yang komutan çağırıp,
Ateş etti gözüne.

Ayrıldık nefretle,

Davam var kıyamette.
Ayrıldığıma ölmüyorum,
Sadakatime ağlıyorum.

3.26. Bir Gül-i Rana Mısın?

Kara vadilerin suyu,
Karanlık bağlarda akar.
Vefasız kişi,
Yüreğe ateş salar.

Nakarat:

Bir gül-i rana mısın, bahçede açılan gül müsün?

Kurban ayında gelip,
Ben olayım kurbanınız.
Ben niye kurban olayım,
Kurban olsun öz yâriniz.

Kurban ayının başında,
Seni odama davet ettim.
Sana yapılan iyiliği,
Ben hiç kimseye yapmadım.

O kadar yasak koyup,
Eline bile dokunmadım.
O benim yasaklarım,
Sonunda seni kazanmadım.

Ben çocukluğumda,
Aşık oldum sana.
Sana gönül verip,
Ah u zar oldum sana.

Zer ile zincirini,
Altın ile penceresi.
Çağırıp sesleniyor,
Kız başında kongurak.

Zili bana ver,
Elem edeyim söz edeyim,
Hangi kızı alacaksın,
Gidip ona selam vereyim.

3.27. Canım Ya Allah Dost

Yavaş yavaş yürürsün,
Irmağa köprü yaparsın,
Bir bakıp iki bakıp,
Yüreğime ateş salarsın.

Nakarat:
Canım ya Allah dost, hanım ya Allah dost,
Gelen kazaya çare yok.

Canımın cananı,
Yanan yüreğimin parçası,
İstediğim gibi eğlendirmeyen,
Yârimin kaynanası.

Beyliğin beylikte kaldı,
Başkanı vergi ile.
İmam hüküm çıkardı,
Gerçek değil yalan ile.

Ay da oldu yıl da oldu,
Ateşinde yandım.

Zar oldum vallah,
Hasretinden öldüm.

Yürüyorsun bir bir basıp,
Nehir suyu gibi ayrılıp,
Bağrın çok da taşmış,
Bir bakmadın dönüp.

Yârimin yâri fazla,
Benden hariç üç dört daha var.
Ben hala yar sevmedim,
Senden hariç on beş tane var.

Gölde ördek olsa,
Birbiriyle gak gak ötüşür.
Vefasız adamın yâri,
Göz oynatıp ahmaklık eder.

3.28. İlgin Çiçeği Vadide

Elmalı bağa girip,
Elmayı salladınız (vay canım ey).
Elma saklayan yâri (ay canım ey),
Çok da beklettiniz.

Nakarat:

Elma çiçeği bağda,
İlgin çiçeği vadide.
Kız kaçar oğlan kovalar,
İğde kokan zamanda (ay yarey).

Elma gülü gül olur mu?

Başa saçsan bir kucak.
Başkasının yâri yar olur mu?
Ölene kadar cana bıçak.

Elmayı sallayayım,
Şeftaliyi sallayayım,
Ateşi yok bakılsız oğlana,
Ateş yakıp yandırayım.

Elmalı bağa girip,
Ermemiş elmayı yer mi insan?
Gonca gibi yâri varken,
Divane olur mu insan?

Bağa girip elma yiyin,
Bağın elması bizimdir.
Gönül verseniz bize,
Candan ötesi sizindir.

Elma gülü, gül olur mu?
Kırmızı olsa da.
Başkasının yâri yar olur mu?
Gülümseyip baksa da.

Elmayı üç döndürüp,
Çıkan dalı pennamedir.
Beni denk görmeyen,
Kendisi küçük cahil midir?.

3.29. Mazılık

Sen beni yar etmezsen,
Alemden yarsız gideceğim.

Yandığımı anlamazsan,
Bağrımı açıp göstereceğim.

Nakarat:

Canım mazılık, hanım mazılık,
Neden o kadar mazılık?
Çayını demleyip koyup,
Kaymağa giden mazılık.

Aramayacağım yârim seni,
Arayanın yâri ol.
Kim sana yârim dese,
Gidip onun gülzarı ol.

Yüreğim cız cız eder,
Etteki yağdan beter.
Sen fazla zahmet etme,
Bu kadar sevdiğim yeter.

Tabağa tabak demeyin,
Tabaktan gönlüm kırık.
Yardan ayrılalı,
Dünya bana karanlık.

Seni öyle, beni böyle,
İntizar eden Allah,
Kimseye salmasın,
Aşk hasretini Allah.

3.30. Maşuğum

Gül takıp da çıkmıyorsun (maşuğum)
Bahçende gül yok muydu? (maşuğum)

Yüzün de gülmüyor (maşuğum)
Gönlünde yar yok muydu? (maşuğum)

Nakarat:

Canım maşuğum, hanım maşuğum,
Bir öpeyim, kara gözlü maşuğum.

Dağın gülü sarı gül,
Bağın gülü kırmızı.
Gül aşkıyla ötüyor,
Hoş avazlı bülbül.

Gül katında oynayın,
İyi yardan ayrılmayın.
Sadakatli yardan,
Umudu kesmeden oynayın.

Gül gonca gülüm gonca maşuğum,
Niye yandırırısın maşuğum.
Yanımda fazla kalmadın,
Gönlüm açılmadı maşuğum.

O tarafa geçer bir gül,
Bu tarafa geçer bir gül,
Kumul'un pazarından,
Ötüp geçer bir gül.

Aramız yakın olsa,
Dilim ile yem versem.
O sadakatli yârimin,
Kucağında can versem.

3.31. Canım Hanımım

Kavun dikip kırdı,
Kırın yanında yılladık.
Kızı alırsız seçip,
Hatun kalıyor ağlayıp.
Nakarat:
Canım ablam halim yok,
Senden başka yârim yok.

Kavunu aralayıp,
Karpuz bulup yiyeceğim.
Senin gibi vefasız yardan,
Ayrılıp gideceğim.

Ektim kavun karpuz,
Bekleyip yatarım yalnız.
Yar yanımda otursa,
Kendim olurum maruz.

Kavun karpuz ektim,
Sıra sıra ırmağa.
Çok da kötüyümüş,
Kara gözün ateşi.

Kavunlar dalında,
Yabancı eller koparamaz.
Yârim bağımız sağlam,
Mel'unlar kesemez.

4.2.4. Hazret Makamı

Çok dermansızım,
Tut elimden ya Resulallah!

Hidayet ile göster,
Yolumu ya Resulallah!

Nakarat:
Canım abiy...derdey.

Dilim taştan serttir,
Nasihat kâr eylemez.
Hidayet nuruyla,
Aç dilimi ya Resulallah!

Birinci Çüşürge

4.1. İki Buçuk Bağ

Mollayı nerden tanırsın (ney),
Elinde vardır kalemi (yey).
Yeni yârin derdi fazla (yey),
Eski yârin hasreti (yey).

Yeni yâre yar demeyin,
Yeni yar aldaticıdır.
Yeni yârin önünde,
Eski yar vergicidir.

Yeni yar ümit etse,
Tabak tabak gül getirir.
Eski yar gayret etse,
Kara göze yaş getirir.

Kara göz birer birer,
Firuze göz her yerde var.
Kara gözün önünde,
Firuze göz tırnak kadar.

Yol uzak, menzil yakın,
Hiçbir zaman gafil değil.
Lafta dost diyor ama,
Gerçek dost değil.

Koyun gelir kuzusu ile,
Birbirinin izi ile,
Bizim yar oynayacak mı?
Hem salinin kızı ile.

Cebimde param,
Bastırıp dolduruyor.
Vefasız yarlar,
Gönlü anlık hoş ediyor.

4.2. Vay Canım

Eğlenmek iyi şey (vay canım ey),
Yazda var kışta yok (a... yirey).
Yeni yar iyidir (vay canım ey),
Lafta var gönülde yok (a... yirey).

Eğlenceyi toprağa diktim,
Gece oldu meyvesi.
Bizim yar uzağa gitse,
Baya sürer dönmesi.

Eğlendim, pulsuz kaldım,
Yatsam gelip bakmadın.
Hak Teala'ya bin şükür,
Sen gelmeden ölmedim.

Eğlendim, pulsuz kaldım,

Yürüsem senin önünde.
Tenha yerleri bulup,
Anlatsam sana halimi.

4.3. Hazret

Gül boylu yârimi (mey),
Görmek istiyorum derbeder (rey).
Rüyamda görsem seni (hazret),
Gerçekte öpesim gelir (rey).

Nakarat:

Ay hanım altın hanım hazret,
Altın boyuna bayıldım (yey).

Gül boylu yârim,
Çöle yapmış bahçesini,
Kendisi uzağa gidip,
Yüreğe salmış ateşini.

Bugün üç gün yarın dört,
Yar buradan gideli,
Eve girsem evde yok,
Dışarı çıksam rüzgârı.

Yârim gitti uzağa,
Ateşi benden gitmedi.
Arkasından gideyim desem,
Yar feryadımı duymadı.

Yârim gitti uzağa,
Ateşi benden gitmedi.
Ah çekip inlesem de,

Feryadım Allah'a ermedi.

Aralığı (yey) aralığı,
Aralığının darlığı.
Ölüne dek çıkmaz hatırımdan,
Yârin yaptığı aybı.

Ağlama hasret çekip,
Canım hâlâ tenimdedir.
Ben kendim gidiyorum,
Gönlüm hâlâ sendedir.

4.4. Ey Cahil

Ne kadar hekim olsa,
Bileğe bakar (ey ahmak)
Dert ağrısı yürektedir,
Onu kim bulur(yarey).

Suda suhsur¹⁴⁴ öldürsem,
Damlıyor kanı.
Kötünün önündedir,
İyinin canı.

Can alıcı Azrail'in,
Çırağı olsam.
Bana gönül vermeyenin,
Canını alsam.

Kara kara kargaların,
Yavrusu olsam.
Yüksek yüksek ağaçların,

¹⁴⁴ Su faresi.

Dalına konsam.

Küçücük arkım var,
Atlayıp geçecek kadar.
Temiz temiz suyu var,
Oturup içilecek.

Berrak su içinde,
Alacalı taş,
On beş yaşında canımı yakan,
Yârim kalem kaş.

Ay da gelip dolanıyor,
Kapılarını,
Güneş de gelip sallıyor,
Beşiklerini.

Adamlar konuşuyor,
Sıfatlarını.
Molla olsa da çizdirsek,
Resimlerini.

4.5. Dolanıyorum

O mahalleden (ay yarey),
Bu mahalleye,
Oynamaya geldim (yarey oynamaya geldim).
Var mı meylin (ay yarey) yok mu meylin,
Sorayım diye geldim (yarey sorayım diye geldim).

O mahalleden bu mahalleye,
Yollar var mı?
Yar ağrısı var bende,

İlacı var mı?

O mahalleden bu mahalleye,
Geldim gezmeye.
İster misin, istemez misin?
Bas beni bağrına.

O mahalleden bu mahalleye,
Ararım seni.
Alem hatun dese,
Kız derim seni.

Allah yârim sen pamuk ol,
Ben ipi olayım.
Sarılalım sarmaş dolaş,
Dalına konayım.

4.6. Septeraga

Kartalım (ay canım) avlarım seni,
(Ay) İyiyi bul, iyiyi bul.
Bataklıkta ördek çok,
(Ay) Seçip seçip su faresini bul.

Suda su faresi olacağına,
Çöllerde ördek olsaydı,
Dost düşman suçluyor,
Yârim vefalı olsaydı.

Bağda kumru, suda ördek,
Sularda yüzüyor.
Benim yârimi dinlesem,
Her yerde oynuyor.

Oynarsa oynasın,
Her yerde biraz oynasın.
Gönlü divane olup,
Her yerde yar tutmasın.

Herkesin yâri olsa,
Oynasa mutlu olsa,
Dostları şad olup,
Düşmanları ağlasa.

Kartalımla avlanırım,
Verecek bir şey yok.
Dünyayı gezdim baktım,
Senin gibi iyisi yok.

Tüm dünya bir sır,
Yalnız sen bana bir sır.
Çırpınıp kuş gibi uçarım,
Her vakit sen sır.

4.7. İnce İnce Kaşların

Görmeye geldin mi yar?
Yakmaya geldin mi yar? (canım ey)
Sönen ateşimi (yey),
Yandırmaya geldin mi yar? (canım ey)

Görmeye geldiysen,
Otur yanımda bir zaman.
Bir zaman oturmazsan,
Pişman olursun her zaman.

Olmadın benimle,

Ben de olmadım kendimle,
Olmazsan olma yarım,
Karım ne seninle.

Dünkü mahallede,
İki gülümün biri yok,
Biri nerelerde kaldı,
Öbürünün değeri yok.

Çölde bostan ekeceğim,
Gelin gölgede yatın yârim.
Gül şarabı tuttum sana,
Mest olup yatın yârim.

Sarhoşum yoktur mecalim,
Yar kaldırın beni.
Gül olup önünde dursam,
Bir göremedin beni.

Aradım daima seni,
Günlerde çeşitli nazın,
Bir özlemedin beni,
Şirin yüzlü nazenim.

4.8. Küçük Bir Gül-i Rana Mısın?

Elma yiyelim, erik yiyelim,
Üst dallardan eğip.
Doğuda bir yârim var,
Ölmesin gönlüm değip.

Nakarat:

Bir gül-i rana mısın?

Bahçede açılan gül müsün?

Od musun, ateş misin?
Nereden de tutuldum sana.
Benden ateşi alıp,
Nasıl olur salsam sana.

Akşam aydınlığa çıkıp,
Dursam hayalle bir tarafa bakıp.
Gündüz güneşe çıkıp,
Ay gibi yüzüm sararıp.

Ay mıdır, yar mıdır?
Aya bulut gölge midir?
Kirpiğine gizlenip,
Akan yaşı derya mıdır?

Ayı ayna yer gibi,
Serven'de yaylanır gibi.
Yine servi gülünü,
Ayla Hanım'ın dediği gibi.

Yeşil başörtü takmışsın,
Yeni ay gibi nur saçıp.
Eski yâri unuttuk,
Yeni yâre alışıp.

Tüm güller açılır,
Kırmızı yeşil dağlar arasında.
Lale ile gül açılır,
Rengârenk bağlar arasında.

Bahçeye girdim gül için,
Koparamadım gülü fazla.
Gül boylu şu yârimin,
İçinde derdi fazla.

Sen kendini niye koruyorsun,
Ben zafer gülüyüm.
Kendine eziyet ediyorsun,
Yerdeki sarmaşık gülü.

4.9. Bir Dert Ateşi

Yanıyor canım benim,
Yoktur haberin senin,
Rahm edip ateşi al,
Yanmasın canım benim.

Nakarat:

Ayy...biyy... biy... der bir dert ateşi.

Gül müdür açılmaya,
Berk midir saçılmaya,
Taş imiş bağrın senin,
O kadar oldu ayrılalı.

Gül açılrsa ne olur?
Berk saçılrsa ne olur?
İmanlı yar ile,
Adı çıkrsa ne olur?

Gül olup dursan eğer,
Bülbül olup konasım gelir.
Bir baksan eğer,

Daima seni sevesim gelir.

Usul usul yürüyorsun,
Deryaya köprü kuruyorsun,
Her şeyi biliyorsun,
Ateşe salıp yakıyorsun.

4.10. Küçük Mizan

Evin arkası tozlu (mizan)
Bacağı ağır mı yârim (sümbül saçlı mizan).
Ateşinde yanıp ölsem (mizan),
İçin ağır mı yârim (sümbül saçlı mizan).

Küçücük kara göz,
Bizim eve geldin mi?
Karanlıkta bir öptün,
Gerçekten sevdin mi yalan mı?

Kaşı ile gözüne,
Aşık oldum kendisine.
Epey zaman oldu,
Söyleyemedim kendine.

Kapından geçtim ben,
Geçtiğimi duydun mu?
Horoz iki kere öttü,
Bir çıkmadın öldün mü?

Su ayrılıp akıyor,
Yar dönüp bakmıyor,
Yar dönüp baktığında,
Bir yüzü yakmıyor.

Derya kenarında yılan,
Şerbet olur çılan.
Ateşine beni salıp,
Sen ediyorsun viran.

Kum serildi kum dağa,
Biz aktık gül bağa.
Sözü yalan yârim,
Hiç gelmiyor bu yana.

Kum serildi kum dağa,
Biz bağlandık bu bağa.
O Allah'ın takdiri,
Ayırdı toprağa.

4.11. Açılıp Oyna

Azade güller azade,
Saten kumaş pazarda.
Cebinde beş kuruş yok,
Ne ararsın pazarda.

Nakarat:
Açılıp oynayın azade.

Misafir olmaya eren bağa,
Üç adam bindik bir ata.
Çocuğu oyunda,
Babası kaldı o tarafta.

Şaka yapmayın bekara,
Kaldırıp yatırır dikene.
Dikkat etmeden oynasın,

Sonra başlarsın utanmaya.

Her işin zamanı var,
Yüreğın de yağı var,
Düşünmeden yar sevsen,
Sonra da yarası var.

Yumurta koydum ocağı,
Pişmiştir belki bu çağı,
Ayrı olan o yarlar,
Özlemiştir bu çağı.

Kapı önü kavak,
Kavaklara su gerek.
Orta boylu hanıma,
Yiğit er gerek.

Ancan doppam var diyorsun,
Tumak ile yazı geçirdin.
Bir kerecik öp desem,
Evden çıkmayıp naz yaptın.

Cemalini ben görünce,
Günde humar oldum.
Kendisi ay gibi mihribanım,
Saçının tumarıyım ben.

Kara saçını sallayayım,
Gölge olsun yoluma,
Canımı katıp vereyim,
Dans eden eline.

İkinci Çüşürge

4.12. Seylihan

Vara vara bağa vardım,
Dönerken taşlı yol ile.
Beni çok övdüler,
Kara kaş yar ile.

Nakarat:

Seylihan düzlükte eşlik edeyim,
Ayla hanım çöllerde yoldaşın olayım.

Bağa girdim gül koparmak için,
Gül yatıyor dalı ile.
Gül için söyleyemedim,
Bağlayıp verin bağı ile.

Sararıp büyüyen kavağın,
Gölgesi olmaz imiş.
Yar için yanan yüreğin,
İlacı olmaz imiş.

Vadideki kavak ağacının,
Gölgesini gördün mü yarım?
Kapından çok geçtim,
Beni hor gördün mü yarım?

Leyla Mecnun'a eğildi,
Yar eğilmiyor bana.
Yar gelip canımı al,
Ya da gönül ver bana.

4.13. Nazırkum

Kaşını kara gördüm (ay Allah yey hocam Allah ey),
Dal boyunu düz gördüm.
Akşam gördüğüm boyunu (vay yey Nazırkum hanım ey Nazırkum),
Gece yatıp düşte gördüm (servi boylu Nazırkum).

Ben giderim (ay Allah yey hocam Allah ey),
Gözünden kaybolurum,
Her ne kadar kötü olsam da (vay yey Nazırkum hanım ey Nazırkum),
Hayaline gelir miyim? (servi boylu Nazırkum)

Kaşını kemal edip,
Atan okun mergendir.
Derdini fazla çektim,
Çıkmayan bu aziz candır.

Kaşın karası kunduz,
Aydın yanında yıldız.
Sen yâri hayal edince,
Ağlıyorum gece gündüz.

Kaşın karası sende,
Gözün karası bende.
Çağırınca gelmiyor,
Kendisi gelen şermende.

Çamur atsam çatına,
Uyanıp çıkar mısın?
Görüşmeden gitsem,
Ateşime dayanır mısın?

Gitmeyi düşünürüz,
Yar gidecek mi bizimle?

Yar giderse beraber gitsin,
Oyun gülüşü ile birlikte.

Yaz olsa bahar olsa,
Bağında nar olsa,
Yar ile görüştüğümde,
Boynumda tumar olsa.

4.14. Gurbette Zaman Olmuyor

Gurbette, ganimetli,
Zaman olmaz imiş.
Kırmızı güller dikene,
Aşına olmaz imiş.

Güvercinin kötüsü,
Zıplayıp uçan olur.
Hatunların kötüsü,
Orospu olur.

Güvercin yaşlanınca
Gagası kısa olur,
Hatun yaşlanınca,
Memeleri torba olur.

Horozu görün, sabahleyin feryat ediyor,
Hayvan bile dostunu yad ediyor.
Serçenin kurnazı alaycı olur,
Hatunun kurnazı orospu olur.

Kaşım sadaka,
Göz kapağım sadaka,
On beş yaşımdan,

Yirmi yaşıım sadaka.

Molla olurum, molla kalender olurum,
Molla kızını verse minnettar olurum.

4.15. Kara Kaş Oturur

Kara kaş oturur,
Oda içinde,
Kırmızı gül açılır,
Bağ içinde.

Kırmızı gül açılıp,
Oldu nişane,
Senin aşkınla ben,
Deli divane.

Divane olup,
Düşsem yoluna,
Ulaşırım bir gün,
Hemzem Buhara'ya.

Buhara'da durup,
Çendan koştum,
Vefan yokmuş,
Senden usandım.

Vefan olsa yar,
Kese göndersem.
Dilimin uçunda,
İman göndersem.

İmanımı okuyup,

Gelsen karşıma.
Dua edin onun,
Kalem kaşına.

Kalem gibi kaşların,
Ay gibi cemalin.
Yakarsın ateşinde,
Nedir hayâlin?

Yanıp bitti benim,
Bu aziz canım.
Kırıldı benim,
Bu tende kemiklerim.

Yârim kendimi,
Ben diye çağırır mısınız?
Elma ile şeftaliyi,
Isırıp satar mısınız?

Atı hazırlayın,
Gelip bu yere.
Minva ceketini,
Aşağı Hoten'e.

Aşağı Hoten'i,
Ziyaret ettik.
Seksen deveyi,
Sıraya dizdik.

Avluda yatıp,
Çoban yıldızını gördüm.
Uyuyunca düşümde,

Sen yâri gördüm.

4.16. Semaverim Olsaydı

Semaverim olsaydı,
Çayı kaynayıp dursaydı.
Bir fincan çay içince,
Yârim oynayıp dursaydı.

Nakarat:

Gel oyna gel canım, memnun olup oyna canım,
Oynamasan gülmesen geçen ömrünü bilmeyeceksin,
Geçen ömrün geçsin, on iki yaşında kız ile.

Semaverin sazıyım,
Çölde uçan kazım,
Düşman ile savaşıp,
Ölmeye razıyım.

İki ceylanı avlarız,
Birini birine çatarız.
Misafiri hor görmeyin,
Üç beş gün yatarız.

Yüksek dağ başında,
Toprağa koydum ben seni,
Arkadaşımı çekip,
Dertte koydum ben seni.

Deryanın o katında,
Görünen ağaç bizim,
Sizin yanmıyor ama,
Yanıyor yürek bizim.

Kapından ben geçsem,
Bana aşık oldu der misin?
Benden başka yâri yok,
Hasrette kalır der misin?

Kapında dolaştım,
Gülzarını toplamaya,
Gülzarın bahane,
Ay yüzünü görmeye.

Kapından çok geçtim,
Dutarımı çalarak.
Meylin olsa gel yârim,
Saçını sallayarak.

Kapı önü çam,
Balta salsam dibi taş.
Bir yastıkta iki baş,
Canı alan kalem kaş.

Kapı önü dal dal,
Dal dalında mercanlar,
Sen yârimin derdinde,
Yanıp bitti bu canlar.

4.17. Gül Meşuk

(Ay) Ben mülayim adamım,
(Ay) Saldırmayın bana.
Sen korumasan beni (yey gül maşuk),
Koruyan Hüda'm var.

Yar bana kötü diyor,

Bilmem ben kötülüğü.
Geç yatıp erken kalkıp,
Diliyorum iyiliği.

Ey gülüm kırmızı gülüm,
Yaman çağda hazan oldu.
Beni meyhanede bırakıp,
Kendisi revan oldu.

Duvar üstüne duvar koyduk,
Rüzgâra engel olsun diye.
Yar üstüne yar sevdik,
Yüreğe fayda olsun diye.

Cihanda gördün mü,
Benim gicekçi¹⁴⁵ yârimi,
Yolda vereceğim diye,
Alıp gitti tumarımı.

Gelmek istedim yanına,
Gönlüm çekti yemeğini.
Söyleyeceğim bir şey vardı,
Bozmak istemedim keyfini.

4.18. Cahil (ney) Cahil

Cahil (ey) cahil,
Haberin var mı?
Sen de ölürsün, ben de yanarım,
Yardan haberin var mı?

Dalı eğip,

¹⁴⁵ Gicekçi: Gicek isimli müzik aletini çalan kişi.

Beni vurmak mı istiyorsun?
Anne babası yok diye,
Hor mu görüyorsun?

Gül var gül var,
Zaranzada¹⁴⁶ gül var.
Gül dalı sallıyor,
Yârin karşısında kim var.

Gül vay gül,
Kim ekmiş gül,
Sapı kırmızı yeşil,
Yârimin ektiği gül.

Gül ektim düze,
Açıldı son güze,
Sizin gözünüz bizde olsa,
Bizim gözümüz de sizde.

Kızlar kurnaz,
Hatunlar kurnaz,
Kızların elinde mendil,
Neneler kurnaz.

Pamuk ektim düze,
Açıldı son güze,
Sizin gözünüz bizdiyse,
Bizim gözümüz de sizde.

Kırmızı yeşil mercan gördüm,
Bileğinizde.

¹⁴⁶ Zaranza: Bitki.

Balık olup oynayın,
Yüreğinizde.

Kırmızı yeşil mercan gördüm,
Bileğinizde,
Özlediğimde öpün lütfen,
Yüreğinizde.

Oynar ey oynar ey,
Dağ başında toylar ey.
İşlemesi olmayan kızlar,
Bir yağlık için ağlar ey.

Öyle olayım mı?
Böyle olayım mı?
Yârim orda yalnız olsa,
Yoldaş olayım mı?

Öyle de olmaz,
Böyle de olmaz,
Yârim orda yalnız olsa,
Yoldaş olsam olmaz.

O tarafa bakarım gül,
Bu tarafa bakarım gül,
Ayımhan'ın bahçesinde,
Ötmeyor bülbül.

Ötmeyen bülbül,
Seherde ötüyor.
Bastığın izin yol olup,
Gözlerin oynuyor.

4.19. Belican

(Ay) Kara kaş (ay) girdi pazara,
Kaşı pazarda (ay) pazarlayıp.
(Ay) Hiçbir şey (ay) yapamıyorum,
Yârimi hayal edip.

Nakarat:

Ay Belican ya dost Hemracan, Hanım Desterihan.
Görüştüğüm yarlar, az kaldı bu can.

Şimşek çakıp gök gürleyince,
Bu çakmak değil mi?
Birini görüp biriden vazgeçen,
Sen yar değil mi?

O mahalleden bu mahalleye,
Ararım seni.
Âlemona hatun dese,
Kız derim sana.

Kaşları ince kalem gibi,
Gözleri oynayıp duruyor.
Sözde diyorum ama,
Gönlüm ağlayıp duruyor.

4.20. Sahibim Allah Ey Allah Ey

Atları koyuverdik (sahibim Allah ey han iken Allah ey),
Görünen kara düze (han iken Allah ey).
Gidersen selam söyleyin (sahibim Allah ey han iken Allah ey),
Bizim yar kara göze (han iken Allah ey).

Atımı sallayıp bindirdi,

Kuş başlı eyerimi,
Sana söylemesem olmaz,
İçimdeki derdimi.

Ata binsem binecek misin?
Koşup yetişebilecek misin?
Ben zor durumda kaldığımda,
Sen dayanabilecek misin?

Atları koyuverdik,
Sararan samanlara.
Gönlü veriverdik,
Yar denen salaklara.

At bindim diyorsun,
Kamçı olmadan olmaz.
Yar sevdim diyorsun,
Yanında olmadan olmaz.

At bindim bakın kaşa,
Zıplıyor taştan taşa,
Herkesin yâri başka,
Benziyor mu kalem kaşa.

Atların arasında,
Benim gibi atın var mı?
Fazla bakıyorsun,
Diyecek lafın var mı?

Atın iyisi olsa,
Dağları gezmez miyim?
Gönlümdeki yar olsa,

Canımı hoş etmez miyim?

Ata bindim önünce,
Yere attı yanımca,
Vefasız yar sevdim,
Eğlendirmedim meylimce.

4.21. Dost Leyli Yar

İçim kaynıyor kaynıyor (dost leyli yar),
Kazanda kaynayan çay gibi (dost leyli yar).
Az gün eğlenip ayrıldık (dost leyli yar),
Açılmadan solan gül gibi (dost leyli yar).

Dut ağacının kabuğundan,
Uçtu benim yârim.
Neden böyle yapıyorsun,
Kara kaş güzel yârim.

Vadi tarafından rüzgâr geldi,
Vadi bağın rüzgârı mı?
Elim işe varmıyor,
Sen yârin humarı mı?

Yukarıdan rüzgâr gelip,
Devirdi dalı,
Bağlayınca durmuyor,
Gönül neden deliyi.

Yukardan rüzgâr esse,
Gülün dalını eğer,
Allah'ın verdiği yarimi,
Düşman nasıl ayırır.

Rüzgâr esse sallanıyor,
Yol kenarındaki kavak.
Sizin yanmaz ama,
Yanar bizim yürek.

4.22. Anarhan Yârim Dost

Biz sefere çıktığımızda (yârim dost balahan yârim dost),
Altınca ayda ramazandı (Anarhan yârim dost).
Gariplik esir aldı(yârim dost balahan yârim dost),
Annem babam olsa da (Anarhan yârim dost).

Ben sefere atlanırken,
Yar kapıda kalmıştı.
Ne zaman dönersin diye,
Kara gözünü yaş sarmıştı.

Ben çardağa giderken,
İyi ol diyen yârim,
Vedalaşıp öptüğümde,
Arzum yok diyen yârim.

Evin arkası harman,
Pır pır uçuyor saman.
Yeni yârin ateşi,
Cehennem ateşinden yaman.

Gönül hissediyor diyor,
Gönlün hissi gerçektir.
Yar kıymetini bildiğinde,
Sevse yüreğe hastır.

4.23. Nereye Gitsem Döner Başım

Yârim ile ikimiz,
Bizim mahallede büyüdük.
Önce sözümüz vardı,
Ayrılmamaya söz verdik.

Nakarat:

Nereye gitsem döner başım, yolda yoktur yoldaşım.

Kapı önünde dal,
Çömüç salmış çok güzel.
O kadar insan arasında,
Benim yârim en güzel.

Karanlıktan korkmam,
Sağ elimde taşım var.
Vefasızı sevmem,
Mihriban arkadaşım var.

Bir ay, iki ay, üç ay, dört ay,
Her bahçenin çiçeği,
Vadide dolaşıyor,
Ablaların yağlığı.

Şeftali alırsan incir al,
Saat alırsan zincir al.
Saat iki olduğunda,
Yar koynunda rahat kal.

Beyaz atın yürüyüşünü,
Binince anlarsınız.
Bu dünyanın tadını,
Yar koynunda anlarsınız.

Temiz suyu çamur eden,
Çift köprünün çamuru.
O hanımı ay eden,
Genç yiğidin vefası.

Demesem de o hanımın,
Günde beni göresi var.
Kendine bıraksam,
Benim yanıma gelesi var.

Yâri görsem her gün,
Gönlüm olur aydınlık.
Yar beni görmeye gelmiş
Gözü yaşlı, kalbi kırık.

4.24. İstek

Dışarı çıktık (gay),
Çoban yıldızını gördük.
Çoban yıldızını görünce,
Sen yâri öptük.

Nakarat:

Ahu gözleri, şirin sözleri,
İstek, istek isteğin olayım.

Yârim evine,
Oturmaya geldim,
Aşığın olayım mı diye,
Sormaya geldim.

Yârim seni,

Görmek istiyorum.

Kucağıma alıp,

Öpmek istiyorum.

4.2.5. Hupti Makamı

Allah'ım eylese ferman,

Mezardan baş kaldır diye.

Vücutuma kefeni sarıp,

Talepte bir divaneyim.

Nakarat:

Canan dağ biy... biy... Ya Resulullah!

Cehennemi gören aşıklar,

Kıyamet dehşetinden korkar.

Başımı secdeye koyup,

Diyeceğim Rabbiyu'l-ala.

Sabah uyanırım,

Yılan gibi sallanırım,

Ölüm aklıma gelince,

Allah diye ağlarım.

Birinci Çüşürge

5.1. Belirey

Söyleyip söyleyip girdim çöle (yarey canım ay yarey),

El sallayıp (yarey).

İyi yârin yokluğundan (yarey canım ay yarey),

Yüzüm sararıp (yarey).

Allah yârim hayalini,

Bilemiyorum.

Ay yüzün çolpan gözün,

Tanıyamıyorum.

Allah yârim hayalini,
Bilemiyorum.
Senin geçtiğin sokaklardan,
Geçemiyorum.

Allah yârim bu yaylayı,
Nasıl yaylarsın,
Kendin oynayıp, kendin gülüp,
Kime layıksın.

Allah yârim bu yaylayı,
Nasıl yaylarsın,
Kendin küçük, aşığın büyük,
Nasıl oynarsın.

Aklım şaşırdı,
Bu günlerde.
Gece yatsam gelmez uykum,
Uzun gecelerde.

5.2. Belirey (Yükselişi)

Kara atın (ney) kara yaylı, (yarey canım ay yarey)
Kara yular, (yarey)
Eyer, gem çölde kaldı, (yarey canım ay yarey)
Belimde kamçı. (yarey)

Eyer, gem kalan yere,
Elbisem kalmış.
Gönlü kara şu yarlarda,
Gönlüm kalmış.

Ne yaparım, nasıl yaparım,
Gidersen,
Ateşe salıp,
Unutursan.

Ne yapayım, nasıl edeyim,
Bu şaşkınlığımı.
Alnıma yazılmış,
Avareliğimi.

Seninle bana gelen,
Kuru alamet,
Bugün gece yar koynunda,
Oldu kıyamet.

Bu gece, serin gece,
Yıllar evrildi.
Yürekteki sarı sular,
Kana çevrildi.

Kırmızı satenden don giyersiniz,
Kumaştan düğme.
Yârim ben uzaktayım diye,
Gönlünü bozma.

5.3. Garibim Babam

Senin için yatarsam yatayım (yarey),
Üç yıl zindanda (yarey).
Üç yıl zindan üç gün gibi,
Bağı bostanda (yarey).

Senin için ben canımı,

Halka anlattım.

Yapmış olduklarını,

Elalemnden duydum.

Nakarat:

Biçare anam, garibim babam

Hatun siz kalın, yarlara selam.

Yana yana kül olurum,

Mendiline sar beni.

Ne zaman aklına gelsem,

Açıp açıp gör beni.

Koydu koç şanını,

Yanımda gördüm yârini,

Bizim yar bulmuş mu?

Kendi bir cananı.

Mavi şeker kül oldu,

Aşkınla bülbül oldu mu?

Arzu edip seven yârin,

Tırnak kadar gönlü oldu mu?

Eteğime kan döküldü,

Kan değil yaşım benim.

Dost düşman arasına,

Sığmayan başım benim.

5.4. Firak mı Gül

Canı veren Allah (ay yarey gül yarey),

Bir gün emaneti alır (firak-1 gül yarey).

Ne cefalarla (Allah ile) (ay yarey gül yarey),

Yapılan binalar kalır (firak-1 gül ay yarey).

Canı veren Allah,
Verseydi yadigâr edip.
Verse de şöyle versin,
Gönlünü derya edip.

Aklı olsa gülü üzsün,
Meyli olsa goncayı.
Canı sağ salim olursa,
Görüşürüz bir gün.

Canı veren Allah,
Nasibi ibadet de verir.
Dağdaki yeşil bitkinin,
İhtiyacı nehir midir?

Sargayan kavak ağacın,
Sayesi olmuyormuş,
Yar için yanan yüreğin,
İlacı olmuyormuş.

Canavarın halini,
Konmuş ağaçlara sor.
Bir garibin halini,
Gönlü yakın yara sor.

5.5. Yârimin Arzusu

Bir avuç sigarayı,
Yârim göndermiş bana.
İçime ateş salıp,
Dağlayıp göndermiş bana.

Nakarat:

Bire bir rıza yârime arzu,
Arkandaki önündeki nargile çeker.
Tabak Pekin'den çıkar,
Sigara Lancu'dan çıkar.
Ateşi şimdi bastı,
Acısı ölünce çıkar.

Ben sigara içerim,
Derdi belayı çekerim.
Bir avuç sigarayı,
Yârim ile içerim.

Bir avuç sigara koymak,
Yârimin âdetinde yok.
Yârimin sigarası gibi,
Lezzetli sigara yok.

Sigarayı siz içseniz,
Tütünü bize gelir.
Aşıklığı siz yapınca
Derdi bize gelir.

Yok yerin lafını edip,
Endişede etti adam.
İçecek sigara yok,
Dertleşecek nerede adam.

Nereden buldum seni,
Sigara koy dersin bana.
Ben babanın kölesi miyim?
Ben koyup sen içeceksin.

5.6. Yârim Canım Ey

Yanda pınar (gay) kaynamış gibi (yarey canım ey ay yarey),
Yârimin gözü (yarey).
Bal, şeker (ney) yemiş gibi (yarey canım ey ay yarey),
Söylediği sözü (yarey).

Şeker ağzındadır,
Bal dudağında.
Sarı çiçek açılır,
Bastığı yerde.

Sarı çiçek iyidir,
Sonbaharda açılır.
Ben yârimi her gün görsem,
Gönlüm açılır.

Sarı çiçek kat kat açılır,
Üç gün açılır.
Ben yârimi her gün görsem,
Gönlüm açılır.

Kendin söylemedin mi,
Yârin olayım diye.
Şimdi gönlün istemez mi,
Cüda olayım diye.

Adam nasıl gider,
Şehrini bırakıp.
Giden gelirdi,
Yâri ile beraber.

Bırakıp gitsen, gidişini
Unutmayacağım.

Sonra gelsen yanıma,
Yollamayacağım.

5.7. Dertsiz Yarey

Tek tek (ay hanım) seçtim (bir dert yarey),
Daldan hatunu (yarey).
Bağa girip (ay hanım) seçtim, (bir dert yarey),
Sarıçiçeği (yarey).

Nakarat:

Yadıdaysam yad et Allah,
Yapmadın güya Sallallah.
Canım sonunda öleceğiz,
Ah u zarı (yarey).

Kader Allah Sübhanallah,
Halim çok kötü.
Yar yanına gidecektim,
Horoz öttü.

Sarı çiçek kat kat açılır,
Üç gün açılır.
Ben yârimi gördüğümde,
Gönlüm açılır.

Kağıt ile gül yaptım,
Mürekkep ile söz.
Altın ile yüzük yaptım,
Cevahir ile göz.

Altın ile yapılan yüzük,
Parmağınızda.

Bülbül olup öteyim,
Kavağınızda.

Kapı önünde söğüt,
Kurgay¹⁴⁷ konamaz.
Benim yârim güle benzer,
Bülbül konamaz.

Konsa da ötemez,
Onun dalında.
Almıştım gönlünü,
Küçüklük çağında.

5.8. Hatırla Allah

Yemek yapmadın diyor (yey).
Evin büyüğü başkan (gay).
Derya gibiakıp (vey),
Geçip gitti bu gençlik (gay).

Nakarat:

Hatırında beni hatırla Allah,
Yapma vefasız Sallallah.
(Canım ey) Sonunda bir gün,
Öleceğiz ah u zar (yarey).

İş yapmadın diyor,
Can her gün çiçekleniyor mu?
Gecesi yaprak olup,
Gündüzü meyve veriyor mu?

İşi fazla yapıp,

¹⁴⁷ Bir kuş.

Ellerim delindi.
Babamdan yetim kaldım,
Biçare annem baktı.

İş yapmadın diyor,
İş de pek kazanılmıyor.
Nehir gibi,
Gençliğimiz akıp gidiyor.

İşsiz gezsene olmaz,
Yarsız gezsene olmaz.
Gönüldeki dostlardan,
Biraz ayrılсан olmaz.

5.9. Gülvanihan

Bıçak çakmak asmam ben,
Bıçak çakmağım evde,
Ben yârimi öptüm,
Aksaraydaki yerde.

Nakarat:
Yar ile buluşup biraz oturun,
Kalk ben oturayım birazcık.

Aksaray denen yerde,
Yârim ile ben yattım.
Ayrılalım desem,
Derdini ben çektim.

Bağda gül açılmasa,
Kokusu gelmiyor.
Senin gibi tatlı sözlü yar,

Arayıp bulunmuyor.
Aya benzetiyorum yârim,
Güneşe benzetiyorum yârim,
Senin ince boyunu,
Kime benzeteyim yârim.

Kız mısın, hatun musun?
Hatun boylu yar mısın?
Han bağında açılan,
Bir gül-i rana mısın?

Bağ avlunda bahçeyim,
Köşkünde halıyım,
Güzel yârim sabahları,
Koklayacağın goncayım.

5.10. Az Öt Bülbül

Gitti (vey) diye gönlünü bozma (yey),
Gönlü sekiz yârine (Allah).
Niye (vey) gönlümü verdim (yey),
Sözü yalana (Allah).

Nakarat:

Öt bülbülüm gülün yanında,
Canlar yansın yârin aşkıyla,
Yarın derdinde ey hoca Allah'ım.

Tabağı verme kabaya,
Tıklatıp oynar kırar.
Vefasız yârin yeri,
Ne zaman doldurulur.

Kaşın karası bende diye,
Kaşına maruz kalmayın.
Servet hepsi bende diye,
Servete maruz kalmayın.

Gitti diye gönlünü bozma,
Gönlü sekiz yârine.
Niye gönlümü verdim,
Sözü yalana.

Git desen de gideceğim,
Gitme desen de gideceğim.
Arada konaklayıp,
Yârim yanına yeteceğim.

Sararıp oldum saman,
Yârim senin derdinden ben.
Sen kendin oynayıp yürüyorsun,
Var mıyım senin hatıranda ben.

Su gelmez cumartesi günü,
Ben hastalandım sen gelmedin.
Allaha bin şükür olsun,
Sen gelmesen de ben ölmedim.

5.11. Ey Cahil

Gönlüm düştü gönlüne,
Düştüm senin peşine,
Sağlam başım deli oldu,
Yârim senin derdinle.

Nakarat:

(Ey cahil yârim senin derdinde)

Derdinden eda oldum,
Yanında ayrı oldum.
Nasıl bir yarsın sen,
Öpmeye zar oldum.

Fazla hayal edip,
Hasta olasım var.
Şefkatli yarlar,
İlaç verip bakayım der.

Kara serçeye yem versem,
Yemin kıymetini bilmedi.
Bilgisize gönül versem,
Yar kıymetini bilmedi.

Kara serçe olup öttüm,
Senin yoluna bakıp,
Gözümün karası aktı,
Yârin yoluna bakıp.

Ak serçe, sarı serçe,
Bal mı yersin, şeker mi?
Benim kıymetli yârim,
Beni bırakıp gider mi?

Ben bir yalnız dokumacı,
Çantamda ip,
Gitmek istesem yol uzak,
Yare oldum yalancı.

5.12. Allah Kerim Rıza Köle

Gitti yar gönlü kara,
Gelir misin yârim demedi (canım ey).
Fincana çayı koyup,
İçer misin yârim demedi.

Nakarat:

Allah Kerim rıza köle, Rabbim Allah Kerim.

Koyunda koç olmasa,
Ahırda yok mu calığı?
Sen gibi olmasa,
Alemde yoktur layığı.

Elim ile kazan tuttum ama,
Elimde yoktur karası.
Yar için yediğim dayağın,
Elimde yoktur yarası.

Giceğimin sapı,
Dut ağacı terazisi.
Altı kız altı hatun,
Sazcıda sadakası.

Canı veren Allah,
Bir gün emanetini alır.
Ne zorluklarla,
Yapılan binalar kalır.

Canı veren Allah,
Nasipse ibadeti de verir mi?
Dağdaki yeşil bitkinin,
İhtiyacı nehir mi?

Bu benim talihsizliğim,
Yamana yar olduğum.
Kendi yârimi bulana kadar,
Kötüye benim har olduğum.

5.13. Vay Vay Canım Ey

Yar bağda açılan (vay vay vay cénimey),
Nar gülününnarı ben (vay vay vay cénimey).
Her tarafa yol salan (vay vay vay cénimey),
Vefasızın yâri ben (vay vay vay cénimey).

Yârimin gitmediği düğüne,
Ben sormadan gidemem.
Yârin gönlü çok nazik,
Çay alıp tutamam.

Kurguy yavrusu âlim,
Şahin yavrusu zalim.
Ben size âşık oldum,
Ne yapacaksın yârim.

Gördün mü halk,
Nehrin taşmasını,
Yandım desem,
Onun haddini aşmasını.

Derdin çoğu gitti,
Ben atımı satmam.
Bu alemde çektiğimi,
Ahirette çekmem.

Gideriz de gideriz,

Menzillere varırız.
Menzillere varırken,
Muradımıza ereriz.

5.14. Olsa Kanadım

Alba da alba,¹⁴⁸
Alba yolunda iğde (gay).
Benim onda bir yârim var,
Hem Allahlık hem insanlık (gay).

Nakarat:

Vay vay canım vay vay hanım,
Olsa kanadım uçsam havaya,
Şikâyetimi anlatayım Kadir Allah'a.

Gidişini bağda gördüm,
Dönüşünü sokakta.
Sokaktaki izin,
Oldu gözüme tutiya.

Alba da alba,
Sağ yolda alba.
Sağlamken bir yârim vardı,
Her insana belli.

Alba tarlasında yürüdünüz,
Yürüdüğünüz sizin iziniz,
Ben âşık olmadım,
Aşık eden kendiniz.

Beni yabancı görmeyen,

¹⁴⁸ Bitiki türü.

Gamsız yârime bendelik.
Sağ gözümün düşmanı,
Kendilerine bendelik.

5.15. Şeri Humarı

Atam olsa bir görsem (ay yârim ey),
Anam olsa bir görsem (şeri humarı).
Atamın anamın (ay yârim ey),
Ayağında ben ölsem (şeri humarı).

Atam da öldü gitti,
Anam da öldü gitti,
Bir kan kardeşin,
Gönlümde bölündü gitti.

Ben atamdan ayrılıp,
Kırıldı kanadım kaykılıp.
Ben ağlamayım da kim ağlasın,
Can anamdan ayrılıp.

Ben atamın zamanında,
Oğlandım, handım.
Bu benim oğlan başım,
Derli kalmayı bilmedim.

Yüksek çamlı dağda,
Su akıyor vadiye.
Ben böyle garip yerde,
Anam babam nerde?

Yiğit ata bende yok,
Yiğit kardeş bende yok,

Ağır hamile olup,
Doğuran anam bende yok.

Ata ise dağmış,
Ana ise bağmış,
Ata ana olmasa,
İtibarı yokmuş.

5.16. Nizerler de Nizerler

Nizerler de (yey) nizerler,
Dağdan dağa (yey) gezerler.
Dağdan dağa (yey) gezende,
Balık olup (vey) yüzerler.
Vay bizim yarlar (gül nenedy).

Altı ay baktım koyunu,
Bir gün görmedim boyunu.
Göstermezsen gösterme,
Kurt yesin koyunu.

Dağdan indim düğününe,
Dağ tozu gelmesin boyuna,
Atan anan çok maruz,
İnce dal gibi boyuna.

Develer yatar çukurda,
Zili boyunda,
Olgun kızların,
Yiğit yatar koynunda.

Devenin yavrusu taylak,
Dalın ucundan yiyor.

Garipken seven yar,
Gözün yağını yiyor.

5.17. Çinmoden

Yârim olsayar nerede?
Sen gibi yar nerede?
Yar gelmeye buz tuttu,
Eritmeye yar nerede?

Nakarat:

Alley Elanurhan canım güller aşkınla feryat edip,
İstersen gel yârim oynamaya ev müsait,
Alley şervaz hazır olun gelse düşmanlar.

Dün bu çağda,
Ateş yandı o çağda,
Yar beni özlemiştir,
Tatlı kucağında.

Çok da yakışmış,
Çivili çizmelerin.
Yalnız yatınca evinde,
Dayanır mı yüreğin?

Yar kapıda dursa,
Çinmoden¹⁴⁹ açılan gibi,
Yar ile buluşunca,
Suya su katılmış gibi.

Yârimin kapısı,
Açılınca kapanmıyor,

¹⁴⁹ Bir gül çeşidi.

Bizim yar gibi Aytürk
Arayınca bulunmuyor.

Yüzüm safran oldu,
Kişi sormuyor halimi.
Ortada gerçek yok,
Göstermiyor yârimi.

Kumlu yere ark kazsam,
Kum basınca ark oldu.
O yârimden ayrılınca,
Yüzüm sapsarı oldu.

5.18. Ah Çektim Allah'ıma

Öyle desen de olur,
Böyle desen de olur.
Sonbaharda olur şeftali,
Gelip yesen de olur.

Nakarat:

Ay canım yarey, ah çektim Allah'ıma
Mestane dağım ey, ermişsin muradına.

Bağa girip baksam,
Şeftaliçok dallı.
Rüyama girmişsin,
Mihriban sözün tatlı.

Bağındaki elma şirin,
Şeftalin çok tatlı.
Ağzında şeker var mı?
Bir öptüm çok tatlı.

Ben zayıf, fakirim,
Nar bağından geçemem.
Kiraya at alıp,
Cemalini göremem.

Elma versem yer misin?
Şeftali versem yer misin?
Elma da yok şeftali de,
Sonunda pişmanım der misin?

Şeftali dalı sallanıyor,
Şeftali dalında kim var?
Çıkmıyorsun dışarıya,
Yârin evinde kim var?

Şeftali var ama,
Meyvesi olmasa boş.
Yüzü beyaz olsa da,
Aklı olmasa boş.

Kapı önü şeftali,
Söylersen laf olur.
Geçenkini demezsem,
Şimdiye dert olur.

5.19. Şavahan

Yârimin adı Leyli,
Bana var mıdır meyli?
Olsa da olmasa da meyli (yey),
Ben yârin dilencisi.

Nakarat:

Gözleri mest edici Şervanhan nerelisin?

Yine oralı olurum.

Öyle geçse de leyli,
Böyle geçse de leyli.
Olsa meyli gelir,
Oynamaya ev müsait.

Irmağın sol kenarında,
Açılmış leyli gül.
Sen kendine leyli gül olsan,
Ben kendime tacı gül.

Yaz olsa açılır mı?
Ak leyli, kırmızı leyli.
Yar sever mi, sevmez mi?
Yârin kendisinin meyli.

Yârime saray yaptım,
Gül ile minar yaptım.
Gelmeyeli çok oldu,
Yoluna bakakaldım.

Bahçeye reyhan ekdim,
Baktım yetişmiş leyli gül.
Sen kendine leyli olsan,
Ben de kendime leyli gül.

5.20. Şirin Yarey

Toprak alırsan yüksekten al,
Verimlice (vay canım ey).
Yar seversen iyiyi sev,
Namusluca.

Nakarat:

Yârim yarey, şirin yarey, megeş dağım ey.

Ay ateşin iyi, derdin yaman.

Sabah öttüğünden,

Horuz iyi.

Sohbette dertleşmeye,

Kardeş iyi.

Yüksek yere avlu yaptım,

Tavanı eğri.

Uçup girer uçup çıkar,

Yârim kalem kaş.

Yükseltme:

Yârimsin niğârımsın,

Boynumda tumarımsın.

Karanlık gecelerde,

Yanan چراğımsın.

Yar sana şikâyetim var,

Yanıp kalan borcum var.

Zarar verme bu canıma,

Yüreğimde derdim var.

5.21. Yanan Çırağımsın

Yar köşede yattığında (Alla),

Pencereden attım taş (Alla).

Su olup aktım (Alla Alla),

Bir bakmadın kalem kaş (Alla).

Yârimin evi başta,

İşareti kara taşta.
O kadar meylin yoksa,
Niye oynadın başta.

Yârim bağa çağırıyor,
Girsem bağda yatmıyor.
Gel yârim oynayalım,
Pişmanlık işe yaramıyor.

Yârim bağa çağırıyor,
Girsem bağda yatmıyor.
Bağa girip yattığımızda,
Sabah olduğu bilinmiyor.

Pamuk var pamuk var,
Bir oyukta pamuk var.
Siz biraz bekleyin,
Oynamanın vakti var.

Bahçeye reyhan ektim,
Yetişip çıktı beş kulak.
Senin yârin önünde,
Benim yarım yuvarlak.

İkinci Çüşürge

5.22. Cana Öyle Yapsan

Kaş atasım gelir,
Kırpık salasım gelir.
Size benim,
İçim öyle yanar.

Nakarat:

Canıma öyle yapın (canım ey),
Böyle de yapın,
Öleyim mi (ney) yar derdiyle (Alla yârim ey).

Yeni ay gibi görünüp,
Kaybolmayı düşünmedim.
Altı ay misafir olup,
Bırakıp gideceğini düşünmedim.

Baht devlet huylarına,
Ateş açarını bilemedim.
Hepsini yakıp,
Rahm edeceğini bilemedim.

Gelmeyen yarlar gelip,
Rahm eyledi bana.
Sen yârim durup,
Hiç rahm etmedin bana.

Aya benzer yüzün,
Çoban yıldızına benzer gözün.
Sabahki güneş gibi,
Ah senin ateşli gözün.

Beyaz saraydan çıktı yârim,
Ak satenden giysi giyip.
Elinde zeytin mendil,
Dal gibi eğilip.

Çöle doğru yürüdüm,
Battı ayağıma diken.
Ben yara bakmak istedim,

Yar bana bakmaz iken.

5.23.Can Dostum Canım Dostum

Can dostum, can dostum,

(Ay) Ayimhan benim dostum.

Ayimhan ölüp gitse (yey),

(Ay) Kim olur benim dostum (dostlar ey).

Can dostum canım dostum,

Hoş gel bu yanıma.

Yar bakmayacak şimdi,

İlaç ver bu canıma (dostlar ey).

Can dostum canım dostum,

Sen beni üzme.

Önümde gülerek,

Arkamdan gıybet etme.

Can dostum canım dostum,

Uzağa gittin şimdi.

Alışmış gönlümü,

Kime hor eyleyim şimdi.

Can dostum canım dostum,

Lafımı yerde bırakmıyor.

Dudağından defalarca öpsem,

Gözüm doymuyor, doymuyor.

Aymihan'ın oynayışı,

Koray dağının başı.

Elinde yabancı mendili,

Kurumuyor gözyaşı.

5.24. Bağdaş Dağı

Yar başında şah yağlığı (Bağdaş dağında yarey),

Kaş kirpik gözükmüyor (yarey).

Yar ile buluştuğumda, sabah olduğu bilinmiyor.

Nakarat:

Ya dost ya dert Allah (yarey).

Gidiyor karga,

Bağdaş dağında yar ey.

Gözüm doysa doyardı,

Bağrım doymadı yare.

Sular şır şır akarsa,

Değirmenin nuru deyin.

Yar için ölüp gitsem,

Kendisinin kısmeti deyin.

Yağmurlar fazla yağsa,

Evden akar damla.

Yâri özlediğimde,

Bacağım ak elim kamçı.

5.25. Ateşin İyi Derdin Yaman

Havada parça parça bulut,

Yağsa yağmur, yağmasa yok,

İki aşık bir olup,

Muradına eren yok.

Nakarat:

A yarey, ay dağım,

Ateşin iyi, derdin yaman (ney).

Havanın sesi var,
Ama yağmuru yok.
Yar sadece lafta var,
Ama onun gönlünde yok.

Bu hava hava mıdır?
Kar, yağmur yağacak mı?
Yar üstüne yar seven,
Yiğit kıza uygun mu?

Havanın pusu,
Gökte ayın olmayışı.
Bu benim yalnızlığım,
Yanımda yârin olmayışı.

Mavi renk cübbeyi giyip,
Havada oynayan gönlüm.
Kötüden uzak durup,
İyi özleyen gönlüm.

5.26. Canım Canım Ey

Vadide yürümüşüm,
Battı ayağıma diken (ney).
Yâr diye yürümüşüm,
Yar bana bakmaz iken.

Nakarat:

Canım canım ey.

Gül diye bastım dikene,
Çekerim derdimi.
Bilseydim basmazdım,

Çekmezdim hasretini.

Gül diye bastım dikene,
Bilmedim kara dikenmiş.
Seni ben akıllı desem,
Akıllığın da bir yere kadarmış.

Ak diken gür gür yanar,
Gök dikene çare yok.
Meyli varsa ateşte yanar,
Meyli olmayanın ilgisi yok.

Yalnızım, yalnız ağacın,
Dibinde batır yatar.
Bin dikenin derdini,
Bir gül için o çeker.

5.27. Yara Des Kare

Ay önümde güneş arkamda (yara des kare),
Hasret içimde canım ey (hanlara des kare).
Bitmez ateşi bana saldın (yâre des kare),
Dert içimde canım ey (hanlara des kare).

Çalsa revap vursa davula,
Yakmaz sazı.
Pişmanlığın kasesi yok,
Konuşan ağzı.

Ay da gelip dolaşır,
Kapılarını.
Güneş de gelip dokunur,
Beşiklerini.

Halk konuşuyor,
Sıfatını.
Molla olsak çizsek,
Resimlerini.

5.28. Sünney

Canımın halini,
Konuk olan gireklere sor.
Biz garibin halini,
Gönül yakan dostlara sor.

Can eğer bulsa direği,
Birden uçup birden konar.
Arzulu yâri görse,
Susuzluğu kanar.

Vurma bana sopayla,
Kürdan gibi çubuk ile.
Aşıklık hoş yapar,
Huysuz yürür kötü ile.

Sen beni vurdum diyor musun?
Sapı kırık kamçınla.
Allah'ım kessin elini,
Kesmeyecek makasla.

Güneş çıkar kenarıyla,
Yar çıkar eşiyle.
Herkes eşiyle,
Ben tek kendimle.
Tamburumu çalarım,
Olduğu gibi bir köyde.

On canımdan yarısı kaldı,
Yârimin derdiyle.

Bahçe bahçe gül ekip,
Bir bahçe gül dolmadı.
Şu Allah'ın kaderi,
Bizi yara salmadı.

5.29. Hayranım

Yanda pınar kaynamış gibi,
Yârimin gözü.
Şeker yemiş gibi (hayranım),
Söyleyen sözü.

Şeker ağzındadır,
Bal dudağında.
Sari çiçek açılır,
Çıkan izinde.

Susadığımda su içtim,
Temiz çeşmeden.
Benim bağım kesilmez,
Kara göz yuvarlaktan.

Saten giyen hatunlar,
Geçse pınardan.
O hatunu öpsem,
Tutup kulaktan.

Geçen akşam yârimi,
Gördüm uzaktan.
Yârim su taşıyor,

Çomak pınardan.

5.30. Gül Yanında Aysihan

Dilberim gitti uzağa,
Ateşi benden gitmedi.
Ah çekip kan ağlasam,
Ahim Allah'a ermedi.

Nakarat:

Canım yetmedi (yey),
Dilberim gül yanında Aysihan.

Dilberim benden uzakta,
Ben dilberimden uzak.
Dilberim yanıma gelse,
Yakacağım mum, çırağ.

Derdi yok diyor musun beni,
Derdim içimde beş tulum.
Beş tulum para kazanınca,
Saldı bana cevr ü zulüm.

Bir gece sabah olana kadar,
Yârim seni yad ettim.
Gözümü kapatıp uyumadan,
Sabaha kadar kan ağladım.

Geldi yârim yürüyerek,
Önüme çıktı doğrudan.
Karanlıkta biri var,
Duvar yanında maralap.

İçmedim içki şarap,
Yar önünde halim harap.
Gecesi gelmez uykum,
Sabah kalkıp yola bakıp.

5.31. Altıncan

Ak tenge¹⁵⁰ param olsa,
Beyaz yere saray yapsam.
Gönüldeki yar olsa,
Tenha yerde sohbet etsem.

Nakarat:

Ayrılına ölmüyorum (altın can ey),
Akideme ağlıyorum.

Elma da elma kokuyor,
Ezilmiş kavun kokuyor.
Gariipken sevilen yar,
Güzel parfüm kokuyor.

Bağda kuş ötüyor,
Kiraz ağacının dalında.
Benim yârım oynuyor,
Açılıp cennet bahçesinde.

Gökteki mavi şahin,
Görmeden pusuya düşer mi?
İnsanoğlunun başına,
Kötü günler gelir mi?

Yüksek dağa pusu kursam,

¹⁵⁰ Delik para.

Kartal düştü pusuya.
Üç yıl oldu yürürüm,
şimdi düştü elime.

5. 32. Yârimin Hasretiyle

Kumul yolu han yolu,
Cebinde ay parası.
Yiğitlerin kazandığı,
Kadınlara çay parası.

Ben Kumul'dan giderken,
Yar kapısında kaldı.
Ne zaman gelirsin yar diye,
Kara gözüne yaş salan.

Yârim seni diyorum,
Cemalini görür müyüm?
Sen diye ölsem,
Cennet yüzü görür müyüm?

Çekme dostum telimi,
Ele yayma derdimi.
Rüyamda göremem,
Senin gibi aziz yârimi.

5.33. Ruhlar Kerim Allah

Derdim var derdim var,
Başımdaki saçım gibi.
Dert çekmeden ölüp gitsem (ruhlar kerim Allah'ım),
Havadaki şahin gibi (Allah'ım).

Irmağın suyu çekildi,

Yar önümdeki baştan.
Dostlarım düşman olup,
Ayırdı kara kaştan.

Bundan önceki zamanda,
Şimşek gibi vakitlerin nerede?
Cefalı emeklerle yanıp,
Seven yarlarım nerede?

Bağa ekilen ağaçlar,
Karanlık bağ oldu.
Yârimin ettiği ihanet,
Yüreğime dağ oldu.

5.34. Lahana mı Yersin Soğan mı?

Kapı önü sebzeli,
Temizleyip gezeli.
Sen beğenmesenbeni,
Diğer yarlar bekledi.

Nakarat:

Peki peki canım Altınhan,
Lahana mı yersin soğan mı, para mı harcayacaksın, altın mı?
Peki peki Altınhan,
Lahana mı yersin soğan mı, para mı harcayacaksın, altın mı?

Karlı dağa kar yağsa,
Bostanda yağıyor yağmur.
Yârimin yaptığı yemeğin,
Eti yok, turplu.

Leğmeneyi yemeyeceğim,

Sirke ile sebzen yok.
Şimdi seni sevmeyeceğim,
Eskisi gibi huzurun yok.

Karlı dağa kar yağınca,
Güneş çıkmadan eridi.
Yazık gençler,
Yârsız yandı gitti.

Yürüyorsun yürüyorsun,
Eğri yolda yürüyorsun,
Gerçek sözünü söylemiyorsun,
Şirin cana kıyıyorsun.

Yanıyorum yanıyorum,
Kaşı karaya yanıyorum.
Kaşının karasından,
Canı almasına yanıyorum.

Yüksek dağın arkasında,
Ahırla öküz var.
Karanlık diye gelmem deme,
Ay olmasa yıldız var.

5. 35. Allah Allah Yar Var Mı?

O gece sabah olmuyor (yey),
Benimle zıtlamış gibi.
Az gün oynayıp ayrıldık,
Şahin vuran tavşan gibi.

Nakarat:

Allah'ım Allah yar var mı?

Görünen dağda kar var mı?
Görünen dağda kar varsa,
Eritmeye yar var mı?

Şahin vuran tavşanın,
Çölde anası var.
Biz garip serserinin,
Bu şehirde nesi var.

Ben kendi şehrimde,
Oğlandım, handım.
Başkasının şehrinde,
Hor görüldüğümü bilmedim.

Pek garip oldu insan,
Yabancı şehirlerde.
Kanadım olsa uçardım,
Karanlık gecede.

Kapı önü kırmızı gül,
Atı bağla seyis kul,
Yar bana kızmış,
Ben yârime olurum kul.

Gidersin diyen yârim,
Durursun diyen yârim,
Sen benden ayrılırsan,
Ölürsün diyen yârim.

5.36. Ey Nigarım

Yârim gitti uzağa,
Bakarsam gözüm yetmez.

Beni bıraktı ateşe,
Çağırısam sesim yetmez.

Sallanıp çimene düştüm,
Ey Nigar'ım neredesin?
Sarıp saman oldum,
Sağ salim varmış mısın?

Kara kapçında bir köprü,
Yuva tepede bir köprü,
Başkasını seveni sevmem,
Kendimin sevdiği Aytürk.

Torbada bir paket,
Etrafımda bin paket.
Torbada yârim var,
Bebek gibi yuvarlak.

Gökteki yıldızların,
Mum çırağı vardır.
Gel de gör yüreğimi,
Yanan dağları vardır.

5.37. Hay Hay Ahmak A Yarey

Pamuk topladım (ay) pamuk topladım,
Güzelce topladım (mey).
Yiğit adam küser mi? (hay hay ahmak aaa yarey)
Bir ağız laf için (ney dudakların şeker yarey).

Yükselmesi:
Adam nasıl gider,
Yârini bırakıp.

Meyli olsa alıp gider,
Şehrini bırakıp.

Arpa, nohut samanını,
Rüzgâr ayırıyor,
İki iyi bir olunca,
Düşman ayırıyor.

Bugün mü, yarın mı?
Yârim gidecek.
Altı aydır uğraştığım,
Boşuna gidecek.

Uğramazsan uğrama,
Öylece kalsın.
Arpa, nohut samanı gibi,
Bölünsün kalsın.

Bırakıp bırakıp gittiğini,
Unutmayacağım.
Şimdi gitsen yanıma,
Yollatmayacağım.

4.2.6. Canikem Makamı

İlahım rahmetin çoktur,
Günahım dağ gibi.
Günah çok, sevap azdır,
Affet Allah'ım.
Canım ayy bi ...bi....baki alem.

İlahım ben hata yaptım,
Bu canıma cefa yaptım.

Kötü işi fazla yaptım,
Affet beni ey Allah'ım.

Birinci Çüşürge

6.1. Büyük Canıkam

Baksam gözükmüyor,
Kiraz ağacı.
Bizim yâri göstermeyen,
Yolun uzağı.

Atlar zayıf, yollar uzak,
Gelişim budur.
Âşık oynayınca muradıma,
Erdiğim budur.

Ak boz atım doymuyor,
Tarla otuna.
Yürek bağrım dayanmıyor,
Yârin ateşine.

Atlar zayıf, yollar uzak,
Gözlerden kayboldu.
Atına iyi bakanlar,
Kuş olup uçtu.

Atım olsa, iyi olsa,
Hazırlasam binsem.
Yârim olsa yanımda olsa,
Koynunda oynaşıp gülsem.

Seni dedim seni dedim,
Yar seni dedim.

Seni diyen zamanlarda,
Temada gittim.

6.2. Küçük Canıkam

(Ay) Baksam (canım ay) gözüküyor (yey),
Dünyanın ucu (ay yarey).
(Ay) Dünya denen (canım ay) eski durak,
Ben geçici (ay yarey).

Yar için ben canımı,
Tehlikeye attım.
Yapıp ettiklerini,
El âlemden duydum.

Ak ayım cenazeme,
Bülbül konmuş.
Ülker gözün, ay yüzüne,
Toz konmuş.

Senin canın, benim canım,
Bir can değil mi?
Senin için benim canım,
Kurban değil mi?

Altın tartan terazinde,
Gümüş tartayım mı?
Kalem kaşlı sen yar için,
Canımı satayım mı?

6.3. Senin Dardin

Dünya bir felek,
Başını eğip geçecek.

Yüzü, gözü kızıl ala,
Kartal avlayan tilki gibi.

Nakarat:

Senin derdin vay vay canım,
Vay vay hanım.

Ah vurma yârim,
Yüreğin kan oluyor.
Ölürsen kendine ziyan,
Mihriban'ın yar tutuyor.

Göklere çıkıp,
Birlikte olalım demiştik.
Ama sonunda,
Ayrılalım dememiştik.

Önce sendin,
Beni bu duruma sokan.
Yine Bismillah diye,
Canımı tenden ayıran.

Şaşkın bir kuş,
Hiç düşmez tuzağa.
Eğer düşerse de,
Kartal pususuna.

Yârim sen otur,
Hizmette olacak başımız.
Yine hatırladıkça,
Kurumuyor yaşımız.

Kapkaradır kaşınız,
On beş vardır yaşınız.
Yine olsa yâriniz,
Biz de gamlıyız.

6.4. Canım

Atlar zayıf (gay) yollar uzak (gay),
(Ay) Gözlerden kayboldu (yey canım).
Atını (zey) iyi besleyenler (rey),
(Ay) Kuş olup uçtu(yey canım).

Atlar yürüyor,
Buzlu yamaçta,
Bir iyiyi zorluyorlar,
Bir kötüyle.

Atım olsa atım olsa,
Ala atım olsa.
Ben yârimi özlediğimde,
Kanadım olsa.

Atlar zayıf, yollar uzak,
Zordur yetişmem.
Gariplik azabıyla,
Ağrıdı başım.

At alsan yavru at alma,
Yola giremez.
Kaşı kara güzel hatun,
Ele düşmez.
Nadasta at koşturdum,
Eğilip düze.

Aybaşında torba verdim,
Yârim size.

6.5. Yârim ile Ben Gittim

Yüksek yüksek tepe olsa (Alla yârim ey),
Bakıp yatmaya.
Küçük hançer olsa (Alla yârim ey),
Yüreği yarmaya.

Nakarat:

Yârim ile ben gittim,
Bahçeden gül koparıp döndüm.
Yârim orda yar sevse,
Ben umut kesip döndüm.

Küçücük pencerenden,
İkimiz sığdık.
Olmayacak işi yapıp,
Derdini çektik.

Oradan oraya gelmeyen,
Sen yar değil mi?
Altı aydır dolaştığım,
Boşuna değil mi?

Laf dinlemeyen kötüymüş,
Yardan ayrılan.
Seven yardan ayrılıp,
Deli olan.

Aylar geçti yıllar geçti,
Feryat etsen de.

Benim orada yârim var diye,
Hayal etse ne?

Arpa, nohut yayılıverdi,
Toplayalım yardım etsene.
Öpmek isterim boyum yetmez,
Biraz eğilsene.

6.6. Zem Zem

Yar senin şaşkırtıcı bahçende,
Saklanan güvercinin var.
Gönlümü diğerlerine verince (vey),
Çokta kötü lafları var.

Nakarat:

Zem zem (dur dur) akşam varacağım diyor musun? (ay yarey)
Akşam gelip yarın döneceğim diyor musun? (ay yarey)

Elma gülü nardan,
Gönlüm kalmış yardan.
Ben niye gönül üzeyim,
Nar çiçeği gibi yardan.

Evrişimi¹⁵¹ doladım,
Ben yârimin boyuna,
Yılan gibi kıvrılıp,
Girdim yarin koynuna.

Yolda yatan ala yılanın,
Boynuna zincir salsam.
Yasin suresini okuyup,

¹⁵¹ Evrişim: İpekten yapılan dokuma kumaş.

Şeytana ben dert salsam.

Zem ile zincirini,
Altın ile penceresini,
Çağırarak ses geliyor,
Kız başında kangırısı.

Zilini bana ver,
Allem edeyim kallem edeyim,
Hangi kızla evlenirsen,
Gidip ona selam vereyim.

6.7. Dudağın Olayım

Gök açılmış,
Yıldızlar dağılmış.
Ben yara ne yaptım,
Yar bana küsmüş.

Nakarat:

Dudağın olayım, dudağın olayım, dalına konayım,
Ötüp ötüp gül dalında bülbülün olayım.

Kapı önü nar gülü,
Atı bağla seyis.
Çağırıldığında gelmeyen,
Kendisi gelen nemakul.

Evin önünde dallar,
Dal dalında mercanlar.
Yar kıymetini bilmez,
Yeni gençler.

Leb leb uçuyor doğanlar,
Bakmıyor yarlar.
Bakmazsa bakmasın,
Asıl vefasız yarlar.

Hava gelip geçti mi?
Bulut gelip geçti mi?
Yar üstüne yar sevdin,
Başın göğe erdi mi?

Senin derdini söyleyeyim mi?
Kendi halime ağlayım mı?
İçimdeki derdimi,
Yârim sana söyleyeyim mi?

6.8. Şifa Verin Canıma

Dağlar arasında çıkandanın,¹⁵²
Meyvesi olmaz.
Arça ile lafı birdir,
Kış yaz kurumaz.

Nakarat:
Yârim yarey, şirin yarey,
Şifa verin canıma, yar derdiyle dertliyim ben.

Biz ikimiz başta,
Neler demiştik.
Sarı serçe yavrusu gibi,
Yem verdik.
Yiğit atım viran oldu,
Bırak kolumu.

¹⁵² Çikanda: Susuz yerlerde yetişen bir bitki.

Engelinden geçeyim,
Kes boynumu.

Alçak alçak yerlerde,
Yatarsın yârim.
Sık sık aklıma,
Gelirsin yârim.

Kara kara atlara binip,
Atlar götürdüm.
Gönlü kara yarlar için,
Şöhret götürdüm.

Gönlü kara sen yar için,
Düştüm yatağa.
Ben gibisi fazlaymış,
Sen gibi maskaraya.

6.9. Gülü Görün

Yüksek yüksek dağ başından,
Sıyrıldım düze.
Kızıl gonca gibi,
Eğildim size (ay gülü görün).

Kırmızı güller varsa eğer,
Bülbülün olayım.
Sarı serçe yavrusu gibi,
Dalına konayım.

Bahçeye girip güller ara,
Gezelim.
Gelin yârim gül dibinde,

Berber olalım.

Kırmızı güller açılmış
Bağlar arasında.
Gözlerimin karası aktı,
Size bakıp.

Türlü türlü güller açılmış,
Yazın dağda.
Oynasam yar ile,
Bir güzel bağda.

Bağda bekleyip yârim seni,
Uyumadan yattım.
Sen çıkmadın evinden,
Üzülerek döndüm.

Bahçenden gittiğimi,
Bildin mi yârim?
Çatına taş attım,
Duydun mu yârim.

6.10. Şervazi

Yaylakta fazla tavşan,
Her yerde tavşan.
İçim dertle dolunca,
Derde dayanmadan kaçan.

Nakarat:

Allay şervaz hazır olun,
Gelse düşmanlar batır olun.

Senin derdini diyeyim mi?
Kendi halime ağlayayım mı?
Dert, elemle sararan,
Yetim halime ağlayım mı?

İçim doldu dertlerle,
Ağlıyorum sabahlarda.
Uçmaya kanat verse,
Durmayağım şehirlerde.

Derdini bana söylesen,
Senin derdine ben yetsem.
Cefayı bırakıp gidip,
Çöllere alıp gitsem.

Saçımı fazla desem,
Derdim fazla saçımdan.
Yârin yaptığı vefasızlığı,
Hiç çıkmaz hatırımdan.

6.11. Nerede Olsan Ol Selamet

Ben seni gördüm,
Ahu nedamet.
Nerede olsan,
Ol selamet.

Nereye gidersen,
Beni unutma.
Kara gözünden,
Yaşı akıtma.
Yârim gelmiş,
Bana irade.

Saldığın ateş,
Ondan ziyade.

Bir taneydim,
Bin tane oldum,
Kişiden gizlesem,
Aşikâre oldum.

Aşikâre eden,
Senin işindir.
Mest eyleyen,
Şirin sözündür.

İkinci Çüşürge

6.12. Hoş Kudretli

Hoş kudretli Allah'ım,
Âlemin şahı.
Bir Allah'a yetmiyor mu?
İnsanın ahı.

Nakarat:

Öyle bir yerde gafil,
Geçtim bu candan.

Aklım diyor, aklım diyor,
Aklım imandan.
Yar gelene kadar ağlayıp,
Gözyaşım kandan.

Lek lek diliyorum,
Dilekler için.

Sabah kalkıp kan ağlıyorum,
Senin gibi yar için.

Allah'ım razıyım,
Alsa canımı.
Allah'ımdan diliyorum,
İman şanımlı.

Atam olsa, anam olsa,
Ölüm olmasa.
Ölenlere cennet olsa,
Cehennem olmasa.

6.13. Canım Eğlenelim Diyorum

Gökte ay battı,
Bir zaman da güneş çıktı.
Vefasız yar sevsem,
Yollarında bekletti.

Nakarat:
Yârim canım eğlenelim derim,
Yâri hanım bayılırım.
İkiniz aynı,
Hanginizden vazgeçeyim.

Gece olsa yatmıyor,
Kavak ağacında karga.
Niye böyle ağlıyorsun,
Vefa göstermeyen yare.

Atı koşturacağım,
İpini çekip.

Kendi yârimi bulunca,
Diğerleri kalsın şaşırıp.

Akşam erken ay battı,
Horoz ötüp güneş açtı.
Arzulayıp seven yar,
Sadece bir gece yattı.

Biz küçük zamanımızda,
Dağda çobanlık yapardık.
Dost düşman arasında,
Yar ile bağda kaldık.

Hava gelip geçti mi?
Bulut gelip geçti mi?
Yar üstüne yar sevdin,
Başın göğe erdi mi?

6.14. Bu Benim Bahtım

Bağa girmeyin biri var,
Gülü koparmayın işi var.
İkimizin arasında,
Bir düşman kişi var.

Nakarat:

Bu benim bahtım su olup aktı,
Vay vay yarey.

Atlayıp geçemedim,
Adım adım yetişemedim.
Arzulayıp sevdim yâri,
Bırakıp gidemedim.

Bu benim kötü talihim,
Talihim içinde bahtım yok.
Ne yapsam çok şaşırıyor,
Sağ elimde nehşe yok.

Ayı da aydan yarattı,
Güneş ay kadar parlak değil.
Allah'ım yalnız yarattı,
Bana yar eş değil.

6.15. Şan Şarkısı

Havanın dumanından (hey hey hey),
Başım döndü (hey hey hey).
Arayıp sormayın (hey hey hey),
Yardan ayrılıp geldim (hey hey hey).

Havayı duman kapladı,
Dumanı rüzgâr aldı.
Yitip giden gönlümü,
Kıymetli yarım aldı.

Hava puslanmış,
Kar, yağmur yağacak.
Niye sevdim seni,
Dert, hasret çekecek.

Havanın dumanları,
Vadilerin yerin kulanları,¹⁵³
Su desem şerbet veren,
Adağın hatunları.

¹⁵³Kulan: Bir tür hayvan.

Havada bulut gönlüm,
Yağmur yağacak gibi.
Gönlüm hoş olmuş,
Yar gelecek gibi.

Havada bulut gönlüm,
Deryada balık gönlüm,
Yarlar bakmaz oldu.
Sen onu unut gönlüm.

6.16. Ay Hanım Güzel Yüzlüm

Turnalar katar katar,
Aydınlansa aydınlansa(yey).
Yüreğim rahat eder mi? (Alla yârim ey)
Gönlümdeki yar olmasa (yey).

Nakarat:

Ay hanım güzel yüzlüm,
Ateşine nasıl dayanayım (yey).
Akşam aydınlanana kadar durup (Alla yârim ey),
Sabaha kadar tembür çalayım.
Sen yârimin derdiyle Alla yârim ey,
Evlerde nasıl yatayım (yey).

Ben duvardan baktım,
Sen evinde saç taradın.
Çıkmadın ay hanım,
Beni dışarda it daladı.

Ben giderim baş alıp,
İki koluma taş alıp,
Bizi diyen yarlar,

Kaldı gözüne yaş alıp.

Apaydın geceler,
Bembeyaz geceler,
Gül ile reyhan kokuyor,
Yârimin yürüdüğü sokaklar.

Ayın nuru yok,
Bulut yanında olduğu için.
Yârin gönlünde ben yok,
Yanında yâri olduğu için.

Aya benziyor yüzün,
Ülkere benziyor gözün,
Hayalimden çıkmıyor,
Bu senin şirin sözün.

6.17. Küçük Törem Var

Kırmızı yeşil törem var, mercan gördüm törem var,
Bileğiniz, kalem kaşlı bacı (yey).
Balık olup törem var, öpmeyim yârim törem var,
Yüreğinizde kalem kaşlı yârim var (yey).

Tepeye ev yaptım,
Arada kaldı.
On beşimde yar sevdim,
Tartışmada kaldı.

Meylin olsa sabah gel,
Korkmadan ölümden.
Meylin olsa getir,

Cungar¹⁵⁴ gülünden.

Yârim olsa yakın olsa,
Uzak olmasa.
İnsan onu yârim der mi?
Halini sormasa.

Uzak olsa yakın olsa,
Kararım yok.
Ben yarımı görüversem,
Umudum yok.

Uzak olup yakın olup,
Yamacı yoktur.
İki iyi bir olunca,
Kötüsü yoktur.

6.18. Alley

Bizim evler çeşmede (Allaey),
Çanta kaç ulakta? (Allaey)
Bizi diyen yarenler (Alla yarey),
Cezaevinde, hapiste (yey).

Nakarat:
Allah yarey gelen kazaya çare yok (gay).

Yârimin çeşmesi,
Buz tutmuş ayna gibi.
Ne zamana kadar yürüyeceğiz,
Kakkuk ile Zeynep gibi.

¹⁵⁴ Cungar: Bir tür çiçek.

Kapı önü çeşme,
Dolanıp geçmez argamak.¹⁵⁵
Sen beni uygun görmesen,
Aynaya bakıp suratına bak.

Şarkı söyleyeceğim baştan,
Sıkı tut kulağından.
Akşama doğru eleyim,
Çömüldür kulağında.

Vadi kaynağının yanında,
Büyüttüğün soğan.
Siz hanım aşkıyla,
Pervane oldum kış hem de yaz.

6.9. Humarım ve Gülvanıhan

Humarım da humarım,
Humarımdan ayrıldım.
Humarım diye gidip (humarım),
Kartalımdan ayrıldım.

Bir böleyim mi canı,
İki böleyim mi canı,
Şişede sandık yapıp (Gülvanıhan yarey)
Saklayıp seveyim mi (yey) yâri?

Yolla gönderdim düzdür,
Gece bana gündüzdür.
Bırakırsan gideceğim,
Yârim orda yalnızdır.

¹⁵⁵ Argamak: Erkek at.

Gölge olmuyor ağaç,
Dalımı kestikten sonra.
Yârini çağırrsa gelmez,
Gönlü kaldıktan sonra.

Aktır bileğim aktır,
Yardan talihim yoktur.
Yardan talihim olsa,
Ölsem arzum yoktur.

Gece geldim o yamaca,
Havuç boylu gelmedi.
Havuç boylu yâr diye,
Gözlere uyku girmedi.

6.10. Canım Olsa (Heptiren Hanım)

Çapa verip gelip (vey),
Açtığın suların hangisi? (yey)
Beni kötü diye gidip (vey),
Sevdiğin yarlar hangisi (yey).

Nakarat:

Canım olsa, hanım olsa,
Bir öpüp koklasam razı olsa.

Derdi fazla o yârin,
Gönlünün arzusu yok.
Baksam o yâre,
Benim gördüğüm gibi hali yok.

Yukarıdan rüzgâr gelse,
Irmağın rüzgârı mı?

Başım dönerek geldim,
Yârimin humarı mı?

Derdimi fazla anlatayım mı?
Halimi fazla anlatayım mı?
Yar beni bırakıp gitti,
Haksızlığı anlatayım mı?

Akşama doğru ay çıktı,
Sabah çoban yıldızı doğdu.
Sen diye üşüdük biz,
Aç koynunu hatun kız.

Gökteki çoban yıldızı,
Günden güne parlıyor.
Biz de büyüdük artık
Ne zaman evlendireceksiniz?

Dalları kesip koydu,
Kurusa yakacağız.
Kızlara baktık,
Büyüse alacağız.

6.11. Büyük Törem Var

Geç olup yıldız doğmuş (Ayla Hanım törem var),
Ben ne zaman eve döneyim (Ayla Hanım törem var).
Bir tane elma verin(Ayla Hanım törem var),
Yoldaş edip eve döneyim (Ayla Hanım törem var).

Nakarat:

Ayla Hanım büyük olsa da,
Oynayacak ev var.

Kara vadi yolları,
Damla damla su geçidi.
Benim orda bir yârim var,
Kızıl gülün çiçeği.

Kızıl elma çiçeğini,
Güneşte kurutmadım.
Benim orda bir yârim var,
Kırmızı elma çiçeği.

Kırmızı elma çiçeğini,
Güneşte kurutmadım.
Sevgilim sen olursun diye,
Ben seni unutmadım.

Kırmızı elma çiçeğini,
Güneşte kurutacağım.
İyi huylarını,
Ne zaman unutacağım.

6.12. Gümbür Gümbür

O dağ bu dağ gezip,
Görmediğim dağ kalmadı.
Yar için çekmediğim,
Cevr ü cefa kalmadı.

Nakarat:

Aman aman şehirlerin aman,
Yol verin hocaya revan.
O dağ bu dağ gezdi,
Görmediğim dağ kalmadı.
El verip aramadım,

Torba tabak kalmadı.

Nakarat:

Gümbür gümbür arabam demir,
Oku kırılmıyor, tekerleği durmuyor.

Yâriniz uzakta kaldı,
Ben olayım öz yâriniz.
Yârinizi bulana kadar,
Az kaldı canınız.

Nakarat:

Gümbür gümbür arabam demir,
Ahmakla geçecek ömrüm.

6.13. Ak Balahan

Bahçe bahçe gül ekip,
Bahçe güle dolmadı.
O Allah'ın takdiri
Yâri bize çatmadı.

Nakarat:

Ak balahan kendin biliyorsun,
Ateşe salıp yakıyorsun.

Rengârenk güller açıldı,
Hoş kokulu bağlar arasında.
Gönlümüz gül gibi açıldı,
Mihriban yarlar arasında.

Gidince gelmiyorsun,
Mendilin bende kalsın.

Ağlarsam yaşıımı silirim,
Eşlik etsin bana.

Bahçe bahçe gül ekip,
Üzüm bağı yaptım.
Yeni yâre bakmayıp,
Ahmaklık yaptım.

Vadide güneş açmış,
Gülün açıldığını bilmedim.
Gonca boylu yar sevip,
Yaktığını bilmedim.

6.14. Canım Hanım

Gidecek misin, güle güle,
Gelirsen selamet.
Allah'ıma havale ettim,
Boyların emanet.

Irmağında su yok mu?
Balıklara ne olmuş.
Tüm halk oynuyor,
Biz oynasak ne olmuş.

Gökteki kartalın,
Kanaında toz yok.
Güzele âşık olmayın,
Güzelde vefa yok.

Irmaktaki çamur suyunu,
Göle aktarma yârim,
Aklın fikrin varsa,
Bizi bırakma yârim.

Senin doppanı ben giysem,
Sana benzer miyim yârim?
Düşmanın lafıyla,
Seni bırakır mıyım yârim?

Akşam olunca yatmıyorum,
Pencereden sığmıyorum.
Birkaç günlük âlemde,
Senin derdini çekmiyorum.

6.15. (Yuvarlak) Güzel Hatun

Irmağın içi çamurdur,
Bassam sallıyor.
Yârimi görünce,
Yüreğim titriyor.

Nakarat:
Yuvarlak yuvarlak çift yuvarlak,
Sen güzelsin, beğeniyorum,
Yuvarlak hatun aaa ... yarey.

Ben geldim geceyle,
Irmağın içiyle,
Yiğidin eli bağlı,
Hatunun saçıyla.

Irmağın içi ala,
Bizim yar küçük daha.
Küçükse büyüyecek,
Ne zaman öpecek.

Irmaktaki suları,

Güle verse doyar mı?
Sana yanan yüreğe,
Çaydanlık koysa kaynar mı?

Irmağında su yok mu?
Susuzluğa ben aşına.
Yüreğimi yakan,
Kara göze ben aşına.

6.16. Mirzangül

Yârim ile ikimiz,
Bir mahallede büyüdük (vay dağdey hazret).
Başta sözümüz şöyle,
Ayrılmamaya söz verdik.

Nakarat:

Mirzan gülüm mirzan gül,
Kısa gülüm altın gül,
Gülşadihan aaa...yarey.

Akşam olsa yürümeyeceğim,
Yürürsem bacağım ağrıyor.
Sefere giden yârime,
Çok da içim ağrıyor.

Dağı dolaşıp geçip,
Ata binmek isterim.
Yar acısı yaman imiş,
Yanıp ölecek gibi oldum.
Can Seydem canım Seydem,
Ağrıyor benim midem.
Bir öp Seydem,

İyileşsin benim midem.

Senin göğsün bana ilaç,
Bana azıcık versene.
Bana azıcık vermezsen,
Pazar fiyatından satsana.

Yârin yolu karanlık,
Gidemedim yol bulup.
Sevemedim sen yâri,
Konuşacak yer bulup.

4.2.7. Durdine Deva Makamı

Kibirli olma sakın,
Eğil, göklerde olsan.
Kendini eksik hisset,
Sülayman Padişah olsan.

Nakarat:

Canın aaa...bi...bi...Ya Resulullah!

Kibir yaptı şeytan,
Ondan dolayı rezil oldu.
Kamışı görmediniz mi?
Baş çıkardı boriya oldu.
Canın aaa... bi...bi...Ya Resulallah!

Dert bağı içinden
Ne erenler geçti.
Guristan sarayda,
Şan u şöhret eda oldu.

Birinci Çüşürge

7.1. Derdine Deva

Derdin nedir,
Dedi firakın nedir.
Vefasız yar önünde,
Benim günahım nedir.

Nakarat:

Ay ... yarey ay dağım ey,
Hastaya şifa veren Allah'ım.

Ne günahım vardı,
Yar önünde yar önünde.
Hiçbir iş belli değil,
Yaptığım işim yar önünde.

Çok yaktın beni,
Ocağa konan çamur gibi.
Çok da sararttın beni,
Dalından kopmuş elma gibi.

Altın horozum altın horozum,
Taçları kırmızı.
Zaman o kadar ters ki,
Köle atlı, beyler yaya.

Gidersek gidelim,
Aşlığın pazarına.
Cefa çekelim,
Seçip iyisine.

Yârim senin,
İkiz narın var mıydı?

Başkasının yârinden,
Senin beklentin var mıydı?

7.2. Yârim Haklı

O dağdan bu dağa gezdim,
Gezmediğim dağ kalmadı.
Yar için çekmediğim,
Cevri cefalar kalmadı.

Nakarat:

Yârim haklı yârimey derdine deva,
Hastaya şifa veren Allah'ım.

Bağda hatun sararıp,
Yârim sararttı beni.
Kendisi ay gibi, gözü yıldız,
İnletip ağlattı beni.

Gül olsa da gül değil,
Güllerin rengi farklı.
Yar olsa da yar değil,
Yarların huyu farklı.

Yoldan geçiyordum,
Çağırdınız çağırdınız.
Mihriban bu gönlü,
Çağırıp gelip ağlattınız.

İlkbahar gelirken,
Güller açıldı rengârenk.
Gül içinde ben dışında,
Şimdi oldum havuç renk.

Yazlık buğday büyüdü,
Kışlık buğday nerede?
Can çıkacak hale geldi,
Can kardeşler nerede?

Bir bela ile karşılaştım,
İki bela ile karşılaştım,
Kaşı yok kirpiği yok,
Büyük bela ile karşılaştım.

7.3. Nar Gülüyüm

Erik ağacını yakıp (vey),
Su serpip söndür.
Biz yetimin günahını (yey),
Oynatıp güldürüp affet.

Nakarat:

Yarey nar gülüyüm,
Gül bahçendeyim Aylan canım.
Hatun Aylan canım.

Dobbanızın kenarı,
Üç gelir, dört gelir.
Yeni yar sevdik ama,
Ne zaman gönül verir.

Hoş Allah'ın takdirinden,
Başıma düşen bir tuğla.
Bir tane elma bulup,
Yârimle beraber yesek.

Hoş niyetler vardı,

Yar hasta olsa bakalım diye.
Dalı kesip,
Çevirip yakalım diye.

Yârimi arayıp,
Buldum değirmen başında.
Saçından tutup,
Öptüm düşman önünde.

Çift kapının önünde,
Bacağımı boşandıracak.
Adamların lafindan,
Kulağım, beynim delik deşik olacak.

Sarı serçe olup
Uçsam kanadımı gerip.
Gel desen geleceğim,
Eğri yollara basıp.

Bağlarını seyredip,
İpi saldım dala.
Şansımın yokluğundan,
Tartışıp kaldım yarla.

Dostlarım seyredip,
Yular oldum dara.
Düşmanım duymasın diye,
Çıkmadım dışarıya.

Gönlüm çok kırıldı,
Hiç ilacı yoktur bana.
Bendeki derdi alıp,

Kadir Allah salsın sana.

7.4. Hey Yar

Kırlangıç karadır niçin,
Kanaından ayrılmazın (hey yar).
Kız çocuk zayıftır niçin,
Anasından ayrılmazın (hey yar).

Nakarat:

Yâri hey yar (rey),
Kırlangıç kara, bağı ala heyyar.
Ocaktan çıkan duman gibi,
Yârin gönlü kara (hey yar).

Kırlangıç hey kırlangıç,
Uçsan benim yanımdan uç.
Kanaına mektup takıp,
Götür yârime ver tutup.

Kırlangıç kayıp uçar,
Kanaını açıp uçar.
Allah'ın takdirinden,
Kimin yârini kim tutar.

Kırlangıç tavana geldi,
Uykudan gözünü aç.
Uykudan ne fayda,
Oturup gönlünü aç.

Kırlangıcın yavrusu,
Sen de yetim ben de yetim.
Ben seni görmek istesem,

Yoktur benim ak, boz atım.

Kırlangıç kara olur,
Kanatları ala olur,
Ben uzaktan yar sevsem,
Başıma bela olur.

Kırlangıç karadır,
Kanatları aladır,
Kız çocuk aciz olur,
Anasına eş olur.

Kırlangıç kendisi kara,
Uçsa onun bağı ala.
Ocaktan çıkan duman gibi,
Yârin gönlü kara.

7.5. Ayda Çıkan Yarey

Gugukum ötüp geçer,
(Ay) Sesi dağlarda garip.
Biz ikimiz dost olalım,
Sen misafir ben garip.

Nakarat:

Ayda çıkan yarey,
Ay sözü yalan vefasız.

Kakkuğumun sesini,
Her yerde işitip gelirim.
Yârimin veren kuşağı,
Belime bağlayıp gelirim.

Gece yâri rüyamda görüp,
Gündüzleri mağdurum.
Çağırsan gelirim yanına,
Tek başıma yalnızım.

Yürürken neden durmadın,
Gam ile yürüyünce.
Otursan ne iyiydi,
Yar iyiyken ayrılacağına.

Definin zinciri,
Üç mü gelir, dört mü?
Herkes yâri bulursa,
İç bağırı kim bilir.

Bu yürek yanıyor ama,
Muradına ermez iken.
Vefasızın hasreti,
Ölüne kadar sönmez iken.

Her gece bağına girsem,
Kayıp olanı bilmedim.
Her pazartesi çıkacağım der,
Ayda çıkar mı bilmedim.

Her gece bağına girsem,
İtlerin havlar.
Dikenlerinden geçeceğim diye,
Dizlerim kanar.

7.6. Yüksek Avlu

Evin yol kenarında,

Her gün çıkamaz kişi.
Hoş bir kadınsın (ney),
Umudu kesemez kişi (yey).

Nakarat:

Ayarey yüksek avlu yol kenarı (yey),
Ayarey dolaşıp geçemez kişi (yey).
Dışı mercan içi yakut (yey),
Umut kesemez kişi.

Bu avlu yüksek avlu,
Memethan'ın yattığı avlu.
Belinde güzel kuşak,
Koynunda Zakir hocam.

Bu avlu yüksek avlu,
Memethan yattığı avlu.
Bizim yârin torbası,
zm ile ceviz ılan.

Ben yattım akşama doğru,
Aydınlanmıyor hayal ile.
Gidip arasam yârimi,
Gitmiş yâri ile.

Defi genişlet kergek ile,
Ggsn yaş yerde yakıp.
Sen başını taşa vurma,
Gerek duymayan yara bakıp.

O hanımın yürüyüşü,
Çok cazibeyli.

O hanıma aşık olsan,
Bakıyor sanza¹⁵⁶ ile.

Yar ırak, menzil yakın,
Hiç de gafil değil.
Sözde dost olsa da,
Kalpte dost değil.

7.7. Sen Padişahsın

Bırakmayın fakiri,
Padişah olası var.
Padişahlık gitmiyor,
Bir baksan ne olur.

Nakarat:

Sen padişahsın, ben bir fakir,
Bir şefkat et biçarelere.

Bıraksan fakiri,
Başına düşer bin taş.
Bir elma bulup,
Dostlarla beraber yesek.

Hakim olup hukuk tutsak,
Dünyada kibirli olup.
Yattığın evin burada kalır,
Baki evin önündedir.

Dünyada bin yaşayan,
Lokman Hekim kaldı mı?
Bu ölüm şerbetini,

¹⁵⁶ Sanza: Bir çeşit yemek.

İçmeyen can kaldı mı?

Altın işlemeli cübbem olsa,
Yürümeye yolum olsa,
Adil padişah olsa,
Sevdiği yârdan ayırmasa.

7.8. Küçük Hayranım

Kenevir dibinde keklik,
Ben yârim ile eplik.
Sağ yanında saçı var,
Tutup öpmeye eplik.

Nakarat:

Allah'ım can Allah'ım,
Ben sana hayranım.

Kaş, kirpik arasında,
Gözlerine aşık oldum.
Boynuna sarılıp,
Dudağından öptüm.

Yârim gidecek şimdi,
Gideceği yol olsun.
Beni bırakıp gidenin,
İki gözü kör olsun.

Havada gidip duran,
Bir yalnız kara karga.
Gidince selam deyin,
Bizim yar vefasıza.

Almata denen yerin,
Elması fazla iken,
Memleketinde garip oldum,
Gelmesem olur iken.

Fazla baktım sana,
Bir bakmadın bana.
Bakmazsan bakma,
Uvalim olsun sana.

7.9. Ayla Hatun

Yüksek yere avlu yaptım,
Arada kaldı (Ayla Hatun canım yarey).
On beş yaşında (ay yarey) seven yarlar,
Telaşta kaldı (Ayla Hatun canım yarey).

Yüksek yere çıkma yârim,
Buluştu derler.
Dal boyunu eğme yârim,
Öpüştü derler.

Yüksek yere çıktık ama,
Görüşmedik.
Dal boyumu eğdim ama,
Öpüşmedik.

Yüksek yere çıkma yârim,
Düşüp ölürsün.
Güzeli sevme yârim,
Yanıp ölürsün.

Bakınca görünmüyor,

Vadinin karası.
İki hatun çıkıp geldi,
Bizimki hangisi.

Hava mı, bulut mu?
Yağmur damlıyor.
Yarın koynu cennet mi?
Gönlüm açılıyor.

Birleşik kaş o yârimin,
Armutlu bağı var.
Yarıp görün yüreğimi,
Aşk dağı var.

7.10. Yaçi Bey

Yaşamıştı Yaçi Bey (Yarigülla),
Kötü zamanda (dostigülla).
Cungarlarla savaşıp (yarigülla),
Ölüp gitti arzuyla (dostigülla).

Yaçi Bey ahmak iken,
Belinde çakmak iken,
Yaçi Bey'i öldüren,
Cilası var Kalmak iken.

Yaçi Bey'in evleri,
Törük dağında.
Hile, kurnazlık yok idi,
Yaçi Bey'in huyunda.

Kontacın askeri,
Verdi halka zorluk.

Evsiz kaldı halk,
Ev, mekândan ayrılıp.

Kaldı yemeksiz,
Bastı kuraklık.
Halsiz kaldı halk,
Bulunmadı azıklık.

Öyle çıktı Yaçi Bey,
Sağ eline mızrak alıp.
Dağlar arasına yol saldı,
Pehlivanları arkaya alıp.

Yaçi Bey'i görenler,
Yakışıklı diyordu.
Gürzü savuran elleri,
Arslan gibi er idi.

Yaçi Bey yiğit erdi,
Yedi kulan yerdi.
Yedi kulan bitirip,
Daha var mı derdi.

Yaçi diyen bir kişi,
Arkasında bin kişi.
Yaçi'ye eğilmese,
Kurtulamaz kişi.
Yaçi Bey yaçidir,
Mızrağını saplıyor.
Yaçi'ye eğilmese,
Sopa bile dönüyor.

Moğol han mektubunda,
Tutukla dedi Yaçi'yi.
Her yere engel koyup,
Asker yaptı herkesi.

Kim tutsa Yaçi'yi,
Mal sahibi yaparım onu.
Kendimle beraber,
Hâkim yapayım ben onu.

Moğol gelip çağırđı,
Osman Bey'i yanına.
Osman Bey de satıldı,
Sekiz çeyrek altına.

Ben bu işte dururum diye,
Söz verdi Osman Bey.
Yaçi'yi tutun diye,
Emretti Osman Bey.

Tutmak istedi Osman Bey,
Yaçi Bey'i maralap,
Tutamadı Yaçi'yi,
Koşsa da hızlıca.

Öyle düşündü Osman Bey,
Böyle düşündü Osman Bey.
Samancıyı aldatmaya,
Karar verdi Osman Bey.

Samancı da satıldı,
Osman beye katıldı.

Arkasına düşüp Yaçi'nin,
Tutmak için atıldı.

Yaçi Bey'in babası,
Süleyman isimli bey idi.
Yaçi Bey'in kız kardeşi,
Samancıyla evlendi.
Soğuk surat samancı,
Yaçi'ye oldu düşman.
Menfaate satıp canını,
Oldu Osman'a yalaka.

Yaçi Bey'i tutmaya,
Söz verdi Samancı.
Bu işlerin aslını,
Bilemedi hiç Yaçi.

Osman Bey sordu,
Yaçi denen nerede?
Cevap verdi samancı,
Dağ arası bağda.

Yaçi Bey kulan atıp,
Kebap etti bağrını.
Dalaylama¹⁵⁷ aldatıp,
Çok içirdi içkiyi.

Samancı onu aradı,
Ondan bundan sordu.
Dağ arasında,
Gitmişti peşinden.

¹⁵⁷ Dalaylama: Din adamı.

İnip geldi bir gün,
Dağı atlayıp Yaçi Bey.
Bu işlerden habersiz,
Girdi memlekete Yaçi Bey.

Yetip geldi Yaçi Bey,
Yaçi evin yanına.
Girmesi gerekti hemen,
Kız kardeşinin evine.

Dönmek istedi arkaya,
Ata binip şimdiye.
O zaman geldi Samancı,
Yaçi Bey'in önüne.

O arada Yaçi ile,
Karşılaştı Samancı,
Hoş geldin diye,
Saygı gösterdi Samancı.

Bizim evler çok güvenli,
Girip geçin Yaçi Bey.
Yorulmuşsunuzdur,
Çay için Yaçi Bey.

Öyle geçti Yaçi Bey,
Böyle geçti Yaçi Bey.
Çaresiz kaldı o vakit,
Eve girdi Yaçi Bey.

Duyurmadı bu işi,
Samancı hanımına.

Yaçi Beyi tutmak için,
Bırakmadı rahatını.

Fırsat bulup samancı,
Çıktı dışarı.
Hayal ile evde,
Yalnız kaldı bu Yaçi.

Gözü pek Yaçi Bey,
Etrafına baktı.
Görmese de başka şey,
Bir işi fark etti.

Samancı çıkıp dışarı,
Her tarafa baktı.
Yaçi Bey'in atını,
Eşyalarını boşalttı.

O arada çağırdı,
Hızlı çıkın Yaçi Bey.
Çıkıp derhal atına,
Binmek istedi Yaçi Bey.

Eyere ayak koyup,
Yere düştü Yaçi Bey.
Aldanıp hileye,
Düştü Yaçi Bey.

Haber verdi askere,
Hemen gören Samancı.
Binlerce asker atlandı,
Tutmak için Yaçi'yi.

Asker gelip derhal,
Çevirdi Yaçi'yi.
İp atıp boynuna,
Tuttu Yaçi'yi.

Törük dağının önünde,
Engelledi Yaçi'yi.
Eğlenmeye bırakmadan,
Bağladı Yaçi'yi.

Yaçi Bey'in yüreğini,
Fazla dağladı.
Seksen kişi toplanıp,
Yaçi Bey'i bağladı.

Arka arkaya geldiğinde,
Şaşırdı Yaçi Bey.
Hasret ile o zaman,
Feryat etti Yaçi Bey.

Yaçi Bey'i tuttuk mu?
Kumarda biz üttük mü?
Sığmaz batır Yaçi Bey,
Şimdi ellerimize düştün mü?

Bunu duyan Yaçi'nin,
Gözleri parladı.
Yaçi'yi tutan askerler,
Kendilerinden geçti.

Kibirlendi Yaçi Bey,
Samancının yaptığına.

Görüşeceğiz dedi o,
Ölünce kıyamette.

Dik dik baktı,
Samancının yüzüne.
Ellerini salladı,
Samancının gözüne.

Alıp yürüdü Yaçı'yi,
Öldürmeyi buyurdu.
Allah kulu diyen oğlu,
Arkasından yürüdü.

Hasret ile halk,
Dua etti dostuna.
Samancıyı tutup,
Saman koydu derisine.

7.11. Yar Eğil Eğil

Babam beni, anam beni (yar eğil eğil),
Balam demesin (canım hanlar eğil).
Bu niyetlere Allah salmış (yar eğil eğil),
Kötü demesin (canım hanlar eğil).

Babam beni, anam beni,
Niye doğurmuş.
Bu günlere kalacağımı,
Bilmiyor muymuş?

Babam beni, anam beni,
Balam demesin.
Allah salmış bu niyete,

Kötü demesin.

Baban benimle dalga geçip,
Gümüş bulur mu?
Bu durumda ölüp gitsem,
Kumdan bulur mu?

Babam bilmez, anam bilmez,
Benim halimi.
Yüksekteki sahibim bilir,
Sarıp solduğumu.

Babam sensin, anam sensin,
Gülün şekeri.
Bindiğim atım, giydiğim kıyafetim,
Yârimin serveti.

Babası olanlar, babam dese,
Akar yaşım.
Annesi olanlar, anam dese,
Eğilir başım.

7.12. Pota Saç Hanlar

Yârim olsan sabah gel (ayarey leyli),
Korkmadan ölümden (canım pota saç hanlarey).
İstersen al getir, (ayarey leyli),
Cünhar gülünden (canım pota saç hanlarey).

Suya salsam su kaldırmaz,
Mızrak demirini.
Altın versem onarmaz,
Kırılan gönlünü.

İlaç diyor ilaç diyor,
Kanola yağını.
Aklın olsa sever miydin?
Başkasının yârini.

Dal dal iğde dalı,
Cevizin dalı.
İğde dibinde uyuyan,
Kimin yarı.

Dalı diyor dalı diyor,
O yerin dalı.
Söylesem söylemesem bitmiyor,
O yârin hali.

Kara gecede karaağaç,
Benim yoldaşım.
Yaprağı sallanırsa,
Dökülür başım.

7.13. Kırlangıç Kara

Kırlangıç kanadı gibi,
Kapkaradır kaşların.
Yar aklıma gelince (kırlangıç kara ayarey),
Dökülüyor yaşlarım (bağrı ala ayarey).

Kırlangıç hey kırlangıç,
Kanatları ala.
Dudağına şeker koyayım,
Bir gelsene arkadaş.

Kırlangıç kara olur,
Kanatları ala olur.
Vefasız yar seversen,
Ölene kadar bela olur.

Geldi dönüp sonbahar,
Eve geldi kırlangıç.
Bana ne çare,
Yar önünde gözüm yaş.

Kırlangıç uçup geldi,
Evimizin başına.
Ne zaman görüşeceğiz,
O yârimle karşı karşıya.

İkinci Çüşürge

7.14. Şemşiva Terkib

Şemşiva (yey) terkibini söylesem,
(Ay) Su olur (dey) içim benim.
Çevirip (vey) meşrepe salsam,
(Ay) Yanıyor (gay) içim benim.

Gülemşeva gülü görün,
Goncaya doğru eğilir.
Vefasız yâri görün,
Ölmese de ayrılır.

Gülemşeva gülü görün,
Güller ile yarışıyor.
Cebinde parası yok,
Güzele bakıyor.

Şemşiva terkim denen,
Makamların tacı.
Gelip meşrepte söylesem,
Güller yüreğin parçası.

Şemşivayı fazla söyleyip,
Kanmadı yüreğim benim.
Nerede olursa var olsa,
Ölmesin yârim benim.

7. 15. Zivide Terkib

Giceğinin sapı (canım hanım, hanım hanımey),
Ördek başı, keklik kaşu (Zividehan ayla).
Yeni yar seven kişı (canım hanım, hanım hanımey),
Göz aşığı gönül şadı (Zividehan ayla).

Beyaz gömlek giymişsin,
Saten gömlek iyi mi?
Yardan yara değişip,
Gönlün kandı mı?

Beyaz gömlek giymişsin,
Yeniye ekleyip.
Yâriniz yok mu hatun,
Oturmuşsunuz çene tutup.

Beyaz gömlek giymişsin,
Mavi dikenler yırtmasın.
Fazla göğe bakmayın,
Sizi kim çağırısın.

Alınsın alınsın,

Alınsın cilti.
Ben yârime çanta versem,
Bağırıp bağırıp ağlasın.

Beyaz gömlek içinde,
Dolanıyor mu beliniz?
O kadar insan içinde,
Kime var gönlünüz?

7. 16. Humar Terkib

Mest oldum yoktur mecalim,
Yar kaldırsın beni (yey).
Gül olup önünde dursam (ay),
Bir görmedin beni.

İçsem içesim var,
İçki denen acı suyu.
Sevmesem sevesim gelir,
Yar denen kan kusturucuyu.

İçmesem şerbet, şarap,
Yar önünde halim harap.
Gecesi uykum gelmez,
Sabah kalkıp yola bakıp.

Yarsız içilen içki,
İçsem fincan dolmadı.
Bu Allah'ın takdiri,
Yâri bana vermedi.

İçki içmeyeceğim demiştim,
İçmediğim içkiyi ne yapayım.

İçmesem renci humarı,
Ateşine ben nasıl dayanayım.

İçki içerse içsin,
Aşktan vazgeçerse geçsin.
Aşığı bakmasa,
Arayıp bulup peşine düşsün.

İçti derler içti derler,
İçmeyenler nerede var?
İyiler tutsa içkiyi,
İçse yüreğe fayda var.

İçki içtim masada,
Kaynıyor huyunda.
İçmesem nasıl dayanırım,
Ayla hanımın oduna.

Mest oldum, yoktur mecalim,
Yar kaldırsın beni.
Gül olup önünde dursam,
Bir görmedin beni.

Sarhoşum sarhoşum,
Mest olmasam içmez miydim?
Sarhoşluğumu bilseydim,
Yar ile oynar mıydım?

Göklerden kaz geliyor,
Yüksek uçup alçak uçup.
Bizim yarlara bakın,
İçki içip sarhoş olup.

7.17. Hucurti Terkib

Aya benziyor yüzün,
Yıldıza benziyor gözün,
Leyla ile Mecnun'a benzer,
Bu senin sözün (ayarey).

Ayın ışığı yok,
Yanında bulut var.
Yarın aklında yokum,
Yar yanında yâri var.

Ayı göklerde desem,
Dar sokakta ay varmış.
Yâri ben güçlü desem,
Yardan güçlü olan da varmış.

Ayı gökte desem,
Gökte yıldız var iken,
Yârimin ateşinden,
Yürekte sancılı diken.

Ay mıdır, ayla mıdır?
Aya bulut engel midir?
Yar uzaktan gelene kadar,
Akan yaşım derya mıdır?
Ay misali aymışız,
Güneş misali günmüşüz.
Rüyama girdiniz,
Sağ salim misiz?

7.18. Demir Kız Terkibi

Özledim seni,

Ne kadar uzakta olsan da (ay canım olsa).
Açılırım gonca renginde,
Bir bakman yeter bana (ay canım boş ver boş ver).

Sen özledin mi beni,
Çok da özledim seni.
Sen nerenle özledin,
Ben yüreğimle seni.

Sen özledin mi beni,
Sarıp vadi başında,
Güldüğüm paşalığım.
Oturduğum yar kaşısında.

Çift çırağın yanmasından,
Yanmasa daha iyi.
Vefasızın sevgisinden,
Sevmese daha iyi.

Özleyip geldim yanına,
Koynunu aç yar bana.
Dinle beni oturup,
Halimi söyleyeyim ben sana.

7. 19. İşığı Terkib

Havayı sardı duman,
Yar senin ateşin kötü.
Ölüme çare yok (gay),
Hayattayken ayrılmak en kötü (ney).

Havada parça bulut,
Yağsa yağmur yağmasa yok.

Vefasız olanın yâri, (yeri)
Gelse gelir gelmese yok.

Havada yoktur bulut,
Ne fazla şebnemdir.
Yârim yanımda yok,
Ne fazla betnamdır.

Hava pusluluğu,
Gökte ayın yokluğu,
Bu benim yalnızlığım,
Yanımda yârin yokluğu.

7.20. Ey Sıcak (Poldan Terkib)

Gece olsa uyku yok,
Var mı aşkın faydası.
Gündüzü el kavgası,
Geceleri yar sevdası.

Nakarat:

Ey sıcak denen,
Mey çok sıcak zalim yarey.

Yârimin bağında,
Öten güvercini var.
Gönlünü başkasına verip,
Acayip lafları var.

Girdi şehir yoluna,
Hiç yere bakmadın.
Saldın vebal ateşine,
Vebalden korkmadın.

Derdim çoktur,
İçime sığmıyor.
O yârim benim,
Halimle ilgilenmiyor.

Dertte koydun sonunda,
Gerçek yârim dedim seni.
Arzum yoktu,
Doyunca öpsem seni.

Tarifini duyup,
Biz de geldik görmeye.
Bilmediğimizi öğrendik,
Yine gelip görmeye.

7.21. Canım

Dal ucu dala ulaşmış,
Bergesi çenden uzak,
Meylim size düşmüş,
Ne yapayım aramız uzak.

Nakarat:

Canım canım ey, gülcan ligayey gayey.

Dal göğerti yaprak oldu,
El sallayıp gelsene yar.
Can çıkacak hale geldi,
Hal sormaya gelsene yar.

Yol uzak olursa olsun,
Gönül uzak olmasın.
İkimizin arasında,

Yalan söz olmasın.

Dağa çıktım dal için,
Kuş yavrusu için.
Altı ay ateşinde yandım,
Sana gönlüm olduğu için.

Ben dilimi saz edip,
Çalsam ravaptan iyi.
İki dizimi kucakla,
Yatsam kötünden daha iyi.

Kapı önü dalınız,
Uzakta kalmış yâriniz,
Yârinizi görene kadar,
Tırnak kadar kalmış canınız.

7.22. Alla Yârim

Allah yârim (ay yarey) sen pamuk ol (ley),
Ben sarma olayım (canım ey).
Sarılıp sarmalayıp (ay yarey),
Dalına konayım (vey).

Allah yârim zayıflamış,
Biraz bekleyin.
Ben yârime torba vereyim,
Ona götürün.

Allah yârim sen bu yerde,
Varmışsın.
İsteyene istemeyene,
Yarmışsın.

Allah yârim kafandaki,
Ben çestir teki mi,
Gençliğimizde oynamıştık,
Şimdi yolu yok mu?

Allah yârim terlemişsin,
Yelleyim mi?
Yelpazenin gölgesinde,
Öpeyim mi?

Allah yârim sarmaşıp,
Dalına konayım.
Kelebek gibi dolaşıp,
Kartal gibi alayım.

7.23. Dağ Dağı Dağ

Aylar oldu yıllar oldu,
Feryat etsene.
Benim orda yârim vardı,
Hayal etsene.

Nakarat:

Ay biy... derdin yama, (ney)
Dağı dağı yârin ateşi yaman (ney).
Söylesem söylesem,
Gelmez mi kendisi?
Ateşlere beni salıp,
Yanmaz mı kendisi?

Sabah nağra¹⁵⁸ çaldı,
Geldi sesi.

¹⁵⁸Uygurlarda bir çalgı aleti.

Altında gök at,
Ulaşmıştır sesi.

Yüksek yüksek ağaç olsa,
Eğilmiş olsa.
Kırmızı, yeşil yaprağı,
Dökülse dursa.

Gelişinden duruşundan,
Gidişin daha iyi.
Yara haksızlık etmenden,
Ölmen daha iyi.

Gelmenden gitmenden,
Kalman daha iyi.
Yare haksızlık etmenden,
Ölmen daha iyi.

7.24. Bendem Diyen Allah

Kaşların kara kara
Kırpiğin zir u zeber,
Yar ateşinde ben yanıyorum,
Sen yürürsün bihaber (rey).

Nakarat:

Ay biy... bendem diyen Allah,
Ay biy yücesin.

Kaşı kaşa bağlasa,
Yeter mi kaşın boyuna.
Allah'ım salmış,
Kara kaşın peşine.

Kaşınızın karası,
Düştü duvara gölgesi,
Niye bu kadar uzak,
İkimizin arası.

Kaşınız kara iken,
Avlunuz saray iken,
Akşam geleyim desem,
Kocanız bakar iken.

Kaşınızın karasını,
Siyah yazıya benzettim.
Akşamları gelmesen,
Boyunu kime benzeteyim.

Kara kaşın kokusu,
Nar çiçeğinin kokusu.
Sizi bize katmayın,
Yüce Allah'ın buyruğu.

Yanıyorum yanıyorum,
Kaşı karaya yanıyorum.
Kaşın karasından,
Can alana yanıyorum.

7.25. Ahım Yarey Yarlar Var

İyinin hatırasını,
Göz katında koru.
Gülü olsa başa tak,
Çiçeğini öp.

İyinin hatırasını,

Göz katında kuru,
Kötünün verdiği,
Uzaklara taşılayın.

Elmalı bağların,
Var çeşitli çiçeği,
Gelsen yanıma her zaman,
Açık sana yar iteği.

Mendilin katında,
Gül sakladım yar sana,
Düydüm güller yapmışsın,
Gül değil misin sen bana.

Geceleri duvar delip,
Çıplak bacakla suya geçip,
Seni diye ben geldim,
Önceki yarlardan geçip.

4.2.8. Derdine Deva Makamı
Ezelden sonsuza kadar gönlüm,
Kurtulmaz aşk belasından.
Yüreğim paramparça oldu,
Bu gönül macerasından.

Nakarat:
Canım ay... biy... baki âlem.

Hayalimde senin cemalin,
Söyleyemem ben sana hayran.
Eğer cemaline ermezsem,
Pir-i kamilin doğasından.

Dinle beni aziz dilber,
Yürek, bağrım kan doldu.
Düşmanlarım şad oldu,
Yârimin cefasından.

Birinci Çüşürge

8.1. Derdine Deva

Derdine deva kış günü ava çıkıp,
Suhsuru gören var mı?
(Ay) Yardan (Alla) ayrılıp (vey),
Şehrine dönen var mı?

Nakarat:

Canım gider mi ay yarey,
Derdin yaman.

Ben ne zaman büyüyeceğim,
Yârim ile aynı olacağım.
Sözüne söz katıp,
Derdine derman olacağım.

Ben uzaktan yâri gördüm,
Yar beni görmüş müdür?
Yüreğimi ateş yakıldı,
Yar bunu bilmiş midir?

Fırtına gibi olup,
Gelsem yârimin yanına.
Mirza gül gibi açılıp,
Takıversem başına.

Kargalar katar katar,

Bir bela olmuş mudur?
Yüzü beyaz kaşı siyah,
Benden cüda olmuş mudur?

8.2. Derdin Kötü

Derdim varken gelmedi,
Canan yanıma benim (Ayhanım alla benim).
(Ay) Ne büyük (Allah) dağlar,
Yıkıldı başıma benim (Alla beni, ay yarey derdim yaman).

Nakarat:
Can korkmadın aaa yarey, derdin yaman.

Derdi var bostanda yatsa,
Çöl, vadi daha iyi.
Kıymet bilmez adamdan,
Hayvan daha iyi.

Derdi dertli biliyor,
Azabı çeken biliyor.
Güç elde, dert yürekte,
Gamla sararan biliyor.

Dert, elem gelmiş bana,
Ağlayım mı, güleyim mi?
İyi yar bulunana kadar,
Kötü ile yaşayım mı?

Dert ile çöllerde yatsam,
Çöl değil bostan iken.
Ağaçları saf saf olup,
Çevresi gülzar iken.

8.3. Kimse Şeyda Değil

Ceketimin yenini (yey),
Başıma koydum yarısını (yey).
Arzulayıp (vey) seven yâriz,
(Allah) Az koydum canını.

Ceketimin yenini,
Bulamadım, yapamadım.
Arzulayıp sevdiğim yârin,
Yanında yatamadım.

Ceketimin yeni dar,
Bileğim nasıl sığar?
Beni yakan yârim,
Evde nasıl yatar?

Beyaz paltonu nerede gördüm,
Zeytin paltom varken.
Vefasız nereden sevdim,
Gonca gibi yârim var iken.

Yâri görmeseydim,
Rengi reva sokağında.
Gül edip bakmaz mıydım,
Yüksek lüks avluda.

Mendilim yârimde kalmış,
Gözünü silip yürüyormuş,
Geceleri uyumadan,
Her gün kızıp duruyormuş

8.4. Kavun Şarkısı

Kavun ekdim,
Başkaları eksin benim gibi.
Başkasını seveni sevmem,
Benim sevdiğim bal gibi.

Nakarat:
Koparıp vereyim yer misin?
Kesip vereyim yer misin?
Gönlündeki sözleri,
Kavun yerken der misin?

Kavun ekdim seçerek,
Kır dibinde bekleyip.
Kızı alacağız seçip,
Hatun kalır ağlayıp.

Kavun arayıp,
Karpuz bulacağım yârim.
Seven yardan ayrılıp,
Yalnız kalacağım yârim.

İyi olmuş bu kavun,
Yola dal uzatıp.
Sen alacak mısın bu canı,
Sağ tarafa göz atıp.

Ak kavun hazır oldu,
Mavi kavun hazır oldu.
Kavunun olgunlaştığı günlerde,
Dost yarenler topladı.

Kavunlara baktım,

Fazlaymış meyvesi.
Yârim kaldı uzakta,
Baya vardır gelmesi.

Kavunu kestim,
Bana bakıp duracak mısın?
Dertleşmeye geldim,
Ağız açmadan duracak mısın?

Bağda bülbül ötüyor,
Ezilmiş kavun ötüyor,
Garipken seven yar,
Parfüm gibi kokuyor.

Kavun karpuz eksem,
Katar katar yolu.
Çok da yaman,
Kara gözün odu.

Kavunlar dalında,
Yabancı eller koparamaz.
Yârim bağımız sağlam,
Düşmanlar koparamaz.

8.5. Ayarey

Yaman kaplan yolda yatıp,
Aslana yol vermez (yey ayarey).
Atasından (ney) beddua alan,
İleri gidemez (yey).

Nakarat:

Ayarey canım

İleri gidemez (sey).
Kötü ile bu ömrümü,
İsraf edene kadar,
İyi ile zor günleri,
Geçirsem yakıştır.

Satenden kaban giymişsin,
Siyah düğme.
Yârin gelmedi diye,
Gönlünü bozma.

Yar için hasta olanların,
İlacı bende.
Sabah kalkıp,
Yâri öpünce.

Büyük sular geçtim,
Yine var mı?
Kolaylık ver Allah'ım,
Ben tek oğul.

Gelir mi diye bekleme,
Gidişim budur.
Aşkla oynayıp muradıma,
Erişim budur.

8.6. Dilberim

Yukardan (ay canım) iz gelmiş diye (ay yarey),
Canan kız duvarı tutup (vey) baktın.
Her yere (ay yarey) baktın ama (ay yarey),
Gül dibine (yey) bakmadın canım.

Nakarat:

Ayarey dilberim dilberim,
Sen gibi yar a canım ey.

Dilberim bağ içinde,
Gülerek gül tutuyor.
Cumartesi haber versen,
Akşamları geç geliyor.

Dilberim senin gibi cihanda,
Kimse rana değil.
Bu senin ranalığın,
Hiç kimsede şeyda değil.

Dilberim gitti uzağa,
Ateşi benden gitmedi.
Ah çekip kan ağladım,
Derdim Allah'a ermedi.

Dilberim bitti bitti,
Adamlar duysa ne diyecek.
Bilenler derdi var der,
Bilmeyenler deli diyecek.

8.7. Han Hocam

Han hocam Pekin'e gitse,
Evi yok, nerede yatacak?
Çıksa rüzgâr, yağsa yağmur,
Para verip konakta yatacak.

Han hocam köylere gelse,
Boyu bayrak olmasın.

Adamları çalışıyor,
Yarenleri hayran olmasın.

Beyliğin beylikte kaldı,
Durgası angarya ile.
Kadısı hüküm çıkardı,
Kaynağı yok yalan ile.

Ala at kimin atı,
Bey hocamın atı.
Kendisi Pekin'de,
Altın masada mektubu.

8.8. Elemhan Mestane

Sen benim nevamsın (ney),
(Ay) Boynumda muskamsın (ney).
Karanlık gecelerde (yey),
Yakan çırağımsın.

Yüksek dağa çıksam,
Sarayın ne gereği var.
Eğer gönlünde ben varsam,
Diğerlerinin ne gereği var.

Mantı koydum kevgire,
Beraber yiyelim sofrada.
Kötü zamanda ayrıldık,
Âşıklık yakışanda.

8.9. Sarıhan

Bu kadar olacak mıyım?
Şansız olacak mıyım? (ay yarey)

Sevdiğim yerden ayrılıp (vey Sarıhan),
Sallanıp duracak mıyım?

Nakarat:

Ayrıldığımda ölmeyeceğim Sarıhan,
Sadaketime ağlayacağım.

Baksam gözüm yetmez,
Dağın arkasında yurdun.
Çok da ağır geldi,
Yârim yaman ateşin.

Yârimin evi uzak,
Gitsem kalabalık.
Karanlıkta yürüsem,
Nerededir nur, çırak.

Bir söz verdim,
Sözümde durdum geldim.
Yar sözünde durmadı,
Ayrılıp döndüm geldim.

Açılmayan güllerden,
Açılan diken iyidir.
Vefasız sevmekten,
Yalnız yaşamak iyidir.

8.10. Kara Göz

Dert gelince çekeriz,
(Ay yarey) Tütün denen humarı.
Parayla satın alamaz (kara göz)
Gönlümdeki o yâri.

Nakarat:

Ayrıldığımda ölmeyeceğim (kara göz),

Derdime ağlayacağım.

İçki içiyor diyor,

Tütün içiyor diyor

Herkes bir şey diyor,

Dert gelmeyince bilinmiyor.

Yârim verdi sigara,

Derdin olursa iç diye.

Zorla kapattı,

Akşama kadar yat diye.

Sarhoş eden de sigara,

Hasta eden de sigara.

Dağılmış gönlü,

Toplayan da sigara.

İçmeyeceğim sigara,

Yok muydu nargile?

Arayıp bulamadım,

Nerededir senin şiş koyun.

Baba lazım, ana lazım,

Sigara, nargile lazım,

Senin gibi yar olsa,

Bana iş niye lazım.

Irmak kenarında yatıp,

Yeşil sigaranı çekip

Nasıl dayansın yürek,

Bir gece ayrı yatıp.

8.11. Vay Dert Elem

Ben pazara gitmesem (mey),
Fiyatın da olmasa (vay dert elem).
Yar yanımda olmasa (yey),
Boğazımdan geçmedi azık.

Nakarat:

Hak Allah, nasıl dayanıyor yürek,
Ateşe düşen pire gibi ateşin yaman.
Çok ağrıyor yürek.

Ben pazara gitmesem,
Kaşım çekiyor pazara.
Büyük kızımı vermesen,
Küçük kızın göz atar.

Zır zır ağlıyor,
Söylesene yârime benim.
Sönmez ateşi saldın,
Hasta canıma benim.
Hasta canım iyileşmez,
Bu kadar ilaç ile.
İki iyi bir olamaz,
Ahirette arzu ile.

Hasta canım yanıyor,
Şimdi sabır kalmadı,
Yârimin söylediği sözde,
İçimde bir yer ağırdı.

Sonbahar olmayınca,
Bülbül çimende ötmez.
Başa dert gelmeyince,
İnsan Allah diye ağlamaz.

Karakaş kavli yârim,
Oldu bağrım kebab.
Karakaş yar önünde,
Oturup çalsam ravap.

8.12. Hazret Mezarı Var

Yar olsa düzgün olsa (yey),
Beş parmağında yüzük olsa.
Yârimi bir öpsem (ateşin yaman),
Beş günlük azık olsa (canım ey).

Nakarat:
Hazret mezarım var,
(Canım ey) Ölmesem isteğim var.

Yârimin verdiği yüzüğü,
Sağ elimde saklayacağım.
Yârim sen ölürsen,
Ruhunu arayacağım.

Yârim verdiğin yüzüğü,
Bırakma dumanlara.
Allah verdi canımı,
Hor etme kötülere.

Akşam oynadığımız yerde,
Altın yüzüğüm kalmış.

Sorsam adamlardan,
Gönlümdeki yar almış.

Altın yüzüğüm kalmış,
Yârim adaşımda.
Ben çekmezsem kim çeksin,
Şimdi geldi başıma.

Altın yüzük elinde,
Gül açılır boyunda.
Yalnız ölsek ölelim,
Yârimin aşkında.

8.13. Şirin Canlar Dolansın

O sokakta sen olsan,
Bu sokakta ben olsam.
Nar gülü sen olsan,
Yaprağı ben olsam.

Nakarat:

Suretime hayranım, ezelden beri padişahımsın,
Ay yarey ay dağım.
Şirin canlar bayılsın, saçları beline sarılsın.

Su olsa temiz olsa,
Irmakta aksa.
Âşık ile maşuklar,
Yan yana komşu olsa.

Yârin bağına girsem,
Elma düğme kadar olmuş.
Küçükken o yârim,

Eğip öpecek kadar olmuş.

Evimiz yaman yerde,
Gitsen bulabilecek misin?
Kapı üstünde anahtar,
Kendin açabilecek misin?

Kapı önü kum olsa,
Kavak ağacı büyüyecek.
Gönlümdeki yar olsa,
Gönül dağ gibi yükselecek.

Evin çatısına çıkmışsın,
Yol aşağıya bakıp.
Mahallenden ben geçtim,
Bülbül olup ötüp.

8.14.Şirin Canlar Bayılsın (Yükselişi)

Küçücük kuru meyvem,
Tatlıca yemişim.
İyi yârim yanımda,
Kötüyle ne işim.

Nakarat:
Ay yarey dağım,
Şirin canlar bayılsın, saçları bele sarılsın.

Kapı önü ağaçlı,
İmarete gerekli.
Bizim yarlar güzel,
Oynasın yürekli.

Kapını biraz aç,
Boyunu göreyim.
Boynuna sarılıp,
Güzelce öpeyim.

Tandırda ekmek yaptık,
Hazır oldu hızlıca.
Yârimi çay ile,
Yutsam hüppedek.

Yardan başka yardan,
Yârin olmasa nerede,
Gonca boynun ince,
Sözlerin bal gibi.

Yemyeşil dallardan,
Olmuş küçücük kavaklar.
Kıymet bilen yârin,
Başında kırmızı gül var.

8.15. Ayarey

Ben geldim öyle öyle,
Allah'ın emriyle.
Rum şehrinden kız aldım,
Adı Sultan Büvü (ayarey).

Nakarat:

Allah'ım can Allah'ım,
Ben hayranım sana yârim.

Ben yâri koklayıp biraz,
Buldum değirmen başında.

Saçından tutup,
Öptüm düşman karşısında.

Ben gitsem gidecek misin?
Dövecine kadar yârim.
Himmat et oynayalım,
Canlar çıkana kadar.

Ben mahalleye gelmeyeceğim,
Mahallenin yolu kötü.
Gitmeyeceğim, görüşmeyeceğim,
Görüşenin ateşi kötü.

Peki ben giderim,
Gözünden kaybolacağım.
Ne kadar kötü olsam da,
Beni hatırlar mısın?

Ben aşkıttım size,
Bir bakmadınız bize,
Bir bakmasınız bize,
Ahım olur size.

İkinci Çüşürge

8.16. Ay Bir Dert

Bahçelere (yey) su gelmiş (yey),
Buz olup kaymaya (ney).
Ben bir laf duydum (mey),
Küp oldu yarılacak (gey).

Nakarat:

Ay bi bi bi dert oyna ahmak, derdin yaman.

Yüreğim kalbura benzer,
Koysan durmaz bezelye.
O kadar yaradan sonra,
Yârin yüzü sarı.

Dert, hasret gelir,
Erkek adamın başına.
Vadide değirmen döner,
Gözden akan yaşıma.

Ben babamdan ayrıldım,
Kırıldı kanadım ayrılıp.
Ben ağlamayım da kim ağlasın,
Can anamdan ayrılıp.

Derler geldi başıma,
Öleyim mi, yanayım mı?
İyi yâri bulana kadar,
Kötü yarla yaşayım mı?

Ben erkeğim,
Bağında har oldum.
Kara kaş yiğit yârimi,
Görmeye zar oldum.

Sararıp solmuş,
O hatunun derdi var.
Derdı olmasa sararır mı?
Uzaklara giden yâri var.

8.17. Fakir Şarkısı

Ak kumaş, yeşil kumaş (mey),

Yârimin kaşı kalem (mey).
Kimseye gelmesin (ney),
Bizlere gelen dert elem (mey).

Dert, elem gelmiş bana,
Ağlamayım mı, güleyim mi ben?
Helal yemek bulana kadar,
Yemeyi haram öleyim mi ben?

Suya düşen elmayı,
Açın yârim bakın yârim,
Bize de hal geldi,
Onu da bilin yârim.

Tabağı kırık demeyin,
Tabaktan gönlüm kırık,
Dünyanın maruzluğu,
Oldu bana karanlık.

Yukarı gelesim var,
Gitmek istesem işim fazla.
Şu garip şehirde,
Canım kafese müptela.

Canlıların halini,
Konduğu ağaçtan sorun.
Biz garibin halini,
Gönlü yakın yardan sorun.

8.18. Zivalilerey

Elmanın saflığından,
Alla görünür mü çekirdeği.

Dalina Őbnem konmuş,
Alla ben onun mestanesi.

Nakarat:

Ziva kara göz, (kara kaş)
Ay Aylan canım ey.

İnce dal ince dal,
Dalım boynuna değmesin.
Benden başkasını dersen,
Dilin gelmesin imana.

Canavar bulsa ağacı,
Bir uÇup bir konuyor.
Arzulu yâri görse,
Susuzluğa kanyor.

Kar ile buz yağmış,
Gelme yârim iz olur.
Akşam gelip yarın dnsen,
Tüm halka söz olur.

Gece gündüz ağlamaktan,
Başka iş yoktur bende.
Bu benim ağladığımı,
Kim gidip söyler sana.

Gök kamyŐa ateş yaktım,
Yanmaz diye.
Yüzü ak, kaşı kara,
Benden ayrılmasın diye.

Yüzü ak kaşı kara,
Kimleri almış yanına.
Ben de buldum kendi yârimi,
Ateşi yaksın canını.

8. 19. Hanlar Hanım

At bindim eyerle (ney),
Kontrol ettim yüğen ile (ney).
Derdim fazla içimde,
Şarkı söyleyip (yey) gezsemde (ney) (hanlara selam).

Nakarat:

Düşmanların sözleri zehirden acı,
Dostların sözü şekerdentatlı (Hanlara selam).

Uzun yola çıkınca,
Ata mı bineceksiniz, taya mı?
Gerçeği söylesene,
Gerçekten oynar mısın şakamı.

At bindim diyorsun ama,
Eyeri olmasa boştur.
Yar sevdim diyorum ama,
Vefa olmasa boştur.

Atları bıraktık,
Sararan samanlığa.
Gönlü bıraktık,
Yar denen delilere.

Atların arasında,
Binecek atın var mı?

Çok fazla bakıyorsun,
Bana lafın var mı?

At bindim eyerle,
Kontrol ettim yüğenle.
Ben sana aşık oldum,
Konuşmadım seninle.

Atları bıraktık,
Görünen kara düze,
Giderseniz selam deyin,
Bizim yar kara göze.

8.20. Cahil Yarey

Evin içinde (ay) kendin (ney),
Cahil yarey ay canım ey.
Ağlıyor kara kara gözüm (mey).
Yanıp söndü bu aşk canım ey.

Düşman fark etti,
Cahil yarey ayarey canım.
Geçmiyor benim sözüm,
Yanıp söndü hevesim benim.

Kaşın aslı karadır,
Osma sürdüğüm yalan.
Ben sevdiysem seni sevdim,
Senin sevdiğin yalan.

Beş saçında beş tumar,
Tumar takmayan kim var.
Genç cahilken,

Sevgili yapmayan kim var.

Geç oldu, akşam oldu,
Yârime vebal oldu.
Uzun giysi giyip,
Baya güzel hatun oldu.

Hevesim var sana,
Eşarp yakışana,
Seni kesin severim,
Vermeyeceğim isteyene.

8.21. Humar Göz Allah Hu

Gecedeki aydınlıktan, derdim Allah'ım,
Irmaktaki su iyi (canım humar göz Allah'ım).
Senin gibi vefasız yardan (Rabbim Allah),
Yalnız yaşasam daha iyi (canım humar göz Allahu).

Çıktım ağaca,
Ateş saldı yüreğe.
Sonra gönül vermem,
Kara gözden başkaya.

Buzlanıp eriyen yaprağı,
Doğrayıp koyayım mı aşı?
Bir gelse şansım,
Tekrar gelecek mi başıma?

Bulut dolaşıp gitmiyor,
Yüksek dağdaki kardan.
Benim gönlüm geçmiyor,
Önce seven o yardan.

Altın ile aynayı,
Kim yapmış çaydanlığı.
Bulsa bulur ben gibiyi,
Ben de bulurum sen gibiyi.

Yârimin verdiği o mercan,
Gece gündüz boynumda.
Ben yârim için sakladım,
Koynumda iki elma.

Bir sözüm var size,
İyi haber verin bize.
Kötü bir niyetim yok,
Aşığım kara göze.

8.22. Oynayıver Cahil

Sabah şebnemde,
Geziliyor boz tavşan (vay vay yarey).
Bir öpsem çok da tatlı,
Dudağına şeker katan (mestane yarey).

Nakarat:

Oyna ahmağım, öpeyim hatunum,
Aşığın ben olayım, maşuğun ben olayım.

Ölmüş diye duyduk,
Karlı denen dağda.
Gözyaşım derya oldu,
İkinci namazına doğru.

Bu çınar ince çınar,
Eğmeyin onu dalı kopar.

Dalı koptuktan sonra,
Bülbül gelip nereye konar.

Kapı önü çınardır,
Eğsem dalı kopar.
Yar üstüne yar seven,
Oğul kıza günahtır.

Su gelir bulanıp,
Gölde ördek yaylanıp,
Yar çağırrsa çıkmayacağım,
Yürüsün sokak sokak dolaşıp.

Duttarımın teli yok,
Çalmaya çare yok.
Derdi olanlar dinliyor,
Derdi yokun meyli yok.

8.23. Elmahan

Aygır atın yelesi gibi,
Elmahan'ın saçları (yey).
Bir bakıp canımı aldı,
Eğim eğim kaşları (vay canım Elmahan ney).

Nakarat:

Vay canım Elmahan (ney),
Hangi bağın gülüsün? (ney)
Vay canım Elmahan (ney),
Yeni bağın gülüyüm (ney).

Elmahan'ın annesi,
Çok da nasihat eder.

Elmahan'ı biri öpse,
Şirin cana haset eder.

Elmahan giymiş gömlek,
Yeni çıkan basmadan.
Elmahan'ın aşkıyla
Belimi bağlayım tasmadan.

Elmahanlar dağa çıktı,
Atlarını nallayıp.
Çocukları evde kalmış,
Kapıyı tırmalayıp.

Eski duvarın dibine,
Saray diyen Elmahan.
Dudağından öpsem,
Hocam diyen Elmahan.

8.24. Aysıhan

İçki içtim şarap içtim,
Aysıhan ünlü ile (ney).
Sinirlense vuracak mı?
Yeşil mendil ile (ney).

Nakarat:

Vay vay canım, Aysıhan yârin ateşi (yey),
Vay vay canım, Revihan yârin ateşi (yey).

Aysıhan Aysıhan,
Adı çıkan Aysıhan.
Çocuklarını bırakıp,
Evlenen Aysıhan.

Aysıhan öyle güzel,
Revihan şöyle güzel,
Yüzlerine nur konmuş,
Birbirinden güzel.

Ceketimin yeni dar,
Eliniz nasıl sığar?
Ateşli Aysıhan,
Evde nasıl yatar?

Bağa girdim geceden,
Aysıhan'la el ele.
Aysıhan'ı öptüm,
Gül dibinde yavaşça.

Yeşil yağlık takmışsın,
Yeni ayın gölgesi gibi.
Revanıhan'ı bıraktık,
Aysıhan'dan öğrenip.

8.25. İşte Geldi Gülzarey

Irmak kenarında Ayımhan,
Yeşil gül takmış.
Yârim ile ikimiz (ay yarey).
Tenha yerde buluştuk.

Nakarat:

İşte geldi gülzar ey.

Irmak kenarından geldim,
Mirap¹⁵⁹ yapmış köprüyü.

¹⁵⁹ Mirap: Çiftçilere suyu dağıtan kişi.

Ben kafama göre sevmedim,
Allah salmış aşığı.

Yârim sen varsın diye,
Mahallende oynarım.
Mahallede görünmezsen,
Sabaha kadar düşünürüm.

Yârim çok iyi,
Yüzü gülüyor.
Gitseniz selam deyin,
Yârimi görmeniz.

Evin içinde adamlar,
Evin arkasında asmalar.
İkimiz bilelim,
Duymasın başka kişiler.

8.26. Yarey Yarey

Ne yapayım, nasıl yapayım,
Bu şaşkınlığımı (yâri yar yar yarey).
Alnıma yazılmış,
Avareliğim (yâri yar yar yarey).

Nakarat:

Beyaz kümbet içinde,
Bembeyaz yatan anam.
Çevresine gül ekip,
Bizi garip yapan anam.

Ne yapayım nasıl yapayım,
Yârim gidince,

Altı ay peşinde dolaştım,
Boşuna gidince.

Sen buğday ekmesen,
Serçe gelip konar mıydı?
Sen kümbet yapmasan,
Ayla hatun ölür müydü?

Ne yapayım, nasıl yapım,
Gidiyorsun,
Beni ateşe salıp,
Unutuyorsun.

Ne yapacağım, ne edeceğim,
Yetim gönlü neyleyeceğim.
Erkek olsan gitmezdin,
Başucumda dolaşmadan.

8.27. Oyna Yârim Oyna

Yârim olsa yârim nerede (oyna yârim oyna),
Sen gibi yar nerede (oyna yârim oyna).
Yar gelirken buz tuttu (oyna yârim oyna),
Eritmeye erkek nerede (oyna yârim oyna).

Yârin yüreği yardım,
Yârin olmasa nerede,
Gonca boyun ince,
Şirin sözlerin bal gibi.

Atım suyu içmiyor,
Ördek var mıdır gölde?
Yar dışarı çıkmıyor,

Kocası var mıdır evde?

Giydim kelebek sayısız,
Elma versem yer misiniz?
Canım kara göz yârim,
Ölene kadar beni der misiniz?

Evleri acayip sıcak,
Araları limite.
Bizi ateşe salıp,
Yürüyorsun sessizce.

8.28.Sen Sen Beni Sen

Sen sen beni sen,
Harap ettin sen (ney).
Ateşlere salıp,
Kebap ettin sen (ney).

Yârim senin,
İkiz narın var mıydı?
Başkasının yârinde,
Senin gözün var mıydı?

Sen bilirsin, ben bilirim,
Başka kimse bilmez.
Gece yarısında,
Uykum da gelmez.

Gidersek gidelim,
Aşpazarına.
Zülfa salalım,
Seçip en iyisine.

Elma dalını,
Koparsa revap olmaz mıydı?
Âşık olan kişiyi,
Sevse sevap olmaz mıydı?

Gidersek gidelim,
Âşıkların pazarına.
Zülfa salalım,
Seçip en iyisine.

4.2.9. Dua Makamı (Küçük Derdi Yaman)

Allah'ım vermedin şans,
Hep inleyen köleyim.
Nasihat kâr etmiyor,
Laf dinlemeyen köleyim.

Nakarat:

Canım biy... bi... baki âlem

Gel meşrepe katıl,
Allah yârin ile olsun.
Bu hayatın cevabını,
Orda vermek müşkül olsun.

9.1. Küçük Derdi Yaman

Benim (ney) istediğim olsa,
(Alla) Gitmem yar yanından.
İki âlem (mey) olmasa,
Pervane olsam yar başında.

Nakarat:

Ay yarey ay derdin fena.

Dağa çıktım geyik avladım,
Boz geyik avlayamadım.
Arzulayıp sevdiğim yârin,
Koynunda yatamadım.

Tepeler arasında,
At koşturup yorulmadım.
Allah'ım böyle belayı,
Kimseye vermedi.

Bana hayatım diyor musun?
Ben hayattayken ölmüşüm.
Hayattayken ayrılan yârimin,
Ateşiyle yanmışım.

Sen bana yârim diyorsan,
İçimdeki sıkıntıyı çöz.
Geçmişimi bilmiyorsan,
Bıçak alıp bağrımı kes.

9.2. Sigara Beyanı

Acayip oldum, acayip oldum (canım yarey sigara beyan ayarey),
Acayip olduğuma ağlarım (canım ey saçma yar).
Başkasının şehrine gidip (canım yarey sigara beyan ayarey),
Garip olmama ağlarım (canım ey saçma yar).

Nakarat:

Yarey dağım, garip olduğuma ağlarım,
Canım (şarap) saçma yar.

Hiç gelmedin yârim,
Yoluna gidesim var.

Elime çift bıçak alıp,
Yüreğimi kesesim var.

Seni diyorum seni diyorum,
Sen diye de ölüyorum.
Sen diye ölürsem,
Cennet yüzü görür müyüm?

Söğüt ekdim ağaç oldu,
Meyvesi olmadı daim.
Cihanda arzulayıp sevsem,
Vefası olmadı yârin.

Yârim olsa kartal gibi,
Dudağı kırmızı gül gibi,
Ne zamana kadar yürüyeceğiz,
Kakkuk ile Zeynep gibi.

Kaşın karası kunduz,
Ayın yanında yıldız,
Muradıma erdiğimde,
Çok da olurum mutlu.

Herkesin derdi olsa,
Ağlasın yar önünde.
Kalmasın arzulu yürek,
Belki izah önünde.

9.3. İslam Bey

İslam Bey yatmış,
Yanı yere batmış.
Ağzını aç su vereyim, (canım leylim)

Damağı kurumuş mu can kurumuş mu?

Nakarat:

Hatun ölümü hasrettir,
Yiğit ölümü kıyamettir.
Bu dünyada var mıdır?
Kardeş gibi nimetler.

İslam suyu aşığı akıyor,
Taşları taşlara çakıyor.
Kimin yâri vefasız,
Yüreğe ateşler yakıyor.

Akşam gelen dört atlıyım,
Dördü boz atlıyım.
Dört atlım arasında,
İslam Beyim yakışıklığım.

İslam Beyin kuşadı,
Çok büyük kuşaktır.
Nusret dağın arkasında,
Kana boyalı yatıyor.

İslam Beyin kuşadı,
Çok büyük kuşaktır.
Mısır şehrine aşık eden,
Kara kaş yârimin ateşidir.

Gül çiçeğe büründü,
Kumul yurdu bostanı.
Halk arasına dağıldı,
İslam Bey destanı.

Akşam gelen dört atlı,
Dördü boz atlı.
Dört atlı arasında,
İslam Beyim yakışıklı.

Mısır dağı denen yer,
Çok da iyi yermiş.
Dvşme sırlarında,
İslam Bey zenginmiş.

Mısır dağı arkasından,
Damla damla su akıyor,
İslam Bey gayretli,
Kılıç oynatıp baş kesiyor.

Fırsat bulup tokat attı,
İblis düşmana.
Dağ, vadileri doldurdu,
Üst üste cesetlerle.
İslam yle erkekti,
Adı halkça tanınan.
Halka yaptığı iyiliği,
Destan olup yayılan.

İslam Bey kalkın,
Kılıçları alın.
Düşmanların başını,
Kahrederek kesin.

İslam Bey savaşa gelir,
Atları oynayıp durur.
Allah'ım nasip ederse,

İslam Bey savaşa kazanır.

Sultan hazret Hoten'den,
Çıkan batır erkekti.
Düşmanlara savaş açıp,
İslam Beyi çağırđı.

Cesaretle İslam Bey,
Girdi savaş koynuna.
Titredi düşmanlar,
Onun dağ gibi güzü var.

Savaştı o mertçe,
Atını oynatıp.
Kovdu yüz bin düşmanı,
Dağlar arasında.

Çok düşmanlar,
İslam beye baş eğdi.
Kaza oldu aniden,
Ona üç kez silah değdi.

Yarasını hemen,
Dostlarına sardırdı.
Savaşa girip tekrardan,
Kısasını aldı.

İslam Bey ele düştü,
Savaşta bir gün.
Peşine düşmüştü,
Hâkim Bey onun.

Koydu onu bağlayıp,
Demir kafes içine.
Alıp gitti duyurmadan,
Hoten şehrine.

Mahkemedeki adamlar,
Çok da mutlu oldu.
İslam Beyin işleri,
Berbat oldu.

Küfretse düşmanlar,
İslam hemen yok olsun diye,
Halk ise diledi,
İslam aman olsun diye.

Kurtardı dostları,
Onu nihayet hapisten.
Kılıç alıp o yine,
Hazır oldu savaşta.

Halkı toplayıp İslam Bey,
Şöyle söyledi:
Yok edeceğiz savaşla,
Gelen zulüm, cefayı.

Ağlamayın Hoten halkı,
Sonunda bir gün kazanacağız.
Düşmanların başını,
Kıyma yapıp keseceğiz.

Hâkimlerle savaştık,
Zalimleri öldürdük.

Bitireceğiz düşmanı,
Kahrımızla yandırıp.

Şehit ölsek savaşta,
Resul eder şefaata.
Cennet bize yar olup,
Halk görsün feragat.

İslam Beyin kuşağı,
Çok da büyük kuşaktır.
Nusret dağı arkasında,
Kana boyalı yatıyor.

İslam Bey yatmış mı?
Yanı yere batmış mı?
Ağzını aç su vereyim,
Damakları kurumuş mu?

İslam Bey çok mülayimdir,
Gökteki dolunay,
Yârini kazanınca,
Ayırdı Allah'ım

Çelik kılıcıyla,
Binlerce canı aldı.
Halk arasında İslam Bey,
Batır diye nam saldı.

İslam Bey destanı,
Savaşta olan hikâye.
Yazılmıştır destana,
Onun işi nihayet.

İslam Bey gitti,
Arzu ile dünyadan,
Ruhu güç bulsun diye,
Biz dileriz Allahtan.

9.4. Eyvah Cahil

Islak pamuk, bozuk çarık,
Çiğit çeken söyleyeyim mi?
Seven yardan ayrılıp (vey),
Garip olduğumu söyleyeyim mi?

Nakarat:

Ayarey yanıyor yürek,
Mesturihan ayarey vay vay.

Sabahları ben gittim,
Köpeklerine yol verdim.
Çıkmıyorsun dışarı,
Safran gibi sarardım.

Sağ yanımda güneş var,
Sol yanımda ay var.
Aya baksam güneş kalır,
Ne utançtır bana.

Kurguyun¹⁶⁰ olup,
Dalına konmak isterim.
Evde yârin olmasa,
Yârin olmak isterim.

Karanlıktan korkmuyorum,

¹⁶⁰Bir tür kuş.

Boynumda muskam var.
Hor görür müsün?
Yaratan Allah'ım var.

9.5. Şervanem

Ölmüş diye duydum,
Yemşi¹⁶¹ denen çölde.
Gözyaşım yağmur oldu,
İkinci namazına doğru (Şervanum).

Nakarat:

Şervanem banum, helim banum, banum
Güller nerede var?

Dağ dibinde evim var,
Tezek yaktım, ateşledim.
Ayda yılda bir görsem,
Tütün salar, meylim var.
Senin adın ne?
Benim adım Mariya.
Kara kuzu çorbası,
İyi gelmezse ilaç ye.

Şakır şakır kamaşa,
Şebnem düştü neden?
Denemeyen yarlara,
Meylim düştü neden?

Yârin evi nerededir?
Su yukarı vadidedir.
Sözü yalan şu yârin,

¹⁶¹ Yer adı.

Kalacak yeri nerededir?

9.6. Zalim Yarey

Neden içtim (mey) ham bozanı,
Tuttu midemden (ay yarey).
Zulüm ile (ney) ayırdı,
Humar gözümden (ay yarey).

Nakarat:

Ayarey zalim yarey,
Ayarey megeş dağım ey.

Sesini duyup,
Oldum hayran.
Aşk ateşi fena imiş,
Etti divane.

Yârim sensin yârim sensin,
Nereye gidiyorsun?
Kaşı atıp gözü süsleyip,
Canımı alacaksın.

Yârim mi değil mi?
Yatakta yatan.
Kaş oynatıp göz süsleyip,
Cana zulmeden.

Hey hey kader saldın beni,
Cevr-i cefaya,
İçimden ağlamışım,
Vefasız yara.

Bugün ay altı diyor,
Saysam yedi.
Vefasız yar sevdim,
Bıraktı gitti.

9.7. Gitsen Gelmiyorsun

Ben gideyim öyle,
Yar gelir mi böyle?
Yara yar gerek olsa (yey),
Sallayıp gelir mi ki şöyle (gitsen gelmiyorsun).

Nakarat:

Gitsen gelmiyorsun,
Ah ederim Allah'ıma,
Ah ederim Allah'ıma,
Erdir muradıma.

Bu yollar uzun yollar,
İşi var tozu yok.
İşte bu günlerde,
Derdi var vefası yok.

İpek giysim olsa,
Rüzgâr esse giysem ben.
Sevdiğim yârim olsa,
Her haftada öpsem ben.

Yabani bir kuşum,
Yar derdinden bir hoşum.
Beni alırsan tanıyıp al,
Altın ile gümüşüm.

Saçım benim ikiye ayrık,
Her gün taramıyorum.
Aramız uzak,
Vaktinde varamıyorum.

9.8. Tacihan

Altın kilit dokuz yerde,
Anahtarı bende (yey).
Yârim kendisi (yey) gitti ama (ay Tacihan),
Gönlü bende (canım ey).

Baksam (mey) görünmüyor,
Vadinin karası (yey).
İki hatun (ney) düşmüş (yey ay Tacihan),
Bizim yar hangisi (canım ey).

Ben atımı bağda desem,
Yürüyor vadide.
Bir babadan altıydık,
Birimiz nerede?

Babam olsa, anam olsa,
Ölüm olmasa.
Ölenlere cennet olsa,
Cehennem olmasa.

Baksam gözükmüyor,
Vadinin karası.
İki hatun düşmüş,
Bizim yar hangisi.

9.10. Ziyva Gocu

Dün akşam ay çıkmış (Zivagocu yey),
Sabaha doğru yıldız kız (Ziva).
Seni bekleyip güneş çıktı (Zivagocu yey),
Aç koynunu yıldız kız (Ziva).

Nakarat:

Ay kara göz yar ile oyna,
Ay humar göz yar ile oyna.

Yar bağda kirazda,
Bitmiş yemez de.
Gelin yârim oynayalım,
Kişi kara görmez de.

Dışarı çık bak,
Serin rüzgâr var mı?
Ateşinde yürek yandı,
Buna çare var mı?

Çay kazanda kaynasın,
Çal giceği çalsın.
Gicek çalan ellerin,
Yar koynunda oynasın.

Eviniz dağ arkasında,
Ben sizi göremedim.
Size âşık oldum,
Görmesem olmuyor.

Gökten alayım aynı,
Koynuma koyayım yarı.
Bağrıma basayım yarı,

Açılsın gönlü karnı.

9.11. Canım Kara Göz

Altın ile aynayı (yey canım kara göz)
Kim yapmış çaydanlığı.
Bakmazsan bakma (yey canım kara göz),
Ben bulurum senin gibi.

Yârim gelse yanıma,
Rahat verir canıma.
Benim canım fedadır,
Vefakâr hanıma.

Yürüyen yârimin,
Baştan aşağısı güldür.
Cennette açılmış gibi,
Dalı kırmızı güldür.

Gideli çok oldu,
Mektup gelmedi senden.
Ne oldu bilemedim,
Kızdın mı bana.

Ben saçımı tararım,
Bir sene beklerim.
Bir yıla kadar gelmezsen,
Sabahları ağlarım.

9.12. Yıldız Çölü

Yıldız çölü büyük çöldür (canım),
İki dağın arası.
Kumul yoluna bakıp (dostlar aman ey),

Aktı gözünün karası.

Yıldız çölü büyük çöldür,
Ağ içinde yol açan.
Hâkimin zulmünden,
Arabayı bırakıp kaçan.

Şah Mahsut'un zulmü,
Yıldız çölü gibi.
İki dal kamçıyla,
Değirmeni çalıştırdı.

Yıldızlı çöle giderken,
Memleketimden ayrıldım.
Gidememekten korkarım,
Allah'ıma ağladım.

Yıldız çölünde,
Kum ile dağlar var.
Bu yolda zulüm gördük,
Kalpte acı dağlar var.

Üç yıl kullanıp arabayı,
İki kamçı düşürdüm.
Eldemir'de yatarken,
Anne babamı düşümde gördüm.

Yıldız çölüne giderken,
Yolda öldü atları.
Bacağıma taş battı,
Göğe yetti ahlarım.

At arabasını kullanıp,
Kuyşuya geldik geç oldu.
Acı suyu içip,
Sabaha ulaşmak zor oldu.

Küyşüyün¹⁶² suyu acı,
Menzili daha da zor.
Gençleri kovan,
Zalim denen imansız,

Yıldız çölünde,
Sıcak sıcak evlerde,
Zalimler yatar,
Çaresizler dışarıda.

Şah Mahsut zamanında,
Durumumuz kötüydü.
Taşları taşıdık,
Sırtımız yaraydı.

Yüksek dağın bağrında,
Aktı yağmur damlası.
Ata, anadan ayıran,
Zalimlerin kamçısı.

Kumul bir şehirken,
Yıldız çölü durak iken,
Yaylakları uzakta,
Atları yem isterken iken.

9. 13. Çini Taş Gözlü Mestane

¹⁶² Küyşüyün: Yer adı

Kurguy çok ötüyor (dolanırım),
Ağaç dalında.
Ölmeyeceğim dersin ama (şakırım),
Can Allah'ın elinde.

Nakarat:

Buyur hanım, tende canım,
Çini taş gözlü mestanem.

Kurgur olup dolaşırım,
Bağında ağaçlarda.
Balık olup oynarım,
Göğsündeki yüreğinde.

Kakkuk öttü geldi,
Bülbül öttü gitti.
On beş günlük âlemde,
Kim muradına erdi.

Kurguyum kanat çırpıyor,
Bir kulaç bağıyla.
Meylin varsa gel yârim,
Oynayacağım seninle.

Kurguy saldım bahçene,
Salsan yavrusu almıyor.
Önce sevdiğin yarıları,
Şimdi sevsen olmuyor.

Kurguy ötüyor,
Bahar gelmiş galiba.
Gönlüm şad olmuş,

Yârim gelmiş galiba.

9.14. Gül Yar

Topladığım parayla (gül yar),

Seni aldım ben (gül yar).

Yanımda param bitti (gül yar gül yârim ey gül yar),

Gerçek sözüm de yalan idi (gül yar).

Kaç kere sözünü,

Ben yalan çıkardım.

Açıp kara gözünü,

Sen yoksula aldandın.

Benim gözüm açık,

Daha büyük açayım mı?

Sen hatunu görünce,

Palaya sarılıp kaçayım mı?

Benden kaç demiyorum,

Kuru ekmeği yemiyorum.

Her gün et ile yağ bul,

Bundan başkasını demiyorum.

Ben fakir biriyim,

Ete parayı nereden bulayım?

Et ile yağ için,

Her gün çapa çapalarım.

Çapa çapalayıp para kazandıkça,

Oturacak (oyuncak) bebek miyim?

Senin için kavrulan

Kazandaki nohut muyum?

Zengin zamanlarımda,
Musa Bey derlerdi bana.
Param bitince,
Musa çabak der misin bana?

Öyle ya da böyle demiyorum,
Daima seni özlüyorum.
Kalbine zarar vermeden,
Seninle yaşıyorum.

4.2.10. Seher Makamı

Başımdan gitmez bu sevda,
Bu sevda gitmedi başımdan.
Cefayı kim çekse,
O alır cevheri taştan.

Nakarat:

Canım ay ... bi ... bi ... yâri dertliler.
Bu dünyadan geçti,
Öyle şahî berna,
Çimenler içinde gül kalır,
Ne dalı çiçeği rena.

Yüzü beyaz dudağı çiçek,
Eli tane tane çobuk,
Ya onu cemalına,
Yandım kül oldum.

Dişine inci deyim mi?
Boyunu gonca deyim mi?
Yukarıdan gelsen,
Nar bağının gülü deyim mi?

Dişine inci deyim mi?
Boyunu gonca deyim mi?
El sallayıp elsen,
Nar bağının gülü deyim mi?

Yüzü aktır, dudağı gonca,
İnce uzun parmaklı,
Onun güzel cemaline,
Kül olur yanarım.

10.1.Mestane Kalem Kaşlı

Mestane kalem kaşlı,
Boynunda muska var mı?
Akşam olunca çağırırsın,
Tenhada evin var mı?

Kaşın deyim mi, gözün deyim mi?
Suretin etti divane.
Cihan-ı âlemde var mı?
Senin gibi güzel rana.

Canım maşuğum, hanım maşuğum,
Cemalini görür müyüm?
Oyunda zır zır ağlayım,
Ecel gelmeden ölür müyüm?

Canım maşuğum, hanım maşuğum,
Ayağına yatayım.
Sana el uzatsam yetmez,
Gözüme tutiya maşuğum.

Balık falcıda kaynıyor,

Hatun arkana baksana.
Kocan ticarete giderken,
Bana evinde baksana.

Dağda yayılan inekler,
Şimdi yayılmaz oldu.
Önce oynayan yarlar,
Şimdi oynamaz oldu.

10.2.Az Öt Bülbülüm

Git desen, (yey) gideceğim (ney),
Gitme desen de (yey) gideceğim(ney).
Arasına (yey) bir konup (yey),
Yârim yanına gelirim (ney).

Nakarat:

Öt bülbül, öt yarey, öt dalında,
Bülbülün olayım a canım.

Tabağı vermeyin ahmağa,
Tıklatıp kıracaktır.
Vefasız yar deli heyal,
Ne zaman gönlü rahatlayacaktır?

Aralığı aralığı,
Aralığın darlığı,
Ölene kadar çıkmaz hatırımdan,
Yârin yaptığı ayıbı.

Git desen de gideceğim,
Gitme desen de gideceğim.
Arada bir konaklayıp,

Yârim yanına geleceğim.

Dibine kavak ekip,
Yârim çardak yaptın.
Yeni yara bakmayıp,
Çok da salaklık yaptın.

Yâri yardım gelmedi,
Cananım yanıma benim.
Ne acayip dağları,
Serildi başıma benim.

10.3. Şerullah Senem Yarey

Canımdan aziz yârim (Alley hocam Allayey),
Gönlümü alabilir misin? (Şirulla senem yarey)
Yerimiz karışık yerde (Alley hocam Allayey),
İhtiyaç olunca gidebilir misin? (Şirulla senem yarey)

Gökyüzünün dayağı yok,
Akan deryada köprü yok.
Bütün âlem şahit olsun,
Senden başka yârim yok.

Geyik diyor Cappar,
Senden başka kim var?
Köyde, çöllerde,
Koruyan Tanrım var.

Bülbül konmayan ağaç,
Meyve vermeyen kök.
On dört yaşta yar sevip,
Yara doymayan yürek.

Koray dağı yüksektir,
Serileceğim demiyor.
Gönlü taş olan yarlar,
zleyeceğim demiyor.

Irmak boyuna ıksam,
Mşrap yapmış köprüyü.
Ağlamayın gençler,
Allah salmış bu ateşi.

10.4. Sağ Elimde Conzam

Geliyor el sallayıp,
Bakıyor yârim bana (canım ey).
Bir bakışı yetmiyor,
Nazarı vardır bana (canım ey).

Nakarat:

Sağ elimde antam, sol elimde conzam,
Yârin adı Hidizihan, bir gelmedin yanıma.
Yre kim baksın.

Sağ elimde on yüzük,
Sol elimde çift yüzük.
Dünyada var mıdır?
Benim yârim gibi saf.

Sağ elime içki aldım,
Sol elime mum, ırac.
Mum ırac  gün yanar,
 günde geçse dert firak.

Mum ırağı çeke çeke,

Hiç gücüm kalmadı.
Ruh sineği gibi,
Vücutta can kalmadı.

Kapı önü ırmağım,
Yüzüp oynuyor balıklarım.
Hangi tepede geziyor,
Ben diyen garibim.

Marangoz olup,
Aldım elime rendeyi.
Yar ateşine dayanamayıp,
Giydim külahı cendeni.

Kara kuş avlamak için,
Erkek gerek, bilek gerek.
Osması çaydanlık hatunu,
Öpmeye sabır gerek.

Yandan düşman gelip,
Dağ arasına alsan seni.
Aşk odunda ben kalıp,
Çevreme alsam seni.

Bir neva tevka içinde,
Bağlanıp bıraksam seni,
Kırmızı kanlar döküp,
Kurtarıp alsam seni.

10.5. Oynayın Gülün

Oynayın gülün, gülün oynayın,
Biz girince kamışlığa.

Aslanlar giremez(yey),
Bizi seven hatunları (yey),
Han beyler sevemez (yey).

10.6. Zindan Duvarı Yüksek

Zindan duvarı yüksek,
(Ay yarey) İçi karanlık.
Erkeklere bel bağlayıp,
(Ay yarey) Şehit ölen Ayimhan(ay yarey).

Dolunay gibi Ayimhan,
Melek gibi yaratılmıştı.
Kendin şehit oldun ama,
Namın halka yayıldı.

Ayimhan'ı alıp çıktı,
Dört yanını çevirip.
Başını keserken,
Kâbe hangi taraf diye sorup.

Ayimhan'ı getirdi,
Yaramaz deveye atıp.
Yâri ben öpeyim,
Altın boyundan tartıp.

Ayimhanlar suyu geçti,
Ayakkabıyı boşalttı.
Gören gençler,
Şirin canından geçti.

Geç oldu akşam oldu,
Ayimhan eda oldu.

Atı koştu gitti,
Başı tenden cüda oldu.

Su boyunda Ayimhan,
Cüda oldu tenden can.
Tüm halk acıyıp,
Ruhuna dua etti.

Kapı önü bostanlık,
Kırmızı gül goncası yârim,
Kırmızı gül açıldığında,
Nereye gittin dolunayım.

10.7. Vay Canım

Yar bana kötü diyor (vay canım),
Bilmem ben kötülüğü (vay canım).
Geç yatıp sabah kalkıp (vay canım),
Dilerim amanlığı (vay canım).

Şekerim var şekerim var,
Cebimde şekerim var.
Yenice yar sevdim,
Ayrılmama şartım var.

Yar bana kötü diyor,
Kötü olursak olur mu?
Şehri bırakıp gitsek,
Gönlü şad olur mu?

Yârim ile birlikteyken,
Ettik rahatını.
Yardan ayrıldıktan sonra,

Çektik cefayı.

Güle ben gülüm diyorum,
Gülü koparamıyorum.
Aramız uzak oldu,
Yâri hiç göremiyorum.

10.8. Yarenler

Derdim fazla söyleyeyim mi?
Halim yaman söyleyeyim mi?
İçim dertle doldu (yar alla ay yarey),
Yârim sana söyleyeyim mi? (yey)

Hayayı da havayı,
Yârim giymiş sateni.
Arayıp bulamadık,
Aşk acısına şifayı.

Irmağın dibi kaya,
Açmaya çapa yok.
Derdimi söylemek istesem,
Benim gibi dertli yok.

Baksam gözüm ermiyor,
Çağırsam sesim yetmiyor.
Başıma bir bela geldi,
Ağlamadan günüm geçmiyor.

10.9. Yar Allayey Allah

Çölde yürüyen sarı tilki,
Yar allayey alla çöl tilkisi.
Öldürecek mi, yandıracak mı?

Yar Allah yârin gölgesi.

Dağlarda çıkan tohumun,
Meyvesi olmaz.
Arça ile lafi birdir,
Kış yaz kurumaz.

Sen yar için ben canımı,
Halka övüyorum,
Yapmış etmişlerini,
Halktan duydum.

10.10. Ayhan Maşuğum

Irmağın kenarından gelsem,
Ahun Bey'in hamamına.
Ahun Beyin kızları,
Kırmızı gülün goncası.

Nakarat:

Ayhan maşuğum oynayalım,
Kara göz adaşım (adaş) oynayalım (yey).

Sağ tarafımdan geçsene,
Sol tarafımdan geçsene,
Kaşı kara mülayim,
Günahımdan geçsene.

Gökteki ay gibi
Güzellerden birisin.
O yüzden aşığım ben sana,
Yeni bağın gülüsün.

Güller açılmış,
Vakti gelince.
Kıymetimiz olur mu?
Ben uzağa gidince.

Kız olsa güzel olsa,
Ahun Beyin kızları gibi.
Yiğitleri yakan,
Oynayıp duran gözleri gibi.

10.11.Ceylan Ye

Altı ay yattık minganda,¹⁶³
Sök sök¹⁶⁴ ile ateş yakıp,
Gözün karası aktı,
Kumul tarafına bakıp.

Nakarat:
Ahu yarey ya sencaney,
Bili üzün birinci,
Ömrün geçer irençi,
Ceren yer mi ceren ye.

Çocuklar oynar,
Dal, çubuğu at edip,
Misafirler ağlar,
Kendi memleketini özleyip.

Çölde ceylan avlarız,
Birbirine çatarız.
Misafiri hor görmeyin,
Üç, beş gün yatarız.

¹⁶³ Yer adı.

¹⁶⁴ Dağda yetişen bir ağaç.

Sabah köçe¹⁶⁵ yiyip,
Gündüzleri çörek yiyip,
Mingan dağında yattık,
Canlara amanlık dileyip.

Altıncı ayda Altayda,
Yedinci ayda Bağdaşa,
Asıl sözünü demedin,
Biz mingana gitmeden.

Üç yüz altmış günde,
Yatmadık evlerde.
Yardan mektup gelse,
Mutlu oluruz çöllerde.

Tabancamı ben alıp,
Mungul dağında avlandım.
Üç çocuğumun derdiyle,
Kalmak olup bağırdım.

10.12. Altın Paşahan

Paşahan evin nerede?
Say bağdaki kasabada.
Rüyama girmişsin,
Çarşamba sabahında.

Nakarat:

Canımı alıcakm ısın, Altın Paşahan,
Şaka yapan, sözü yalan.

¹⁶⁵ Çorba türü

Boyalı sandık boyayacağız,
Tutkal ile yapıştıracağız.
Acele etmeyin Paşahan,
Yarın eve çağıracağız.

Paşahan'ı yanıma alsam,
Bağrıma bassam.
Ölüp gitsem dileğim yok,
Muradıma ersem.

Buğday biçsek tarlada,
Kalır onun izi.
Yağlı ekmek gibi,
Paşahan'ın yanağı.

Buğday biçsek tarlada,
Başak ile bağ kaldı.
Paşahan'ı öpemedim,
Yüreklerde dağ kaldı.

Buğday biçsek tarlada,
Başak ile bağ kalmaz.
Biz bu yerden gidince,
Yüreklerde dağ kalmaz.

10.13.Açıl

Güller açılacak diyor (açıl),
Başı sancılanacak diyor (açıl).
Düşman ile savaşıp (açıl gül açıl),
Hürlük sağlanacak diyor.

Nakarat:

Açıl açıl gül açıl, açıl yarey,
Açılmış bağda gül açıl,
Açılmazsa gül neredeysen açıl.

Güller açılmış,
Pamuk tarlasında.
Ne sen sor ne ben söyleyeyim,
Dertler fazla yürekte.

Gülüm bana naz yapar,
Gülüp benimle alay eder.
Gülün kıymetini bilmezsen,
Kara kışı yaz yapar.

Güller açılmış,
Vakti gelince.
Kıymetim bilinsin,
Ben uzağa gidince.

10.14.Zühre'm Kucağında Yatayım

Karlı dağa kar yağsa,
Bostanda hafif yağmur.
Yârimin yaptığı yemek,
Etsiz, hafif sebzeli.

Nakarat:
He he he
Bir Fatma Zöhre koynunda yatsam.

Sular şarıl şarıl aksa,
Değirmenin şansı deyin.
Yârim dolaşıp gelse,

Yüzümün nuru deyin.

Su akacak mı vadi ile?
Duvar olacak mı çamur ile?
Ömrün böyle geçecek mi,
Huyu yaman yar ile.

10.15. Şah Yiğit

Kara körpe takkenin,
Kenarını bozma.
Bu âlem uzun âlem (İllallah Şah Yiğit, can balahan Şah Yiğit)
Umudu kesme (gideyim Allah şah yiğit).

Kesmez bıçak tutacağına,
Dileyerek ye doyunca.
Kötü yar seveceğine,
Bekâr gez ölünce.

Atı satmasam olmaz,
Derdi çekmesem olmaz.
Param yok diyorum ama,
Evlenmesem olmaz.

Gül kestim yuvarlak yuvarlak,
Var mı yâre doymak?
Hangi cahilin işi,
Seven yardan ayrılmak.

4.2.11. Derdi Yaman Makamı

Günahım sayısızdır,
Sana şikâyet etmeye geldim.
Günah zincirinden,

Boynumu azat etmeye geldim.

Kabristan ehline git,
Fakiri, zengini görmeye.
Yatıyor toprakta kemik,
Sarılp beyaz kumaşa.

11.1. Derdin Yaman

Dağdaki geyik yavrusu gibi (canım ey),
(Ay) Sen de yetim (mey) ben de yetim (vay hanım derdin yaman).
Seni (yey) göreyim desem (canım ey),
(Ay) Yoktur (ney) benim boz atım (Ayhanım derdin yaman ey).

Tabak tabak su içtim (vay canım ey),
(Ay) Ateşli yüreğimi söndürsün diye (canım vay hanım derdin yaman ey).
Bu şarkıyı sana söyledim (canım ey),
(Ay) Şefkat edersin diye (canım vay hanım derdin yaman ey).

İnlesem duymaz sesimi,
Gül den de ılık boyları.
Terk etti bu garibi,
Bıraktığın aylık ezgileri.

Evreşim hiç sökölmez,
Bir düğümden sonra.
Anlamı yok pişmanlığın,
İş bittikten sonra.

At binip kadife giyip,
Yârim beni yakacak.
İçmesem şarabı,
Yârim beni öldürecek.

Bağa girmek kolay,
Yolu bildikten sonra.
Yâri sevmek kolay,
Huyunu bildikten sonra.

Bağa girdim gül için,
Gül durur dalıyla.
Yüreğime ateş saldı,
Gül yaprağıyla.

11.2. Canım

Kapkara fırtına gelip (canım ey),
(Ay) Kırdı gülün dalını (ay yarey).
Kime deyip kime ağlayacağım (canım ey),
(Ay) Vefasız yar derdini (ay yarey).

Arada duvar olmasa,
Yârimi görsem ara sıra,
Yârim yürüdüğün izinde,
Güller açılsın kat kat.

Ak saraydan çıktın,
Ak satenden giysi giyip.
Kolunda zülfa (zül) yar,
İnce dal gibi eğilip.

Ben geldim güneşle,
Doldu gözüm yaş ile,
İş işten geçti,
Vay siz hâlâ düşüncede.

Tekerleğin pek yaman,
Kısa ip yetişmiyor.
Güneş doğdu çay zamanı geldi,
Vay yâriniz çıkmıyor.

Yâriniz uzakta kaldı,
Vay ben olayım yâriniz,
Yârimi bulana kadar,
Az kaldı canınız.

Sekiz ay avare gezdim,
Odunda ben yandım.
Az kalsın,
Hasretinden ölecektim.

11.3. Muzatta Yokmuş

Muzatta yokmuş,
Buzun dalgası (canım ey).
Kimseye yok (ney),
Kişinin vefası (canım ey).

Nakarat:
Kimseye yok kişinin vefası.

Vefan var mı diye,
Çendan koştum.
Vefan yokmuş,
Şimdi tükendim.

Sen gibi çirkine
Sen demeyeceğim.
Bal şeker versen,

Hiç yemeyeceğim.

Kalem kaşlı,
Yârin firakı,
Çok da zor,
Yolun uzağı.

Kara saçım uzayıp,
Kaşıma değdi.
Ağır günler benim,
Başıma geldi.

Niyetimi bilip,
Gelse yanıma.
Dua edin benim,
Kalem kaşıma.

Vefan olsa yar,
Adım adı. koşsam.
Dilimin ucunda,
İman göndersem.

11.4. Emirim

Beğendiğim yârin kendisini,
Nerden bulurum sözünü (canım ey).
Mendilime sardım,
Vadide kalan izini (canım ey).

Nakarat:
Ne oldu vay vay emirim.

Sen evden çıkıp,

Bağları bostan ettin.

Bir lafınla,

Beni âşık ettin.

Yar ile birlikte olduk,

Tenha bir evde bir gece.

O mutlu gece,

Çıkmaz hatıramdan ölünce.

Ben öldüm o gece,

Ölüp dirildim bu gece.

Kadir Allah'a yüz kere,

Tövbe ettim o gece.

Güzel kaşdır güzel kaşdır,

Yalandır lafı.

Ne cefalarla,

Sevdim seni candan aziz.

Yârimin şirin sözü,

Oynayıp duruyor kara gözü.

Ay mıdır, güneş midir?

Yârimin al yüzü.

11.5. Ey Hud (Sıcak)

Geç olup yıldız çıkmış,

(Vay) Ben ne zaman eve döneyim?

Bir tane elma verin,

Yoldaş edip eve döneyim.

Nakarat:

Ey hud iken, mey hud iken,

Feryad zalim yar.

Bu benim isteğim gibi olursa,
Gitmesem yar yanından.
El alemin önünde,
Pervane olsam başında.

Yâri yardan gelmedi,
Kartal yardı gelmedi.
Atının ayağı kırıldı,
Bahane oldu gelmedi.

Atının ayağı kırılrsa,
At alıp binmez miydi?
Yârin gönlünde olsa,
Bir gelip görmez miydi?

Bu benim gönlüm değil,
Gönlüm onun kölesi değil.
Bu benim biçare gönlüm,
Yardan başkasını diyecek değil.

Pencerenden yüz kere bakıp,
Göründü ayın gölgesi.
Çaresizlikten,
Yandı yüreğin çevresi.

Yüksek azgan¹⁶⁶ başında,
Çantanı omzuna sal.
Öyle abla, hatunu,
Elma diye koynuna sal.

¹⁶⁶ Diken.

11.6. Pekin Bıçağı

Göge çıkayım dersin,
Buluta bineyim dersin.
Kendisi gelmeyen yâri,
Çağırıp getireyim dersin.

Nakarat:

Pekin bıçağı (altın bıçak) oynayalım,
Gümüş bıçak oynayalım.
Oynamazsak,
Cebimize koyalım.

Kaşın karası sende,
Ay yüzüne ben köle.
Çağırınca gelmeyen,
Kendisi gelen şerefsiz.

Ben atımı koşturmam,
Irmak boyu, yumuşak yerde.
Çok da canım acıyor,
Geçip biten ömrüme.

Göz attınız,
Bizi bırakıp gittiniz.
Yok muydu hayaliniz,
Bizi çok ağlattınız.

11.7. Ateşin Yaman Niyaz Hanım

(Ay) Gidince alıp gelinmez,
Vadinin taşını.
Dert gelince sığdıramazsın,
Gözün yaşını (canım ay yarey).

Nakarat:

(Ay) Niyaz Hanım ateşin yaman (ney),
Niyaz Hanım derdin yaman canım ey.

Kara ağaçlıktan ağaç kessem,
Kara ağacın dalı,
Rüzgâr esse sallanacak mı?
Yârimin saçı.

Yüksek yüksek dağ başında,
Kartal dolaşır
Kartal değil dağ başında,
Yârim dolaşır.

Dal içinden seçtim,
Hatunum sizi.
Gül içinden seçtim,
Reyhanım sizi.

Önce kendin söylemedin mi?
Yârin olayım diye.
Şimdi gönlün el vermiyor mu?
Ayrılalım diye.

11.8. Çocuklar Küçükken Yetim Kaldı

(Ay) Ben yalnız bir yetimim,
Gözümden akar yaşım.
(Ay) Pervane gibi virane,
Nerededir benim bahtım?

Nakarat:

Ay hasret (hazreti) derdim ey çocuklar küçükken kaldı yetim,
Çocuklar küçük kaldı yetim, ben ağlamayım da kim ağlasın.

Gitti benim Talip adım,
Gitsem gelmiyor mektubum.
Çocuklarım kaldı yetim,
Çok ağlarım kurumaz yaşım.

Sağ kanadım kırıldı benim,
Tek kanatla kolay uçulmaz.
Zorluklarım çoktur benim,
Şimdi kolay olmuyor.

11.9. Bir Görsem Cemalini

Kuşak bağlayan delikanlı,
Kuşak dolanıp duruyor.
Kendini öven delikanlı (ateşin yaman ey),
Yardan ayrılıp duruyor.

Nakarat:

Canım bir görsem cemalini.

Kuşağımın yokluğundan,
Belime bağladım yağlık.
Huyunu bilmesem,
Güzelliğin bir şey değil.

Yar bağına girmeyeceğim,
Narını koparmayacağım.
Şimdi geldin aklıma,
Cahil ile olmayacağım.

Dal yapmış dal yapmış,
Ağaçlar dal yapmış.
O ağaç altında,
Yârim beni beklemiş.

Bahçeye bülbül konmuş,
Gül ile şakalaşmaya.
Şarkı söyledim ben sana,
Bağ arasında konuşmaya.

Yüksek dağa çıktığında,
İçtiğim suyun tadı yok.
Bu günlerde yar sevsem,
Bıraktı ilgisi yok.

Yârim sana gül vereyim,
Bana geldi bu şans.
Gönlümdeki sensin,
Öleyim de gönül vermeyim.

11.0. Bayılıyorum Vay Allah

Kapı önü kum olsa,
Kavak ağacı olmasa.
Gönüldeki yar olmasa,
Gönül dağ gibi büyümez mi?

Güllü bahçeye girdin mi?
Kırmızı gülü gördün mü?
O gülü sen için,
Büyüttüğümü bildin mi?

Yürü yarım benimle,

Çağırıp geldim gezmeye,
Beni hiç üzme,
Girip düşman sözüne.

Kapıya hafif açıp,
Açıp arkasına kaçıp,
Ne kadar da acıtıyorsun,
Yüreğime ateş yakıp.

11.11. Küçük Ayla Hatun

Bağındaki elmanı,
Kime vereceksin soyup?
Ne zaman geleceksin yârim deyip,
Oturacak mıyım bekleyip?

Nakarat:

Ayla hatun a...yarey.
Elmalar olgunlaşmış,
Dibine düşmüş.
Kara göz benim yârim,
Rüyama düşmüş.

Sihirli sandık içinde,
Altın yüzük oynuyor.
Yanımdaki kara (humar) göz,
Gözüyle canımı yakıyor.

İki gözün benziyor,
Çimendeki çeşmeye.
Biz görünce cemalini,
Kaldım firakta.

Bağına giriverip,
Elmanı sallayım mı yârim?
Şarkıma katıp,
Seni ağlatayım mı yârim?

Elmalar olgunlaşmış,
Uzatsam elim ermiyor.
Yârimin gülüşleri,
Göz önünden gitmiyor.

11.12.Hak Allah'ım

Hava mıdır, bulut mudur?
Yağmur damlıyor.
Yârin koynu cennet midir?
Gönlüm açılıyor (Hak Allah'ım).

Nakarat:

Hak Allah'ım dost Allah'ım,
Ben nasıl dayanırım yârin derdine,
Yar tutmuş mudur kendi sözünü? (yârim durmadı kalan sözünde)

Kar yağar, yaz olmuyor,
Yatsam kara kışta.
Bu halim geçer mi?
Senden ayrılısam.

Yar mı, değil mi?
Döşekte yatan.
Kaşı oynatıp göz süzüp,
Canıma okuyan.

Altmışaltı engeli geçtim,

Daha var mı engel?
Yardımcı ol ey Rabbim,
Ben yalnız oğul.

Ulaşmaza ulaştım ben,
Kesilmez dağa.
Altmışaltı deve koydum,
Akılsız başa.

11.13. Şadiyan (Şanver)

O tarafa da geçişim var,
Bu tarafa da geçişim var.
Sen beğenmezsen beni,
Kartal gibi arkadaşım var.

Kırmızı gül dal dal,
Devletim ana babam.
Yar denen gönül şadı,
Bulunmuyor ana babam.

Kartal konmayan ağaç,
Meyve vermeyen bitki,
On beş yaşında yar sevip,
Yâre kanmayan yürek.

Kırmızı gülden başkasını,
Bağa girip koparmayacağım.
Gönlümde yârim var,
Başkasını sevmeyeceğim.

Dağdan gelen rüzgâra,
Ben yârimi sorarım.

Yârim gelir mi diye,
Yola çıkıp bakarım.

Yârim olsa sen gibi,
Dudağı kırmızı gül gibi.
Yârim beni yaktı,
Bahçedeki kırmızı gül gibi.

11.14. Adım Şantu

(Ay) Adım Şanto (ay) öküzüm çekmez,
Kaldım belaya (ay) canım.
(Ay) Yapılmayacak işi (ay) yapıp,
Çıktım dışarı (ay) canım.

Nakarat:

Yârim yârim şirin yârim,
Ay ateşin iyi derdin yaman.
Atım cerde atım cerde,
Bindiğim nerede?
Çantamda beş kilo içki,
İçtiğim nerede?

Atım olsa ala olsa,
Hazırlayıp binsem.
Yârim olsa, yanımda olsa,
Oynasam gülsem.

Atım cerde atım cerde,
Atımın kuyruğu yerde.
Bizim kara göz nerede?
Gönlünün istediği yerde.

Yârim hanın giydiği,
Sarı satendir.
Yârim hanı bir öpsem,
Gözü humardır.

Gözünüzün parlaklığı,
Yıldıza benzer.
Dişinizin beyazlığı,
Kum tuza benzer.

11.15. Laf Var Ne Laf Var

(Ay) Bugün ay on altı,
(Ay) At arabanı hazırla şimdi.
Biz memlekete döneceğiz,
Sizlere güle güle şimdi.

Nakarat:
Laf var ne lafı var,
Şehirde aman diyen var.

Bugün günlerden çarşamba,
Yârim gelir elbette.
Yârim gelse hemen gelse,
Ben burada utanmakta.

İyi olmuş buğday,
Görünen harman mı?
Altı ay oldu görmedim,
Yârim aman mı?

Bizim bağda nar gülü,
Nardan yiyin lütfen.

Yârim beni sorarsa,
Sağ salim deyin lütfen.

Yârim gitti uzağa,
Gelenlere sorayım mı?
Yar gelene kadar sabır yok,
Rüzgârını koklayım mı?

Yârim seni düşünürüm,
Rüyama girer mi diye.
Ben kendime sorarım,
Ömürlü olur mu diye.

Yârim geldi el sallayıp,
Doğrudan yol alıp.
Kırmızı gül gibi göründü,
Yüreğime ateş salıp.

11.16. Hapisteki Tohti Ahun

Yalnız iğde başında,
Saksağan öttü,
Han hocam kızdı ,
Beni Noma sürgün et.

Yükseltmesi:
Ey talihsiz kaderim,
Ne desem olu seni,
Zülüm külfet ipiyle,
Sardın beni.

Nakarat:
Bacağımda işkel, elim bağlı,
Tenlerim yara, çektim çok ceza ... yüreklerim yara.

Karanlık zindan içinde,
Yatıyorum ahlar çekip,
Doyunca su içmedim,
Vücudum gitti kurup.

Zindandaki Tohtahun diye,
Canımı yaktın,
Dert zulümle bir an,
Rahat bırakmadın beni,

Nomda ölüp gitsem
Göznü kargalar yer,
Gan hocamın yaptığına,
Tüm halk beddua eder.

Yatan yerim yette yıllık,
Karanlık zindanda,
Baksam gözükmüyor,
Yer ile gök.

Yollar yollar varmış,
Yollarda zindan varmış,
Çıkmayan canı görün,
Kemerden sağlamış.

Kınadın beni çok,
Günahım vardır,
Ahirette sormaya,
Hudam vardır.

Ben Tohtahun zindanda,
Beş sene kınıyaldım yattım,

İliği çekerek,
Zindandan kaçtım.

Kaçtım ecel zindanından,
Dağ yolu yakalayıp,
Kovaladı askerler,
Bağırıp çağırıp.

Kumuşlukta tutuldum,
Şimdi halim ne olur,
İblis düşmanlar,
Beni sopayla dövdü.

Ben memleketime ulaşsam,
Benim armanım,
Çocuklarımı bir görsem,
Bana çok derman.

4.2.12. Öt Bülbülüm Makamı

Ana gibi mihriban nerede?
Baba gibi gam güzarın nerede?
Senin gibi vefasız yâre,
Benim gibi içi yanar nerede?

Nakarat:

Benim gibi içi yanan nerede?
Canan a bi...bi... Ya Resulluh.

Kırmızı gül dibinde çay,
İçip humarı oldum ben.
Senin gibi vefasız yar için,
Çok zahmet çektim ben.

Canan a bi....bi... Ya Resullullah.

12.1. Öt Bülbül

(Ay) Ak ağacın dibinde,
Benim yârim (ay) sazcıdır.
(Ay) Saz da (ay) ses veriyor,
Görüşme nerededir?

Nakarat:

Ötün bülbülüm, gülün yaprağında,
Canlar zorlansın, yârin derdinde,
Yârin derdinde (ay hocam allayey)

Tepeye çıkın bizi görmeye,
Başınızdan gül koparalım.
Siz öleceğinize biz ölelim,
Canları kurban edelim.

Gül olup dursan eğer,
Bülbül olup konasım gelir.
Bir baksan eğer,
Dolanıp öpesim gelir.

Kapı önü ay çeşme,
Yolları eğri çeşme.
Gönüldeki yar olsa,
Yolları ne kadar uzak.

12.2. Baban Çağırdı mı Keklik?

Baban çağırdı mı keklik? (gey)
(Ay yarey) Annen çağırdı mı keklik? (gey)
Kafesin kıymetini bilmeyip (canım ey),

Uçup giden ahmak keklik (ay yarey).

Nakarat:

Ayarey canım uçup giden ahmak keklik. (ay yarey)

Uçup göğe çıkınca,
Şahin tutsun seni keklik.
Dönüp deryaya düşünce,
Lehen (Köpek balığı) yesin seni keklik.

Asmanda köprü yok,
Akan deryada köprü yok.
Cümle âlem şahit olsun,
Senin gibi yârim yok.

Balıkçı ağı sardı,
Tutup alsın, alsın seni keklik.
Ilgından şiş yapıp,
Kebab yapsın seni keklik.

Dağlarda keklik fazla,
Yârim ile iyiyiz.
Sağ tarafında saçı varsa,
Döndürüp öpmesi kolay.

Keklik fazla ötüyor,
Ağacın dalında.
Ölmeyeceğim diyorsun ama,
Can Allah'ın elinde.

Keklik uçtu,
Taşın yanına düştü.

Siz, bize uzakta demeyin,
Meylimiz size düştü.

12.3. şervazı Kurbanın Olayım

Anam baban yanan dağ gibi (gay),
Ölöp gideceğini (yey) bilemedim.
Bu benim (ney) yalnız başım,
Sana kalır mı bilemedim (mey).

Nakarat:

şervazı kurbanın olayım (yey),
Sönen çırağı (yey) yakayım.

Anası, babası olanlar,
Deste deste gülmüş.
Anasızlar, babasızlar,
Yanıp sönen külmüş.

Ben babamın devletinde,
Oturup açtım gönül.
Oturup kaldığım zamanda,
Kıpkırmızı açıldı gül.

Babam olmasa,
Anam olmasa,
Ben yetim nereye gideyim,
Gönülde yar olmasa.

Sağ kanadım (ay) babam,
Sol kanadım (ay) anam.
Başı kuru olan kardeşim,
Gam güzarım canım babam.

Babam ise dağmış,
Anam ise bağmış,
Anam babam olmasa,
İtibarı yokmuş.

12.4. K Şervaz Kurbanın Olayım

B ırağı (yey) yakıp,
K ırağı (yey) utandırıp (vey).
Ben yre ne yaptım (ney),
Karanlıkta yol yürütüp (vey).

Nakarat:

Şervazi kurbanın olayım (yey),
llerde eşlik edeyim.
ırağını yakıp,
Koydum ocağın başına.
Yağ koyup ip ekleyeyim,
Ayla hatunun aşkına.

ırac sönecek,
Parlatsa yanmıyor.
Bizim yarlar gelmemiş,
ağırsam gelmiyor.

ırağı ışık diyor,
Yananı firak diyor,
 gün gelmeyen yâri,
Gönülden irak diyor.

ırac içinde yandı,
Yârim seni kim öptü?
Arkandan bakıp durdum,

Beyin çobanı öptü.

Akşam karanlıkta,
Çok da yanıyor çırak.
Çağırsam sesim yetmez,
Yârin evleri irak.

Ben giderim, yollar karanlık,
Çift çırak orda gerek.
Yârim yalnız yatıyor mu?
Yârime eş gerek.

Ey çırak neden,
Güzelce yanmıyorsun?
Gönüllü önünde dursam,
Dönüp bir öpmüyorsun.

12.5. Can Gülçehrehan

Gül koparıp verdi elime,
Bağdaki gülzarından.
Sen yârimin aşkıyla,
Belimi iyice bağladım. (can Gülçihrehan)

Nakarat:

Oynayacak mısın (yey, konuş elmalı bağda (yey).

Ben yüzünü ay desem,
Gözlerin yıldızmış.
Saçını sümbül desem,
Kaşların kunduzmuş.

Yazlık buğday çimen (maysa) oldu,

Kışlık buğday nerede?
Gelse yârim bağ içine,
Kucaklayıp öpsem onu.

Bağında büyüyen lale,
Dağda büyüyen lale,
Bir kucaklayıp şu yârimi,
Ölüp gitsem razıyım.

Ak saraydan çıksa yârim,
Yoluna her gün bakayım.
Tutup ellerinden,
Bir öpüp kanayım.

Yârim hanımı bir öpüp,
Görsem meylini görüp.
Ölüp gitsem razıyım
Sonunda bir gün öleceğim.

12.6. Mestane Dağım

Can çıkarken gelmedin,
Canan yanıma benim (vay vay yârim),
Ne alamet dağlar,
Yıkıldı başıma benim (mestane dağım ey).

Nakarat:

Hanlar elem derdim, dostlar elem derdim,
Dert elemin derdi olsa.
Derdi söyleyeyim (vay vay yârim),
O hatunun meyli olsa,
Yiğide alıp vereyim, mestan dağım.

Gençliğim, paşalığım,
Her taraftan gül gelir.
Beş gün sonra,
Senin yanına kim gelir.

Sen dışın varken,
Yağ yemeden et ye.
Beş gün sonra,
Yerinde durmuyor kişi.

Senin atın varken,
Alçağa, tepeye koştur.
Beş gün sonra,
Yemliğe gelmiyor atın.
Sen kuşun varken,
Kaza sal, ördeğe sal.
Beş gün sonra,
Eline gelmiyor kuşun.

12.7. Çıkır Çıkır Kırlangıç

Çıkır çıkır kırlangıç,
Kanatları çarpık (vay vay yarey).
Taci hocam gelince,
Ziver hanım kapıyı aç (mestane yarey).

Nakarat:

Hanlar elem yarey, dostlar elem yarey,
Dert elemin yüzünden, derdi alıp vereyim, vay vay yârim ey.
O hatunun meyli varsa, yiğitle evlendirelim, mestane yarey.

Akşam aralayıp geldiğin,
Kendini boşuna yorduğun,

Laf edemeden durduğun,
Aklının alışmadığından.

Sen benim dedikodumu yaparsın,
Ben seni aşık edeyim.
Göz göze bakıp,
Dokuz aşık peyda edeyim.

12.8. Hayt Huyt Ediyor

Rengârenk güller içinde,
Yârim bana tuş ediyor.
Oynatıp kaş, gözünü,
Yar beni şad ediyor.

Nakarat:

Gür ediyor pür ediyor,
Sereleri dalda mıdır?
Hayt ediyor huyt ediyor,
Hatunları bağdadır.

Yüreğin sıcakmış,
Yüzün ateşmiş,
Dal gibi bellerin,
Aya cemalin denkmiş.

Yanarım yanarım,
Kaşı karaya yanarım.
Kaşına bakarak,
şeker dudağını öperim.

Kaşınızın karası,
Karamuğun tanesi,

Çok da uzakmış,
İkimizin arası.

Eriğim eriğim,
Bağda olan olmuş eriğim.
Seni biraz görmesem,
Dayanmıyor yüreğim.

12.9. Esleyhan

Yârimin adı Ayhan,
Çok yanıyor bu can.
Giydiği gömleği hançu,
Düğmesi yalan mercan.

Nakarat:

Allahu ben hayran, Esleyhan kum şehidan.

Yârim söylüyor şarkı,
Dinleyip yatarım evde.
Çıkmak istesem çare yok,
Ağlayıp yatarım evde.

Güller açılır bağda,
Biz küçük çağda.
Yar ayrılacağıım diyor,
Kıymetini bileceğim çağda.

El alem bana kötü diyor,
Sadece bende mi suç?
Bırakıp gitsem şehri,
Gönlü şad olur mu?

Gideceğim gideceğim,
Tabağımı bırakayım.
Yerimden kalkıp,
Yârimi bulacağım.

Yârimin kucağında,
Ateş yanar ocağında.
Ölüp gitsem isteğim yok,
Yârimin kucağında.

12.10. Gül Maşuk

Geyik yavrusu dağda (gül maşuk vay canım yarey),
Dağlar arasında yatsa (vay canım vay canım yarey).
On beş günlük âlemde (gül maşuk vay canım yarey),
Yârin koynunda yatsa (vay canım vay canım yarey).

Kartalım uçup gitti,
Bir metre ipi ile.
Merak etme,
Oynayacağım senin ile.

Yetimin babası yok,
Belinde kuşağı yok.
İnanmayın dünyaya,
Dünyanın vefası yok.

Serçeler titriyor,
Kartal gelmiş gibi.
Yürekler titriyor,
Yârim gelmiş gibi.

Bülbül ötmüyor,

Bağ güllerle dolmasa.
Gönül şad olur mu,
Seven yarlar olmasa.

12.11. Latife

Dağ başında,
Kuzular meliyor.
Ayrılp giden yârime,
İçim çok da ağrıyor.

Nakarat:

Altıncan latife, asıl sözünü söyle,
Yaprakta oynayın, dalında ötün, canım Latife.

Yârim kapına,
Konaklamaya geldim.
Adaşın olayım diye,
Sormaya geldim.

Karaağaç başında,
Kakkuk ötüyor.
Benim yârim haber yollayıp,
Çok çağırıyor.

Yar kapında,
Depşedülla.
Görsem cemalini,
Alhamdulilla.

Gökte zekçi,
Cebte para.
Hatunları sevdiren,

Yandaşın çamçı.

Zindanda yatsam,
Göründü asuman.
Günahımın fazlalığından,
Allah diye yatsam.

12.12. Bülbül Kız

Atımı koşturayım tepeye (ay bülbül kız, canım bülbül kız),
Kendimi atayım göle (ay... bülbül kız zey).
Sen yârimin ateşinden (ay bülbül kız, canım bülbül kız),
Göğsümü atayım yaş yere (ay... bülbül kız zey).

Gördün mü kalem kaşı,
Çiğneyip verir bezelyeyi.
Öldürse de içmeyeceğim,
Yârin yapmadığı yemeği.

Bülbülüm bülbülüm,
Bana bak bülbülüm.
Bir bakıp aşık oldum,
Yeter mi sana elim?

Gördün mü bu başımı,
Gözümdeki yaşımı.
Beş gün oldu göremedim,
Özledim adaşımı.

Ay yanında bir yıldız,
Gözüküyor başkası.
Yârim yarlar içinde,
Sanki atın kaşkası.

Yağmur fazla yağsa,
Buzlu yamaçlar alçalıyor.
Yar kendine dikkat et,
Düşman bize kast ediyor.

SONUÇ

Uygur Özerk Bölgesi, tarih boyunca birçok Türk kavminin yaşadığı, çeşitli kültürlerin ve dinlerin buluştuğu merkezî bir bölge olmuştur. Çeşitli milletlerin mücadelelerine tanıklık eden bu bölge, Türk kültürünün oluşması ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Tarihin en eski dönemlerinden beri bu coğrafyada yaşayan Uygurlar, bu bölgede yaşanan bütün mücadelelerin, kültürel yapıların ve dinlerin içinde yer almıştır. Uygur Özerk Bölgesi'nin tarihî İpek Yolunun merkezinde ve Maniheizm, Budizm, Nasturîlik gibi dinlerin yayılma alanları içinde yer alması, Uygurların zengin bir kültürel yapıya sahip olmalarını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, Uygurların kültürel yapısı, saydığımız tüm bu etkenlerle şekillenen, tarihî tabakalara ve kültürel katmanlara sahip bir özellik taşımaktadır. Bu kültürel zenginlik, onların yaşam biçimlerine, inanç sistemlerine, geleneklerine ve bütün bunların etkisiyle şekillenen müzik ve sözlü kültür yaratmalarına da yansımıştır. Uygurların sosyal hayatını ve kültürel yapılarını en iyi yansıtan değerlerin başında meşrep ve makamlar gelmektedir.

Uygur şarkılarını, müziğini, danslarını inceleyip anlamadan, Uygur halkının hayatını, felsefesini, ahlakını, geleneksel alışkanlıklarını, toplumsal şuurunu ve duygularını anlamak mümkün değildir. Bu bağlamda, Uygur şarkı, müzik ve dans sanatının Uygur kültür hazinesinin altın anahtarı olduğunu söyleyebiliriz. .Uygur makamları, geçmişten günümüze kadar uzanan Uygur geleneksel kültürünün vekili, halkın akıl

ve ferasetinin cevheri, halkın manevi dünyasını, sosyal durumunu, yaratıcılığını, sanat kabiliyetini ve sosyal yaşamını ifade eden kültür ansiklopedisidir.

Uygur makamları uzunca bir geçmişe sahip olan Uygur halkının tarihi gelişim sürecinde oluşmuş ve Uygurların geleneksel kültüründen beslenmiştir. Uygur makamları, Uygurların yaşamış olduğu topraklardaki geleneksel kültürden doğmuştur.

Uygurların sosyo-kültürel hayatında müzik ve çalgıların önemli bir yeri vardır. Bu durumu gerek efsanelerde gerek tarihî kaynaklarda ve seyahatnamelerde gerekse onların günlük yaşamında görmekteyiz. Yaptığımız çalışmada, Uygurların çalgıları ve müziği ile ilgili en eski ve kapsamlı bilgilerin Çin tarih kaynaklarında yer aldığını ve bu tarihî kaynaklardan “Suiname”de, Uygurların 5.–6. yüzyıllarda Kuçar, Kumul, Kaşgar ve İdikut gibi merkezlerinde 15–20 çalgıdan oluşan 20 kişilik orkestralarının bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu bilgilerden Uygur müziğinin 5. yüzyılda sistemli bir halde olduğunu öğreniyoruz.

Kumul, Uygur Özerk Bölgesi’ndeki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Çalışmada, Eski Türk inanç ve düşünce sistemi içinde yer alan gelenekler ile Uygurların müzik ve eğlenceye ilişkin ritüellerinin günümüze kadar yaşatıldığı tespit edilmiştir. Özellikle çalgıları, müziği ve meşrepleriyle Çin müzik kültürünü de etkilediğini söyleyebiliriz.

Kumul On İki Makamı icrası, icraya katılanların giyim-kuşamı, kullandığı çalgılar, icrada oynanan oyunlar vb. özellikleriyle Uygur kültürünün bugüne ve geleceğe taşınmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Çalışmada tespit edilen bu unsurlar, Uygurların kültürel kodlarının tespiti ve analizinde önemli veriler sunmuştur.

Kumul On İki Makamı’nın icra edildiği meşrepler, bayramlar ve özel günler, Uygurların birlik ve beraberliğini sağlamanın yanı sıra kültürel kimliğini korunmada da hayati role sahiptir. İncelememizde, makamlarla bir bütünlük oluşturan meşreplerin Uygurların yeme-içme, eğlenme, giyim-kuşam ve diğer geleneklerinin canlı bir şekilde sürdürüldüğü ortamlar olduğunu tespit ettik. “Çocuğunu mektebe

ver, dönerse meşrebe ver” şeklindeki Uygur atasözünde vurgulanan meşreplerin, bir eğitim ortamı olduğunu söylemek mümkündür.

Uygur makamlarının metinlerini incelediğimizde, Uygur halk destanlarından, tarihi halk şiirlerinden ve Kumul’a özgü türkülerden teşekkül ettiğini görüyoruz. Bu yöredeki tarihi olay ve şahısların, ölümsüz aşkların, çekilen çilelerin ve yaşanan sevinçlerin, yöredeki dağ, göl, ırmak gibi tabiat unsurlarının ve yerleşim yerlerinin makam metinlerinde ifade edildiğini söylemek mümkündür. Sözlü tarih bağlamında da değerlendirebileceğimiz destan metinleri, olayların canlı tanıklarının dilinden şiir olarak dökülmüş ve daha sonra da ezgi ile birleşerek makamı meydana getirmiştir.

Kumul On İki Makamı, Uygurların tabiata ve insana bakışını ortaya koymaktadır. Uygurların geçmişten günümüze taşıdığı dini, sosyal ve kültürel değerler, icra ortamlarında güncellenerek yeni nesillere aktarılmıştır. Ayrıca Uygurların köklü ve zengin bir müzik kültürü olduğunu bütün yönleriyle ortaya koymuştur. Nitekim 2005 yılında da UNESCO’nun SÖKÜM listesine girmiş ve böylece dünyada tanınmıştır.

KAYNAKÇA

- Çin Şincañ Uygur Makam Sanatı*(2006), (Şincañ Halk Neşriyatı Ürümçi).
- Çin Müziği Lügati I-II*(1985), (Halk Müziği Neşriyatı, Pekin).
- Şincañ Sanatı IV*(1988), (Şincañ Sanat Üniversitesi, Ürümçi).
- Uygur Klasik Müziği, Kumul Makamları*(1994), (Halk Müzik Neşriyatı).
- Uygur On İkki Mukamı 1* (1994), (Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).
- Uygur On İki Muqami Tetqiqati*(1995), (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Uygur Dolan Makamı*(1996), (Şincañ Güzel Sanat Foto-Suret Neşriyatı, Ürümçi)
- Uyghur Twelve Muqam Uygur 12 Makamı Dergisi* (1998), *Şincañ Uygur Klasik Edebiyatı ve Makam İlmi Cemiyeti Yayınları*.
- Uygur Klasik Müziği, Turfan Makamları*(1999), (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Uygur Tilining İzahlık Luğiti* (1999), (Uygur Dilinin Açıklamalı Sözlüğü) (Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).
- Uygur Tiliğa Çetin Kirgen Sözlerning İzahlık Luğiti*(2001),(Şincañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Şincañ İslam Tarihiğa Ait Materyaller*(1988), (İctimaiy Penler Akademiyisi).
- On iki Makam Hakkında İnceleme*(1997), (Çin Kamus Neşriyatı).
- Abdulla A (2009) Kumul Namı Üzerinde İnceleme. *Kumul Edebiyatı 2*.
- Abduşükür M E Uygur Makam Hazinesi. *Şincañ Üniversitesi Neşriyatı*.
- Abdülaziz İ (2008) Kumul Makamlarının Özellikleri Hakkında. *Kumul Edebiyatı 3*.

- Ahmedi A (1988) *Kumul Tarih Materyalleri 3*.
- Ahmedi A (1992) *Uygur Makamları Hakkında* (Şincañ Halk Neşirevi, Ürümçi).
- Ahmet A (1993) *Kumul* (Ürümçi, Şincañ Halk Neşriyatı).
- Akyüz Ç (2011) Dünden Bu Güne Türk Dünyası Destan Anlatıcıları *Turkish Studies*, 6/4.
- Arat R. R (2008) *Kutatgu Bilig Yusuf Has Hacip* (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Arslan M, Öger A (2008) Uygur Türklerinde Bazı Çalgılar ve Çin Kültürüne Etkisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi VIII/2*.
- Begmet Y(1995) Kumul Muqamliri Heqqide Bayan Uyğur On İki Muqam Tetqiqati. (Ed: Qeyyum Turdi, Tursun Sadiq), *Milletler Neşriyatı*.
- Ci C (2005) *Uygur Makamlar*, çev. Mesud Halid (Şincañ Halk Neşriyatı, Ürümçi)
- Ci C (2007) *Uygur Müziklerinin Cevheri Makam*, çev. İmin Ahmedi. (Şincañ Fen-Teknik Neşriyatı, Ürümçi).
- Cu C (1987) *İpek Yolu Müzik Medeniyeti* (Şincañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Çengel H (2013) *Çağdaş Türk Edebiyatları II*, (Eskişehir).
- Davamat T (1997) *Uygur On İki Makamı* (Çin Kamusu Neşriyatı).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun M. vd (1997) *Uygur On İki Mukami 12*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun M vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 11*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun M vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 8*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun M, vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 4*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun M. vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 1*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun, M vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 5*.
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun, M vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 6*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun, M vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 7*.
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun, M. vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 10*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).

- Davamet T, Yusuf M., Bavadun M, vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 3*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf M, Bavadun M. vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 2*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Davamet T, Yusuf, M, Bavadun M vd. (1997) *Uygur On İki Mukami 9*. (Cungo Kamus Neşriyatı, Pekin).
- Ehmedi İ (1985) Epsane, Rivayet, Çöçekler ve Seliştirme Edebiyat Tetkikati *Miras*, 4.
- Emet, A (2007). Kumul On İki Mukamnın Tetkikat ve Terekkiyati. Kumul: *Kumul Edebiyatı*, 2.
- Emin M (1980) *Şıncañ'ın Tang Devrindeki Nahşa Usul Sanatı* (Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Emin M (1980), *Uygur Xeliq Muzikisi "On İki Mukam" Heqqide*, (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Emin M (2002) 12 Mukam"nin Uygur Senitidiki Orni (Pedagika Aliy Tehnikomi İlmıy Jurnili, Hoten).
- Ercilasun A B (1996) *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Erşidinof B (2002) *On iki Makam Hakkında* (Almata).
- Esra S (2009) Kumul Makamları'nın Adları Üzerinde İnceleme. *Kumul Edebiyatı* 5.
- Esra Tura S (2009) *Kumul Mukamlirinin Namliri Deslepki İzdiniş* (Kumul Edebiyatı, Kumul).
- Gao T (1981) *Müzik Bilimleri Lügati* (Halk Neşriyatı Gensu).
- Gapur V (2004) Uygur On İki Mukam"nin Medeniyet Tarihimizda Tutkan Orni. *Keşker Pedagogiga İnstituti İlmıy Jurnili*.
- Gapur V (2006) "On İki Mukam" *Tekstliri Estetik Terbiyisidiki Roli* (Keşker Pedagogiga İlmıy Jurnili, Ürümçi).
- Gen Ş (1983) *Uygurlarnın Kedimki Medeniyeti ve Höccetlirdin Oçerik* (Şıncañ Helk Neşriyatı, Şıncañ).
- Gerçekİ H (2013) Uygur Klasik Türk Halk Müziğindeki On İki Makamnın Geleneksel Türk Müziğindeki Karşılıkları Üzerine Bir Araştırma. Doktora

Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı Müzik Bilimleri ve Teknolojisi Bilim Dalı, Malatya.

- Gu B (1988) *Kadimki Zaman Şıncañ Nahşa Usulleri ve Kadimki Cemiyet* : (Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Ğazi Y (2014) *Kumul Makamları Hakkında Tetkikat* (Güzel Sanat Neşriyatı, Şıncañ).
- Ğazi Y (2014) *Kumul Makamları Hakkında Tetkikat* (Şıncañ Güzel Sanat Foto-Suret Neşriyatı, Ürümçi).
- Ğazi Y (2014) *Kumul Makamları Hakkında Tetkikat* (Şıncañ Güzel Sanat Neşriyatı, Ürümçi).
- Ğeyretcan O (1998) *Uyğur Halk Rivayetleri 3 (Şehsler-Veqeler Hekkidiki Rivayetler)* (Şinciang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümçi).
- Han Z. Y (2010) *Şıncañ Kıssası: Makam*, (Şıncañ Fen Teknika Neşriyatı, Ürümçi).
- Hemdulla A (2012) *Kumul Tarihinde Geçen Şahıslar* (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Hoşur Y (1997). *Uyğur Milleti* (Milletler Neşriyatı, Şıncañ).
- İmin M (1997) *Uygur Mukam Hazinesi*, (Şıncañ Üniversitesi Neşriyatı, Ürümçi).
- İnayet A (2004) *Uygur Halk Destanları I* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- İnayet A (2007) Uygur On İki Makamı ve Edebiyatı. *Turkish Studies* 2/2.
- İsmail A (1991) Kumul Nazımları (Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- İsmail A (2008) *Kumul Mukamlirinin Alahidiliki* (Kumul Edebiyatı).
- İsmail O (1999) *Helk Uyğur Edebiyatı Hekvide Umumiy Bayan* (Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).
- Jarring G (1997) *Uyğur Halk Edebiyatının Cevherleri* (Milleler Neşriyatı, Pekin).
- Ji C (2007) *Uygur Müziklerinin Cevheri Mugam*, çev. Emin Ahmedi. (Şıncañ Fen Teknik Neşriyat, Ürümçi).
- Kasim A. (2003) *Mukam Maaripinin Medeniyettiki Culası* (Şıncañ Medeniyeti, Ürümçi).
- Kaşgarlı Mahmud (2005) *Divanü Lügati't-Türk* (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul).
- Kaşgarlı Mahmut (1981) *Türk Dilleri Divanı I* (Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Kaşgarlı Mahmut *Divanü Lügati't- Türk II* (Şıncañ, Halk Neşriyatı, Şıncañ).
- Litip T (1997) *Uygur Çalgı Aletleri* (Şıncañ Üniversitesi Neşriyatı, Ürümçi).
- Litip T (2012) *Uygur Çalgıları* (Uygur Neşriyatı, Kaşgar)

- Mahmud N (2013) Türk Halk Oyunu “Çayda Çıra” ve Uygur Halk Dansı “Dalda Çıra” Üzerine. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi 2*.
- Marko Polo Seyahatnamesi 1*, Tercüman 1001 Eser.
- Mehmet A (2006) *Uygur Halk Destanları İcra Merkezli Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mehmud R (2006) *On İkki Mukam Testliridiki Halk Koşaklirinin Estetik Kimmiti Hoten Ali Pedagogika Mektebi İlmi Jornili 4*.
- Möcizi (1982) *Tevarih-i Musikiyyun* (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Muhammet A (2000) *Uygur Dolan Medeniyeti* (Kaşgar Uygur Neşriyatı, Kaşgar).
- Muhammet A (2009) *Uygur Dolan Helk Egiz Edebiyatı Cevherliri (Merkit)* Haz. Muttelip Seyit (Şıncañ Yaşlar-Ösümler Neşriyatı, Ürümçi).
- Muhammet A (2009) *Uygur Dolan Helk Egiz Edebiyatı Cevherliri (Maralbaş Kısım)* Haz. Muhammet Emin Ehet (Şıncañ Yaşlar-Ösümler Neşriyatı, Ürümçi).
- Muhammetemin A (1997) *Uygur Mukam Hazinisi* (Şıncañ Daşösi Neşriyatı, Ürümçi).
- Niu R (1980) 9-10. Yüzyıla Ait Dört Parça Eski Uygurca Eserin Çevirisi. *Şıncañ Üniversitesi Dergisi 2*.
- Nuri M (2015) Uygur Türklerinde Geçmişten Günümüze Hafız ve Sazendeler. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi 5*.
- Osman Ğ (1996) *Uygur Kilassik Edebiyatı Kiskiçe Tarihi 2* (Ürümçi).
- Osman Ğ (1996) *Uygur Kilassik Edebiyatı Kiskiçe Tarihi 1* (Ürümçi).
- Osman M (1995) *Dolan Meşrepliri 1* (Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).
- Öger A (2012) 19. Yüzyılda Yaşamış Bir Uygur Halk Kahramanı ve Şairi: Sadir Palvan, *Karadeniz 13*.
- Öger A (2013) *Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar* (Grafiker Yayınları, Ankara).
- Ötkür A (1996) On İkki Mukamğa Dair Bezi Mesililer Hekkıde Mulahiziler (On İki Makam’la İlgili Bazı Meseleler Hakkında Yorumlar) *Heziniler Bosuğısında* (Hazineler Eşiğinde). *Şıncañ Helk Neşriyatı*.

- Rahman A (1993) *Medeniyet İzliridin Tuğulğan Heslar* (Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).
- Rahman A (1993) On İkki Mukam Tetkikatiğa Dair Bezi Mesililer Toğrisida Medeniyet İzliridin Tuğulğan Heslar. *Şıncañ Helk Neşriyatı*.
- Rahman A (1996) *Uygur Örf ve Adetleri*. (Şıncañ Gençler-Çocuklar Neşriyatı, Ürümçi).
- Rahman A (1998) *Folklor ve Yazma Edebiyat* (Kaşgar Uygur Neşriyatı, Kaşgar).
- Saray M (1997) *D. T. Türkleri Tarihi (I) (Başlangıcından 1878'e Kadar)* (İstanbul).
- Savut T. M vd. (2005) *Sanat Teorilerinin Temelleri*, (Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Sayit N (1995) *Uygur On İki Mukaminin Milodiye Alahidiligi* (Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Sayrami A. M (1999) Süy, *Tang Sulaliride Ökten Meşhur Uygur Tarihiy Şehisler* (Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).
- Sayrami M. A (1993) *Sui, Tang Sülaleride Ötken Uygur Senetkarlar* (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Sopi M (2007) *Mukam Tektiridiki Felsevi Elementler* (Keşker Edebiyatı, Ürümçi).
- Sultan Mahmut Kaşgarlı (2004) *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası* (Çağrı Yayınları, İstanbul).
- Şavdun T (1995) *Makam Hakkında Mülahaza* (Şıncañ Halk Neşriyatı, Ürümçi).
- Şemseddin İ (1997) *D.T'de Demografik Yapı ve Tarım* (İzmir).
- Şıncañ Tarihi Uygurca Neşri, 242.
- Şıncañ Yilnamisi 1997* (1998) (Şıncañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).
- Şiyav L (1987) *Uygur Tarihi* (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Tamara E (1988) *On İki Makam* (Almata).
- Taxitiemuer A (2009) *Uygur Türklerinde On İki Makam Sanatı* (Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara).
- Taxitiemuer A (2009) *Uygur Türklerinde On İki Makam Sanatı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Teklimakani A (2005) *Çağatay Uyğur Edebiyatı Cevherlerinden Esli Yezilişi Bilen Uyğur On İki Mukami Tekstliri* (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Teklimakani A (2009) *Uyğur On İkki Mukami* (China Minzu Universty Press Pekin).
- Tomas V *Tohar Dili Dersi II Héydélbé* (Karal Vinter Üniversitesi Almanca Neşri).
- Turdi A (1995) “Muqam Tetqiqati ve Muqam Namliriniñ Tarixi Qatlimi Toğursida” *Uyğur On İki Mukam Tetqiqati* (Ed: Qeyyum Turdi; Tursun Sadiq). *Milletler Neşriyatı*
- Turdi A, Bin L (2006) *Uyğur Edebiyatı Tarihi 1*. (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Turdi A, Sultan A. R *Uyğur Edebiyatı Tarihi 4-1*. (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Turdi A, Sultan A. R *Uyğur Edebiyatı Tarihi 4-2*. (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Tursun Hacı İ (2008) *Uyğur Mukamlirinin Ammiviliki* (Şincañ Medeniyiti, Ürümçi).
- Tursuncan S U (2008) Uyğur Mukamlariniñ Uyğur Medeniyitide Tutkan Orni. *Mukam Munbiri* 3: 30.
- Tursuncan S. U (2015) Uyğur Makamlarının Uyğur Kültüründeki Yeri. *Uluslararası Uyğur Araştırmaları Dergisi* 6.
- User H. Ş (2006) *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Utuk İ. E, Mirziehmet M (2006) *Uyğur Edebiyatı Tarihi*3. (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Utuk İ. E, Osman G (2006) *Uyğur Edebiyatı Tarihi 2*. (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Yusuf Has Hacıp (1985) *Kutadgu Bilig* (Milletler Neşriyatı, Pekin).
- Zunun M, Rahman A (1982) *Uyğur Helk Eğiz Edibiyatınıñ Asasliri* (Uyğur Halk Sözlü Edebiyatının Temelleri) (Şincañ Helk Neşriyatı, Ürümçi).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Wusiman TUERDE
Uyruğu : Çin Halk Cumhuriyeti
Doğum Yeri ve Tarihi: 07.10.1979
Tel : 05442381349
E-posta : 1061908710@qq.com
Yazışma Adresi :

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
İlk Öğrenim	Karışehir Yunin Pazar İlkokulu	1989
Orta Öğrenim	Karışehir Birinci Orta Mektep	2000
Lisans	Şincañ Üniversitesi	2006

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2000-2004	Karışehir Su Belediyesi	Memur
2004-2013	Şincañ Üniversitesi Terbiye Enstitüsü	Memur

YABANCI DİL

İngilizce, Türkçe

YAYINLAR